

\$4.00

ב"ה

מהדורת קאבאטשניק

לוח יומי הלכה למעשה

לימי החנוכה ה'תשפ"ה

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, וה' טבת
וליום עשרה בטבת

יו"ל על ידי בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
החתן שלום דובער שי'
פיעקארסקי
והכלה מרת חיה מושקא שתחי'
קווין

לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה טובה ומוצלחת
יה"ר שייזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת
הו"ח זיסא בן ציון בן הו"ח לוי ע"ה
ליבערמאן
נפטר ח"י כסלו תשע"ג. ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי'
ולזכות זוגתו מרת חנה שתחי'
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן
מאריאשא, מרים מושקא ובת־שבע
שיחיו מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' אפרים זאב וועלוול בן
ר' משה הכהן ע"ה קורן
נפטר במוצאי ש"ק י' טבת תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות שיינא הינדא תי' בת לאה שרה לרגל יום הולדתה ר"ח כסלו
ולזכות אליהו שי' בן שרה אלוש לרגל יום הולדתו יו"ד כסלו
ולזכות רחל תי' בת שולמית לרגל יום הולדתה י"ב כסלו
ולזכות חיים צבי שי' בן שולמית לרגל יום הולדתו ח"י כסלו
ל"שנת הצלחה" בכל, בגשמיות וברוחניות

לזכות
הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת
מלכה שיחיו
ובניהם: אברהם, ארי' זאב וישראל
איסר שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
הרה"ח ר' מנחם מענדל הכהן
וזוגתו מרת חנה איטא שיחיו
וויספיש
לרגל הולדת בתם מושקא תי'
יה"ר שייזכו לגדלה לתורה ולחופה
ולמעשים טובים

לזכות
החתן מרדכי מענדל שי'
קדנר
והכלה מרת דבורה לאה שתחי'
לנדא
לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה
טובה ומוצלחת
יה"ר שייזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה
בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
התינוקת גוטא בת
טויבא בת־שבע תי'
ולזכות כל משפחתה שיחיו
יה"ר שייזכו הוריו לגדלה לתורה ולחופה
ולמעשים טובים

לזכות
התמים לוי יצחק בן גיטל לאה
לרגל יום הולדתו לשנת הצלחה

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס תשעה פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי החנוכה ה'תשפ"ה

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, וה' טבת
וליום עשרה בטבת

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- פתח דבר.....ו
- יום חמישי, ה"י כסלו.....ח
- יום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות.....ח
- ליל ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות.....י
- ש"ק כ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות.....יב
- יום ראשון, כ"א כסלו.....יב
- ניתל: ליל רביעי, אור לכ"ד כסלו.....יב
- הכנות לחנוכה.....יג
- מנורה (חנוכיה) / חובת ההדלקה / מסיבות חנוכה
- יום רביעי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה.....יז
- ההדלקה בבית הכנסת
- זמנים להדלקת המנורה (קראון הייטס).....יח
- ליל חמישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה.....כ
- ההדלקה בבית / החייבים בהדלקת נר חנוכה / אופן ההדלקה / מבצע חנוכה / מנהגי ימי חנוכה
- יום חמישי, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה.....לו
- הלל שלם
- ליל שישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה.....לז
- יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ז כסלו, ב' דחנוכה.....לח
- ליל ש"ק, אור לכ"ז כסלו, ליל ג' דחנוכה.....לט
- שבת קודש פרשת מקץ, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה, שבת מברכים טבת.....מ
- מוצאי שבת קודש, אור לכ"ח כסלו, ד' דחנוכה.....מא
- יום ראשון, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה.....מב
- ליל שני, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה.....מב
- דמי חנוכה
- יום שני, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח.....מג
- ליל שלישי, אור לל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה.....מג
- יום שלישי, ל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה.....מג
- יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ז' דחנוכה.....מד
- ליל חמישי, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה".....מה

יום חמישי, ב' טבת, ה' דחנוכה, "זאת חנוכה"..... מה

יום ועש"ק פרשת ויגש, ג' טבת..... מז

ש"ק פרשת ויגש, ד' טבת..... מז

יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח"..... מז

יום שני, ו' טבת..... מח

יום רביעי, ח' טבת..... מח

יום חמישי, ט' טבת..... מח

ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה..... מט

יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה..... נ

סדר התפלה לשחרית / סדר התפלה למנחה

שבת קודש פרשת ויחי, י"א טבת..... נו

שבת קודש, י"א טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק..... ס

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת..... ס

יום ראשון, י"ב טבת..... ס

מילואים..... סא

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא..... פה

מקורות וציונים להטבלא..... צג

מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי..... קיב

לעילוי נשמת

הגאון הגדול

רבי חיים אלעזר ישראל בן

הגאון המובהק הפוסק המפורסם

רבי שלמה זלמן ברוין זללה"ה

ממשיך דרכו וממלא מקום אביו ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו

רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש

ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו וגם חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה על

הש"ס

(ט"ו כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)

נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת תשע"ג

"והקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכם תיכף ומיד ממש

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים את לוח הלכות ומנהגי חנוכה השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטיות לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמה לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזה"ת תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד

(1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מה שהובאו הלכות אלו בהמ"ב ביד החזקה, ב"דל"מ מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו ע"ד"ר בכ"מ – ראה לדוגמה שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה). ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"ב ג' ד"ה ש'הביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח. (ו)להעיר גם מצורת הבית להתו"ט (יחזקאל מ, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגיעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בנייהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשוטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נטי' בזה"ז בכדי שיהיו גיליים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס' קנח ס"א). וראה גם ב"ח י"ד סוסי' קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס' ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, ש"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א שם. וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"). וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אהרן' תשמ"ח]. אמנם, בהמשך הענין, כ"ח חשון תשנ"ב ש"גם אפטר הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב' זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע ש"כ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב ד"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים שירש תשל"ח. השמים כסאי בכ"מ (ראה דרך חיים סד, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הפלאות דתורה מתוך גיליא דתורה, בבחי' "תלמודו בידו", ש"מא"כ הפרטים המוסתפים, וכן שקו"ש ופלאולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיביל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ג ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושב"ע יבטל לעת"ל. ובפשוטו י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה (ב"מחשכים הושיבנו") לברר ההלכה, שהו"ל לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה יותר משראל שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

(2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות והנוהגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה מפלגת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "מפלגת בתורה". אלא דשיניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "מפלגת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁶.

מערכת "לוח יומי"

י"א כסלו תשפ"ה

ברכת מזל טוב מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב יוסף ישעיה ברוין שליט"א

וזוגתו הרבנית שתליט"א

לרגל נישואי בנם מו"ה לוי יצחק שליט"א

עם ב"ג הכלה המהוללה מרת מנוחה תי' בת ידידנו

הרה"ח מאיר שמחה שליט"א קלמנסון ביום ג' י"א מרחשון תשפ"ה

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

יום חמישי, ח"י כסלו

יום הילולא של כ"ק הרה"צ ר' יוסף יצחק מאוורוטש, אביו זקינו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

בסיום ספר "היום יום" (לאחרי תאריך ח"י כסלו) נכתב: **גוט יום טוב. לשנה טובה בלימוד החסידות ובדרכי החסידות תכתבו ותחתמו** [ובכמה שיחות הוזכר ע"ד האיחול בלשון יחיד].

סיום לימוד ספר התניא בשיעורי חת"ת.

במנחה – אין אומרים תחנון.

ברשימת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע⁷: כאשר יחול חג זה [י"ט כסלו] ביום הששי, מתחילים מן החמישי וגומרים בשני הבא אחריו.

בר"ד משיחת ש"פ שמות תשי"ג (ערב כ"ד טבת – תאריך הסיום דחלוקת הש"ס בשנה ההיא): אלע זאלן מסיים זיין די מסכתות וואס זיי האבן גענומען, עס איז נאך פאראן צייט ביז מארגן צאת הכוכבים.

בספר השיחות תש"ב⁸: ביי אונזערע חסידי חב"ד איז דא א מנהג פון מנהגי חסידי הוד כ"ק רבנו הזקן אז י"ט כסלו זאגן מיר גוט יום טוב פאר און נאך מעריב, און אזוי דעם גאנצן מעת לעת פון י"ט כסלו ווען חסידים טרעפן זיך אין שול אדער אין גאס.

באגרות קודש: הצעתי בזה, אשר בלילה הראשון, אור לי"ט כסלו, יתועדו במקומות שונים, (ויודיעו שם אודות ההתועדות דלמחר). ולמחרת, אור לכ' כסלו יתאספו במקום אחר להתועדות. וכ"ה בכ"מ עד"ז.

בר"ד משיחת ש"פ וישב, כ' כסלו, תשד"מ: אע"פ וואס דער סדר בכלל בא רבותינו נשיאינו איז אז דער פארברענגען בקשר מיט חג הגאולה י"ט כסלו איז געווען (באור ל) כ"ף כסלו (צווישן י"ט און כ"ף כסלו), אבער בקביעות כשנה זו, ווען י"ט כסלו קומט אויס ביום הששי, איז דער סדר בא רבותינו נשיאינו געווען (מטעמים מובנים) אז מ'האט פארבראכט לפנ"ז – אור לי"ט כסלו.

בלוח כולל חב"ד: בכל עיר ועיר מתאספין אנ"ש למשתה ושמחה ולהודות לה' על הנס הגדול ועושין סיום הש"ס מחלוקת הש"ס דאשתקד ומחלקין את הש"ס להבא וכן מתחילין ביום י"ט כסלו ללמוד שוב שיעורי לימוד התניא כפי שנחלקו לימי השנה ע"י כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע. [ובכמה שיחות קודש ע"ד הסיום בספר התניא].

בספר השיחות⁹: אכלו הקאשע הידוע בי"ט כסלו – גריקענע קאשע – ווי דער מנהג איז, י"ט כסלו מאכט מען גריקענע קאשע. וכ"ה בר"ד משיחת י"ט כסלו תשח"י (מסרט הקלטה): דער מנהג משנים קדמוניות אז בי"ט כסלו פלעגט מען עסען גריקענע קאשע¹⁰.

התוועדות המרכזית ב-770 בשעה 9:00 בערב.

יום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

י"ט כסלו חל בערב שבת קודש בב' קביעות: הש"ג בשנה מעוברת והש"א בשנה פשוטה (כקביעות שנה זו). וחל כן בשנים: תשי"ז, תשכ"ז, תשל"ד, תשד"מ, תשנ"ד. וראה בהערה¹¹.

הילולא של הרב המגיד – ממעזריטש – ג' וישב תקל"ג, ומנוחתו כבוד באנאפאלי.

אדמו"ר הזקן יצא לחירות ממאסרו הראשון – י"ט כסלו, ג' וישב תקנ"ט, לפנות ערב.

יום הצלת הרה"ק ר' משה נ"ע בן אדמו"ר הזקן בשנת תקע"ו, אור ליום חמישי י"ט כסלו¹².

(7) משנת תרע"ו, ברוסטוב – נדפסה בכפ"ח גל' 154, ושוב בס' מבית הגונים ע' לד. בתוך הגולה ע' 114.

(8) ע' 19.

(9) תרח"ק, בישיחת י"ט (ע' 277 במהדו"ח). ושם: יעדער מדינה האט איר מאכל וואס אין דער מדינה האט מען האלט מער ווי אן אנדער זאך, אין ליטא איז דער מאכל גריקענע קאשע. [ומפי חסידים, עוד ביאורים בטעם המנהג, נאספו בס' "טעם למנהג", לידידנו הרה"ח הרש"ז שליט"א הרצל].

(10) ע"פ שיחת י"ט תרח"ץ שם.

(11) במעלת הקביעות ביום הששי, ראה לקו"ש ע' 275. ר"ד משיחת ש"פ תולדות תשכ"ז. ש"פ וישב תשכ"ז. אור לי"ד כסלו תשד"מ.

י"ט כסלו תשד"מ (בסיבת אמירת מאמר ב"ה זה היום). ובשייכות לשיעור חומש היומי – בישיחת ש"פ וישב תשד"מ.

(12) כ"ק אדמו"ר שליט"א נהג לומר קדיש בי"ט כסלו, שהוא יום היארצייט של דודתו מרת מרים גיטל שניאורסאהן.

בספר השיחות תש"ב¹³: חסידים זיינען זיך נוהג טובל זיין זיך קודם תפלת שחרית די"ט כסלו כמנהג המקובל מחסידים הראשונים בשם מורנו הבעש"ט אז ערב שבת, ערב יום טוב ווי אויך שבת ויום טוב אין דער פרי גייט מען אין מקוה.

יום התוועדות וקבלת החלטות טובות בקביעות עתים לתורה הנגלית ודא"ח ברבים, וחזוק דרכי החסידים באהבת רעים.

בשיחת ליל י"ט כסלו תשמ"ט: פשוט שתחילת הלימוד דיום זה, צריך להיות בענין שהזמן גרמא, (היינו, בהענינים שבהם נתבאר ענין דיום זה [ההלכות שבוים זה]), ומובן, שיש להתחיל בלשון הרב, כפי שנדפס ב"מבוא" לספר "היום יום".

ב"מבוא" לספר "היום יום": י"ט כסלו . . החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, היום הזה הוא ראש השנה לדא"ח [=לחסידות] אשר הנחילנו אבותינו הקדושים צוקלה"ה נ"ע זי"ע, והיא היא תורת הבעל שם טוב ז"ל.

זה היום תחילת מעשיך – שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי ארץ, להמשיך גילוי אור פנימיות תורתנו הקדושה, אשר נמשך ביום הזה בבחינת המשכה כללית על כללות השנה, ועלינו להעיר לבבנו ביום הזה בבחינת חפץ ורצון פנימי ועצמי באמיתת נקודת לבבנו, שיאיר נפשנו באור פנימיות תורתו ית'. ממעמקים קראתיך ה', להמשיך בחינת עומק ופנימיות תורת ה' ומצות ה' מבחינת פנימיות ועצמות אור אין סוף ברוך הוא שיאיר בפנימיות נפשנו, אשר כל עצמותינו (ר"ל כל מציאותינו, העצם וההתפשטות כו') יהיו אליו יתברך לבד, לגרש מאתנו כל מידה רעה ומגונה מהמדות הטבעיות, כי אם כל עשיותינו וענינינו (הן בעבודה היינו תפילה ותורה ומצוות, והן בעניני עולם המוכרחים לקיום הגוף) יהיו בכוונה אמיתית לשם שמים אשר חפץ ה' כו', וה' יתברך אב הרחמים ירחם עלינו וינחנו בדרך הטובה והישרה ישר יחזו פנימו...

בשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב¹⁴: כדי להדגיש עוד יותר שכל אחד ואחד הוא גם משפיע כדאי ונכון שכל אחד ואחד יערוך התוועדות – עם עצמו (בכל עשר כוחות נפשו), עם בני ביתו, עם חבריו וידידיו וכמ"ש (בשייכות להגאולה) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". . ומה טוב שכאו"א ישתתף בג' התוועדויות ("בתלת זמני הוי חזקה"), אחת בעצמו ושתיים על ידי שלוחיו, באם הם נערכות באותו זמן.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: 9:32.

מתחילים ללמוד בשיעורי חת"ת את ספר התניא, ובשנה זו כפי שנחלק לימי שנה פשוטה.

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' וישב.

מנחה: אומרים הודו. פתח אליהו. ידיד נפש. קרבנות. אח"כ מתפללים כל סדר תפלת מנחה לחול (ואין אומרים תחנון).

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום, לכבוד חג הגאולה י"ט כסלו].

הדלקת נרות בשעה 4:13 (18 דקות לפני השקיעה).

(13) ע' 19. ונעתיק בתרגום בס' המנהגים ע' 92.

(14) בספר השיחות עמ' 166.

ליל ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

קבלת שבת. מתחילים ב"לכו נרננה". בלכה דודי אומרים: גם בשמחה.

בליל שבת קודש, כ' כסלו תשי"ז (כקביעות שנה זו), לאחר קבלת שבת אמר כ"ק אד"ש מאמר ד"ה קטנתי.

בכמה שיחות ואגרות קודש, שעיקר ההתוועדות, וברוב עם, צ"ל במוצאי י"ט כסלו, אור לכ' כסלו.

בר"ד משיחת ש"פ וישב כ' כסלו תשד"מ דובר בארוכה (ונעתק **בחלקה** בהערה¹⁵), ע"ד שלא התוועדו החסידים בין עצמם בליל ש"ק כ' כסלו – כמנהג הרגיל להתוועד בין י"ט וכ' כסלו¹⁶.

בספר השיחות קיץ ת"ש¹⁷, ממה שסיפר החסיד הרב ר' דוד צבי חן – רד"צ, מביקורו בהאמליא אצל הרה"צ ר' יצחק אייזיק: די קביעות פון י"ט כסלו אין יענעם יאר איז געווען פרייטאג. בא א פופצן בחורים און יונגע לייט זיינען דאן געזעסן אין האמליא בא הרי"א. פרייטאג פאר קבלת שבת איז בא ר' אייזלען אין שול געווען א געגרייטער טיש מיט משקה און פארבייסן. ווען עם איז געקומען דער זמן קידוש האט ר' אייזל געמאכט קידוש מיטן שמחת תורה ניגון אויף גאר שטארקע משקה און געהייסן אלעמען קידוש מאכן.

סדר הקידוש, להמקדשים בבית הכנסת: שלום עליכם¹⁸, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא וכו'.

צריך לאכול¹⁹ במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)²⁰

15) בין הדברים: מזה מובן, שמעלת הקביעות דכ"ף כסלו שחל כשבת, שהיא פעם אחת בכמה שנים (ולא בכל שנה) – צריכים להמשיכה לא רק על ימי שנה זו, אלא גם על הימים שבשנים הבאות, עד לפעם הבאה שתהי' הקביעות דכ"ף כסלו ביום השבת. ולכן, ההתוועדות בליל כ' כסלו שבכל שנה, הוצרכה להיות בשנה זו ביתר שאת – הן מפני עצם העילוי שנוסף מצד הקביעות דיום השבת, והן מפני שצריכים להמשיך עילו זה על משך כמה שנים.

ואף שבקביעות כזו נהגו רבותינו נשיאינו – מטעמים מובנים – לסדר את ההתוועדות בליל י"ט כסלו (ולא בליל כ"ף כסלו שנה), ובהתאם לזה היתה ההתוועדות הראשית כאן בליל י"ט כסלו – מ"מ, היתה התקוה חזקה שהחסידים בודאי יארגנו התוועדות (בינם לבין עצמם) גם בליל כ"ף כסלו, כבכל שנה ושנה.

ובהתאם לכך, ה' צריך להיות הסדר – שלאחרי "שטורעמ'דיקע קבלת שבת", יערכו החסידים "שטורעמ'דיקע התוועדות", כראוי להתוועדות דכ"ף כסלו, כמידי שנה בשנה, ואדרבה – ביתר שאת כו'.

אמנם, לדאבונו, הנה בפועל ממש לא ה' מצב הדברים כן: במקום לערוך "התוועדות חסידים" – הלך כאו"א לביתו כדי לסעוד את סעודת השבת... סעודת השבת – דגים, "סופ", בשר שמן, וכל מטעמים, בהקדמת הקידוש על יין ישן – היא אמנם ענין נעלה ביותר, מצות עונג שבת, וכן צריכים לנהוג בכל השבתות, אבל, אנפ"כ, כאשר מדובר אודות יום השבת דכ"ף כסלו – ה' מתאים שחסידים יערכו התוועדות חסידיות, ולא ירוצו לבתיהם לסעוד סעודת שבת...

... יתכן אמנם שהיתה התוועדות באיזה מקום שהוא – אבל, כפי הנראה, היתה התוועדות זו באופן של התלחשות ("געשושקעט זיך") בלבד, ובודאי לא ידעו כולם אודות קיומה של התוועדות זו, ופשיטא שהתוועדות זו לא היתה באופן שפעולתה תהי' ניכרת גם ב"חוצה"... כפי שהתוועדות צריכה להיות! אפילו אם היתה איזו שהיא התוועדות – "האט אבער קראון הייטס ניט געשטורעמט!"...
16) וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 178. וראה גם סה"ש תש"ה ע' 18. ר"ד ש"פ תרומה תש"נ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ה ע' 347. סה"ש תשמ"ח ע' 226. וק"ל.

17) ע' 49.

18) ויש שנהגו לומר "שלום עליכם" דוקא בבואם לביתם לסעוד סעודת שבת. והבוחר יבחר.

19) בכמה מהלכות דלקמן, ראה הלחן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת. וש"נ.

20) ומברך ברכה אחרונה. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

ולאכול לחם לאחר זמן. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות²¹ בעת הקידוש.

הרוצים לשתות מים אחרי קידוש²² קודם סעודת פת יזהרו לשתות מים פחות מרביעית, ואם שתה בשיעור רביעית מברך ברכה אחרונה²³. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעית יין, כנ"ל), אין צריך ליזהר בזה (ואם שתה רביעית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין²⁴ מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין²⁵, אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן". שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו.

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להיזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור הנקרא** כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון²⁶. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב **בברכת המזון** מן התורה.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה). מי שקידש בבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן.

21 ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיוסין יש לקחת שתיים שלמות בשביל לחם משנה. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

22 ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

23 אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

24 וגם מיץ ענבים פוטר. וראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועינים לשם.

25 ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

26 ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

ש"ק כ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

בספר עזרא²⁷ מתואר שבתחילת תקופת בית שני, ב"חודש התשיעי בעשרים בחדש", כ' כסלו (ג'תיד), כשחזרו עולי בבל, "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלים", ועזרא הכהן [הסופר] גרם להם להתוודות ולשוב לה'.

הדפסת ספר של בינונים – תניא – בפעם הראשונה נגמרה יום ג' כ' כסלו תקנ"ז בסלאוויטא. בשנת תקנ"ח ציוה אדה"ז שישקדו ויתמידו בלימוד ספר התניא, וביום ש"ק פ' וישב, – כ' כסלו – ילמדו בכל מושבות אנ"ש שני פרקים בחלק א' ופרק אחד בחלק ב', ויהי לפלא²⁸.

סוף זמן קריאת שמע: 9:33.

אין אומרים אב הרחמים וצדקתך.

מוצאי ש"ק

מוצאי שבת קודש בשעה 5:18.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש כרגיל.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא ביחד עם התוועדות חג הגאולה.

יום ראשון, כ"א כסלו

במגילת תענית²⁹: "בעשרין וחד ביה" – בכ"א לחודש כסלו, "יום הר גריזין" – חרשו הר גריזים (מקום מושבן של הכותים) בימי שמעון הצדיק, "דלא למספד". וההוראה מזה – ראה בהערה³⁰.

ניתל: ליל רביעי, אור לכ"ד כסלו

יש לסיים שיעורי הלימוד (כולל חת"ת ורמב"ם) לפני שקיעת החמה. באם לא סיימם עד אז, אפשר להשלים אחרי חצות הלילה.

בשיחת ש"פ וישב תש"נ³¹ נזכר, שניתל חל בכמה שנים בתוך ימי חנוכה, או בסמיכות להם.

הלשון ניטל רמז להעדר. וי"א "ניתל" – מלשון (נתלה) תלוי. והוא זמן לידת (פי' ניטל, נאטאל – ברומית) אותו האיש³².

מנהג ישראל אשר תורה היא – וכן הוא גם מנהגנו³³ – שבלייל ניטל [משקיעת החמה ואילך] אין לומדים³⁴ (אפילו ע"י הרהור³⁵) עד חצות הלילה. והטעם "כדי שלא להוסיף חיות"³⁶. ובמק"א נתבאר "שהכוונה ב"לא להוסיף חיות" – הוא בו ובהולכים בשיטתנו עתה"³⁷.

קביעותו לא ע"פ מנין בני ישראל אלא ע"פ מנין אומות העולם. וא"כ יש להתחשב עם מנין אומות העולם הנוהג במקום דוקא. ובכל מדינה צריך להיות בליל אידם דמדינה זו בזמן הזה, ע"פ לוח האינם יהודים שבמדינה (ביום כ"ה דעצמבער בארצות הברית, ע"פ מנין המדינה כאן)³⁸.

27 יו"ד, ט.

28 ממכתב כ"ק אדמו"ר מהור"צ נ"ע. – הטעם להלימוד בחלק ב (שער היחוד והאמונה) דוקא – נתבאר בלקוטי שיחות חלק כה ע' 200 הערה 72.

29 פ"ט. נזכר גם ביומא סט, א. ושם בכ"ה תבת. וראה בהשיחה שמצויין בהערה שלאח"ז שהנוסח הנכון הוא כמ"ש במגילת תענית.

30 נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ ובמק"א כ"א כסלו תשמ"ה (התוועדות ע' 905 ואילך).

31 ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192.

32 בנוגע להזכרת שמו של אותו האיש – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרכא.

33 וכן יש לחנך הילדים בקיום מנהג זה (באופן הרצוי, ולא ח"ו לבטל זמנם). אך אין צריך למחות במי שלומד, ובפרט אצל אלו שלא נתפשטו אצלם מנהג זה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תז.

34 גם עניני ניטל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'שלג.

35 ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'רפז.

36 ועוד טעמים בשם גדולי ישראל הובאו בספרי טעמי המנהגים, ונז' באג"ק ח"ד ע' שנא. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 554.

37 הביאור בזה, איך יתכן שלימוד התורה יגרום לתוצאות בלתי רצויות – עיי"ש באג"ק.

38 ואם יש בניהם מנהגים שונים בזה, לנהוג בהנ"ל בלילה שאז חוגגים רוב האינם יהודים, א.א. באותה הלילה שנתקבלה על רוב האינם

כיון שענין ביטול לימוד תורה חידוש גדול הוא, אין לך בו אלא חידושו, ולכן אין לבטל אלא לילה אחד.

ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בליל ניטל וההוראה מזה – ראה שיחת ש"פ וישב תש"נ³⁹.
ושם: "דערפון האט מען אויך א הוראה (ונתינת כח) בנוגע לפועל ווי אויסצונצן דעם זמן פון "ניתל" – גיט זיין כבטל ח"ו (כדי לא להוסיף חיות), נאר לתועלת – ובפרט דורך צוגעבען אין עניני חכמה . . אדער אויך מוסיף זיין אין צדקה וחסד, אדער אין הנהגת הבית וכיו"ב." ועיי"ש בהמשך⁴⁰.

לימוד חסידות בליל ניטל – בספר השיחות תרצ"ה⁴¹ שגם דא"ח לא הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לומד בליל ניטל. וגם לא למיגרס⁴².

אבל תוך י"ב חודש ובעל יארצייט לומד משניות בסוף התפילה כרגיל⁴³.
מותר לקרוא סיפורי חסידים⁴⁴.

לענין מצות עונה בליל ניטל – ראה בהערה⁴⁵.

אין לקבוע אירועים לימי אידם, באופן שניתנת חשיבות עי"ז לימים אלו, אלא באופן שמנצל הימים שבלאו הכי בטלים מבית הספר⁴⁶.

בנוגע לאופן האיחול לגוים ביום אידם ובשנה החדשה האזרחית – ראה הנסמן בהערה⁴⁷.

שכר דירה ועל הדלת עצי אשוח ואורות לימי אידם – ראה הנסמן בהערה⁴⁸.

הכנות לחנוכה

מנורה (חנוכיה)⁴⁹

דרשת חז"ל "זה א-לי ואנוהו – התנאה לפניו במצוות" הוא בנוגע לכל המצוות, כולל⁵⁰ בנוגע לחנוכה – מנורת חנוכה⁵¹ נאה. ולכן, ראוי לו לאדם שיהיה לו חנוכיה יפה של מתכת, ומי שידו משגת יקנה חנוכיה של כסף – להידור מצוה. (יש המהדרים לא להשתמש בכוסיות זכוכית, כך

יהודים. וראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192 בהערה.

(39) סה"ש שם.

(40) בנוגע לנטיעה על הציון – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'תפג.

(41) ע' 510.

(42) וכשחל בליל ש"ק, אמר המאמר למחרת בבוקר. וראה גם היכל מנחם ע' רסח. אבל דאה סה"ש תרצ"ג ע' 194. ולהעיר משיחה קצרה שנאמרה בליל ג' דחנוכה תש"נ.

(43) וכן מעשה רב במוצש"ק, אור ל"ז טבת, תשמ"ט. וככל הנראה גם באור ל"ט טבת תשכ"ה.

(44) כן המנהג בכ"מ, וכן נהג הר"ע"ה וויינברג בשידור ברדיו, ומפי השמועה שהיה ע"פ הוראה – ראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' ברנב. ובארוכה, בקובץ העוב"ב דש"פ יתרו תשפ"א.

(45) ראה אג"ק ח"ב ע' תכד. ואם חל בו ל"ט – כדאי להמתין עד אחרי חצות. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרלח. ושנ"ת.

(46) וגם לא להזכיר שבטלים ממלאכה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תשטז. וש"נ.

(47) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח.

(48) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'תתקלה.

(49) נתפשט לקרוא כן למנורת חנוכה. וכבר העירו משו"ת שדה הארץ ח"ג רס"י לח ("חנוקיה". ואולי קאי רק על הגביעים של זכוכית, יעו"ש סוסי"א: "החנוקייאס"). שמחת כהן סי' קפט. וראה גם לקו"ש חלק כא ע' 169 בהערה 44. וי"א שבכוונה נמנעו מלקרותה בשם "מנורה" כמנורת המקדש. וראה בארוכה בקובץ דברי חפץ חו' ה מאמר מנורת חנוכה, שבכ"מ נק' (לא רק "מנורת חנוכה" כ"א) גם "החנוכה", וכדומה. ואכן כן מצינו בכ"מ, נוסף להנז' שם. וראה גם בס' ג' אני אוודך אבוהצירא ח"ג סי"ט. ועוד.

(50) ראה שו"ת באתרא דרב יא'תתסה. וראה גם שם בפ' ידו משגת.

(51) ולהעיר שמנהג ישראל להדליק גם ביום הראשון בחנוכה של שמונה נרות – ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ב. כ"ד כסלו תשמ"ח. ועוד. וראה גם פ"ח סתרע"ה ס"א. מאורי אור, הובא בארחות חיים ספינקא סתרע"ו סק"ח.

ובשיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדש" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים. וכ"ה לכמה גירסאות בפס"ר ר"ב שבני חשמונאי מצאו שמנה שפודין של ברזל והדליקו בתוכם נרות. וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 40 הע' 85. וש"נ.

אבל להעיר שבהגהות לשיחת ש"פ מקץ תנש"א – שבסה"ש הנ"ל – נמחק ענין זה שכבר ביום הראשון רואים שבמנורה יש ח' נרות.

שההדלקה תהא במנורת הכסף עצמה⁵²). ואין להשתמש במעות מעשר לקנות מנורת חנוכה (וכן לא לקנות שמן ופיתילות).

בלקוטי שיחות⁵³: "מקום לומר שגם החנוכיות [לחנוכה, ולא רק בציור המנורה למשכן ולמקדש] כדאי לעשות קניהן באלכסון. ולמה לשנות בגוף המנורה שקניה היו ביושר ולא כחצי עיגול⁵⁴".

שמן

אין להדליק בשמן מאוס או גזול⁵⁵. מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית לנר חנוכה, לפי שאורו זך וצלול, ונמשך יפה אחר הפתילה והנס נעשה בו. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה יותר בשאר שמנים שאורו זך וצלול. וכל השמנים כשרים בנר חנוכה (מלבד בשבת שיש בזה חילוקי דינים). אבל אין להדליק בנר הדולק ללא פתילה (כקיסמים דקים, נר גז או חשמל⁵⁶, וכדומה). ומותר להשתמש בשמן מגולה⁵⁷. ואם הניח שמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה לכתחילה. אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן.

למען דעת: כיום מצוי בשוק שמן זית מזויף שנמכר במחיר נמוך מאוד. השמן המזויף הוא צהבהב יותר, פחות מריר ויותר מימי. שמן זית אמיתי אינו מבעבע או מקציף בטיגון במחבת, ולא מוציא עשן או ריחות רעים. ניתן לזהות את הזיוף באמצעות לקיחת דוגמית מהשמן והנחתה במקרר, שמן אמיתי יהפך לצמיגי יותר. כמו כן ניתן לחמם את השמן, אם לא יוצא ממנו ריח של זיתים אלא ריח ניטרואלי ולא מורגש, ככל הנראה מדובר בזיוף. וכדאי שלא לסמוך רק על סימנים הנ"ל (שאינם מובהקים), כי אם לוודא שיש חותמת של מועצת שמן זית מקומית או בינלאומית (נוסף לחותמת כשרות מוסמכת⁵⁸).

52 ויישבו שבטלה וטפלה למנורה, ובפרט שמשמשת למנורה ואינה עומדת בפ"ע.

עוד העירו שכיון שהזכוכית אינה עומדת בפ"ע חסר בשם כלי. אמנם, כיון שמתחילה עומד לכך וכך דרך תשמישו להניחו במנורה שפיר דמי גם למחמירי שצ"ל גדר כלי. ומכבר נהגו בכע"ז ויישבו כנ"ל – ראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סוסי"א. לאידך, את"ל שנק' בשם כלי בש"ע, הדרין לה"ל שנמצא כמדליק בזכוכית ולא בכסף. ואכתי י"ל כנ"ל, שמי"מ טפלה מחמת שאינה עומדת ללא סמיכה על המנורה. וי"ל דוגמתו במנורה שבמקדש, למ"ד נרות לא קביעי, שהנרות הן בפ"ע ולא מקשה, ועד שהן בגדר כלי המנורה (וראה בארוכה ע"ד הפטש בלקו"ש חט"ז ע" 324 ואילך), ועכ"ז לא חסר בדין מקשה (אף אם נאמר שהוא דין בהדלקה ג"כ ולא רק במנורה – ראה לקו"ש חכ"ח ע" 63), כיון שטפלים למנורה, ועד שהן עיקר המנורה (ראה לקו"ש חט"ז ע" 327). וראה גם הנסמך בשו"ת באתרא דרב ס' יא'תתסה.

53 חלק כא ע' 169 בהערה 44.

54 ובמק"א (לקו"ש ח"ה ע' 456): "רוב המנורות שבימינו עשויים בדפנות". ולהעיר מעיוני הלכות ח"ב ע' תקו מפי השמועה בשם הרה"צ מרוזין.

55 וה"ז מצוה הבאה בעבירה. וכן בשואל שלא מדעת, שהוא גולן.

ו"א שבלבב צ"ל משלו דוקא (ע"פ ר"ן פסחים ד, א (בדפי הרי"ף). ח' הר"ן פסחים ז, א. רמב"ן פסחים ז, א ד"ה ואני אומר. ח' תל' הרמב"ן שם. ח' רבינו דוד שם. ריטב"א שם. תוס' ר"פ שם. ס' הפרדס ש"ט פכ"א בשמו. תמים דעים קפו. אבודרהם ש"ג. ועוד. ולהעיר משו"ע אדה"י סרס"ג ס"ט (במוסגר). וראה שו"ת בי"צ יו"ד סי' קמה סק"ג. והוב"ד בשו"ת א"ס"ד מערכת חנוכה סט"ו. שו"ת בית שערים סטס"א. וזכר יהוסף שבת כא, א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"פ. משנ"ה ח"ה סי' קיח. ח"ח סרכ"ט. וראה בארוכה שבות יצחק ח"ז סי"ד. וש"נ), וא"כ גם בשואל אינו מועיל (אם לא נאמר שבמדליק בעצמו אצ"ל משלו, ראה בכל הנ"ל). ואופן הקנין – במשיכה ואפילו במעות (משום מצוה). מה"ט, כשיוצא ד"ח הולדת נ"ח בשל אחרים, ואינו סמוך על שולחנו, צריך להשתתף בפרותה. ו"א שצ"ל שמן שיש בו כדי שוה פרוטה לכאור"ה המשתתפים.

ומ"מ, באורח שבעה"ב נותן לו שמן להדליק בעצמו, וכן בנותן שמן לבני ביתו, א"צ מעשה קנין (ראה ע"ד"א אצלנו בלוח לפסח בענין מצת מצוה שלא נהגו להקנות לאורחים. ורוב ככל הסברות שנת"ש שם שייכות גם בנדו"ד).

ואם נתחלק לו שמן שלו בשל חבירו ידליקו שוב בלא ברכה – ראה שו"ת נתיבות אדם דייטש ח"ב סכ"ט.

56 ובעשת הדחק כשלא מתאפשר להדליק נרות, רק בפנס חשמל, ידליק ללא ברכה. ויזהר שנורת הפנס תהא מחוט ברזל לוחט. ולא ישתמש בפנס המיועד להדליק בכל ימות השנה, אלא יסדר באופן שיהי' היכר שהוא של נר חנוכה. כן לא ישתמש במטוס בנורות חשמל הקבועות למעלה המיועדות לתאורה. ולא יאחו הפנס בידו, שאין להדליק הפנס עד שיהא מונח לפניו.

57 שאין בשמן משום גילוי. וגם במקדש כשר. ואין בו גם משום הקריבה נא, שהרי אין נחשים שותים ממנו, ועוד שאין הפחות נזהרין כיון שעומד להדלקה.

58 ובאמת, א"צ השגחה והכשר שהשמן כשר, וצריך רק לדעת שהוא שמן זית ולא שאר שמן. וגם אם רובו משמן זית דינו כשמן זית. (ראה בארוכה להלן בהערות שא"צ שיהא מן המותר בפ"ד. אלא שדנו בשמן של בב"ח משום בישול בב"ח או דכתותי מיכתת שיעורי'. ובימינו, ד"ז לא שכיח כלל. ועיקר החשש בימינו הוא שמא המיכליות להובלה בלעו שומן מן החי האסור, שבה ודאי אין חשש מדין המתיר בפ"ד, שהרי המין מותר. ובדין רוב – ראה להלן בהערה הבאה בנוגע שמן זית שבימינו העשוי גם מהגרעינים, קחננו משם. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט. ומש"כ בסו"ד שאף שאין מקום לאסורן אבל בודאי כיון שנהגו בנ"ח להיות מן המהדרין ובעה"ג בודאי ליכא הדיור ויש לכל מי שיראת ד' בלבו להחמיר ולחזור אחר נרות שאין עליהם חשש כלל – נראה דקאי אנרות שהזמינו לע"ז דוקא. ובנדו"ד בודאי אין חשש כלל).

הידורים אפשריים בשמן זית (מהם השנויים במחלוקת, או לחלופין שמוסכם אצל רובם ככולם שאין חשש כלל⁵⁹): לא להשתמש בשמן זית המוגדר "רסק", pomace. לקנות שמן זית כתית מעולה, extra virgin, הראוי לאכילה ולא המיועד למאור⁶⁰ (אבל להעיר שלפעמים ההגדרה "למאור" על בקבוקי השמנים נכתבה רק בכדי להימנע ממש גבוה⁶¹), והיותר זך הרי זה משובח⁶², נוזלי (לא מוצק, קרוש או קפוא⁶³). ולכתחילה אין להשתמש בשמן שהיה תחת המטה או בבית הכסא.

פתילות

מצוה מן המובחר לקחת פתילות של צמר גפן או חוטי פשתן, אך כל הפתילות כשרות בנר חנוכה⁶⁴. (יש מהדרים לא להשתמש בפתיל צף המצופה בשעווה וכדומה, כך שתחילת ההדלקה תהא בשמן זית, לפי שהדלקה עושה מצוה⁶⁵. ויש המטבילים בשמן או שחורכים הפתילה לפני ההדלקה, או שיחזיק השמש עד שהשעווה תימס. ויש שהעירו בזה מטעם אחר⁶⁶, שמקום הלהבה משתנה במשך זמן ההדלקה וכאילו חסר בשיעור⁶⁷).

59 ולאחרונה יש שחידשו להחמיר שלא להשתמש בשמן העשוי מגרעיני זית (אם נאמר שהגרעין אינו בגדר פרי), ואף שהרוב הוא מהזית עצמו, דלא מהני ביטול (מכמה טעמים: דביטול לא מהני שיקבל המתבטל חשיבות המבטל; שכשתחילת ביאתו לעולם בתערובת ל"מ ביטול; שבתערובת היתר בהיתר ל"ש ביטול, ובסגנון אחר שביטול פועל חלות דינים ולא מציאיות). והדברים מחודשים לגמרי. וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

60 ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

61 ובכלל, ראוי הוא לאכילה, אלא שכיון שלא נסתגל לגמרי מהחומרים הנוספים, אינו בריא כ"כ. ומצוי גם בשוק שמן למאור שחמוץ יתר על הרגיל כיון שהזיתים לא הבשילו כל צרכם.

כן העירו שרמת החומציות הקובע הגדרת השמן "למאור" היא ע"פ קביעת מועצת הזיתים. ובזמנם, שהזיתים שהו כמה ימים במעטן ושוב העולם להתייבש על הגג, ורק אח"כ הכניסום בבית הברד לעשות זמן (ראה מנחות פ"ח מ"ד. ועוד) בודאי רמת החומציות היתה גבוהה יותר משמן למאור שבמנו. [וע"פ ד"ח א' – שמן המשחה נעלה משמן סתם, ולמעלה הימנו – שמן למאור. אבל היינו שלא רק ראוי למאכל אלא זך יותר].

62 שקו"ט בזה באחרוני זמננו. אבל כ"ה להדיא בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סיני נהור בן הרבא"ד.

63 ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

64 יש מהדרים להכין הפתילות וכו' בעצמם. ואם המוכנות להדלקה מכבר דולקות בטוב יותר, עדיף לקנותן – ראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב סי' יב' קנו.

במועד לכל חי סכ"ז סכ"ה שלאשה שייכא טפי הסגולה להרגיל בנר הוויין לו ת"ח, ולכן תהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן. וכבר קדמו בראב"ה שבת ס' ד, להרגיל בנר קאי על נר שבת או חנוכה נרות מצוה וכן נרות ביה"ב וביה"מ"ד. ומסיים: לכן נהגו נשים צדקניות לתקנם וכשיינן (ובהערת המהדיר ש"צ ולחשקיר) להדליקם (ו"ג נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם) לזכות מצוה.

65 ונימוקם עמם שהמצוה רק בשעת תחילת ההדלקה, דכתבה אין זקוק לה. ואכ"מ.

והעירו מודעת הט"ז סתרע"ה ס"ג ובמשנ"ב סתרע"ד ס"ק א שלזמן מועט ל"ח להדלקה עושה מצוה. (ובס' המנהגים ע' 70 שפרה וטלטלו המנוחה טפה או טפחיים לקרבה לאדמו"ר שיוכל להדליק הנרות. ולכא' קאי גם להחולקים על הט"ז, דס"ל שבהזהרה מועטת, ובאותו חדר לא איכפת לן ששני המקומות כשרים להדלקה). ואף להחולקים – כשמושך הפתילה מהנר כיון שאינו מסירה לגמרי מהנר נקראת הדלקה במקומה (ראה פר"ח סוסי' תרעג, הובא במשנ"ב סתרע"ד בשעה"צ סק"ד). והה"נ בנוד"ד, כיון שההדלקה בשמן זית נעשית במקומה ומיד כשעדיין עוסק בהדלקה. [ולהעיר מדוגמתו, בהקושיא בכל הדלקה, שבשעת ההדלקה כשמצמיד נר השמש להנר הו"ל כמדורה, ולא חיישינן לה, וטעמא מאי כיון שהוא רק לרעעים ומיד אח"כ מפרידם. והה"נ בנוד"ד. אלא ש"ל בפשיטות, דהאיסור במדורה דל"ד לנר כפירשי' שבת כג, ב ד"ה עשאה, ולכא' הונוה שאינו כנר המנוחה, וכ"מ בלבוש סתרע"א ס"ד, או שנראה כעשאו לצרכו (ראה שפ"א שם), מש"א אם הוא רק בשעת ההדלקה, שכ"ה גם במקדש, ואינו נראה שעשאו להשתמש בו. וראה שו"ת מבית ישראל ח"ב סצ"ח. פרד"י החדש סתרע"א ס"ד ע' רא אילך].

66 ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

67 שלולא שהפתילה היתה יורדת ששעוהה שתהא צפה, לא ה' שאר השמן נדלק, ורק אחרי ההדלקה יורדת הפתילה והו"ל כמסויף שמן אח"כ. והעירו מכע"ז בא"א מבוטשטאש סתרע"ה ס"ב (בשני נרות שעוה שאין בכ"א כשיעור, ואינן מחוברות זל"ז, ורק כשכלה נר א' נדלק נר ב' שבתחתיתו. ועוד שם, כשצריך להזיז הפתילה ממקומה בתוך הכלי ולולא זאת לא ה' דולק כשיעור). שו"ת מור ואהלות אהל מנורה הטהורה סק"ו ד"ה והנה ראיתי (בשפופרת של ביצה נקובה מלאה שמן שמונף ממנה לתוך הנר). מאורי אש להגרשז"א פ"ה ענב ב (כנ"ל). וראה הליכות שלמה פט"ו בארחות הלכה הע' טו. מאורות נתן קופרשטאק חנוכה ס"ב סק"ה). אמנם, נוד"ד שאני, שכל השמן נמצא כבר בתוך הכלי, ולא עביד מעשה בידיים בכדי להוריד הפתילה. וכש"כ בפתילות ארוכות קצת וכסויטת זכוכית רחבות קצת, שגם לולא שהפתילה יורדת איכא כבר כשיעור.

אבל מה שכתבנו בכ"מ לחוש הדלקה במקומה בעינינו, וכיון שהשמן והפתיל יורד א"ז במקומה, תמוה טובא, שהרי כ"ה גם בנרות שעוה וכו' שפוחות והולך במשך זמן בעיריה. ועכ"ל שג"ז במקומה. וכן מה שר"ל שכיון שאינו מדליק הפתילה רק הציפוי הו"ל כהודלקה מאל"י – אין לזה שחר, שהרי פשוט דהכל גריר בתר הדלקה דידי'.

עוד ילה"ע עיש המהדרים להניח הפתילה ואח"כ השמן כדלקמן, ול"ש לעשותן כן בפתיל צף.

[הנחת הפתילה ואח"כ השמן – דומיא דמקדש, ראה יומא כד, ב. רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"ב. וכ"ה בהדא"ג מהרש"א סנהדרין פב, ב. וכ"כ במשנת יעקב ח"ב סתרע"ג ו"ח שם – להדר לעשותן כן ב"ח. וכ"מ בדרכי חיים אות קיד בהנהגת הר"צ מצאנו. (וראה באו"א קצת

נרות

בנוגע לדין כלי: יש מי שכתב שכל שאינו כלי לא נקרא נר, ושאותם המדבקים נרות של שעוה או חלב ואין משימים אותם בכלי לא יצאו ידי חובתם. ולמעשה בנר שעוה וכיוצא בזה – חלק הנר שלא נימס עדיין הוא במקום הכלי, או שהכלי הוא לאו דוקא אפילו לכתחילה⁶⁸. וכבר הובא לעיל שדרשת חז"ל התנאה לפניו במצוות, כולל גם מנורת חנוכה נאה.

המדליקים בנרות שעוה, זיהרו שיהיו מרווחים אחד מחבירו על כל פנים כשיעור אצבע, אבל כשמדליקים בחנוכה שהקנים שוים⁶⁹ ולא בעיגול אין צריך לזיהר בזה⁷⁰.

למען דעת: מצוי בשוק נרות המיועדות לחנוכה שדולקים חצי שעה בצמצום, או גם פחות מחצי שעה (ובפרט אחרי יום הראשון כשדולק יותר מנר אחד, והנרות סמוכות זה לזה⁷¹). ולכן, יש לקנות נרות גדולות יותר, ובפרט עבור ערב שבת כשמדליקים מוקדם יותר. אמנם, המיקל ליתן נרות כאלו לקטנים יש לו על מה לסמוך⁷². בנוגע לחלוקת נרות כאלה ב"מבצעים", אם מדליק בזמנה אפשר להקל להדליק בהן, כל שידוע שלפחות נר אחד ידלוק במשך חצי שעה, וכל שכן כשמדליקים באיחור. אבל אם מדליק לפני זמנה, מפלג המנחה ואילך, וכן בערב שבת, נכון לוודא שידלוק הנרות, ולפחות אחד מהן, עד חצי שעה אחר השקיעה (לפחות)⁷³.

מנהגו להשתמש בנר של שעוה עבור ה"שמש".

חובת ההדלקה

כתב הרמב"ם: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל-הודיה לו על הנסים שעשה לנו". וכל אחד מישראל, בין איש ובין אשה חייב במצות נר חנוכה. ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה, מוכר כסותו וקונה שמן להדליק

במהדו"ח אות תט בהערה). וכבר כתב כן בגליא רזא כג, ב ע"ד הסוד שצ"ל בסדר זה דוקא, שאחר שהכין הנר ונתיישב במקום קבוע משים בו הפתילה, ואחר הפתילה משים בה שמן, עיי"ש. (וצע"ק, שבהתחלת הענין כתב שהשמן כנגד הדם שבכבד והפתילה כנגד הלב, ובסוד"ד נקט איפכא). והביאו במקו"ח סרס"ג בקיצור הלכות לענין נרות שבת. (אבל ראה שם ע"פ תקו"ז דף עג בסדר אחר. ולפינו הוא בהקדמת הת"ז – ד, ב. וראה שם תכ"א – מט, ב). ובקובץ הערות ה' ואנ"ש מאריסטאוטו גל' רצו הרחיק לכת שצ"ל דוקא שלא לפי הסדר שבביהמ"ק. ודבריו תמוהים.

אבל להעיר שבכ"מ הל' שנותן בה שמן ופתילה (ראה רש"י מנחות פח, ב ד"ה מטיבה. פירש"י תרומה כה, לו. תוס' סנהדרין שם. ועוד. וגם לענין נ"ח בשבת כג, ב: מילא קערה שמן והקיפה פתילות. וראה לקו"ש ח"ב ע' 632 ד"ה שמן ופתילה. וש"נ).

(68) ויל"פ דברי החסד לאברהם (מעין ב נהר נח) שכתב שקליפות צללים וביצים וכיוצא אינן ראויים להדלקה, שטעמו משום בזיון מצוה – כ"ז (וכן גם שבפנים) – ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 445 ובהערות לשם. ואכ"מ. וראה גם אפגורחות ישר לר"י מולכו רפ"ז.

(69) ואפילו אחד גבוה ואחד נמוך כשר – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'קז.

(70) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תשצז.

(71) ראה באו"ז הל' חנוכה ששכ"ו, הובא ד"מ סתרע"א סק"ב: כשמדליקין נרות של שבת או של יום טוב או של חנוכה ותוחבין הנרות סמוכים זו לז עד שהן מתחממות זו מזו ונוטף השעוה מחום החמימות גם נכפלות ונפולות לא קיימו מצות הנר של שבת או יום טוב או חנוכה.

(72) ומכמה טעמים: שמדינא א"צ לחנך הקטן רק אם יש לו בית בפ"ע. ובכל אופן, יוצא מדינא בהדלקת בעה"ב ואי"ז רק ההידור (זולת להדעות שבמהדרין מכוון שלא לצאת בבעה"ב. וצ"ע אם ד"ז שייך בקטן). ועוד, שיה"א שא"צ לחנך בכל פרטי המצוה. וחזי לאצטרופי מש"כ בא"א מבוטשאטש סתרע"ה להקל מטעם אחר, שהקטן אינו בר הבחנה ויכול לסבור על פחות מח"ש שהוא ח"ש. (וצ"ע בקטן הסמוך לאיש). ועוד כתב שבפתילה קטנה יותר אפשר שידלוק כח"ש. ונראה בטעמו, שכשיאנו ניכר בחיצוניות א"צ לחנך בכל פרטי המצוה. (ויל"דס"ל דעדיף משאול בד' מינים, שידוע שאינו שלו. וראה לקמן בנוגע דיני הדלקה לקטנים). וגם ליכא משום איסור ספי' בברכה לטעלה לפי שהקטן מברך מעצמו (ראה בברכ"י סתרנ"ח. ובמק"א הארכנו). ובכלל, לא הוכרעה ההלכה שצ"ל כשיעור ובספק עומד. והבדליק פחות כשיעור אינו חוזר ומברך. ודמיה למש"כ הב"י או"ח סרס"ט להתייר להטעים לתינוק מקידוש שבביה"כ, כיון שיש מתירים אפי' לגדולים.

ויל"ב באו"א, את"ל שגדר ההידור המהדרין אינו שמכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב אלא לפרסו"ן (וכ"מ בכ"מ), נמצא שפרטי המצוה אינם מעכבים, וע"ז שכתבו הפוסקים דסיג בנר א' שדולק כשיעור. והה"ל, דסיג בהדלקת בעה"ב כשיעור. ועוד, שבאמת נר הראשון דולק כשיעור, אלא שמחמת ריבוי הנרות הסמוכות זל"ז ממהירים לכבות תוך שיעור ח"ש. ולהלן בדיני חינוך קטנים בהערה הבאנו דעת המשנ"ב סתרע"ה סקי"ג שלקטן די בהדלקת נר א' בכל לילה. ואף שאחרי הדלקת שאר הנרות נכבה גם הראשון תוך ח"ש, לא גרע מכתבה שאין זקוק. אלא שמצינו כה"ג במילא קערה שמן והקיפה פתילות ולא כפה על"י כלי י"א שדינו ככתבה במזיד (ס' החיים סתרע"א ס"ד. ועוד). ויל"ל, הדהת שאני שבעשאה כמדורה – נתבטל הפרסו"ן שנראה שהוא לצרכו, או שאי"ז כנר שבמקדש, ובטלה הפרסו"ן למפרע, משא"כ בנדו"ד דדמי לכבתה בשוגג. (אלא שיה"א במילא קערה שמן שהוא כמדליק ע"ד לכבות. ולפ"ז אפשר שכ"ה גם בנדו"ד).

(73) אבל בפמ"ג סתרע"ב בא"א סק"א שבע"ש כשדלק ח"ש בצמצום יצא שיזמנה מפלה"מ. ואף בחול כתב להסתפק שמה יצא. וכתב שאינו חוזר ומברך. (אלא שלדיל' בלא"ה אינו חוזר ומברך כשהוא פחות משיעור ח"ש – ראה שם סתרע"ה במ"ז סק"א).

נר חנוכה⁷⁴. כמובן, שיכולים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל הבית [וכן המנהג בנוגע לנשים ובנות כדלקמן. וכמובן, לא יענו ברוך הוא וברוך שמו].

וזאת למודעי: אף שהדעת נוטה שמי שאין לו בית אינו חייב לקנות או לשכור בית עבור קיום מצוה זו⁷⁵ – מ"מ, מובן ופשוט שמצד חביבות המצוה אין מקום להפקיע בידים חיוב המצוה. ואשר לכן, הנוסעים במקום למקום, יסדרו מבעוד מועד את זמני הטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמננו ובמקום מגוריהם. ומצוה בהם יותר מבשלוחם. [ואכן, יש שהורו במי שכבר קנה כרטיס טיסה באופן שאין בידו להדליק נר חנוכה, שעליו לבטל טיסתו ואף אם יעלה למחיר רב, ולפחות באופן שכבר הגיע זמן ההדלקה לפני הטיסה. ולמעשה, ישאל שאלת חכם⁷⁶].

המתאכסן שלא בביתו, מדליק נר חנוכה במקום האכסניא. אבל באם בשעת שקיעת החמה, זמן חובת ההדלקה (או מיד לאחר זה) כבר אינו "ביתו", ולדוגמה שעוזב את האכסניא מיד אחרי ההדלקה ונוסע למקום אחר, ספק גדול אם יוצא שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה. ואכ"מ⁷⁷. ואם חוזר לביתו, אזי ודאי עדיף שידליק בביתו, אפילו לאחר חצות, באם בני ביתו נעורים.

מסיבות חנוכה

וכאן המקום להזכיר, גם בנוגע להמסדרים מסיבות חנוכה לידידים או לקרובים וכדומה, שיארגנו המסיבות בזמן ובאופן המתאים, שהמסובים יוכלו להדליק נר חנוכה בזמן בביתם. [מומלץ שלא לארגן מסיבת חנוכה בשעות הערב המוקדמות, כלומר מחצי שעה לפני השקיעה עד לזמן צאת הכוכבים. כן אסור להתחיל בסעודה חצי שעה לפני זמן ההדלקה. כפשוטו, שבאם המסובים אינם מתאכסנים במקום המסיבה, שלא יוצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה שם].

סביבון: בשיחת אור לח' טבת תשמ"ז: ידוע ש"נאות יהודה שלח להורות לפניו] גשנה" הם ד' האותיות שע"ג הסביבון (ר"ת נס גדול ה' שם) כמנהג ישראל ("תורה היא"), כפי שראו גם בבית רבותינו נשיאינו, וכידוע שישנם כו"כ רמזים בנוגע לסביבון וכל פרטי, כמבואר בספרי טעמי המנהגים⁷⁸.

יום רביעי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה

"בעשרים וארבעה לתשיעי ה' דבר ה' ביד חגי הנביא", בנוגע לנצחון בני ישראל בהנהגת זרובבל פחת יהודה תחת מלכות בית דוד⁷⁹, וכן התחילו עתה בשנ' להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש⁸⁰, שהיתה התחלת בנין בית שני (נוסף על חנוכת חשמונאי)⁸¹. ונבואה זו בכ"ד כסלו היתה הקדמת רפואה למכה לענין בלתי רצוי בנצחון החשמונאים בכ"ד כסלו, שהיתה אצלם גם הנהגת המלוכה ששייכת לשבט יהודה⁸².

במנחה – אין אומרים תחנון.

המעלה דערב חנוכה על כל ערב יום טוב – ראה שיחת מוצ"ש וישב תשל"ט.

74 וראה זה פלא בשו"ת שאילת יעקב ח"א סקכ"ד שר"ל שהוא רק אם הוא במקום שאינו רואה נ"ח. ושוב כתב, שחידוש הוא בעיניו שלא כזכר זה בפוסקים ושאוילי לרוב פשיטוחו לא כתבוהו. אבל להעיר מעולת שבת סתרע"א סק"א בטעם שאינו חייב להשכיר עצמו כבד' כוסות, דהכא אית ל' היכר נס כשרואה בבית חברו. ומשמע שגם בכה"ג שרואה הנרות חל החיוב למכור כסותו וכו'.

75 ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

76 וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תקעט.

77 ראה במל"ח סכ"ז ס"ל במדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו. והארנונו בזה במק"א.

78 ונת' גם בספר השיחות תשמ"ח ע' 360 הערה 32. וראה גם לקו"ש חי"ב ע' 33 בשוה"ג. חכ"ז ע' 47 הע' 32. אג"ק ח"ט ע' סו. ולהעיר גם משיחת ש"פ וישב תשל"ז. יט"כ תשמ"ב. ועוד. וראה רישומה של שנה (תשד"מ) ע' 98. (ליקוט מענות תשד"מ ע' 19). וראה גם הנלקט בס' "טעם למנהג".

בהשקו"ט ע"ד ההלכה במשחק הסביבון עם כסף – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' יב"שכג.

79 חגי ב, י"ד. שם כ-כב.

80 שם יח.

81 השייך גם לבית שלישי, ולגאולה נצחית שאין אחרי' גלות – נתבאר בשיחת ש"פ חיי שרה תשי"ב.

82 נתבאר בשיחת ש"פ וישב תשל"ו.

זמנים* (קראון הייטס)

יום ראשון

כ"ח כסלו, נר ה' דחנוכה:

פלג המנחה 3:39

שקיעה 4:38

חצות הלילה 11:58

יום רביעי

כ"ד כסלו, נר א' דחנוכה:

פלג המנחה 3:37

שקיעה 4:35

חצות הלילה 11:56

יום שני

כ"ט כסלו, נר ו' דחנוכה:

פלג המנחה 3:40

שקיעה 4:38

חצות הלילה 11:58

יום חמישי

כ"ה כסלו, נר ב' דחנוכה:

פלג המנחה 3:37

שקיעה 4:35

חצות הלילה 11:56

יום שלישי

ל' כסלו, נר ז' דחנוכה:

פלג המנחה 3:41

שקיעה 4:39

חצות הלילה 11:59

יום ו' ערב שבת קודש

כ"ו כסלו, נר ג' דחנוכה:

פלג המנחה 3:38

הדלקת נש"ק 4:17

(18 דקות קודם השקיעה)

יום רביעי

א' טבת, נר ח' דחנוכה:

פלג המנחה 3:42

שקיעה 4:40

חצות הלילה 11:59

מוצאי שבת

אור לכ"ח כסלו, נר ד' דחנוכה:

מוצש"ק 5:22

חצות הלילה 11:57

(* זמן השקיעה המופיע ברשימה זו הוא הרשום בלוחות (שקיעה במישור בגובה פני הים). בהדלקת נר חנוכה יש לחשב לפי חשבון שקיעה האמיתית המאוחר בכמה דקות¹. ועוד זאת, שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, ובכלל השקיעה כאן עוגלה. גם לפלג המנחה (אחד עשרה שעות חסר רביע בשעות זמניות, המחושב בלוחות ע"פ אורך היום מהנץ החמה עד לשקיעתה בגובה פני הים), נכון להוסיף כמה דקות מכמה טעמים.

1) ויש מי שכתב שכל שמתחילה חמה לשקוע מתחיל להחשיך מעט, וממילא הוא זמן ההדלקה. אלא שסתימת כל הפוסקים ד"משתשקע החמה" היינו התחלת בין השמשות, בבכל התורה כולה.

ההדלקה בבית הכנסת

מדליקים⁸³ נר חנוכה בבית הכנסת ומברכים עליו משום פרסומי ניסא. אין לברך על הדלקה בבית הכנסת כשאין עשרה⁸⁴ **בבת אחת** שיראו את הנרות. וטוב שיהיו עשרה בשעת אמירת הברכות. אם הקהל מתפזר אחר כך, אפשר לכבות הנרות גם קודם גמר שיעור חצי שעה, ובפרט במקום חשש שריפה.⁸⁵

בבית הכנסת, מניחים החנוכיה בצד דרום כשהנרות מסודרים ממזרח למערב, ומקומם גבוה, למעלה מעשרה טפחים (מש"כ בבית כדלקמן). [ב707 אין מהדרין להדליק בשמן זית. וכן הוא (ברוב) ביהכ"ס⁸⁶. ב707 המנהג שהמדליק עומד פניו לדרום ואחוריו לצפון⁸⁷].
כדאי לסדר את החנוכיה לפני התפלה שלא לבלבל את המתפללים באמצע התפלה.

מנהגו שבבית הכנסת מדליקים את הנרות בסיום תפילת מנחה⁸⁸ לפני עלינו. ואין צריך להמתין לשקיעה אלא מפלג המנחה יכול להדליק. והש"ץ מברך עליה (בפעם הראשונה) את שלושת הברכות. [בלילה הראשון לא ידליק בבית הכנסת מי שהוא אבל רח"ל].

אין להדליק עד שיגמור כל הברכות. בלילה הראשון מדליק נר אחד בצדה הימני של החנוכיה. אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שבבית הכנסת (וכן בהדלקות הפומביות ברחובה של עיר. ונכון לעורר על כך בהדלקות הפומביות ובמצעיים, כדלקמן) וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ואפילו הש"ץ צריך לחזור ולהדליק בביתו בברכות, ואם אין לו בני בית⁸⁹ להוציאם ידי חובה⁹⁰ לא יברך עוד פעם [שעשה נסים⁹¹] שהחיינו⁹². ואם הדליק נרות חנוכה בביתו, ואחר כך מדליק נרות

(83) מקפידים (לכתחילה ע"פ) שההדלקה תהא ע"י גדול המחוייב במצוות. וראה אג"ק ח"ל ע' כד מענה מיום כ"ג חשוון תשל"ה לצא"ח. ולהעיר משה"ש תשנ"ב ע' 190.

(84) ובמקום ספק אם יבואו עשרה - אין לברך. אבל, כל דעבידי דאתי לא חיישינן.

(85) ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

(86) שכן המנהג בפועל - כ"ה בכ"מ: ראה מנהגים דבי מהר"ם סדר חנוכה (אלא שכותב שמ"מ מצוה מן המובחר בשמן זית). נר מצוה למחר"ל ד"ה כתב הרא"ש (אף שמקפץ בזה, ולשיטתו אין יוצאים בשעוה בכלל. ובס' הזכרון פרנקל הובא כת"י נכד מהר"ל שהכריח שישנו המנהג בביהכ"ג אבל בבית לא ה' יכול לבטל). מנהגים דקהילתנו (פיורדא סמ"ז). וכ"מ במנהגים דק"ק וורמישא. וראה מו"ק (להיעב"ץ) סתרע"ה (ועיי"ש ג"כ שמצוה מן המובחר בשמן זית. וכ"כ בכה"ח סתרע"ג סק"ג). שו"ת הת"ס או"ח סי' קפו (שרובם מדליקים בנרות שעוה. אבל ראה אלף כתב ששצ"ז). דרכי חיים ושלוש סתת"ט. ועוד.

ובמו"ש מזה שגם בבית נהגו בכ"מ בשעוה (ד"מ סתרע"ג סק"א). וכ"כ בהגהותיו לשו"ע שם ס"א. ולהעיר מזה שבפוסקים (ב"ח סתרע"ג ס"ג. מג"א שם סק"א. ט"ז סק"י. ועוד) הובא ע"ד ההידור להשתמש בשעוה שנטף מביהכ"ג.

ובטעם המנהג (נוסף לטעם הפשוט שבזמנם מחיר השמן זית ה' יקר מאד) - ראה שו"ת מהר"ץ ח"א סנ"ב. וי"א להיכרא שאינו כמו נרות שבבית, שידעו שאי"ה בהדלקת ביהכ"ג. ובמענה (מיום א' טבת תשמ"ה): כנראה הטעם משום: (1) טרחה דציבורא, (2) לשלול דליקה, להבטיח נקיון ביהכ"ג וכיו"ב. וראה ע"ז במקו"ח סי' קלא סק"ט למונע בנרות ביהכ"ג בכלל להדליק בשמן ויצא שכרו בהפסדו משום קוטרא ושחרותא דכותל.

(87) וראה כה"ח סתרע"א סק"ט שכן מנהג הספרדים. שו"ת שבט סופר סכ"ד שבמקום שנהגו כך אין לשנות ממנהג. להורות נתן ח"ז סנ"א שכ"מ מסתימת הפוסקים. וראה גם בצעטיל-מענה שבהערה הקודמת שאין התייחסות לדברי השואל עד"ז.

(88) אם יש מנין רק לתפלת מעריב, מדליקים את הנרות בסיום תפילת מעריב לפני עלינו.

(89) וגם קטן (שאינו מדליק ומברך בעצמו) או קטנה שהגיעו לחינוך, בכלל בני ביתו לענין זה.

(90) ויל"ע, להדעות שאין להוציא את הבקי כשיודע לברך בעצמו (ראה שו"ע או"ח סרע"ג ס"ד). ואדה"ז שם ס"ז חשש לדבריהם לכתחילה) - מדוע לא נאמר שבני ביתו יברכו ברכת שהחיינו (או גם שעשה נסים כבהערה הבאה) בעצמם. ואכן כ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א סצ"ו בדעת המחבר.

ואולי נקטו להקל בד"ז, כיון שהיא רק הזירות לכתחילה, ולפעמים גם בגדר זילותא דבעי"ב, ולא כו"ע גמירי לדעת בפרטי דיני הברכה, והדר דינים כאינן בקיאיין (וכן נהגו בקידוש ליל שבת וי"ט, שגם בקידוש לפנ"ז, מוציא ב"ב יד"ח אף שיודעין לברך בעצמן, מחמת הקושי לשנות יין וכדומה. וראה בארוכה מזה בדיני קידוש בלוח לליל י"ט"כ שחל בש"ק - נמצא

לעיל). ובפרט, שיש מקום לסברא שחייב גם בעצמו לברך (כדלקמן בהערות). ועוד, שלפעמים יש קטנים שהגיעו לחינוך שאינם יודעים לברך בעצמם (אלא שהוא מילתא דלא שכיחא), ומברך עבורם כדי לחנכם במצוות.

(91) ש"כ"ה גם בנוגע לברכת שעשה נסים - ראה טהרת המים בשיורי טהרה מערכת ח ס"ג. שו"ת התעוררות תשובה ח"א סק"ג (שכן פשוט). אג"מ או"ח ח"א סק"צ - אף שהו"ע סובר לחזור ולברך כל הברכות גם שהחיינו. אול"צ ח"ד פמ"ג סט"ז. שו"ת יחוד"ח ח"ב סע"ז ובספרו יבי"א ח"ו חאו"ח סמ"ב סק"ב וחו"ע חנוכה ע' נד. וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

(92) שו"ת זרע אמת שם, והובא בברכי"ב ובשע"ת שם ובמשנ"ב שם סקמ"ה. עיקרי הד"ט ה' חנוכה סל"ה ס"כ. ועוד. וכ"פ בלוח כולל חב"ד. וראה גם קצוה"ש הערות למעשה שער חנוכה ופורים ע' קמב.

ויש חולקין בכל זה, וס'ל שמברך עוד פעם בביתו בכל גווי. וראה פסקי חמו"ד ה' חנוכה סק"ב דשק"ט לכאן ולכאן ואין בהנמצא תח"י (שהוא רק קיצור דבריו) הכרעה בדבר.

[ובדעת ויה"פ שכתבו כפנינים, נראה דס"ל שדומה לברכת שהחיינו על עשיית הסוכה שפוטרת שהחיינו דישיבה, אף שאינו יוצא בעשי'

בית הכנסת יחזור ויברך כל הברכות, גם ברכת שהחיינו⁹³.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת נר ג' דחנוכה (ביחידות כללית) תנש"א נאמר, שמסתבר לומר (אע"פ שצריך לעיין בזה) שמכיון שאצל אהרן הכהן יש כבר הענין דהדלקת נרות המנורה, וזמן הדלקת המנורה קודם להדלקת נרות חנוכה, במילא - ממנורה למנורה ומנורות לנרות - יהי' לו דין קדימה גם בהדלקת נרות חנוכה בבית המקדש, שכמו ש"הדליקו נרות בחצרות קדש" שהדליקו אז נרות חנוכה בחצר ביהמ"ק⁹⁴, עאכ"כ שכן יהי' בחצרות קדשך דביהמ"ק השלישי⁹⁵.

ליל חמישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה

ההדלקה בבית

זמן ההדלקה

גם בזמן הזה שמדליקים בפנים טוב⁹⁶ להזהר להדליק בזמנה⁹⁷. מנהגנו בכל ימי חנוכה (חוץ מערב

לחוד, והה"נ שבהדלקה בביהכ"נ משום פרסו"נ (אף אם הוא מנהג בעלמא) ה"ז כבר בגדר זמן המצוה. ויתירה מזו, שהדלקת ביהכ"נ עדיפא (בענין זה) על הדלקת ביתו, כיון שמקיים פרסו"נ בציבור, ויש בכלל מאתים מנה (משא"כ להיפך, כשמדליק בביתו ואכ"כ בביהכ"נ, שלרופ"פ מברך עוה"פ שהחיינו, לפי שבכה"ל ניתוסף פרסו"נ הציבור, ולכן אינו דומה להמברך שהחיינו על הראי' וחזור ומדליק בביתו, שאינו חוזר ומברך שהחיינו). ותו, עגם בחובת עצמו, יצא יד"ח החובה לראות הנרות עכ"פ (וכדלקמן, שדיין גם בנרות ביהכ"נ). ועוד זאת, שמקיים חובת גברא דהדלקת נ"ח, אף שחייב עדיין בהדלקה משום חובת הבית. ובסגנון אחר שקיים מצות פרסו"נ בגופו ולא בממונו. ואכ"מ].

והרוצה לצאת ידי כולם, יבקש מאשתו לברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ושפיר דמי. וראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

93 ראה שו"ת ז"א שם, ה"ד בברכ"י ובשע"ת שם. (אבל השמיטו במשנ"ב אף שרמו לזה בשעה"צ שם, וכנראה מחמת דלא שכיחא בזמנו). וכן המנהג (כמו בע"ש שחל בערב חנוכה, כשמדליקין בביהכ"נ סמוך ממש לשבת. וכן להמדליקים במסיבות חנוכה כשכולם כבר הדליקו בביתם).

ואף אם כל המתפללים בבית הכנסת הדליקו כבר בביתם (ודלא מהמחלקים בזה. וראה בא"ח ש"א פ' וישב סי"א. כה"ח סתורע"א סקע"ה. קצוה"ש שם), מחמת פרסו"נ דציבור - ראה הערה הקודמת. וראה שו"ת צ"א הי"ג סס"ט. להורות נתן ח"ח ס"ג. הליכות שלמה פ"ז הערה 9. [וצ"ע לפ"ז במקום שלא הדליקו בביהכ"נ בתחילת ימי חנוכה, מ"ט אין מברכים שהחיינו בפעם הראשונה שמדליקין שם].

94 וכו' בכ"מ (נוסף להמבואר בלקו"ש חכה"ע ע' 236 ואילך דקאי על נרות הליל ושבת. וראה גם מקו"ח סתער"ב ס"ב. פרי צדיק חנוכה בסופו. שו"ת מצפה אר"י תינאי (קרית ארבע) חו"מ סוס"י מו - הובא גם בשו"ת יוצר יוסף שווארץ סס"ז. נתיב ישר (הורו"ח) ח"ב ע' קצ. וכבר כתב כע"ז בעקדת יצחק פ' מקץ שכ"ט ש"הדליקו נרות של ישועה והצלחה" - חת"ס עה"ת פ' וישב שבת חנוכה (והוא באו"א לח, מהביאור בדברות חת"ס, הובא בלקו"ש שם. וראה באו"א בחי' חת"ס ר"ה כד, ב). ברוך שאמר (לבעל תורת) ע' קמו. וכו"מ קצת בתו"א לח, א. סידור עם דא"ח סוף שערי חנוכה (רפא, ב). מאמרי אדה"ז תקס"ו ח"א ע' רכו. שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) לד, א. (אבל ראה שם יח, א. מב, א. מו, א). ובר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדשך" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים (וכע"ז בחת"ס שם). וראה ר"ד משיחת ש"פ ויגש תשל"ד. אדר"ח כסלו תשנ"ג. ליל א' דחנוכה תשנ"ב. ועוד.

95 וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205. וכע"ז סה"ש תשמ"ז ע' 133.

וראה גם לקו"ש חכה"ע ע' 422. סה"ש תשמ"ז ע' 145. ד"ה פדה בשלום תשמ"ח. ר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשל"ט. י"ט כסלו תשמ"ה. כ"ג כסלו תשמ"ט. כ"ו כסלו תשמ"ט. כ"ח כסלו תשמ"ט. ש"פ מקץ תנש"א. בדר"ח טבת תנש"א. כ"ו כסלו תשנ"ב. ועוד.

אבל בשיחת יום א' דחנוכה תשמ"ח שלא דוקא אהרן או הכהנים, רק כל הנמצאים בחצרות קדשך ידליקו, נוערנו ובוקנו בנינו ובבנותינו. וראה גם בשיחת אור לכ"ה כסלו תשמ"ח בסופה ובשיחת אדר"ח טבת תשמ"ח. ואולי הכוונה לנרות לשבח והילול.

96 וראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

97 ונראה, שיעדיף להדליק בזמנה מלהתפלל מנחה (או ערבית) בציבור. וכגון, שנוסע למקום רחוק, ואם ימתין לתפלת המנחה בציבור יגיע לביתו אחרי זמן ההדלקה. ואף גם בזמנו שמדליקים בפנים, שכיון שטוב להזהר גם בזה"ז - על כרחך שיש בה זון החירות, והו"ל כעין מצוה עוברת. ועוד, שגם לצד רחוק ש"י"ב ברכה לבטלה לחד מ"ד (והרי ברכ"א כתב להקל רק בשם "א). וראה מו"א סתער"ב סק"ו. שו"ת ארץ צבי ח"א סקכ"א - הרי עדיף להתפלל ביחידות. (ומה שמתפללים ערבית כשהגיע זמנה - אינו סותר, דהתם ה"ט מחמת שתדין קודם. ועוד, שק"ש דאורייתא. ובפרט שלדין זמנה משקיעה וכבר עבר זמנה. ומפורש בשו"ת שב יעקב סכ"ב שמה שמתפלל ערבית תחילה היינו גם כשמדליקים בחוץ. ווי"ל, דל"ד לבדיקת חמץ שתיקנו זמנה בתחילת הזמן, ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סת"ל"א בקו"א סק"א כיון שבא"פ לקבוע זמן לסופה, אבל בנ"ח א"צ צריך לקבוע זמן לתחלת עשייתו שיעשו אותה דוקא בתחלת זמנה, דכיון שיש לסוף עשייתה זמן קבוע לא אתו למיפסע. וא"ש משי"כ בשב יעקב שם, שמה שלכתחילה יש להדליק בהתחלת הזמן, היינו רק לכתחילה משום זירוז מצוה. אלא שפשוט הרמב"ם והשו"ע, שלא מאחרי היינו מעיקר הדין, ורק בשכח מדליק עד שנתכלה. וגם בשב יעקב כתב באו"א, שהוא משום שמה יפסע. וגם אם הוא משום זירוז מצוה, הא לא שנה מבדיק"ח שמה שתיקנו בתחילת הזמן הוא גם משום זריזין. אמנם, הסברא שבקו"א שם בעיניה עומדת. ולהעיר שמהנהגו אפילו בבדיק"ח להתפלל תמיד ערבית תחילה, וכש"כ בנ"ח). ובפרט שכיון שמצוה לראות הנרות ולהשוות שם וכו' יש חשש שישכח להתפלל מעריב. (ודמאי למנהגו בבדיק"ח, מחמת שמאריכים ביותר - ראה אג"ק ח"ב ע' (שדמ). וחמור טפי איחור תפלת ערבית מצד אחר, שנקרא עברין באיחור עד חצות. ועוד זאת, שבחיי"א שם ס"כ כתב גם לדידן, שמה שמתפלל תחילה מעריב הוא רק אם לא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל וא"ל מוטב שידליק תחלה. וכו"מ במשנ"ב סתער"ב סוסק"א. וכו"כ בכה"ח סתער"ב סק"ה שהכל לפי הענין דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם ידליק קודם תפלת ערבית, ואם לאו יתפלל קודם משום דתדיר קודם ובפרט בזה"ז שמדליקים בפנים וא"כ אפילו נתעכב איזה זמן מועט אין קפידא כ"כ. וראה גם ראש יוסף אישקפא הלכות מגילה סתער"ג (פד, ב), ה"ב בשו"ת בית דוד לרי"ד משלוניקי סת"ע. מ"ח סכ"ו סל"ז. מח"ב סתער"ב סק"ג. וראה ניומוק' או"ח

שבת ומוצאי שבת) להדליק את הנרות (בביתו) תיכף⁹⁸ אחר השקיעה⁹⁹ [האמיתית¹⁰⁰] בין מנחה לערבית. ומדייקים שהנרות ידלקו לפחות 50 דקות (חצי שעה אחר צאת הכוכבים)¹⁰¹.

בחשיבות הענין להדליק מיד בזמנה אחרי שקיעת החמה גם בנוגע ל"מבצע חנוכה", היינו

סתרע"א בהנהגת זקינו מהרצ"א מדינוב. וכ"מ להדיא בשב יעקב שם, ממש"כ שכיון דזמן הדלקתה נמשך עד אחר זמן ק"ש יש לקרות ק"ש קודם, כי זמן הדלקה נמשך אחר יציאת הכוכבים חצי שעה יותר, ונמצא שזה נמשך זמן רב אחר יציאת הכוכבים אשר בדאי יש לו זמן להדליק. (אבל לעיל מינה דחה הסברא הנרות שאמרו קצת לומדים דהואיל זמן קצר ועובר חיש מהר וק"ש ותפילת ערבית זמנו כל הלילה ע"כ יש הקדים שיש לחוש שיעבור זמן הדלקה. ונראה דלא קאי באופן שבאמת יעבור הזמן מחמת התפלה, אלא שיש חשש שיפיע, עיי"ש). אבל בפי"ח ס"ב סתרע"ב ס"ק"ב כתב שמדליקין אחר ערבית אפי' אם מאחרין להתפלל כיון דעכשיו מדלקין בפנים. וראה שו"ת מהר"א הלוי סי' קפב. שו"ת עמודי אש ס"ו סק"י. התעוררות תשובה ח"ג ח' והגהות לשו"ע סתרע"ב בא"ה ס"א).

ומאן, ואלו"ת מהר"א הלוי סי' קפב. שו"ת עמודי אש ס"ו סק"י. התעוררות תשובה ח"ג ח' והגהות לשו"ע סתרע"ב בא"ה ס"א. או עדיף להדליק בזמנה – שלא ידחה להוציא וידליק מיד. אבל אם רוצה להמתין מותר לו, ובערב כשיש לו רק שעה ולא שאר שמינים.

[והטעם, לפי שמעיקר הדין יוצא בשעה, וכן נהגו, וכנ"ל בארוכה בדיני השמינים בהערה, ואילו ההדלקה בזמנה היא מדינא דגמרא. ואף בזמננו י"א שאין יוצא בדיעבד באיחר אחרי חצי שעה. וגם בל"ז, הרי עיקר דין זריזין מקדימין וחביבה מצוה בשעתה הוא מדינא. וההיורו דשמן זית לאו כו"ע מודו בה. וגם בהיורו מצוה ממש קייל"ן דשהוי מצוה לא משהינן אף שיעשה אח"כ יותר מן המובחר (מג"א סכ"ה סק"ב. אדה"ז שם ס"ד. אבל ראה שם סצ"ד ס"ה). ומש"כ בחלק בארצות החיים סכ"ה במאיר להארץ סק"ג. וראה ענ"ז לקו"ש ח"ט ע' 76 הע' 73. חכ"כ ע' 126 ובהערה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בהערה 5 בשו"ג. ועכ"ז, יש לחלק בנדו"ד שאינו מצוה מן המובחר ממש. וראה בחי"א כלל קנר סכ"ד ובגשמ"א שם, וכן בשו"ת בנין עולם או"ח ס"לד, הובאו במשנ"ב סתרע"ב סק"ז, שמה"ט מוטב שידליק נרות שעה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד. וכש"כ בנדו"ד, שהרי ההדלקה כמצוה נר איש וביתו כשרה לבנו, ואילו במדליק אחר זמנה י"א שאינו יוצא יד"ח. ועוד חילוק משאר זריזין, שבנדו"ד הזמן הוא מגוף גדי המצוה, אף לדינא שמדליק כל הלילה). ומקומו הוא מוכרע, ממה שנחלקו האחרונים בהתחיל המצוה והביאו לו שמן זית אם מותר להניח המצוה, ומדברים איכא למישמע קצת שלכתחילה אין לו להמתין לזה, מדלא כתבו לחדש כן. וכן דייק הג"מ שטוראלי הי"ד (נדפס מכת"י בשמן טוב (דייטש) חנוכה ע' קע), אף שיל"ד (וגם בשאר סברותיו יש שם לפקפק. ולהעיר שבאחרונים שדנו בנידון הנ"ל לא כתבו לחלוק. ואינו מובחר ממש). אמנם בשו"ת חכ"כ סכ"ב ע"ד חשש קצת לדעת מהר"ל מפראג שהמדליק נר חנוכה בשעה לא יצא יד"ח. ולא קייל"ן אצל. ובראשונים מפורש דלא כוותי'. ובביה"כ לא נהגו כך. וכן נורות שבת. וראה לקו"ש ח"ה ע' 445 ד"ה אפילו לכתחילה. וי"ל שהכוונה (נוסף על העיקר – מש"כ בני מצוה ד"ה אמר ר' יהודה לפסול שעה מדין אבוקה) גם למש"כ בנתיבות עולם נתיב התורה ספי"ח (שהובא שם בהערה הקודמת) שנסתפקו אם הכלי מכלל הנר. והיינו חך, דס"ל שבלא כלי אין שם נר עליו רק אבוקה.

אלא שם"מ הרוצה להמתין, וחושש להאומרים שאינו יוצא בשעה (כדעת מהר"ל), מותר לו להמתין, לפי שבזמננו ההדלקה בזמנה הוא רק בגדר "טוב להזהר".

ושו"ר שכך דעת נוטה בהליכות שלמה חנוכה פט"ו ס"א. ובשו"ת פרי השדה ח"ג ס' קט שכתב איפכא – מיירי ביכול להדליק תוך זמנה. (ונראה מדבריו ג"כ דקאי במדליק זמן רב אחר צאה"כ רק שחושש שיעבור חצות או שלא יהיו ב"ב יעניורים, והוא ממש"כ שאם זמנו בהול "ולא יוכל להדליק בברכה" ידליק קודם שיעבור הזמן, והרי מדליק בברכה גם אחרי ח"ש). וכבר כ"כ בזכותי דאברהם להר"א פלאגי בדרוש בלעבת הלכשה ח"ה ואמר עוד (י, ד), וי"א. וראה נמי מיירי בכה"ג. (ובשם הגר"ק – שמועות סותרות (ראה אור אליהו טובי פט"ו הע' ל. אור ישראל דרדק פ"ד הע' 195. ובתרווייהו מיירי שייגיע שמן תוך ח"ש)).

98) כן הלשון בלוח כולל חב"ב. והיינו נפקי הדין שלא מאחרים (ומפורש בכ"מ דהיינו מיד בזמנה, ועד שתכלה – היינו בדיעבד), וכ"ה (לא רק למדליקים בצאה"כ) אלא גם למדליקים בשקיעת החמה (כפי' הפשוט במשתשקע), וכמפורש בכ"מ. וראה בחי' מהרצ"א דדוקא טעה או נאנס אבל לכתחילה לא יעבור ההתחלת הזמן וצורך להדליק תיכף בשקיעה, ומיקרי עברין ועובר על דברי חז"ל אם מתעצל במזיד. ועוד שכינן שלדנין זמנו בשקיעה"ח, חל גם בזה גור זיוני'. וכ"כ בסדה"ח סדר חנוכה, שמצות ההדלקה חמה ואיך ולא ימתין עד שתחשך משום דזריזים מקדימין למצות.

ובשמועסן בכ"מ – "גליקן ווען עס ווערט נאכט". (אלא שלא נחית שם לפרט שהכוונה בשקיעה ולא בצאה"כ. ולהעיר מא"ק ח"ט ע' סג. וי"ל). וראה גם בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט. ובכ"מ בשיחת קודש הל' "גליקן משתשקע חמה" – ראה שיחת י"א ניסן תשל"ח. מוצאי ש"פ מקץ תשל"ט.

[אבל בשו"ת אר"צ סק"כ"א כתב לחדש שלמ"ד שזמנה מתחילת שקיעה א"צ להדליק מיד. והוא מחודש. וכבר העירו בכ"מ שמה שיש נוהגים בדוקא להדליק משה זמן אחרי השקיעה הוא דלא כמאן, בהשיות השונות בזמן ההדלקה (שקיעת החמה, שקיעה שני' או צאה"כ דר"ת, אבל לא צאה"כ דהגאונים). וראה בארוכה קובץ אור תורה כסלו תשע"ו. האוצר כסלו תשע"ט].

לאידך, כתב הפמ"ג סתרע"ב בא"ה סק"א, שלא ינתנה תורה למלאכי השרת ומו"מ מה שאפשר להקדים מיד ידליק. (והנה בחי' כלל קנן ס"ד סתרע"ב ס"ה). וראה נמי מיירי בכה"ג. וראה נמי מיירי בכה"ג. (ובשם הגר"ק – שמועות סותרות (ראה אור אליהו טובי פט"ו הע' ל. אור ישראל דרדק פ"ד הע' 195. ובתרווייהו מיירי שייגיע שמן תוך ח"ש)).

99) וראיתי למי שנתקשה מ"ט לא חשו בספק ברוכת לדעת ר' יוסי דאכתי יום הוא, ושתחלת זמן בין השמשות הוא בסוף בין השמשות (דר' יהודה (וראה ביהגר"א יו"ד סרס"ג ס"ה) כתב שבמסופק אם וקאי חבר למה"ד ידליק שמונת הלוח קצת מלאחר, והב"ד בפת"ש סתרע"ב סק"א וברא"ח ספינקא שם. ונראה, דהיינו רק למ"ד שזמנה מצאה"כ. והרי לכמה דעות לדידהו מותר להקדים. וראה אג"ק ח"ה ע' רכח. (וגם בזה – ראה פמ"ג שם שאין להדליק ביה"ש שאין סד"ר לקולא בזה). אבל למדליקים בשקיעה ודאי אין להקדים, דשרגא בטיהרא מאי אהני].

100) וראיתי למי שנתקשה מ"ט לא חשו בספק ברוכת לדעת ר' יוסי דאכתי יום הוא, ושתחלת זמן בין השמשות הוא בסוף בין השמשות (דר' יהודה (וראה ביהגר"א יו"ד סרס"ג ס"ה) כתב שבמסופק אם וקאי חבר למה"ד שיההדלקה בסוף שקיעה בצאה"כ). ונראה פשוט שלא החמירו כר"י רק בדאורייתא. ואף גם לענין ברכה. ולא גרע מספק"ה ביה"ש. ואף גם זאת, שגם לר"י הקדמה כוז ש"ד, וע"ד מש"כ הפוסקים שמונת להקדים – ראה פמ"ג שם שאין להדליק ביה"ש שאין סד"ר לקולא בזה). אבל למדליקים בשקיעה ודאי אין להקדים, דשרגא בטיהרא מאי אהני].

101) כפי' "ומשתשקע חמה" בכל התורה כולה, ראה לעיל בלוח זמנים. ואף שיש להנודד, דהכא לאו בדיני ביה"ש תליא מילתא, אלא בדין פרסיה", ראה בהערה הקודמת לענין זיוני', ויסי' למעשה אין לזוז ממשו"ט של דברים, שמצוה לעולם להפסיקם, דאולינן בטר זמן משתקע חמה שבכל התורה.

להשפיע על אחרים שידליקו בזמנה – ראה בהערה¹⁰².

אם לא הסיפק להדליק עד זמן תפלת ערבית, יתפלל¹⁰³ מעריב תחלה¹⁰⁴ ואח"כ ידליק¹⁰⁵.

חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אסור לאדם להתחיל במלאכה¹⁰⁶ או בסעודה, ואם התחיל צריך להפסיק. במקום הנצרך, יכול לאכול אכילת עראי, היינו כביצה המוציאה או מזונות (ולא יותר)¹⁰⁷, ופירות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה. ומדת חסידות להחמיר גם בזה¹⁰⁸. אבל בלימוד תורה י"א שאין להחמיר כי אם משהגיע זמן ההדלקה ואילך. ויכול להעמיד שומר [שאינו אוכל ולומד בעצמו¹⁰⁹] שיזכירונו [וי"א שגם לאכילה מהני שומר]¹¹⁰. נשים ובנות שאינן מדליקות בעצמן ויוצאות ידי חובתן ע"י הדלקת הבעל או האב (כדלקמן), מותרות לאכול גם אחרי שהגיע זמן ההדלקה¹¹¹.

102 ראה בארוכה שיחת מוצאי ש"פ וישב, אור לכ"ד כסלו, תשל"ט. ומועתק כאן חלקו (מסרט הקלטה): והמעשה הוא העיקר. . . מ'עט דאך בפועל אז כדי מ'זאל אנצינדן נרות חנוכה בעתה ובזמנה דארף מען דאס מאכן די אלע הכנות לזה אין ערב חנוכה, און אז ניט וועט מען אריינציען נאך משתשקע החמה וכו'. על אחת כמה וכמה, דעם ענין וואס מצד וואהבת לרעך כמוך, איז דאך א הכרח צו טראכטן ווי אזוי א צווייטער זאל קענען אנצינדן די חנוכה ליכט פונקט כמוך, ווי ער מאכט די אלע הכנות בעתה ובזמנה בנוגע צו זיך. . . אז בערב חנוכה איז ביתר שאת וביתר עוז און מיטן גאנצן שטורעם דער ענין פון מבצע חנוכה ביו אז מ'זאל באווארענען אז יעדער משתשקע החמה, וועט ער עכ"פ באווארענען צו דער צווייטער ליכטל און צו דער דריטער וכו', און אפשר נאך צו דער ערשטער ליכטל ביז חצות לילה דאער כשניעורים בני הבית מיט די אלע פריטים וואס איז דא בהלכות אלו – איז דאס אינגאנצען שלא בזמנו, אפי' אין שאר המצוות, עאכו"כ א מצוה ווי נר חנוכה.

103 ונראה, ש"מ מן הנוכח שיכינו על כל פנים השמן בתוך הנרות קודם תפלת ערבית כדי שיהי' מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק. (וגם אם בלא"ה יעבור עיקר זמן הדלקתו (ראה משנ"ב סתע"ב סוסק"א), וכש"כ לדידן שזמנו מתחילת שקיעה – עכ"פ לא יתאחר יותר, וגם לא ישבח מלהדליק כיון שהנרות מזומנות לפניו).

104 ואין להקשות לדידן שזמן ההדלקה מתחילת שקיעה נתחייב תחילה בנ"ח, ועליו להקדים מה שחייבו קודם בזמן – דשאני הכא שערבית תדירה ואין מה שנתחייב קודם לתדיר, וכדמוכח בדיון אשר יצר ובנ"ד (ש"ע אדה"ז ס"ז ס"ו. ס"ס"ה ס"ב). וראה בארוכה הנסמן בקונטרס בענין קידמת תדיר ומקודש (כהן) ס"ב ובה"ע קלד ואילך. ועיי"ש מה שדחה מאי דמשמע באיהוה מקומן איפכא. והדברים עתיקים.

105 ויש שכתבו להקל כשיש מנין מאוחר יותר לתפלת ערבית, עכ"פ כשרגיל להתפלל אז, שכיון שאינו רוצה כעת להתפלל ערבית א"צ להקדימה. וראה בסוף הקובץ במילואים (י).

106 ועל בעלי חנויות הפסיק ממלאכתו ולחזור לביתם להדליק – ראה ב"ח סתע"ב ד"ה פסק. משנ"ב סק"י ובשעה"צ סק"ט. (וראה להלן בלוח ליום הש"ק בהערה בדיון התחיל בהיתר). ויש שלמדו זכות בימינו שמדליקים בפנים, ומדין התחיל בהיתר. (ראה שם בה"ע). אלא שטוב להזהר גם בזה"ל.

107 בנוגע לת הגאה בכיסינו – כ"כ להדיא בפמ"ג או"ח סת"ל א"א ב"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"כ ה"ע בסר"ב ס"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"כ בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סר"ב בא"א סק"ב, והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"מ במשנ"ב סר"ב סק"ד) – שאני התם דמיירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסגה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סר"ב בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשעת סת"ל סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ז ובבה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכא"ו טעמיה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה גמ"א סוס"י רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמירין טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשטמות) סר"ג. לב"מ מהד"ת או"ח ס"ק. קי. ויחידה או"ח ס"ק. קה. קב חיים ס"מ. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

108 ע"פ הרוקח אירוסין ונשואין ששנ"ג. וראה שו"ת בשמים ראש סע"ד. שבילי דוד סתר"ב סק"ב. שם סוס"י תרעב. ולהעיר מא"א מהד"ת סתר"פ. וראה מהש"ב בשו"ת שיח יצחק ששנ"ז. ובבע"ז – ראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ בתחילתו, והב"ד בשו"ת מהר"ש ח"א ס"א ד"ה ובעיקר.

109 כ"ה ביש"ע אדה"ז סת"ל א"א ס"א לענין לימוד לפני בדיקה. ובכ"מ גם לענין אכילה (ראה קצוה"ש סכ"ו בבדה"ש סק"ט. ועוד). וראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

110 האריכו בזה בכ"מ. וראה גם אצלנו במ"מ וציונים להל' יומית אות שלו ותרמתו. ולה"ע שנוסף לדעת הט"ז או"ח סע"ה סק"ג וכוותלי פסקי אדה"ז שם ס"ד (ראה אצלנו שם), ראה בשו"ב שם סק"ג ובמה"כ שם סק"ה וביוד"ל סק"ה סק"א שכה"ה כבר בראשונים – ס' הבתים ומאירי. ובערך שי הוכיח כן מהרשב"א שבת קמט, א. אבל ראה חזו"ע שבת ח"א ע"ר מ. וראה מה שחילק ביד"י ס"ה בפי"ה א"א סק"ה. ואכ"מ.

111 וכן מוכח בט"ז סתר"ז סק"ב. וכן גם במג"א סת"ע סק"ב ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז. וה"ט דל"ש לגזור שמה ימשך וישכח – ראה כענ"ז בנחלת צבי יו"ד סר"ב ס"א. וגם לא גרע משומר שהרי בודאי יקרא לאשתו וב"ב בשעת ההדלקה. וכ"כ להקל בשבה"ל חנוכה פ"ו ס"ג. אשרי האיש ח"ג פ"ג ס"ה. וראה גם בה"ע הבאה. [ואילה"ק מזה שאסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, אף שאינו מקיים המצוה בעצמו – דשאני התם שהמצוה בשמיעה, או בקריאה ושומע כעונה. ועדיף טפי משאר מצוה שע"י שליח דרמיא מצוה אידיל' אלא שנפטר ע"י שליח, אבל בחנוכה האריכו בכ"מ דלאו אקרקפתא דגברא מוטלת החובה אלא היא חובת הבית (ומה"ט במגילה י"א שקטן שהגיע לחינוך מוצאי הגדולים, משא"כ בחנוכה – ראה שו"ת ח"צ בתוספת הדישים ס"ג. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א)]. ויש שכתבו להחמיר (הליכות שלמה פט"ז ס"ג. שו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ח סק"א. אבל עיי"ש שאינו מדינאי, ורק ממנהגא, ובמקום צורך קצת אפשר להקל).

ההולכים ל"מבצע חנוכה" ועדיין לא הדליקו בעצמם – עליהם להזהר כנ"ל. ויכולים לאכול שאר מאכלים המשביעים. ובמקום צורך גדול – יש מקום להקל תוך חצי שעה לזמן ההדלקה אפילו במזונות יותר משיעור כביצה (וכשנצרך לכך – אפילו פת). ואפילו אחרי שהגיע זמן ההדלקה, באם הכרח בדבר, כל שלא הגיע לביתו. ונכון שיעמיד שומר להזכירו להדליק שייחזור לביתו, ועדיף להכין לפני זה בביתו מנורת חנוכה מוכנת להדלקה¹¹². ומכל מקום, ראוי שלא לסמוך על זה ולהימנע מאכילת פת ומזונות יותר מכביצה.

לא הדליק בזמנה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה או יותר לאחר שקיעת החמה או צאת הכוכבים). עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר (ולכתחילה יש להיזהר להדליק לפני חצות¹¹³), ובתנאי שבני ביתו ניעורים. וכדאי להקיצם (עכ"פ

112 לכל לראש, בטעימה אין לאסור אפילו משהגיע זמנה, ופת הבאה בכיסוני י"א שדינה כטעימה כשאינו קובע עליו (כנ"ל בהע"ב דיני טעימה). ואפי' להמחמירים בטעימה אחרי זמן המצוה, ה"מ כשאפשר לו להדליק, משא"כ כשנמצא במקום שאא"פ לו להדליק, דדמיא לפני זמנה.

וגם בנוגע לאכילה, מצינו שכמה פוסקים סתמו וכתבו רק לאסור רק אחרי שהגיע זמנה, ולא חצי שעה לפני"ז. וגם אחרי שהגיע זמנה, מקום להקל כנ"ל כשאינו בביתו, שאין עליו חובת מצוה כעת (ראה כע"ז בא"ז סתרי"ב סק"ב ובא"ר סק"ו באופן הראשון. אמנם שם נפסק רק שלא יתענה יותר מחצי היום. וראה גם במג"א שם סק"ד. ומ"מ, י"ל דשאני ממי שממתין על הלולב שחייב גם כעת במצוה). ונחלקו בזה אגוני דרא בתראה – ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קסג סק"א. שושנת ישראל ע' לד. קובץ מבית לוי ח"י ע' כב. וראה שו"ת משיב נבונים ח"ג סל"ט שהוכיח מכ"מ לחומרא. וי"ל, בסגנון אחר שכיון שמוכרח לחזור לביתו לא ימשך באכילה, ראה כע"ז בקצה"ש סק"ו בבדה"ש שקט"ו. וכמו כשעמיד שומר, בדבנון דא כשאינו בביתו אפשר להקל גם לדבר הרשות וגם כשהגיע כבר זמן המצוה – ראה גם שו"ת משיב נבונים שם. [ובלא"ה, עליו להעמיד שומר מצד תפלת ערבית. אבל, נראה שאין לסמוך להתיר לאכול לפני מעריב בימי חנוכה מחמת שרגיל להתפלל במנין קבוע, גם להמתירים כן במשך השנה, כיון שבימי חנוכה בטל התמיד, שמשנים עתים ומחליפים הזמנים, ונשתנו סדרי בראשית הקבועים].

ויש להוסיף בטעם היתר, דרבים מדיכרי אהדי, והיינו גם כשאין שומר (ראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' וימית אות תרמח), ואפי' לבי תרי לפעמים ל"ח לכשכה. ומה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. וילה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחיזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב שו"ת סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מצוה. וכע"ז במדליקים בפנים – ראה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה עדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו ראות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

113 כדעת הרש"ל. וזכור בכ"מ בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קסג סק"א. שושנת ישראל ע' לד. קובץ מבית לוי ח"י ע' כב. וראה שו"ת משיב נבונים ח"ג סל"ט שהוכיח מכ"מ לחומרא. וי"ל, בסגנון אחר שכיון שמוכרח לחזור לביתו לא ימשך באכילה, ראה כע"ז בקצה"ש סק"ו בבדה"ש שקט"ו. וכמו כשעמיד שומר, בדבנון דא כשאינו בביתו אפשר להקל גם לדבר הרשות וגם כשהגיע כבר זמן המצוה – ראה גם שו"ת משיב נבונים שם. [ובלא"ה, עליו להעמיד שומר מצד תפלת ערבית. אבל, נראה שאין לסמוך להתיר לאכול לפני מעריב בימי חנוכה מחמת שרגיל להתפלל במנין קבוע, גם להמתירים כן במשך השנה, כיון שבימי חנוכה בטל התמיד, שמשנים עתים ומחליפים הזמנים, ונשתנו סדרי בראשית הקבועים].

שנים מהם או אפילו אחד¹¹⁴), שיוכל להדליק בברכה. אך אם הם ישנים ידליק בלא ברכה¹¹⁵. אבל, מי שאינו לו ב"ב, ונמצא יחידי בביתו, מדליק בברכה. עבר ולא הדליק עד שעלה עמוד השחר, שוב אינו מדליק (אפילו בלא ברכה)¹¹⁶. ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בני אדם אף על פי שלא הדליק בראשונה.

אם אינו יכול להדליק גרות חנוכה בזמנו, יכול להקדים ולהדליק החל מפלג המנחה ויזהר לשים הרבה שמן בכדי שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים [ולענין ברכה – נחלקו הפוסקים¹¹⁷], ויש הסוברים שעדיף למנות אדם אחר שידליק בשבילו בזמן]. ובכל אופן – עדיף להדליק בעצמו¹¹⁸ המשך הלילה ובברכה מאשר להקדים ולהדליק מפלג המנחה.

מי שיוכל להדליק בזמן אבל אין לו זמן להמתין חצי שעה ליד הנרות, טוב שידליק בזמן ואל ידחה את ההדלקה. ויתעכב קצת זמן ליד הנרות¹¹⁹. ומ"מ עדיף להעמיד שומר¹²⁰. (ונכון לעשות כן משום חשש סכנה).

טוב להתנות בפירוש לכתחילה לפני ההדלקה שלא יאסר בהנאה אלא כשיעור¹²¹, שאינו מקצה

114 רוב הפוסקים סתמו ולא כתבו כמה צ"ל ייעורים. ובערוה"ש סתער"ב פ"י שאם יש רק איש א' או אשה אחת או תינוק קצת בעלי דעה יברך ואפ"ל הדליקו כבר בעצמם. (ובחמד משה סק"ג (הובא במשנ"ב בשעה"צ סק"ז): יקיין ב' או ג' מהם. ובמל"ח סכ"ז סכ"י: די בב' וג' ייעורים. ובבא"ח פ' וישב (הביאן בכה"ח סק"ז): די בשנים ייעורים (אבל יש שפ"ל בכוננתו דשנים היינו עוד אחד חוץ ממדליק. וראה הגהות אבן חי' לשם). ולכאן הטעם להקיי ב' וג', שבג' נק' רבים, ואיכא פרסום, והספק אם צ"ל ב' חוץ הימנו או עם המדליק. או דהא גופא מספק"ל אם מיעוט רבים שנים, וסגי בב'. אבל לדינא נראה עיקר דבחד סגי, מדלא נחתו הראשונים לפרט.

115 וראה בסוף הקובץ במילואים (יב).
116 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רע"ו.

117 במשנ"ב הביא מברכ"ו שאפשר גם לברך. אבל כבר העירו שבכסא רחמים עמ"ס סופרים פ"ב חזר בו ממש"כ בברכ"ו. וכי"כ ס"ל דאין לברך – היע"ק, חת"ס. ועוד. וראה בסידור בית עובד שכ"מ דעת המנ"א סתער"ב סק"א. ועוד, שבפשוטות, כל הראשונים סתמו וכתבו שמדליקין משתשקע החמה, ונתנו טעם דשרגא בטיהרא מאי אהני, עכ"ל דלא ס"ל הכי. (אבל ליל"ד – ראה בל' אר"ח ה' חנוכה סט"ו. ועוד. ולהעיר שבידראים (סוסי"ג ערך) כתב לשיטתו משתשקע הוא מבעו"י, וכי"ז ס"ל שאינו בגדר שרגא בטיהרא, עיי"ש. אלא, שגם לדבריו – היינו רק ג'ר מיל לפני שקיעה"ח, כיוון שהחשיך קצת". ובשו"ת תרוה"ס די קב בטעם שאפשר להדליק בע"ש מפלה"מ שבאמת אינה שעת הדלקה דהוה שרגא בטיהרא אלא בשיהוי ההדלקה אחר חשיכה היא קיום המצוה. כן להעיר שבב"י כתב בסתמי להתייר מפלה"מ ולא הביא שום חולק. (ובשו"ת סתער"ב סק"ג שרוה"פ מסכימים שאפשר להקדים). ויל"ע במשמעות המתכבב באג"ח ח"י ע" רכח. (והארכנו בזה בהתמים שבט תשס"ב ע" 29 ובתע" 61 ואילך). ולהעיר גם משיחת ש"פ מקץ תשמ"ה שהוא רק בדיעבד. וראה מענה להר"ל"ג, נדפס בתשורה גראנטי כ"ג סיון תשע"ו ע" 9. ולהעיר שבכ"מ ברא"ח (אוה"ת חנוכה בתקמ, ב. ואילך. סה"מ תר"ל ע" מג ואילך. ועוד) נת' הענין ש"ח צ"ל דוקא אחר שתשקע החמה ולא מפלה"מ כנרות המקדש ושבת. ומבואר ש (אוה"ת בתקמ, א. סה"מ תר"ל ע" מה. ד"ה נ"ח תשל"ה) שבאמת מפלה"מ שאין השמש בתקפה אינו בגדר טיהרא, ושרגא אהני כנראה במוחש.

ופשוט, דשאני הדלקת נ"ח בע"ש (ראה פר"ח רס"י תער"ב), שא"פ באו"א, ואין דנין אפשר משיא אפשר (ראה מאירי שבת כא, ב ד"ה אחר. שו"ת תה"ד שם. יד אהרן סתער"ב בהגה"ט (אבל ראה שם משה"ק). אבל בכמה ראשונים סברי שאינו מעכב להדליק משתקע, והביאו ראי' מהדלקת ע"ש – ראה רשב"א וריטב"א שבת כא, ב. ר"ן שם ט, א בדפי הר"ף. אבל קאי לפני שקיעה שני' דר"ת, לדיתא הסברא דשרגא בטיהרא. וברטב"א משמע שאפשר להדליק כבר מתחילת שקיעה ראשונה. אבל אין ראי' להתייר בעוד היום גדול כשרגא בטיהרא). אמנם, בהדלקת ביהכ"נ נהגו בשופי להקל לברך מפלה"מ, וה"ט דבביהכ"נ איכא פרסו"ן גם מבעו"י. וכחילוק זה בין ביהכ"נ לשאר מקומות מפורש להדיא בס' הנייר הל' חנוכה. ומצינו בכ"מ, שאכן כן נהגו מאז בביהכ"נ – ראה מנהגי מהרי"ל (וישנם שם שנינו שוחחאות. ואיך שיהי, ה"ז מבעו"י, לפי שנהגו להתפלל גם ערבית מבעו"י. וצ"ע הנוסחא: אחר שקיעה"ח). ב"ח סתער"ב ד"ה מצותה. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"א. לבוש סתער"א ס"ח. שו"ת שב יעקב סכ"ב. שו"ת זבחי צדק (ח"ב סכ"ט-ל. החדשות סי' קיב. אלא שעיקר סמיכתו אמ"ד שדעת המחבר שאפשר לברך בכלל (גם בביתו) מפלה"מ). מחנה חיים ח"ב י"ד סס"א. כה"ח סתער"ב סק"ז (אף שנראה מדבריו שהכריע שלא לברך בהדלקה בביתו מפלה"מ – ראה שם סק"א). אול"צ ח"ד פמ"ב ס"ל"ב. וראה משנ"ב סתער"א סקמ"א (למנהג שמדליקין בצאה"כ). ואו"ל (בדא"פ וברוך זמנו) שבביהכ"נ דמיא למנורת המקדש שהדליקו מפלה"מ. (וכמ"ש בס' המנהיג סי' קמח בטעם ההדלקה בביהכ"נ שהוא מקדש מעט זכר לגם שנועשה בבית עולמים. ובטור או"ח סתער"א, שבביהכ"נ מניחין בדרום זכר למנורה שבדרום. וכ"מ קצת בכלבו סמ"ד. ובב"י שם ד"ה ומ"ש שמיניחה, שהמנהגים במקום ההדלקה בביהכ"נ הם בהתאם לב' הדעות באופן נרות המנורה. וכן ההדלקה בביהכ"נ ביום היא זכר להדלקה בשחרית בביהמ"ק במצאן שכבו לדעת הרמב"ם – ראה שו"ת בנין שלמה ס"ג. אור שמח חנוכה פ"ג ה"ג. שבילי דוד סתער"א סק"ב. שיחת מוצאי זאת חנוכה בשל"ד. ועוד. ויש שכתבו מה"ט להדליק בביהכ"נ בשמן דוקא דומיא דמקדש – ראה רס"י תרע"ג. כה"ח שם סק"ז). ושו"ת שכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח ח"ג סת"א (ועיי"ש שכתב מה"ט להקל להדליק מפלה"מ גם בבית). וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ד סס"ה. תשובה"ן ח"ב סשל"ו.

118 ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

119 במקור היינו להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – ראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

120 ומפי השמועה עדי"ז בהנהגת כ"ק אד"ש, מעשה רב. וראה בהערה הקודמת.

121 ותנאי מועיל גם לפתילות – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ח'קפ"ז.

אבל לא מהני תנאי על השמן כשיעור הדלקה להתייר בהנאה (כ"מ בפשוטות בני"כ השו"ע. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סמ"ב ד"ה אך עדיין. אשרי האיש פל"י ס"ז. וראה קובץ בית הלל חו' כא ע" כג ואילך. ולהעיר מכע"ז בשו"ת כנף רננה או"ח סוסי"ג פג. ויש חולקים – ראה טהרות המים שיור"י טהרה מערכת ח סק"ט. חזו"ע חנוכה ע' קסד. וראה משאת אברהם דיין חנוכה ס"א).

השמן אלא לשיעור הדלקה, כשיעור חצי שעה, ומה שנותר מן השיעור לא יהי' מוקצה למצוה, ומותר אחר חצי שעה.

מקום המנורה

מנהג רבותינו נשיאינו שהיו מדליקין נר חנוכה על פתח אחד החדרים ולא על החלון¹²². וכמה מאלו (הדרים בעלי) המדייקים להניח בחלון דוקא יצא שכרם בהפסידם.

הלכתא למשיחא: לעת"ל ידליקו נרות חנוכה בחוץ¹²³.

מי שיש לו שני בתים [או חדרים¹²⁴] מדליק במקום שאוכל¹²⁵. וצריך להדליק בבית שבו הוא אוכל **בקביעות**, ולכן ההולך לאכול בבית חבירו באקראי צריך לחזור לביתו ולהדליק שם.

מחנכים את הבנים להדליק **בעצמם** נרות חנוכה משהגיעו לחינוך¹²⁶. והמנהג בימינו לחנכם מגיל רך ביותר¹²⁷ ובאופן דמהדרין מן המהדרין¹²⁸. כדאי ונכון שהילדים ידליקו נר-חנוכה בפתח חדרם הפרטי (כמובן, צ"ל באופן של זהירות מסכנה וכו')¹²⁹.

בספר השיחות תשמ"ח¹³⁰: כדאי ונכון שבפתח חדר הילדים תהי' גם מנורת (והדלקת נר) חנוכה

והנה, יש מחמירים שגם אחרי השיעור אין להשתמש לאורו משום מראית עין. ובס' המנהגים בענין זה "לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב". ולפי דעה זו, כתבו האחרונים שגם תנאי אינו מועיל בכדי להשתמש לאורו, אבל מותר לכבותו ולהשתמש בשמן. (אלא, שיש שהחמירו שבזמננו שמדליקים בפנים אין גם לכבות כ"ז שבני ביתו ניעורים. ולדידהו אסור גם להשתמש במותר השמן, וגם תנאי לא יועיל) (משמרת שלום סמ"ח ס"א). אבל שאר האחרונים לא חילקו בדבר. וראה מזה לקמן.

122) ובלקו"ש ח"ה ע' 456 (בהוספה לאחר זמן בשו"ג – חלקו נעתק להלן בפנים): וראה סוכה (לב, ב) הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא כו'. וראה מזה בארוכה בשיחת נר ה' דחנוכה תשל"ל. ועד"ז בר"ד מליל א' דחה"ס תשכ"א בעת הסעודה, שנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר להדליק על פתח חדרו שפנה לפרוודור ולא על חלון חדרו שפנה לרה"ר, אע"פ שהיתה האפשרות לכך [כ"ק אדמו"ר שליט"א הראה בידי הק' על שתי האפשרויות, כי לסוכה נכנסו מתוך חדר כ"ק אדמו"ר נ"ע], ולכן גם החסידים צריכים להדליק כן. וכו"ה בר"ד מליל א' דחה"ס בעת הסעודה תשל"ל. וראה במענה מכת"ל הגדפס"ק החדרי תורת ח"ג.

123) שיחת ש"פ מקץ תשכ"ג.

124) יש שר"ל ולחלק בד"ז. והארכנו בזה במק"א, נדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב. ואכ"מ.

125) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ח בשלילת הסברא להדליק בחדר שינה (משא"כ בחדרי הילדים, עיי"ש. אלא שההנחה נערכה בתוספת פרטים שלא נאמרו בפירושו. ונפק"מ טובא).

126) אבל מן הדין היינו רק כשיש להם בית בפ"ע – ראה מג"א סתרי"ז סק"ח (אבל ראה פמ"ג בא"ש. שם. הגהות לבו"ש על המג"א. שלחן תמיד חנוכה ס"ב בור זרב סק"ד). משנ"ב שם סקי"ג. שם סתרי"ה בבה"ל ס"ג ד"ה ולדין. ועוד. (וכבר העירו שבעה"ג ומאירי שבת כא, ב, שהובאו שם מיירי רק כשבעה"ב מדליק עבור בני בית. וי"ל. כן להעיר מנה"ש סתרי"ז סק"א שבעה"ב מדליק גם עבור יונקי שדים). וכן מוכח ממה שנהגו רק "איזה זמן קודם הבר מצוה" (ס' המנהגים ע' 69. ובשיחת חנוכה תש"ו הנסמן שם דהיינו כשנה קודם), ולא משהגיעו לחינוך (ראה שיעורו בכה"ח סתרי"ה סק"ו).

127) ראה לקו"ש ח"ב ע' 475 (ולהעיר מלקו"ש שם ע' 474 במוסגר. שם ע' 478). סה"ש תשנ"ב ע' 190. וראה הנסמן אצלנו בשו"ת אתרא דרב ס' א"תרמב.

128) כן המנהג. וכ"כ בסדר משנה חנוכה פ"ג ה"ד ד"ה והנראה (ע' קפד). וראה גם מנחת פתים סתרי"ז ס"ב למחה"ש סק"ח. וראה שו"ת משנה"ח ח"ז ס"צ. ועוד. ודלא כמשנ"ב סתרי"ה סקי"ג. וראה לקו"ש ח"ב ע' 451. שיחת ש"פ ויחי תשמ"א. ועוד. ולהעיר מלקו"ש ח"ב ע' 251.

ולהעיר מדעת הא"א מבוטשטש מהדו"ת סתרי"ז שאין קפידא אם אין נרות שלהם דולקות ח"ש. אבל סתימת הפוסקים אינה כן, ולהעדות שצריך לחנכו בהשכר גמור כגדול, משמע דה"נ בנוגע לשיעור המצוה אף שאינו מבחין, וכן ב"מ משמע שצריך לחנכו בשיעור שלם (כגון בשיעור טפח, קריעה טפח, כזית מצה, רביעית בד' כוסות, ועוד). בנוגע חינוך קטנים להדליק בעצמם זית, ובזיוור בדין חיוב חינוך קטנים להידור מצוה – ראה בשו"ת אתרא דרב שם.

129) ויכולים להדליק לפני בעה"ב או אחריו. והמנהג שבעה"ב מדליק תחילה, וזוהו מתקיים עיקר המצוה. ואח"כ מדליקים בני ביתו שעל דם מתקיים ההידור דמהדרין. (ו"א שגם בהדלקת בעה"ב עצמו יש גדר מהדרין, דלא מסתבר שיחסר לו ההידור. ואכ"מ). וגם מצד כיבוד אב להקדימו תחילה לדבר שבקדושה, ובפרט שיש המקפידים בכך מאיזה סיבה שתהי' (וראה שו"ת מנח"ל ליקוטי תשובות ס"ו סק"ב. ולהעיר גם מלקט יושר ע' 151 שלא הניח לבחורים להדליק קודם שהגו שולו הדליק כמעט שיעור).

(ויש שכתבו מטעם אחר, ולאידך גיסא, שאא"פ להדר אחרי שנתקיימה המצוה, וההידור דמהדרין מן המהדרין, הוא שבעה"ב מוסיף והולך, ואם כבר הדליקו בני ביתו כבר נתקיים ההידור, ואין מקום להידור נוסף, משא"כ בבעה"ב המדליק תחילה, יש מקום שבני ביתו יהדרו וידליקו לעצמם. ויש שנהגו איפכא, שבני ביתו ידליקו תחילה לחוש לדעת הסבורים שאין להם לברך לפי שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב. ועדמשי"כ המשנ"ב סקט"ז לענין אכסנאי שאשתו מדלקת עליו. וסברתם שהאב אינו יוצא בהדלקת בני הבית, מחמת שיעקר החיוב מוטל עליו. ועוד כהנה בספרות שונות. (אבל במשנ"ב שם ה"ט שאין אשתו יוצאת בהדלקתו לפי שאין אכסנאי פוטר ב"ב לכמה דעות). אבל לדינא לא קיילין (כהי).

ונשאלתי בבעה"ב שמסייע לתינוק הדליק, אם יכול להדליק אח"כ בברכה כיון שכבר קיים המצוה כשהדליק עבור הקטן. ולפענ"ד, שפיר דמי. וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

(נוסף לכך שבדאי יסבירו להילדים התוכן והמשמעות שהדלקת נרות חנוכה, בסגנון המובן להם) שעי"ז יתוסף יותר בענין החינוך, הן בנוגע לילדים, שכאשר רואים את מנורת החנוכה בפתח החדר שלהם, נעשה רושם חזק יותר בנפשם כו', והן בנוגע להחדר, "מקדש מעט", ע"ד ומעיין ומרמז על חינוך ביהמ"ק בחנוכה¹³¹.

בחורים הלומדים בישיבה מדליקים בפתח חדרם האישי בפנימיה (כמובן, בהתאם לכללי הבטיחות. וד"ל)¹³². ועד"ז בבנות הלומדות בסמינרים מחוץ לעיר, שעליהן לסדר לצאת ידי חובת הדלקת נר החנוכה¹³³ במקום דירתן¹³⁴. וניתן לסדר שאחת מהן תדליק עבור ובשליחות כולן¹³⁵. ונכון שידליקו כל אחת לילה אחרת¹³⁶.

מי שנמצא במקום שייצטרך לכבות הנרות תיכף אחר הדלקתן ידליקן ללא ברכה. גם יכול להדליק נרות חשמליות ללא ברכה¹³⁷.

כתב הט"ז: מי שיש לו דירה בעיר והולך פעם אחד חוץ לביתו וסועד אצל חבריו פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פ"א אצל חבריו אלא צריך לילך בביתו ולהדליק שם. בזה שיאכל כאן שעה או שתיים וישבו למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו דזה הוה כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה. הגם שראיתי קצת בנ"א בשעה שאוכלים בסעודה אצל אדם אחר שולחים אחר נרותיהם ודולקים שם. . וטעות הוא בידם ואינם מבינים דבר זה¹³⁸.

מי שטעה והדליק לביל ראשון בבית חבריו שאינו לן שם, שאינו יוצא ידי חובתו¹³⁹, כשמדליק

(131) וראה גם התוועדות שם ע' 133. ושם ע' 91 עוד פרטים בדבר. והמסקנא – שיש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של ענין את התוצאה בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך (דהילדים או הרואים). ושם בישיבה (בסרט הקלטת ולא נדפס) נו' הצדדים לחיוב ושלילה. ועיי"ש ע"ז בנוגע להדלקה ע"י בנות. אבל בשלשלת היחס שבתחילת "היום יום": "מעורר שכל ילד/ה ידליק נרות חנוכה בפתח חדרו ("בית מקדש" פרטי)". וראה מאוצר המלך ח"ג ע' 128 במענה לשאלה בשנה הבאה (תשמ"ט): "שאלה לרב" (ואולי הכוונה מדין נדר). ולהעיר שבשנים הבאות נזכר בפשיטות שבנות אינן מדליקות (ראה סה"ש תשנ"ח ח"א ע' 194 ובהע" 83. תנש"א ח"א ע' 165 הע' 110. ועוד).

בשנת תשל"ד נתפרש להדיא ש"נתקבלה הוראה חדופה מכ"ק אדמו"ר שליט"א שכהוראת שעה תדלקנה גם הבנות נרות חנוכה". וראה דברי שלום ספר זכרון (שור) ע' נה (יומן משנה הנ"ל (תשל"ד)).

(132) אף שבכלל צ"ל בחדר שאוכל, כנ"ל בפנים. והארכי בזה אחרוני זמנינו. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. או"ח ח"ד סי' ע' סק"ג. וכבר העירו שבע"ז סתרי"ז סק"ב מצייין להלכות עירובין בסש"ע ס"ה. ועיי"ש במג"א סק"י. וכן במג"א סק"ז מצייין לדיני עירובין, סת"ט ס"ו. וראה מה שכתבנו מזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

ומפי השמועה בהוראת רבינו ביחידות בשנת תשי"ב לסטודנטית להדליק נרות חנוכה כשהיא נמצאת באוניברסיטה בחדר שינה – קובץ צרפת פרצת גל' ע' 115. (ומש"כ שם לחלק – תמוה). ולהעיר מהמסופר במקום ההדלקה בתשמ"ט – מעשה מלך ע' 308.

(133) ואינן יוצאות ידי"ח בהדלקת אביהן שבמק"א. וראה בקובץ הערות שבהע' הקודמת. וראה גם שו"ת באתרא דרב יב'מד.

(134) ובבנות בסמינרים גרע טפי מבחוריו ישיבה, שאין מקום כלל לסברא להדליק בחדר אוכל הכללי. והיטב אשר ביאר בקובץ העו"ב גל' תתקלא.

(135) וישתתפו בפרוטה לצאת מכל ספק. והעיקר לדינא שגם בב' בעלי בתים החלוקים בעיסתם מהני השתתפות. וכשאין שוה פרוטה לכאור' – סתימת הפוסקים שלא העירו בזה מוכח דמהני גם בכה"ג. וכ"מ קצת בל' המאירי שבת כג, א (הובא במשנ"ב סתרי"ז בה"ל ס"א ד"ה להשתתף): יאה השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק שם בכל הלילות (אע"פ שבכל לילה לחוד אין שו"פ). וראה בקובץ העו"ב גל' תתקל (וראה שם בגל' תתקלא). וכ"ה בשו"ת שבה"ל ח"ג סכ"ה. שבו"ר חנוכה פ"א. ציוני הלכה חנוכה ע' ח (וראה שם ע' ו' ואילך). תשוה"נ ח"ו סקנ"א.

אלא שבד"כ ל"ש להוסיף שמן לכולן. אלא שאי"ז מעכב.

ולא סגי במה שמשלמים להנהלת המוסד על אש"ל (ראה בקצוה"ש סע"ו בבדה"ש סק"ב כשדרים בשכירות והותנה ביניהם שעל בעה"ב להאיר להם את החדר שא"צ להשתתף בפריטי שדמי השכירות שמשלמים הוי השתתפות בנו ג"כ – דקאי רק לגבי נר שבת, שהתאורה בכלל השכירות, משא"כ בנו חנוכה שאינו לאורה, ואינו יוצא בנו חשמל).

(136) ראה בא"ח ש"א פ' וישב סי"ז. כה"ח סתרי"ז א סק"ב.

(137) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב"ח. שם סי' ב"ט.

(138) והארכנו בזה במק"א, ושם בדעת הב"ח המנ"א ואדה"ז בכ"ז. וגם כתבנו ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בזה. ואכ"מ. והארכנו שם שם גם בנמצא עם בני ביתו שם. ודלא כמי שכתב להקל בזה. (ולהעיר שבא' ההנחות מור"ד ש"פ מקץ תשמ"ט שצ"ל בית, אבל אצל' ד' אמות. ומכללות הענין שם, בהחילוק בין מזוזה לנ"ח, מוכח שפשוט צ"ל בבית דוקא כמזוזה]. וראה גם אצלנו בשו"ת אתרא דרב איתקעט שמופך מעיקרו להדליק בשדה התעופה וכדומה על מנת לצאת שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה, ובשליחת דעת אלו שכתבו להתיי.

(139) ובפשטות חזרו ומדליק בביתו בברכה (אלא שלא יברך שעשה נסים ושחיינו – ראה הנסמן בהערה הבאה) אא"כ להוציא בני ביתו.

אמנם, בברכת הבית שני"ד ס"י כתב שיחזור וידליק בביתו בלא ברכה, ובשע"ב שם סק"ח כתב לבאר לפי שיצא כבר חובת הגוף ומדליק

למחרתו בביתו לא יברך עוד פעם שהחינו¹⁴⁰.

החיבים בהדלקת נר חנוכה

גם נשים חייבות בנר חנוכה. אבל הבנות אין מדליקות בפ"ע. אשה בעלה מוציאה. וכן היתה הנהגת בית הרב, שהבנות לא הדליקו נרות חנוכה¹⁴¹ (לא הגדולות ולא הקטנות לפני בת-מצוה), כ"א יצאו בזה ע"י אביהן, ואח"כ – בעליהן¹⁴². מי שאין לה בעל או שבעלה אינו מדליק בבית, חייבת להדליק בביתה בעצמה או ע"י שלוחה, וכמובן – בברכה¹⁴³. אבל אינה יכולה לצאת על ידי הדלקת קטן או קטנה.

בלקוטי שיחות¹⁴⁴: ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, כשהי' עוזב את ביתו לפני חנוכה הי' מצווה לזוגתו הרבנית שטעורנא שרה נ"ע שתדליק המנורה בעצמה (אף שהברכות היתה שומעת מא' הגברים).

אורח: אכסנאי שמדליקין עליו בביתו, מקיים מצות הדלקת נר חנוכה במה שמדליקים נר חנוכה בביתו משלו. ואף על פי שמדליקים עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות¹⁴⁵. ואפלו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם¹⁴⁶. וכן נוהגין¹⁴⁷.

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו, או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו, אינו נפטר בהדלקתם, אלא צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר חנוכה במקום שהוא, ע"י שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וצריך הבעל הבית להוסיף מעט שמן בשביל¹⁴⁸, או שיקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה. וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעל הבית. וכבר נזכר לעיל, שבימינו שמדליקים בפנים אפילו אורחים מדליקים¹⁴⁹.

שוב רק מחמת חובת המקום. ועצ"ע מ"ט לא ידליק בברכה מחמת חובת המקום. ומאי שנא מהמדליק בביה"כ שחזור ומדליק בביתו בברכה. וכן מוכח בכ"מ שמצד חובת הבית גופא עליו לברך. וראה שו"ת פני מבין סר"ג. ו. חלק לוי סי' ר. יגל יעקב או"ח סוס"י עב. 140) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה"רעד.

141) ושק"ט במה שלא נהגו בדין מהדרין. ואכ"מ. וראה ס' המנהגים ע' 69. לק"ש ח"ל ע' 312 הערה 10. אג"ק נדפס בקובץ העו"ב א"צ. [ויש שר"ל, עפ"מש"כ בראב"ה מגילה סתקס"ט להסתפק אם לשיטת בה"ג במקרא מגילה לנשים, נשים אינן חייבות באותו חיוב דאנשים בנ"ח, ואין מוציאות אותם. וראה הנסמך לעיל בדיני הדלקה מפלה"מ בהערה. וראה ערוה"ש סתרפ"ט ס"ה ש"ל ג' בחנוכה דאין חיובן בהדלקה אלא בראיית נר חנוכה. ואפשר לפ"ז דליכא בהו תקנת מהדרין. והוא מחודש. ולדינא ודאי מותר לה להדליק].

142) כ"ה בספר המנהגים. ובכ"מ. וראה שיחת ו' תשרי תשל"ה ע"ד הדיוק וההדגשה בהנהגה זו. ועד"ה בארוכה – בשיחת אור לכ"ז כסלו (ביחידות כללית) תנש"א. ועכ"ז בשיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, שמכמה טעמים עדיף ("בליכער") שידליק גבר ולא אשה. וראה גם סה"ש תש"נ ע' 194 ובהערה שם, שחינוך הבנות בנוגע לחנוכה – הוא בשאר עניני חנוכה. וראה זה פלא בר"ד משיחת ש"פ ויצא תנש"א*, שהבנות יוצאות יד"ח ע"י האח, ע"ד שהאם יוצאת ע"י הבעל.

בנוגע להוראות ע"י הדלקה ע"י בנות בחדר – ראה לעיל בקטע המתחיל "בספר השיחות תשמ"ח" ובהערה שם.

* בסה"ש ע"ש ע' 165 ובהערה 110 נז' רק עצם הענין שנשים ובנות אינן מדליקות.

143) ואם מתארחת אצל אחרים במשך חנוכה, משתתפת בפרוטה בשמן ותעמוד שם בשעת ההדלקה, או מדלקת בעצמה. וראה תשורה לנישואי חתן-גראנער י"ב תמוז תשס"ד ע' 24.

144) חלק ל' ע' 312 – בשיחת שבת חנוכה תש"ו (סה"ש תש"ו ע' 21) בסגנון אחר קצת, שבנוסף לשיעית הדלקת נרות חנוכה מאחר, מהגברים, צויה שתדליק בעצמה ג"כ. ובהערה שם: צ"ע בברכה או לא. אבל בלק"ש שמעו יותר שהדליקה ללא ברכה. ואולי יעם הספק, לפי שלכמה דעות ל"ש גר' מהדרין' באשתו שכגופו או שטפילה לו (ראה שו"ת עולת שמואל סי' קה. שער אפרים סמ"ב. א"ר סתרע"א סק"ג. גליוני הצפ"נ מכת"ל לשבת כג, א. ו. ועוד), ולאידך, י"א שאין הבעל פוטר ב"ב אלא כשנמצא בביתו (ראה לקט יושר ע' קנב. ברכת הבית שני"ד בשע"ב סק"ט. וכ"מ בלבוש סתרע"ז סק"א, עיי"ש. ועוד. ועצ"ק בדעת אדה"ז סרס"ג סי"א. ו"ל. וראה בהערה לקמן בארוכה בענין זה). כן להעיר משיחת ו' תשרי שם, ע"ד הנהגת בית הרב, ובהדגשה, שלא ידליק הבנות והנשים בעצמן, זולת כשהבעל נוסע. ואולי, גם באופן כזה, דייקו שיהי' ללא ברכה. [הלשון בשיחה הנ"ל "בענטשן ליכט" (כ"ה בסרט הקלטת) – היינו גוף ההדלקה, כפשוטו. ולהעיר מקו"א לשר"ע אדה"ז סרס"ג סק"ד].

145) וראה עוד להלן בדיני ברכת הרואה וש"נ.

146) שאם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא.

147) לפי שבימינו מדליק כל אחד ואחד, ומי יודע אם מדליקין עליו בביתו ויבוא לחושדו.

148) אלא שלא הובא ד"ר בשו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט. וכבר העירו שהפוסקים הביאו כן רק בהל' חנוכה, ותמוה זה דבר ההשטה בהל' שבת. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סכ"ה.

149) ודוקא אם אוכל בחדר בפני עצמו, אבל אם אין לו חדר בפני עצמו יכול לסמוך על אנשי ביתו שהדליקו עליו בביתו או על השתתפות בפרוטה עם בעל הבית. ומכל מקום אם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו.

במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו, אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית¹⁵⁰ נעשה כבני ביתו של בעל הבית ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל. ומן הדין אינו צריך להדליק אלא אם רוצה להיות ממהדרין.

וכל זה רק באכסנאי ששכיבתו שם ואין ביתו אצלו, וכן בבן שלחן אביו, אבל מי שאוכל בבית חבירו באקראי צריך להדליק בביתו, או אשתו מדלקת עליו.

נוסע: כבר נזכר לעיל, שיש לסדר מבעוד מועד את זמני הנסיעות והטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. בדלית ברירה, ויש לו טיסה בערב, ואינו יכול לבטל הטיסה, יכול להדליק בביתו אחרי שקיעת החמה ובברכה אף שמיד עוזב ביתו. ואם מוכרח, יכול להקדים להדליק אפילו מפלג המנחה¹⁵¹, אם¹⁵² יש מבני ביתו שאינם נוסעים אלא נשארים בביתו¹⁵³. כמו כן מותר להדליק ברכב או במטוס אם שוהה שם במשך הלילה. אלא שלמעשה אין החוק מרשה להדליק גרות במטוס, וידליק פנס חשמלי, וכמובן – ללא ברכה¹⁵⁴. המדליק בשדה התעופה לא יצא כלל¹⁵⁵. באם נמצא במקום שאין ישראל ולא יראה כלל גרות חנוכה במשך הלילה, מדליק בברכות אפילו בשדה התעופה, כי חייב לראות הנרות (אבל אינו יוצא ידי חובת מצות הדלקת נר חנוכה, שצריכה להיות בביתו דוקא). אם יגיע למחוז חפצו במשך הלילה קודם עלות השחר, ידליק שם בברכה, כל זמן שיש מבני הבית שניעורים.

יש להדליק, כשכל בני הבית מקובצים יחד, לפרסם הנס. וטוב שידליק קודם ובסמיכות לזמן אכילת ארוחת ערב שאז מקובצים יחד. וכשאין בני ביתו בבית, נכון לאחר זמן הדלקת גרות קימעה בכדי שידליק כשכל¹⁵⁶ בני ביתו נמצאים¹⁵⁷. בכלל, ראוי שיהיו כל בני הבית נוכחים

150 והנה, ר"א שהוא רק אם סמוך בקביעות (ו"א בשיעור שלשים יום), ולכן אכסנאי משתתף בפרוטה לפי שאורח הוא ולמחר ילך לביתו.

אבל לא משמע כן דעת אדה"ז, ולדידי' אכסנאי שמשתתף היינו שאינו אוכל משל בעה"ב, אבל אם אוכל משל בעה"ב וסמוך על שולחנו נעשה כבני ביתו (אא"כ סועד שם רק באקראי שחייב להדליק בביתו, עכ"פ בנר חנוכה, שלענין נר שבת אפשר דסגי באוכל באקראי, כמשמעות אדה"ז, אלא שהוא במסגרת. וראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סקכ"ד. שו"ת מנח"י ח"י ס"כ סק"א. שש"כ ח"ג פמ"ה הע' א. שם בתיקונים ומילואים פמ"ג הע' קעא).

והוא ע"ד מש"כ בנר המלך סמ"א, דהא דאכסנאי מיחייב להשתתף היינו דוקא באכסנאי שנותן הוצאה לבעה"ב דאז מחויב להשתתף ואם יש לו חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בעה"ב דקמהני ל' בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כיון שידוע דאתכא דבעה"ב קא סמך. והחרו החזיקו אחריו כמה אחרונים. והב"ד בדע"ת רס"י תרעז, וסיים עלה, שכ"כ המג"א בשם רש"ל. ומוכח שז"כ המג"א בדין סמוך (אלא שלכאור' חלוקים בטעמם, שלמג"א הוא מחמת שהוא כב"ב, ולגן המלך מחמת שממילא זכה גם בנרות). וראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

151 אבל ר"א שעדיף שאשתו תדליק עליו באם אפשר.

152 שבעזבו כולם מיד אחרי פלה"מ, צ"ע אם יצא יד"ח. וראה לעיל "חובת ההדלקה" בהערה. (ול"ד למדליק בביתו בע"ש ועוזב וחוזר אח"כ במשך הלילה, ראה שם אצלנו בלוח).

וכשאין איש מאנשי הבית שם בבית משתשקע החמה, שכולם עוזבים אחרי ההדלקה פלג המנחה, אולי כדאי להדליק בחלון.

153 וי"א שיוכל לבקש משכן להדליק בביתו בשמן שלו. וג"ז שנוי במחלוקת. וראה בזה (ובכמה פרטים שבפנים) בשו"ת באתרא דרב ס"י א'תתקעט.

154 פרטי דינים לעיל בהכנות לחנוכה בדיני השמן בהערה.

155 וכן הנוסע ברכב ועוצר ומדליק בעצירת מנוחה בצד הכביש או בתחנה לא יצא כלל.

156 ונהוג שגם אלו שמדליקין בעצמם מתקבצים לשמוע ברכת בעה"ב. וי"ל טעם המנהג להסבירא שיעקר המצוה בהדלקת בעה"ב, ומנהגין מן המהדרין היינו משום פרסו"ג וכהוספה על נר העיקר (ולא שמכוונים שלא לצאת בשל בעה"ב).

157 ראה בהע' הבאה. והארחנו לעיל בהערה בנוגע העדיפות להדליק באיחור בכדי שידליק בעצמו, ולא ע"י שליח, אף שזרזין מקדימין. וחלק מהסברות הנ"ל שייכות גם בנדו"ד. ולהעיר, שכמ"פ יוצא שאם אינו ממתין יעשו מלאכה בשעה שהנרות דולקות (והמלאכה בשביל הבעל, ובכונן דא אמרין חטא כדי שיוכה חבירו). וכבר העירו שזמה שהבעל חייב בקרבנות אשתו מוכח שג"ז מחובתו שתקיים המצוות באופן הראוי.

בשעת ההדלקה, אבל אינו מעכב¹⁵⁸ בדרך כלל¹⁵⁹.

ברכת הרואה: מי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה¹⁶⁰ נר¹⁶¹ חנוכה¹⁶² מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו. אבל אם הדליק עליו בתוך ביתו – נחלקו הפוסקים, וספק ברכות להקל. ואם הוא במקום שאין בו ישראל, אע"פ שמדליקים עליו בתוך ביתו, מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות¹⁶³.

158) וכמה טעמים בדבר: מצד פרסומי ניאס; לשמוע הברכות (ו"א לכוון לצאת עכ"פ בברכת שעשה נסים ושהחיינו); מצד גדר שליחות (ראה שו"ע י"ד סרס"ה ס"ט (לענין מילה). מג"א סת"ד סק"ט (לגבי ביטול חמץ)); מצד המצוה לראות הנרות. ובל"א, עוד ענין – לספר לב"ב ענין הנסים שעשו וכו' (ראה קיצור שו"ע סי' קלט ס"א. ועוד). וגם יש בזה משום שלום ביתו דעדיפא מנ"ח. (והרי י"א שאפי' נר של חול עדיף, וכש"כ וק"ו שיש לאחר מצות ג"ח מה"ט).

וראה מג"א סתרע"ב סק"ח בשם מחזור מ"צ. מקו"ח בקיצור הלכות ס"א. ועד"ז במנהגי ורומישיא. משנ"ב שם סק"ז. וראה מנהגי מהרי"ל ריש הל' חנוכה. ולהעיר גם ממג"א סתרע"ו סק"ד בשם הב"ח.

אבל כשבעלה מדליק משמע דגם כשאינה עומדת שם מהני, ראה גם בשו"ת מהר"ח או"ז סק"ח. (ושם במקור הדברים משמע שלא כהבנת כמה אחרונים בדברי הגהות מנהגים טירנא חנוכה סק"ח בשם מהר"ח, ושהטעם שאין השליח מברך רק כשמהשלח נמצא שם לפי שלדעתו אין שליח מברך במצוות שאינו נהנה מהם, עיי"ה. והוא דלא כמ"ש בהגה"מ גופא). וראה ברכת הבית בשערי ברכה שנ"ד ס"ה. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ו סק"ב.

ועפ"י, שקו"ט ג"כ אם חייבים בברכת הרואה – ראה א"א מהדו"ת סוס"י תרעה (בקטנה שהגיעה לחינוך). וראה מש"כ ביומין דחנוכה ס"מ (שכן או בת הסמוכים של שולחן אביהם לכו"ע חייבים בברכת הרואה, כיון שהדליקו בביתם משלהם). ברכת הבית שם ס"ט (שפטורים) וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כה' רענ. ושנ"ת.

ומענין לענין: חולה הרותק למטתו, ורגיש לאור ואינו יכול להדליק יותר מנר אחד, אבל יכול לשמוע הברכות מאחרים המדליקים בבית – נכון שידליק בעצמו מחמת החובה לראות הנרות, ומ"מ כדאי שישמע הברכות מאחרים המדליקים באופן ד"מוסיף והולך" – נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח'ערב.

159) ראה בהערה הקודמת.

ונוסף לזה "פעמים שאיש ואשתו חייבים בנר חנוכה כגון שאין להם בית מיוחד ואין שניהם יחד" (לקט יושר ע' 152. ובמהדו"ח – ע' שמג). ועפ"ז כתבו בכ"מ שאין הבעל פוטר בניו בתו, רק אם הוא בביתו, שאין אכסנאי מוציא אחרים שאינם עמו.

ויש שדייקו גם כן מלשון הגמרא שבת ג, א: דקא מדלקי עלי בגו ביתאי. ובפירש"י "בבית" (וכבר נתקשו מה בא להוסיף. וראה רוב דגן שם). ועוד הוכחות הביאו. והאריכו בזה אחרוני זמננו לכאן ולכאן. ואכ"מ בהעקת כל דבריהם, הלא היא בספרתם, ולאחרונה נשאלתי מא' הרבנים שליט"א בהבנת דעת החולקים, שלכאורה מפורש הוא בלקט יושר שאינו פוטר. וראה באריכות בסוף הקובץ במילואים (ז).

160) וגם ברואה בעשית מברך (כן מוכח בשבת כג, א. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס' קמט. ומובן שכה"ג גם לגבי ברכת הרואה, דאל"כ הו"ל לחלק. והעיקר, דהא מתחזיא כבברכות כה, ב. וצ"ל ע"ש מש"כ להנוד דבדר בנימוקי או"ח סתרע"א סוסק"א. וצ"ל, דל"ד לברכת האור שיש מחמירים – ראה שו"ע אדה"ז סרס"צ סכ"א במוסגר – דהתם העיקר שיותו לאור, ועוד שמברך על גוף האש והעשית חוצצת. אבל בנ"ח איפכא הוא שאסור להשתמש לאור, והעיקר פרסו"ו. ואף גם זאת, כמ"ש במשנ"ב שם בבח"ל בסוף הס' ד"ה או באספקלריא, שלא תקנו ברכת האור אלא כשהאור הוא גלוי בלי כסוי ולא טמון וכעיקר ברייתו ע"י אדה"ר שהוא בגלוי. וראה גם בשו"ת יב"א ח"א או"ח סי' ק"ט. ובל"א, העיקר לדינא לדין שגם בהבדלה מותר. ולרוה"פ בכל ברכת הראי' דינא הכי שמועיל גם ע"י הפסק זכויות. וכש"כ ברואה ע"י מפקייתם). אבל לא כשרואה במראה, וכש"כ בראי' במצלמת וידיאו אפילו בשידור ישיר, כיון שאינו רואה הדבר עצמו אלא דמיונו בלבד. ואם רואה ממרחק רב דרך משקפת או טלסקופ – לא יברך אלא כשפועל כזכויות מגדלת. ורוב המשקפות המצויינות בימינו פועלים בעזרת מראות.

161) ולהעיר מבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה, שגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה. והביא מפיה"מ שבת רפ"ב: שמה יהיה אור הנר חלוש וחשוך וייחזו ויצא. והוא מחודש. ודיוקו אינו מוכרח, שבפשטות הל' בפירש"י "ולא מתקן לה" – היינו ושאנו מדליק. ובמצאיות הסיבה שכתבה מחמת שהפתילה וכו' דורש תיקון. ופשטותה הראשונים שהחשש שיכבה לגמרי. ומפורש בריב"ב א"א שבת כא, ב, שבפתילות שהאור מסכסכת בהם והם כבות איכא למימר טעמא דכבתה זקוק לה, אבל שמנים אין הטעם אלא שאין נמשכים אחד הפתילה ואורם עמום אבל אינם כבים, וא"כ טעמא דפסולם אינו משום כבתה זקוק. ומש"כ לה"ר משבת מד, א – כבר כתב הגרי"ג ע"ה וגנר (בקובץ העו"ב גל' תתשפט) לדחות, שלא אמרו שם "נר שכבה" אלא "נר הכבה", ומובן שפירושו הוא שכבה והולך בלשון דמיונו. וכו"ה להדיא בצ"ח לפני שלמה ועוד שם. (וראה בארוכה בקובץ הנ"ל). ועוד ליה"ע שלפ"ו מנ"ל דלמ"ד אין זקוק דקאי גם בכבתה לגמרי. וי"ל.

ונפק"מ למאי דקיי"ל ששבכתה ראוי להחמיר לחזור ולהדליקה, דהה"ל כשהוא חשוך והולך וכבה. ונראה, שכה"ג גם לגבי ברכת הרואה, שגם אם נאמר שא"צ שיהא בתוך זמן מצותו (כבהערה הבאה) – מ"מ צ"ל שם נר ונכה"ג אפשר דנפיק מכלל נר.

162) וגם ברואה הנרות אחרי חצי שעה מברך. וכן גם ברואה נרות בית הכנסת. וראה בסוף הקובץ במילואים (יח).
163) והארכנו במק"א שהעיקר לדינא בדת השו"ע, שאין הדברים סותרים זל"ז, וכשאינו רואה הנרות חייב מדינא מהדלקה. וראה גם אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז הערה 1. ונפק"מ גם בזמננו בנשים ובנות שלא היו בשעת הדלקת נרות, וגם לא ראו נרות חנוכה. (וראה לעיל בהערה, ש"א שאפילו בלאו האי טעמא, חייבים בברכת הרואה כיון שאין בעה"ב מדליק משלהם).

ויש שפי' ברעת הב"י, שבאכסנאי שמדליקין עליו בתוך ביתו חשש לברכה שא"צ, אבל כשממצא במקום שאין ישראל יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, דברכה צריכה היא בכדי שיוכל לראות הנרות. אלא שלפום סברא דהין, הך הדלקה מעיקר מצות הדלקת ג"ח היא, כיון שמכוון שלא לצאת בהדלקת ביתו, וממילא שייכת רק כשממצא בביתו או באכסנאי ולא בדרך וברחוב. אמנם, פשטות דברי הראשונים שהובאו ביתה יוסף, שהיא דין בפ"ע מצד חובת ראי', ושייכת בכל מקום, ועיקר המצוה כבר יצא בביתו.

אופן ההדלקה

מנהגנו להדליק בחגירת אבנט¹⁶⁴, אבל לא בבגדי שבת.

מצוה להניח המנורה בטפח הסמוך לפתח משמאל, (אם אין מזוזה בימין, כגון בפתח הפטור ממזוזה¹⁶⁵, וגם אם זה שאין מזוזה הוא היפך השו"ע, יניח בימין). מנהגנו, שמניחים המנורה בעובי המזוזה בחלל פתח החדר, ומעמידים המנורה על כסא. ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים.

צריך לזהר שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח. ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, והוא כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר. ומכל מקום לא יברך עליה¹⁶⁶.

נר חנוכה צריך להניחו למעלה מג' טפחים (לערך 10 אינטש). ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים (לערך 31 אינטש). (ואין מנהגנו לדייק שיהיה למעלה משבעה טפחים, או בסמוך לג' טפחים [מהרצפה]). הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. אבל אם הניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא.

בנוגע לדינים הנ"ל בחנוכיות גבוהות, ואם הכוונה למקום השלהבת או לחנוכיה – להרבה פוסקים, אם השלהבת אינה למטה מעשרים אמה לא יצא. וכן צריך להניח המנורה באופן שהשלהבת תהא למעלה מג' טפחים, אבל גוף המנורה אפשר להניח על גבי קרקע, אם יש צורך. ואם חושש לבזיון, אפשר להניח מגש מתחתיה¹⁶⁷. אמנם, כשאמרו שמצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, די בכך שחלק מהמנורה נמצא למטה מעשרה טפחים, אף שהשלהבת היא מעל עשרה טפחים (להרבה פוסקים. ויש מחמירים). ובפרט בזמנינו, שמדליקים בפנים, ופרסומי ניסא הוא רק לבני בית, היודעים שהודלקה לשם מצוה. אם חוששים שהילדים ישחקו עם הנרות, אפשר להקל להניחו למעלה מעשרה טפחים¹⁶⁸.

כאשר מונחים כמה חנוכיות אחת ליד השניה, יזהר לשים רווח ביניהם בכדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים באותו לילה, ולא יראו כולם כחנוכיה אחת.

יניח השמש רחוק קצת משאר הנרות. והמנהג שהשמש מקומו גבוה משאר הנרות. אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן, כשמדליקים כל אחד **במקום אחר** בבית¹⁶⁹.

יניחו השמש במקום שאפשר לראותו, כמו שאר הנרות. ואין לכבות השמש אחרי הדלקת שאר הנרות¹⁷⁰.

אין להדליק הנרות עד שיהיו מונחים תחילה במקומם. ובדיעבד, אם אחזה בידו קצת זמן ואחר כך הניחה כשהיא דולקת יצא. כשמדליק במנורה המיוחדת להדליק בה בחנוכה מדי שנה בשנה

164 בכ"מ הובא בשם מהר"ל שטוב ליטול ידיו לפני הדלקת נר חנוכה. אבל במהר"ל מצינו רק לגבי בדיקת חמץ. אלא שטעמו "דכל המברך צריך נקיות ידים מקודם". אבל אדה"ז בשו"ע סת"ב ס"ב הביא הטעם "שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות", ולפ"ז אינו שייך בכל ברכה. וראוי שיראה להביא עצמו לידי חיוב נטילה שלא יחשב כיהורא (ראה ב"ח סוסי' תלב. קב הישר פצ"ו. יסוד יוסף פ"ט).

165 ואין מקום להדר להדליק דוקא בפתח שיש בו דלת, ואפילו לא בפתח שיש בו מזוזה – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ב"ד. וש"נ.

166 וגם אם היה ברי שייכבהו הרוח אינו חוזר ומברך, כמו בנתן שמן פחות מכשיעור. וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

167 אמנם, יש מחמירים שגם גוף המנורה תהא למעלה מג' טפחים. אבל כשהשמן והפתילה נמצאים בכלי קיבול בפני עצמו, כגון בכוסיות זכוכית, ולא בתוך גוף המנורה, ודאי אין שום חשש במה שהמנורה עצמה למטה מג' טפחים, ויוצא לכל הדעות.

ונפק"מ בחנוכיות גבוהות (מז' טפחים ולמעלה), שאא"פ לקיים שניהם (שתהא גוף המנורה למעלה מג'ט וגם השלהבת למטה מ"ט), שמ"מ אפשר להניח המנורה ע"ג קרקע, אם משתמש בכוסיות זכוכית.

168 הארכנו בכ"ז במ"מ וציונים להלכה יומית אות תסז.

169 ולהעיר שישנם כ"כ טעמים (וגם ע"ד הסוד) להדלקת השמש (ומובא בספרים שמדליקים סך הכל מ"ד נרות במשך חנוכה), ולכן יש מקום להדר שגם כשמדליקים כולם במקום אחד, ע"י היכר כנ"ל (ולדוגמא בחנוכיות נפרדות), שיהא לכאז"א שמש. וראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

170 ראה שיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט.

ולא נעשית אלא לכך, יצא בדיעבד אפילו אחזה בידו כל הזמן. בספר המנהגים איתא: קרה וצריך ה' לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל להדליק הנרות ואח"כ היו מעמידין אותה במקומה ובכל זה ברך בעצמו והדליק. ונוגע למעשה להמדלקים בבתי הרפואה ובמושב זקנים וכדומה¹⁷¹.

בלילה הראשון מדליק גר אחד ומניחו בצדה הימני של החנוכה.

הלכתא למשיחא: בכ"מ, שלעתיד לבוא הלכה כב"ש, ולפ"ז ידליקו באופן ד"פוחת והולך¹⁷². ובר"ד משיחת ערב חנוכה תש"נ נזכר, שיש לעיין האם כבר בתחילת בואו של משיח צדקנו תהי' הלכה כבית שמאי, וכבר בשנה זו ידליקו ביום הראשון של חנוכה שמונה נרות, דא"כ מובן שגם ההכנות לחנוכה, צריכות להיות בהתאם לזה וכו'¹⁷³. ובשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב: ואז תהיה ג"כ השלימות דמוסיף והולך מיום ליום וכו'. ולהעיר שע"פ שיחת שמח"ת תשנ"ב, בתקופה הראשונה של ימות המשיח ההלכה תהי' כבית שמאי, ובתקופה השנייה תהי' ההלכה גם כדברי בית הלל וגם כבית שמאי, משום שאז יתגלה בעולם הגשמי הגילוי של עצמותו ית' שהוא נמנע הנמנעות ואצלו הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"¹⁷⁴. [ולהעיר שלפי גירסא אחת¹⁷⁵ כל המועדים בטלים לימות המשיח חוץ מחנוכה ופורים¹⁷⁶]. וכשבא משיח באמצע חנוכה - ראה בהערה¹⁷⁷.

ידליק את השמש לפני אמירת הברכה הראשונה כדי שיהא מוכן להדליק עמו תיכף אחר הברכה. ויאחזנו ביד ימינו, ואיטר יד יאחזנו בימין שלו שהוא שמאל כל אדם.

מברך להדליק גר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו ואחר כך מדליק את הנרות. ולא יסלק ידיו¹⁷⁸ מיד אחר ההדלקה, אלא יחזיק את השמש צמוד לגר וידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מהנר¹⁷⁹. אמירת הנרות הללו¹⁸⁰, לאחר גמר ההדלקה. שכח שהחיינו או טעה - ראה בטבלא שבסוף הלוח.

171) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ב"ג.

172) וכ"ה בשיחת גר ג' דחנוכה תשמ"ז (ע"פ סרט הקלטה).

173) ובר"ד משיחת ערב חנוכה הנ"ל (מסרט הקלטה): דארף מען דאך אויך לערנען די הלכות וויסען ווי מ'דארף זיך פירן לויט בית שמאי.

174) ומאיתי בעיני זה בשער ישכר להרה"צ וכו' ממונקאטש (חדשי כסלו טבת מאמר ימי אורה אות ע), שהביא בשם זקינו בעל שם שלמה ממונקאטש, שלעת"ל יעשו כדעת שניהם, פוחת והולך ומוסיף והולך. ועיי"ש הרמז בזה שבכל לילה ידליקו ט' נרות.

175) הובא באגרת הטיוול דרוש אות מ. ס' החיים ח"ג רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 172 הערה 4.

176) וראה עט"ז סתרי"ו שנוסח הברכה "להדליק" קאי על הדלקת ג' נ"ח לעת"ל. אבל להעיר ממשמעות מגיד מישורים פ' ויקהל שרק סיפור הנס שייך לעת"ל. וי"ל. וראה בן איש חיל ח"ב דרוש א' לש"ש. וצ"ע בגדר הדלקת גר חנוכה בלילה לעת"ל - ראה בשמו"ר פ"ח, יא: לעתיד לבא הלילה נעשה יום שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה. ולהעיר משו"ת באר משה ח"ח סי"ז.

177) שקו"ט מה"ז בכ"מ. והאריכו בכמה צדדים בדבר בירחון האוצר שיי"ל לחודש כסלו תשפ"א.

178) כן הל' בשו"ת מהר"י מברנאו סל"ט - לגבי חנוכה. והוא ע"פ פירש"י שבת כה, ב ד"ה ודכו"ע - לגבי שבת. וכ"ה בלבוש (שבהערה הבאה).

אבל באמת לא נזכר כך בשאר הראשונים, ולא ברמב"ם וטושו"ע. ואולי אינהו ס"ל דסגי בנעשה מעצמו מבעו"י, שכל שנאחו האור מבעו"י סגי וכמו בדין מדורה, אא"כ נאמר שבאמת גם במדורה צ"ל כן. אבל ראה מי יהודה שבהערה הבאה. ובהעמק שאלה ר"פ תצוה (וראה גם ש' פ' בהעלותך) כתב, דא"ש לבה"ג שאחרי ההדלקה כבר קיבל שבת, ולשאר הדעות צ"ל שהוא משום ברכה לבטלה. אבל גם לפ"ז כל שלא גמר בדיעתו שנגמרה הדלקתו עדיין יכול לחזור ולהדליק עוד. וראה גם תורת שבת סרס"ג סק"ג שהבעל יכול לתקן. אבל ראה קצוה"ש ע"ד בבדה"ש סק"ד, שאם נכבה מפני שלא המתינה עד שיאחו האור ברוב הפתילה מסתבר דזה כאילו לא הדליקה ומותרת לחזור ולהדליקו.

ולהעיר שגם בשבת לא ראינו מקפידים. וראה בתורת שבת שם. וראה גם מאורות נתן קופרשטוק חשמל בשבת פ"ז ס"ט מש"כ ליישב.

179) וכדאי להקפיד כך בכל הנרות, ולא רק בגר הראשון. וראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

180) טעם האמירה: להזהיר ב"ב שלא יבואו להשתמש בנרות. וכן משום פרסומי ניסא להזכיר ע"י מי היתה התשועה, ולהוסיף בשבח הא"ל והודו' לו על הנסים שעשה לנו (ראה סדה"ו סדר הדלקת גר חנוכה. ערוה"ש סתרי"ו ס"ח. שו"ת שיח יצחק וייס שש"מ. שו"ת בית ישראל לגדא סי' קי. ובשו"ת מהרש"ל ספ"ה: והטעם מפורש). ובפשטות, לפי שההדלקה לחוד בלילה אין בה משום פרסום הנס. ועוד, שקבעום בהודאה ע"י הדלקת נרות, וע"י אמירת הנרות הללו גורם שההדלקה תהא בגדר הודאה. (ולהעיר שאיסור ההשתמשות בכדי שיהא ניכר שהוא גר של מצוה. ולפ"ז, אמירת "קדש הם" ושי"אין לנו רשות להשתמש בהן" הוא לאשווי לה גדר גר מצוה. ויש מי שכתב שבכך מקצה למצותו מחמת חביבות הנס, ראה שבת מז, ב בתד"ה שבגד). וכבר העירו מל' ר"ו ג'ט, קבעום לדורות להיותים ימים טובים וכו' ולהזכיר דינם.

אסור להפסיק בשום דיבור¹⁸¹ בין הברכה להדלקה עד שיגמור להדליק כל הנרות. ולכתחילה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי ההדלקה (אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל להדליק אם לא ישיח).

אם עבר ושח בינתיים וכן אם התחיל אמירת "הנרות הללו" לפני שהתחיל להדליק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה. אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף שמן כשיעור יש מי שאומר שלא יצא ידי חובתו. ולכן צריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק בלא ברכה. ופשוט שאם הוסיף שמן אחר הברכה קודם ההדלקה יצא ואינו חוזר ומברך. ואפילו אם שכח ליתן שמן (או פתילה) בנר וסבר שכבר נתן שמן ובירך ומיד נזכר ונתן שמן אינו חוזר ומברך. ואפילו בנשפך השמן מיד אחרי הברכה אינו חוזר ומברך. וכן גם אם נפלה הכוסית ונשברה לגמרי קודם ההדלקה, ואין אף נר אחד דולק, או אם צריך להחליף הפתילות מיד אחרי הברכה¹⁸².

אם שח לאחר שהתחיל כבר להדליק נר אחד אין צריך לחזור ולברך, כיון שכבר התחיל במצוה שבירך עליה¹⁸³.

אם כבר ברך את הברכות במקום אחר (כגון הש"ץ שבירך בבית הכנסת או שיצא למבצעים ובירך שם) ידליק שוב בברכה, אבל לא יברך שעשה נסים ושהחיינו אלא אם כן מוציא את בני ביתו ידי חובה. וראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת, עוד פרטים בדבר.

חמירא סכנתא מאיסורא: יש להיזהר ביותר שלא להשאיר הנרות ללא שמירה ראויה. מוכרחים למנוע מהילדים גישה לחנוכיה דולקת ולגפרורים וכו'¹⁸⁴.

נוהגים להתעכב סמוך לנרות כחצי שעה.

למנהגנו צריך שידלקו הנרות 50 דקות לכל הפחות. ונר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו אינו זקוק לה לחזור ולהדליקה אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק. ולמעשה, חוזרין ומדליקין אותו בלא ברכה. אם הוא רואה שהאור אין נאחז בהפתילה ובודאי יכבה במהרה אינו יוצא בהדלקה וצריך לחזור ולהדליקה לאחר הכביה מן הדין¹⁸⁵. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר.

לאחר שיעור זה יכול לטלטל את החנוכיה אפי' אם הנרות דולקים. באם נצרך לטלטל מטעמי בטיחות, מותר לטלטלה גם תוך הזמן, ונכון לטלטלה למקום שהוא קרוב למקום ההדלקה. ולכתחילה ידליק במקום כזה שלא יצטרך לטלטלה אחר כך¹⁸⁶.

אסור להשתמש באור נרות חנוכה¹⁸⁷ (ולכמה דעות – גם לאור ה"שמש", ולכן צריך עוד נר נוסף,

181 וגם לא יענה אמן או דבר שבקדושה – כן נראה, שהרי יש חשש הפסק ויש דעות שחוזר ומברך גם בסח בין נר לנר. ולאידך פטור מלענות משום עוסק במצוה. אבל בדיעבד אם הפסיק בניית אמן לברכת הדלקת נ"ח של חבירו, לא יחזור ויברך.

182 ראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

183 וי"ח. וסב"ל.

184 ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תנש"א, שכאשר שוכבים לישון אין מקום שיהיו דולקים נרות חנוכה.

וכשהמשכיר אינו מרשה לשוכר להדליק נרות בדירה המושכרת – ראה אצלנו בהל' יומית אות תשמא ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

185 ובמשנ"ב סתרי"ג סקכ"ג משמע שמברך שוב (בליל ראשון או גם בשאר הלילות אם כל הנרות היו כך). וכ"מ בשע"ת סתרי"ג סק"ג.

ודלא כמסורת משה ח"ג שס"ו.

ונראה שכל שעוסק עדיין בהדלקה, או עכ"פ לא הסיח דעתו ולא הפסיק בענינים שאינם מצרכי הדלקה, חלה ברכה ראשונה גם ע"ז. (וראה שע"ת שם).

ול"ד לנותן שמן פחות מכשיעור שאינו מברך שוב – שבנדו"ד אינו בגדר נר מעיקרא (וכעין סברת בית הלוי בענין נר הדולק רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה (ראה לעיל בדיני ברכת הרואה בהערה)). ובאמת כ"כ במור"ק סתרי"ג דכיון דמעיקרא לא חזיא כלל לא חשיבא הדלקה. (אבל איהו כ"כ גם במעמיד במקום הרוח. ולכאורה יש לחלק. וראה לעיל בדיני אופן ההדלקה, בדין העמיד במקום הרוח, בהערה.)

186 ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ב"ג.

187 מותר לצלם המנורה והנרות בחדר חשוך. ועדיף שיהא אחרי שעבר שיעור ההדלקה (50 דקות). ואסור לכבותם ולהדליקם שוב לצורך הצילום – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב יח'לד.

או אור חשמל¹⁸⁸, להשתמש לאורו). ואין להדליק את השמש מנרות חנוכה. גם אחרי שיעור ההדלקה אין להשתמש באורים¹⁸⁹.
מותר לכבות הנרות אחרי 50 דקות¹⁹⁰.

מלאכה: נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה משך 50 דקות מזמן ההדלקה. [ויש שנהגו כן גם באנשים]. אחר שיעור זמן זה עושים מלאכה שלא כנגד הנרות. המנהג לאסור רק מלאכת תפירה, סריגה, כיבוס וגיהוץ, וכיוצא בזה, אבל שאר עניני הבית כגון שטיפה, וכיבוד הבית, בישול ואפיה לא נהגו לאסור [ולהעיר מהלשון במכתב דלקמן].

במכתב כללי לימי החנוכה¹⁹¹: נהגו הנשים להוסיף בזה "שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות" – חדרות הן בענין ותוכן דנרות חנוכה הדולקות עד שאין להן שייכות לשום מלאכה¹⁹². הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שלאחרי הדלקת נר חנוכה היה יושב בסמיכות לנרות חנוכה ולומד תורה [וכמובן שלא השתמש עם האור דנרות חנוכה]. ובכמה שיחות נזכר ההוראה מזה להוסיף בתורה בימי חנוכה.

איתא בספרים שבהיות כי הנרות הם קדושה עליונה על כן מנהג המדקדקים לדקדק מאד אפילו בדבור שלא להרבות בדברים של חול בעוד שהנרות דולקים.

מעוה חנוכה – ראה להלן ה' דחנוכה. ושם ע"ד ההוראה ליתן בכל יום. נוהגין להרבות בצדקה בימי החנוכה.

ערבית: אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים'. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבצע חנוכה

יש לדאוג שבכל בית יהודי תודלק מנורת חנוכה. ולהשתדל שכל הגברים, ובכללם גם ילדים צעירים, ידליקו נרות חנוכה בפני עצמם. וכן, להדליק נרות חנוכה באופן של "פרסומי ניסא", במקום הציבורי והמרכזי ביותר¹⁹³. **ובמעמד זה צריך לעורר את הנאספים אודות הדלקת נר חנוכה בביתו של כל אחד ואחד.** ומה טוב – להכריז שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה הפומבית, אלא כל אחד צריך להדליק נרות חנוכה בביתו.

אין לכבד אשה בהדלקת הנרות¹⁹⁴.

אין לכבד גוי בהדלקת השמש¹⁹⁵.

בעל עסק המדליק במקום עבודתו משום פרסומי ניסא, לא יברך על ההדלקה אלא אם כן שם

188) וכ"ה בר"ד משיחת א' דחנוכה, לתפארת זקנים לוי יצחק, ה'תנש"א.

189) אבל א"צ לחזור ולהדליק השמש אם נכבה. ומותר אפילו לכבותו אף שהנרות דולקות עדיין – ראה אצלנו שם.

190) כ"ה מעיקר הדין. ויש מחמירים שלא לכבות. אבל בספר המנהגים משמע קצת שהכרעת מנהג בית הרב בזה להקל. (ולהעיר שבמג"א סתורע"ב סק"ד שהביא דעת הב"ח לאסור לכבות, הביא רק הטעם דמאחר שנהגו איסור אין להקל. ובצידה לדרך שהביא הב"ח, והובא משמו במג"א, מוכח שמדינא מותר ורק שיש מדקדקין. ולגבי נותר השמן כתב בסתורע"ז סק"י להקל אחרי שדלק כשיעור, ושדברי הב"ח אינם מוכרחים כ"כ, ושלכן טוב לכתחילה להתנות שלא יאסר אלא כשיעור). ובמציאות הנהוגה שבד"כ מכבים ע"מ להשתמש בהשמן ליום מחר, אין סרך קפידא (אא"כ להסברא שבזמננו אסור לכבות כ"ז שב"ב נייעורים, ולא נקטינו הכי. וגם בלקט יושר ע' 151 שהחמיר שבוה"ח אין שיעור לנ"ח ואסור בהנאה כ"ז שדולק – כתב להחיר לכבות כשדלק כשיעור), ואפי' אם ישתמש בו לנרות ההידור. ואם נהג כן איזה פעמים לכבות אחרי הזמן א"צ להתנות יותר דמסתמא הוי כהתנה – דע"ת למהרש"ם סתורע"ב ס"ב ד"ה ונראה. ולהעיר מכעיו"ז בשו"ע אדה"ז סתורל"ח סכ"ו.

191) נדפס בלקוטי שיחות חכ"ה ע' 512.

192) וראה בטור ברקת או"ח סתורע"י. ספר המצוות להצ"צ מצות נ"ח רפ"ג (דרמ"צ ע"ד, א).

193) ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו גל' ז ע' 36 ובהערה 1.

194) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'ק.

195) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'ק.

את החנוכה במקום כזה שלפחות עשרה יהודים¹⁹⁶ יראו אותה¹⁹⁷ בבת אחת. [ובמקום אחר¹⁹⁸ הארכנו בשלילת ההדלקה בחנויות לשם מצות חנוכה, ובכלל, עדיף יותר לחלק להם חנוכיות שידליקו בביתם. והסכימו אתנו הרבה מרבני אנ"ש שליט"א].

ביקורי בית: אם הדליק קטן לא עשה כלום, אפילו בקטן שהגיע לחינוך, ואין הגדול יוצא בזה, אף על פי שהגדול הגיח הנר במקומו. ומכל מקום, אם כבר הדליק קטן שהגיע לחינוך, ונתכוון הגדול לצאת ידי חובתו, יחזור הגדול וידליק בלא ברכה, כיון שי"א שבקטן שהגיע לחינוך מותר. (וכן אם ביום הראשון הדליק קטן שהגיע לחינוך, אין לגדול לברך שהחינוך בליל שני). אבל אם לא רצה הגדול לצאת, יכול הגדול להדליק בעצמו בברכה כדין מהדרין¹⁹⁹.

מנהגי ימי חנוכה

ברמב"ם מובא שימים אלו הם "ימי שמחה"²⁰⁰, וכן כתב הרמ"א ש"יש קצת מצוה בריבוי סעודות", ולענין מעשה מנהג קדום הוא להרבות בסעודה בימים אלו²⁰¹. וטוב שיאמר בהם שירות ותשבחות להש"ת על הניסים שעשה לאבותינו בימים אלו ויחשב לו כסעודת מצוה לכל הדעות. ובכמה שיחות נזכר בנוגע לענין השמחה בחנוכה, דאף שיש בזה חילוקי דעות יש להדר בה באופן דמהדרין מן המהדרין, כולל גם בנוגע להתוועדות חסידים והחלטות טובות (עם בני משפחתו וכיוצא בזה). [בראש חודש ובשבת חנוכה יש להוסיף בסעודה יותר מבכל שבת ור"ח]. נוהגים לאכול גבינה ומאכלי חלב.

"מנהג ישראל ("תורה היא") לאכול מאכלים שעשויים בשמן לזכר נס השמן"²⁰².

על לביבות (לאטקע"ס) וסופגניות (דוינאט"ס) המטוגנות בשמן זית באופן שטופח על מנת להטפח צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק ולא יברך, ככל דבר שטיבולו במשקה. אבל המטוגן בשאר שמנים²⁰³, כסופגניות הנמכרות בחנויות בדרך כלל, א"צ נטילה²⁰⁴.

196 פריי הדינים – ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת.

197 ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת השק"ט א"צ ל בעת הברכה. וטוב שיהיו כבר בעת הברכה.

נשים וקטנים מצטרפים – שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סס"ב. מור ואהלות פוסק אהל המנוחה הטהורה סי ב (ס, א). חזו"ע חנוכה ע' נב. [והשוללים – דס"ל, שמעיקרא לא נתקן רק במקום עשרה אנשים בביהכ"נ].

198 ראה מה שכתבנו בנספח לקובץ מבית חיינו שם ע' 57 ואילך.

199 ראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

200 וראה גם ברא"ש מו"ק פ"ג ספ"ז, והובא בטור או"ח סי' תכ ויו"ד סי' תא "דהללו ימי שמחה וינהו" [לענין צידוק הדין]. ולהעיר ממגילת אנטיוכוס: על כן קיימו בני חשמונאי לבני ישראל לעשות שמונה ימים אלו ימי שמחה וכבוד וקוראים להם ימי שמחה. ובסימני הדינים ברי"ף הל' ר"ח והנוכה (נד' בסוף מס' נדה) לבעל שלה"ג ס"ק שו: חומרי מצות שמחת חנוכה.

201 בלקו"ש ח"י ע' 142 הע' 6: להעיר אשר בפורים דכתב בהו "ימי משתה ושמחה" צ"ל לדעת הרמב"ם סעודת בשר (אין שמחה אלא בבשר). ועיי"ע שם ע' 144. ועד"ז בלקו"ש ח"ל ע' 204 הע' 10, וש"נ למש"כ בבנין שלמה עהרמב"ם. [וראה גם חו" מהרצ"א להל' חנוכה (כד, ד)]. וראה גם שיחת מוצאי שבת מקץ תשל"ח. וכן בזמר אכלו משמנים המיוחס לראב"ע: תורים ובני יונה וכו' ברבורים אבוסים. וראה בשו"ת בית יעקב סק"ג בשם שו"ת מהר"ם (אבל לפנינו ליתא) ע"ד אכילת הבשר ושתיית יין. וראה גם מער"ק עהרמב"ם. שו"ת משנה שכיר או"ח סי' קצד. אבל להעיר מסה"ש תשנ"ב ע' 194 הע' 5. לקו"ש חט"ו ע' 366 הע' 8. ולהעיר מל' התוס' תעניית יח ב – ד"ה הלכה. וילה"ע, שבשמחת יו"ט נכללת גם לשמח כאו"א בראוי לו, והיינו גם חלוקת קליות ואוונים לקטנים וכו'. ואולי ג"ז הסברה למנהג דמי חנוכה. ושו"ר כן בשו"ת אבני יפפה או"ח סי' קקט סק"ב. אבל בפשטות לא עדיף מפורים, שאינו חייב לשמח בני ביתו בתכשיטין וקליות. וכבר העירו שבי"ט "חייב אדם להיות בהן שמח" שחובת השמחה על הגברא, אבל בפורים צ"ל יום שמחה. והה"נ בחנוכה שהן "ימי שמחה". ויש בזה מה שאין בזה.

202 נתבאר בספר השיחות תשנ"ב ע' 196.

בעיקר המנהג לאכול לביבות וסופגניות וכו' – כבר העירו מכע"ז בכת"י בשם אבי הרמב"ם (נדפס בקובץ שריד ופליט ירושלים תש"ה ע' 8. ונתפרסם כבר לפני"ז בעדן מקדם ערך מנהג. אלא שלאחרונה כתבו לפקפק במהימנות הכת"י ומכמה טעמים. אבל ראה קובץ בנתיבות ההלכה חו" טי ע' 39). אבן בווח (הוצאת תשט"ז) ע' 30. ועוד. כן העירו מזמר אכלו משמנים (וראה עוד מזה בסנין חו' קטו ע' סה ואילך). ובכמה מספרי חסידות הובא עד"ז – ראה שאריות ישראל מווילעדניק מהדרין ע' רנו. הנסמן בס' פניני המועדים פ"ט ע' כח. טעמים מחודשים – בהליכות שלמה חנוכה פי"ז ארוחות הלכה הע' 20. מוע"ז ח"ח ליקוטי הערות ע' לו.

203 בב"י או"ח סי' קנח ד"ה והא דדבר: שמן זית. ובברכ"י שם סק"ט והגהות רעק"א ובמשנ"ב שם סקט"ו דבשאר שמנים א"צ נטילה. והביאון כן משו"ת גוור"ח ח"א או"ח כלל א סכ"ט. מטה יוסף ח"ב או"ח סי"ח סק"ג.

204 ואפי' אם יש תערובת משה משקין הולכים אחר הרוב. (ובל' אדה"ז בסדר נט"י ס"כ ושאר הפוסקים שלא חילקו בדבר משמע ש"ה גם בתערובת מעט מים ושאר משקין. ודלא כמחמירים בזה). ובמסופק, יש להקל, דאזלינן בתר רובא, וגם ששמן זית יקר יותר ואין לחוש שיערוב בו כ"כ (בכדין חשש תערובת סתם יינם שאין לחוש כשדמי יין ביוקר משאר משקין אא"כ משיבחי ביותר), ובפרט שספק

סופגניות צריכים להיות בישול ישראל²⁰⁵.

על לביבות העשויים מתפוחי־אדמה מגוררים מברכים בורא פרי האדמה. ואם תפוחי האדמה נתרסקו לגמרי, או אם נעשו מקמח תפוח־אדמה, מברכים שהכל נהי' בדברו. אם הוסיפו קמח לטעם, מברכים בורא מיני מזונות. באם בירך על הלביבות שלפניו פוטר בברכתו גם שאר הלביבות שאינו לפניו, אפילו לא ה' בדעתו לאכלן, ואפילו כלה מהראשון. ופוטר גם הלביבות שעדיין לא היו מוכנות לאכילה בעת הברכה, אם ידע שמכינים אותן²⁰⁶.

על סופגניות מברכים בורא מיני מזונות ומעין שלש (על המח'), ואפילו קבע סעודתו עליהן ואכל כדי שביעה. המנהג לברך עליהן גם בתוך הסעודה כשאוכלן בתור חטיף או לקינוח בסוף הסעודה. אבל אם אוכלן למזון ולשובע, דינן כשאר דברים הבאים בתוך הסעודה ונפטרות בברכת הפת. מצוי בשוק סופגניות שלא נטגנו בשמן עמוק ואין לאכול מהן כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה, וצריך לאוכלם למזון ולשובע²⁰⁷. סופגניות אפיוות ברכתן המוציאה וברכת המזון²⁰⁸ (אלא אם כן העיסה נילושה ברוב שמן או מי פירות, שברכתן מזונות, אלא אם כן אכל כשיעור קביעות סעודה).

סופגניות מטוגנות פטורות מהפרשת חלה²⁰⁹.

אומרים בברכת המזון, בברכת הארץ ("גודה לך") ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל "א פרייליכען חנוכה" (או "א גוטען חנוכה")²¹⁰.

הסכמת הפוסקים שמי שאין בידו להדליק ואין מדליקין עליו ואינו רואה נרות חנוכה, לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבובש או על הפרי²¹¹.

פרסום ניסים: בשיחת ש"פ וישב תשנ"ב²¹². "וויבאלד מ'האלט שוין נאך אלע ענינים און די גאולה

איז נאך ניט געקומען – איז א דבר נכון ביותר צו טאן אין דעם ענין פון "פרסומי ניסא", צו מפרסם זיין בא זיך און ביי אנדערע, ובכל מקום ומקום – די נסים וואס דער אויבערשטער טוט מיט אונז, וויסנדיק אז דערמיט איז פארבונדן די גאולה האמיתית והשלימה! ועאכו"כ אין די ימי החנוכה, וואס ענינים איז "פרסומי ניסא" כנ"ל – דארף מען זען אויסנוצן די טעג, נוסף אויף די אלע פעולות ומבצעי חנוכה, אויך – אויף מאכן חסיד'ישע פארברענגענישן [אדער אנרופן דאס בלשון אחר, בכל מקום לפי ענינו, "אזלת לקרתא הלך בנימוסי"], בכל יום פון די ימי החנוכה, און דארטן רעדן דברי תורה, נגלה דתורה און פנימיות התורה, און אננעמען החלטות טובות בכל עניני תומ"צ, ובאופן פון מוסיף והולך ואור (בהתאם צו די נרות חנוכה), ועוד ועיקר – רעדן וועגן פרסומי ניסא, די נסים "בימים ההם בזמן הזה".

נט"י לקולא.

אמנם, בישיבת רביה נזולית מבחון, לפעמים עשו' בתערובת רוב מים, וצריכה ניטלה.

(205) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' חי"א מה שכתבנו לדחות דברי המקילים.

(206) פשוט כיון שבידו להכינם, וכל שבידו אינו בגדר מחוסר מעשה. ובסגנון אחר, שהתפוחי אדמה הם כבר בעולם. וראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

(207) ראה בכ"ז בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב. וש"נ.

(208) סופגניות מטוגנות שחזרו ואפאן אח"כ – דינן כסופגניות אפיוות. אבל אם נתנן בתנור רק לחמם קצת – אין דינן כאפיוות (ראה עד"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'תלד. וש"נ).

(209) ראה מג"א סי' קסח סקל"ב. קו"א לשו"ע אדה"ז שם סק"ז. וראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תעב.

(210) ראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

(211) ביורו הלכה בענין זה – י"ל בפ"ע בקובץ פלפולים "מבית חיינו" מטעם ישיבת ת"ת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

(212) בספר השיחות עמוד 185.

יום חמישי, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה

בעת תפילת שחרית נוהגים להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בלא ברכה. גם בהדלקה בבית הכנסת בבוקר, צריכים "שמש". [בשנת תש"נ היתה הוראה: "כדי להוסיף בהתעוררות דנר-חנוכה, כדאי שתהיה חנוכה דלוקה בבית-הכנסת (שכולם מתכנסים שם) במשך כל המערת-לעת, אם אין חשש כלל שישחקו התינוקות"²¹³].

אין לדלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

הלל שלם

כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל.

בחנוכה, אמירת הלל היא חובה מתקנת חכמים (ולכן קורים אותו גם בבית האבל שגם האבל חייב בו).

בנוגע לחובת נשים בהלל – ראה בהערה²¹⁴.

אבל²¹⁵ יורד לפני התיבה במשך כל ימי החנוכה, חוץ מאמירת הלל (כי הקהל אז בשמחה כעין שבתות וימים טובים). וחוזר להתפלל כש"ץ לאמירת חצי קדיש.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

מצוה מן המובחר **לקרות עם הציבור**²¹⁶ מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש²¹⁷. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאנו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר הלל עמהם".

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים²¹⁸.

213 בד"מ סתרע"ב סק"א שהמנהג לעשותן גדולות דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום. וכ"ה במנהגים דקהלתנו (פיורדא) סמ"ז. וכ"מ במנהגות וורמיישא.

אמנם, בזכרוננו, שבשעתו נתפרסם (וכ"ה ביומנים דאז), שלאחמ"כ (בעש"ק) נמסר בע"פ שידלקו בנרות רגילים. ואולי מחמת הטעם שבפנים.

214 שקו"ט בפוסקים בנוגע חיוב נשים בהלל בחנוכה (ראה שו"ת תורת רפאל סע"ה. בית שיעים חאו"ח שצנ"ט. בנין שלמה ח"ב או"ח ס"א). התעוררות תשובה ח"א סנ"א. מנחת פתים סתרפ"ג. כנף רננה חאו"ח סוס"י פב. מרחשת ח"א סב"ב. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה אות ט סק"ב. ועוד).

אבל באג"ק מכ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם מארכיון הר"מ הארליג) שלא נהגו הנשים בהלל בחנוכה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי' (עיי"ש הטעם. וילה"ע בהנזכר שם משו"ע אדה"ז סק"ג ס"ז שלדך התפלה בא, אף שאינו ממצות התפלה – ראה שם סקל"א ס"ה). ושקו"ט בכ"מ לענין הפסק בין תפלה והלל, וטעימה קודם הלל. ואכ"מ).

וכבר העירו שבתוס' סוכה לח, א ד"ה מי נזכר רק הלל דפסת. וכן הביאו (לכאורה) ראי' מוכחת שברמב"ם הל' חנוכה פ"ג הי"ד הביא דין אשה שמקראת הלל בדיני חנוכה.

215 ואפילו אבל שיש לו יארצייט בימי החנוכה בימי החול או ר"ח. אבל בשבת יורד לפני התיבה אפילו להלל – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לב'צד.

216 ובחנוכה בפרט, ראה הגהות חכמת שלמה סתרפ"ג עדיף הלל והודאה מהדלקת נ"ח. ומדבריו מוכח דהיינו שעדיף שיתפלל ויאמר הלל בציבור מלהדליק נ"ח. והוא מחודש. אבל ראה הליכות שלמה פי"ז ס"ה. ועוד. כן להעיר ש"א דהדלקת נרות היינו הודאה, וכנסת הנרות הללו "כדי להודות ולהלל" – ראה שו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם בשם ר"ד הבבלי (וכת"ש דהלל חנוכה דאורייתא, וכן נ"ח נמי דאורייתא מה"ט). פסקי ריא"ז שבת פ"ב ה"א אות ח. ברית משה ביאור לסמ"ג מ"ע ה' מד"ס ס"א. נימוקי מהרא"י חנוכה פ"ג ה"ג. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ד. משנה שכיר מועדים ע' קפט בפ"י מש"כ בהון עשיר ב"ק פ"ז מ"ו שבחנוכה אין מצוות אחרות כ"א הדלקת נרות. (וראה לקו"ש ח"ג ע' 816. ח"י ע' 288). אבל ראה לקו"ש ח"י ע' 142 הע' 19. קובץ העו"ב בא תשמ"ה. וישב תשס"ג.

[ולהעיר משו"ת בנין שלמה ח"ב ס"ז, שיש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, דלא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן].

217 ח"י"ז ע' סז.

218 בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבוא (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ועם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"ג שצ"ל רק "עד מבוא" ולא אח"כ. וראה כע"ז בשו"ת דברי יציב או"ח

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה²¹⁹. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללך, חוזר²²⁰ ומברך²²¹.

אחרי הלל: חצי קדיש, וקורין ג' גברי בפרשת נשא, כמפורט בסידור.

ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית (מלבד תענית חלום) אבל מותרים בעשיית מלאכה.

מותר לבקר קברי צדיקים בחנוכה, ומעשה רב. ויש לדלג הוידי שבנוסח מענה לשון. ואף לקברי אבות מותר מן הדין, ועם כל זה המנהג שלא לילך. ויש לזהר שלא לקונן ולבכות²²².

הלכתא למשיחא: בשו"ת צפנת פענח החדשות²²³: "ונזכה במהרה לביאת משיח צדקנו ולגאולה האמיתית ואז יתגלה לנו המגילה שכתבו זקני ב"ש וב"ה על חנוכה שהי' בזמנם²²⁴, רק כיון דלא הוה נביאים אז א"א לעשות מגילה ולא ניתן לכתוב כמבואר ביומא דף כט, א. ואי"ה לע"ל במהרה יתגלה לנו הנביאים ויתגלה לנו המגילה".

ליל שישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה

רבינו הזקן חזר (מפטרבורג) לביתו (בוויטעבסק) ביום ב' דחנוכה, לאחרי הגאולה הראשונה (בשנת תקנ"ט) והתעכב שם כל ימי החנוכה.

יום כניסת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת כתר"א)²²⁵.

בספר המנהגים איתא: "נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים שאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק, ולעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבנו [כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע] בזה". [אבל בשיחת ש"פ וישב תשט"ז שכ"ק אדמו"ר מהורי"צ השתמש בפתילה הישנה. ועיי"ש ההוראה מזה]²²⁶.

מליל ב' והלאה אין מברכים שהחיינו. שכח ולא הדליק נרות בלילה הראשון [ונפקא-מינה ב"מבצעים"], מברך שהחיינו בפעם הראשונה שמדליק.

מדליקים שתי נרות²²⁷, ומוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבלייל אחרון יהיו שמונה. מניח את הנר (היינו הכוסית או נר השעוה) החדש בצד שמאל של מקום הנר הישן של אתמול, וממנו

סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה ב, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קי"ל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות - היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא. ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. ו"ל דשאני תפלה דרחמי ניהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

(219) ראה בסוף הקובץ במילואים (כו).

(220) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

ולאידך, באמר הלל עבור חנוכה ולא עבור ר"ח ודאי לית לן בה.

(221) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה"נ. ושנ"ת.

(222) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב"מח.

(223) ח"א סמ"ה.

(224) הל' גדולות הל' סופרים סע"ה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 368 הע' 17. שיחת ש"פ וישב תש"נ (בסה"ש).

(225) השייכות ליום ב' דחנוכה - ראה שיחת ש"פ וירא תש"ל. אבל להעיר משיחת מוצאי ש"פ חיי"ש תש"מ (בנוגע ליום כ"ז מרחשון).

(226) וראה בסוף הקובץ במילואים (כו).

(227) שכח והדליק נר אחד פחות מן הראוי ידליק עוד ולא יברך, כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשה. ולכמה דעות, כן הדין גם אם קרה כן מחמת טעיה במספר המימים, או שלא הי' לו שמן כי אם לנר אחד ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא. וספק ברכות להקל. (וראה הנסמך בלקו"ש ח"ב ע' 209 ובהערות).

הוסיף על מספר הנרות יצא. ונכון שירחיק הנר הנוסף (ראה חכמת שלמה רס"י תרעא. וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה ס"פ. וטעמו שמותר להוסיף על מספר המכוון. וכמה אחרונים השיגוהו, שאין הנדון דומה לראי', שכל שהוסיף במספר הנרות ליכא היכרא. (אמנם איהו קאי בליל ראשון. וי"ל, שהוא להדעות בדליל א' לא בעינן היכרא. אבל לשונו משמע דבכל גווגי קאי). ויש שהרחיקו לכת שחייב לכבות נר אחד או אפילו כולם (חוץ מנר העיקר, או גם נר העיקר) ולחזור ולהדליק, ואפשר גם בברכה. וראה בסוף הקובץ במילואים (כח).

מתחיל להדליק²²⁸. גם סדר הכנת הנרות (ניקוי הזביכים, מילוי השמן וכו') הוא משמאל לימין²²⁹. נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק מנר לנר. אמירת הנרות הללו, לאחר הדלקת כל הנרות.

יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה

סדר התפילה כדאמול [וכן בכל ימי חנוכה חוץ משבת ור"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מקץ.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' מקץ. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרה דשבת חנוכה ("רני ושמחי").

מנחה: בערב שבת, מקדימים להתפלל מנחה לפני הדלקת נר חנוכה, ואם אין לו מנין מוקדם ידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל מנחה בציבור. בבית הכנסת מדליקים אחרי מנחה, מפלג המנחה ואילך²³⁰ (3:38).

נכון לגמור את כל ההכנות לשבת לפני הדלקת נרות חנוכה בכדי שכל בני הבית יהיו בזמן ההדלקה²³¹. הדלקת נר חנוכה היא לפני הדלקת נרות שבת (זמן הדלקת נר שבת, 18 דקות לפני השקיעה: 4:17). וע"כ מדליקים מוקדם יותר מכל יום. וניתן להדליק מפלג המנחה ואילך. כדאי להדליק נר חנוכה בסמיכות וקרוב לזמן הדלקת נר שבת.

המתאכסן במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה, לפי שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם אם עכשיו תהיה גם שכיבתו שם²³². אבל אם יאכל שם שעה או שתים וישוב למקומו אינו יכול להדליק שם, שהוא כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר שאין שייך לו שם הדלקה.

מדייקים ליתן הרבה שמן בכדי שידלקו הנרות חמישים מינוט לכל הפחות אחר שקיעת החמה. ואם לא עשה כן, לכמה דעות לא יצא אפי' בדיעבד. הדליק את הנרות וגילה שאין לו מספיק שמן, יכבה את הנר, יוסיף שמן ולאחר מכן ידליק שוב בלי ברכה (ואם כבר קיבל עליו שבת, יבקש מחבירו שידליק בשבילו). כמו כן, אם נכבו הנרות לפני כניסת השבת, ידליקם שוב או יבקש מחבירו שלא קיבל שבת להדליקם.

אשה שהדליקה נרות שבת, ולא הדליקה עדיין נרות חנוכה, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, תאמר להדליק, אם הוא לפני השקיעה²³³.

228 והנה, בחי"א כלל קנד סכ"ג (הובא במסגה"ש ס' קלט סק"ה ובמשנ"ב סתרע"ו סק"א. וראה שבילי דוד סתרע"ו ס"א) כתב מד"ע להרחיק עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה שלא יצטרך להעביר עהמ"צ לצאת דעת הט"ז. אבל שאר הפוסקים ל"כ כן. ואדרבה. ומסתבר, ואדרבה בזה גופא שמרחיק א"ע ה"ה מעביר עהמ"צ. והארכנו מזה במק"א.

229 הארכנו במק"א.

230 וכנ"ל, נכון להוסיף כמה דקות כמכה טעמים.

231 בפמ"ג סתרע"ט במ"ז סק"א כתב (בדרך עצה טובה קמ"ל) לצאת מידי חשש הקדמת שאינו תדיר, שיכין תחילה נר חנוכה בשמן ופתילות ולא יכין הנרות על השולחן לנר שבת עד אחרי הדלקת נר חנוכה. ולכאוף איכא נמי טעמא אחריתי משום אין מעבידין (למ"ד שדוחה לתדיר). ולא נהגו כן. ו"ל, דאיהו קאי כשאותו אדם מדליק שניהם. אבל באופן הרגיל, שהאשה מדלקת, ל"ש תדיר. ומש"כ שם משום כיסופא לנרות שבת – ג' ל"ש כשאין עליו חובת הדלקה. וראה באו"א בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז סנ"א. וראה בסוף הקובץ במילואים (כט).

232 ראה בסוף הקובץ במילואים (ל).

233 ויכולה לברך ברכת שעשה נסים כמו ברואה נרות אצל אחר.

ומי ששכח או נאנס ולא הדליק נרות חנוכה וכבר שקעה החמה, אסור לו להדליק. אבל יכול לברך ברכת שעשה נסים כדן הרואה נרות אצל אחר (אא"כ מדליקים עליו בביתו. ויש מחמירים שלא לברך ברכת הרואה בליל שבת. אבל העיקר לדינא כנ"ל).

ואם הוא עדיין בזמן בין השמשות, י"א שיכול לבקש מנכרי להדליק עבורו (להדעות דס"ל שגם הדלקת גוי מהני – ראה דע"ת סתרע"ג ס"ב ע"פ פמ"ג סתרע"ט בא"א סק"א (כשהוא ממונו). שו"ת חסל"א תאומים או"ח מהדו"ת ס"פ (כשהוא בשליחותו. ושם הכריע להקל בביה"ש ע"י גוי. אבל להעיר שהוכחתו ממג"א סרס"ג סק"א אינה עולה יפה לפמשי"כ אדה"י שם ס"א בקו"א שם סק"ג, שבנו שבת שאני שהעיקר

היום, אין מתעכבים ליד הנרות חצי שעה²³⁴.

כדאי לשים מבעוד יום על מגש החנוכיה עוד חפץ²³⁵ השווה יותר משלהבת הנרות²³⁶ (כגון חלה שלצורך השבת²³⁷) בכדי שיוכל לטלטל את המגש בשבת. ויש המחמירים לשים את החפץ על הכסא (כפי שיוסבר לקמן).

דמי חנוכה: בערב שבת, או ביום ראשון, יתנו גם עבור יום השבת²³⁸.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש 4:17 (18 דקות לפני השקיעה).

ליל ש"ק, אור לכ"ז כסלו, ליל ג' דחנוכה

קבלת שבת, כרגיל. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ברכת המזון²³⁹: ועל הנסים. רצה. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש להיזהר שלא לפתוח את הדלת מול הנרות בליל שבת. ולא לעבור ליד החנוכיה במהירות, שמא יכבו הנרות.

אסור להיזיז את החנוכיה בידיים וכן את הכסא והמגש שתחתיה, גם לאחר שיכבו הנרות. ואפי' אם העביר את החנוכיה מהמגש והכסא אסור לטלטלם.

לאחר שכבו הנרות, ניתן להזיזם כלאחר יד (דהיינו: בגופו, ברגליו, במרפקו, באחורי ידיו וכיוצא בזה). כמו כן אם צריך להשתמש במקום החנוכיה ניתן לבקש מגוי שיזיז אותה.

אם שם מבעוד יום חלה על המגש (או חפץ השוה־ערך יותר משלהבת הנרות, כנ"ל) ניתן לטלטל את המגש בידיים לאחר שיכבו הנרות, ואפי' החנוכיה עליו. (יש המחמירים ואומרים שאין מועיל לשים חפץ על המגש (מכיון שהוא מיועד מלכתחילה לחנוכיה) אלא ישים אותו על הכסא, ויטלטל את הכסא ואגב כך את המגש והחנוכיה). פתרון זה מאפשר לטלטל את המגש [או את הכסא, לדעת המחמירים הנ"ל] ואגב כך את המנורה. אך, בתנאי שסיבת הטלטול היא

הנחאה ותשמיש לאורה, ול"ש ד"ז בנח". וא"כ ה"ז שבות לצורך מצוה, נוסף לזה שהוא גם בגדר משאצ"ג ש"א לגוף ההדלקה, והוא רק לצורך מצוה (ותליא בפלוגתא. וראה בנד"ד בשו"ת מטעמי יצחק בורשטיין ח"א סמ"ז בארוכה). ועוד יש לצדד להיתר גם לרוח"פ דלא ס"ל שהדלקת נכרי מהני (כפשוטו נגמ' שבת כג, ב וכפס"ד השו"ע סתרע"ה ס"ג. וראה בהע' הבאה שלכמה דעות עקרו ההדלקה משבת ולא יצא גם בשכח והדליק או הדליק לחולה), שאף שאינו לצורך מצוה ה"ז בכלל טרוד ונחפז. וי"ל, דאם אינה גם מצוה ודאי ה"ז משאצ"ג. אבל לא יצוה להדליק אלא נר אחד. ולא יברך עליו, וגם לא ברכת שעשה נסים.

(234) ויל"ע בדבר המצוי שכל בני הבית עוזבים ביתם מיד אחרי ההדלקה (ושכיח הדבר באברכים צעירים שהבעל הולך לתפלה ואשתו לבית ההורים) אי שפיר דמי, שהרי לא נתפרסם הנס במשך חצי שעה. ואף שמדינא א"צ כלל לראות הנרות במשך החצי שעה, אבל כשנסתלקו לגמרי מביתם, ובפרט מבעו"י, גרע טפיו, שעיקר קיום המצוה הוא בערב כשהגיעה שבת. ויש לדון גם מצד המצוה לראות הנרות, שאפשר שהיא רק בזמן חיובה. אמנם, נת"ל דיני ברכת הרואה, שגם אחר ח"ש מברך, שאינו שייך למצות ההדלקה, ולפ"ז השק"ט ט"ק כשחוזרים לביתם ואין הנרות דולקות. אבל לסברא הנ"ל, אפשר שיש מקום לברך גם לפני זמנה, והיינו מפלה"מ עכ"פ. וכן מוכח בפמ"ג סתרע"ט בא"א סק"א ובשעה"צ שם סק"ג. אמנם י"ח, גם מחמת דשרגא בטיהרא מאי אהני. ונראה שעכ"פ בחובה לראות הנרות ש"ד, ובמכ"ש מחובת ההדלקה, כדלקמן. וראי' לד"ז שבריש"ב"א ומאירי שבת כג, א הביאו לברך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהברכה על הראי' (וראה פ"ח סתרע"ט ס"ד), וגם במו"ק סוס"י תרעה בדין סומא מוכח דס"ל שכל עיקר ברכת שעשה נסים על הראי', וא"כ תיקשי איך מברך בע"ש, דאכתי לא קיים מצות ראי' עד לאחמ"כ. ומוכרח כנ"ל. וראה לעיל דיני ברכת הרואה מזה).

ונראה, שאין כאן בית מיוחד – ראה בסוף הקובץ במילואים (לא).

(235) ומפי השמועה במעשה רב להניח ספר על הכסא. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרפג. ואולי הוא מחמת הסברות

שבהע' הבאות.

(236) ראה בסוף הקובץ במילואים (לב).

(237) יש שר"ל דלא מהני חלה או חפץ אחר כיון שסיבת הנחת הכסא במקום זה היא מעיקרא עבור החנוכי', ולא עבור הלחם. אבל

כנ"ל כ"ה בכ"מ. וראה בסוף הקובץ במילואים (לג).

(238) שיחת ש"פ וישב תשמ"ח (ספר השיחות ח"א ע' 163). ועד"ז בשיחת כ"ח כסלו (לילדי צבאות ה') תש"נ (סה"ש ח"א ע' 199): כולל

אויך בערב שבת – קודם כניסת השבת. וראה גם בשיחת כ"ד כסלו תשמ"ח (יחידות כללית – בלתי מוגה). ובשיחת ש"פ וישב תש"נ (שם ע' 194): בכל יום לבד בשבת (גם לא בדבר המותר – גזירה כו').

(239) לענין כוס של ברכה בסעודה זו, ולה"ע מתוד"ה שמואל – ברכות נא, א.

כדי לעבור שם או להשתמש שם, ולא בכדי להגן על המנורה.²⁴⁰
 אין משחקים בסביבון בשבת. יש המסתפקים לומר שסביבון הוא בגדר כלי שמלאכתו לאיסור.²⁴¹
 אין נותנים מתנות חנוכה בשבת אלא אם כן הם דברים הנצרכים לשבת.
 מותר ללחוץ על הסופגניות והלביבות בשבת בכדי להוציא מהם את השמן (שהולך לאיבוד).²⁴²
 אין לחמם סופגניות ולביבות בשבת, גם אם מניחן על גבי קדירה שעל האש.²⁴³
 כשאין רצונו בסופגניות ממולאות בריבה אסור להוציא הריבה בשבת משום בורר.
 אין שרים הנרות הללו בשבת.²⁴⁴

שבת קודש פרשת מקץ, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה, שבת מברכים טבת

יום גאולת אדמו"ר הזקן ממאסרו השני (בשנת תקס"א).

אומרים תהלים²⁴⁵ בהשכמה כבכל שבת מברכים.

שחרית: ועל הנסים, דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום ("מזמור שיר ליום השבת"). הושיענו. קדיש יתום.

מוציאים ב' ספרי תורה. בראשון קורא בפרשת מקץ שבעה קרואים. אחרי גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות]²⁴⁶, מימין לס"ת הראשון²⁴⁷, ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון²⁴⁸. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויכולו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]²⁴⁹ קורא למפטיר

(240) יש מי שאומר – שאף שברך כלל מקובל היתר לטלטל לאחר שהניחו חפץ, הרי בחנוכה אין להשתמש בהיתר זה*. והרוצה להחמיר כדבריו, יש מקום לחומרא זו, אף שמעיקר הדין מותר לטלטל באופן שכזה. בכל אופן, מותר לטלטל כלאחר יד או ע"י גוי, כדלעיל.

(* עיקר טעמו, כיון שאין מטלטלים הנרות מצד דיני חנוכה, ואיתקצאי לכולי יומא. ולהעיר מסברא כע"ז בפמ"ג ש"ט במ"ז סק"א. וראה גם מאמר סרע"ט סק"ב. ולהעיר גם משו"ת חת"ס או"ח ס"ה ד"ה עוד כ' ליישב. ואף שמותר לטלטלם קימעי (ובספר המנהגים הובא גם מעשה רב בזה) – דעת המחמירים, שכיון בפועל מקפידים שלא לטלטל, אסח דעת' מלטלטל. וכבר העירו מפס"ד השו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתק"ח ס"ט (סק"א), כדעת הרמב"ן במלחמות (ביצה יט, סע"ב), דל"ש מיגו דאיקצאי כשאינו אסור מחמת עצמו. וכש"כ בגדו"ד, שה"ז חומרא בעלמא. וראה בכע"ז שו"ת ויען יוסף או"ח ח"א ס' קכב. וכנראה דעת המחמירים, שכשהחפץ גופו אסור בטלטול, גרע טפי (משא"כ בנדון הנ"ל, שהפירות מותרים מצ"ע, ויש איסור סתירה רק על הבית). ועוד להעיר שגם בנרות שבת אין לטלטלן ועכ"ז נהגו היתר בהנחת דבר המותר. (241) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ו'תצב. וראה שם לענין המשחקים בפוליס וכדומה שאינם ראויים לאכילה.

(242) ראה הנסמך במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב.

(243) הן מצד ביטול אחר ביטול בלח – מחמת הריבה (או השמן) שבתוכו. (ודעת המתירים כיון שרובו יבש – אינה עולה בקנה אחד עם שיטת הפוסקים שצ"ל יבש לגמרי, וכלשון אדה"ב כ"מ. ולהעיר, שבלא"ה, לפעמים הריבה עשוי מחומר שאינו מבושל מעיקרא, או שמדללים את הריבה בתוספת מים שאינם מבושלים). והן מחמת אפי' אחר טיגון. אמנם בלא נטגנו בשמן, וגם אין בה ריבה, ויבשה לגמרי – שפיר דמי.

(244) התנועדות שבת חנוכה תשמ"ב. אבל נהגו – וכן הורה כמ"פ – לשיר "על נסין וכו'". וראה הנס' בשו"ת באתרא דרב ס' טז'תקנה.

(245) יש שהעירו שבאמירת פרקי הלל בתהלים כבר יצא ידי חובת הלל, וממילא אינו יכול לברך אחר"כ בשעת אמירת הלל. והציעו שיכוון בפירוש שלא לצאת חובת הלל בשעת אמירת תהלים. ולמעשה, המנהג שלא לחוש לזה. וראה בסוף הקובץ במילואים (לד).

(246) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוס"י קמו. תשב"ץ קטן ס' קפו. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (וישם הביא

טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.
 ומקצת חכמים בעיניהם מתקשים לומר שא"ז מנהג חב"ד, וכאילו מנהגו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

(247) כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ח ח"ג סכ"ה). וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח' ע' קפג ואילך שהביא מ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני חו' ס"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

(248) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא נ"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד לפני שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

(249) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע ס' קמו ס"ח. והטעם – בלבוש סוס"י קמו. וראה בשו"ת בני חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגרא שם סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים

בס"ת השני, נשיא לבני זבולון ("ביום השלישי" ולא יותר). הגבהה וגלילה לס"ת השני. מפטירין בנרות דזכריה ("רני ושמחי").

מברכים חודש טבת. המולד אור ליום שלישי 5:33 בערב ו-16 חלקים.

ראש חודש טבת ביום השלישי וביום הרביעי הבעל"ט.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

מוסף: ועל הנסים.

יום התועדות.

מנחה: ועל הנסים. אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

אין לאכול לפני הדלקת נר חנוכה וכו' כדלעיל. בהתחיל בהיתר – שכן הוא בד"כ שנט"י קודם השקיעה²⁵⁰ אינו פוסק, ובפרט בדרבנן²⁵¹. והחכם עיניו בראשו שלא להגיע לידי כך, ובפרט בהתועדות דשכיחא שכרות. אמנם, בקהילות חסידים כמדומני שהאריכו בס"ג כרגיל²⁵².

מוצאי שבת קודש, אור לכ"ח כסלו, ד' דחנוכה

אין לאחר תפילת מעריב יותר על הרגיל.

זמן יציאת שבת קודש: 5:22.

בתפילת ערבית אתה חוננתנו, ועל הנסים. אחרי תפלת העמידה – ויהי נועם, ואתה קדוש.

בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה קודם 'עלינו' [ואחרי 'עלינו' וכו' – מבדיל הש"צ]. וידייקו שהמדליק יאמר 'אתה חוננתנו'. ואם שכח, יאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' לפני ההדלקה.

כפשוט, שבמוצאי שבת זמן ההדלקה הוא רק לאחר יציאת השבת. וממהרים ללכת הביתה, בכדי שלא לאחר זמן ההדלקה יותר מדי²⁵³.

הסדר בבית הוא: הבדלה²⁵⁴, נר חנוכה²⁵⁵, ויתן לך.

מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקט"ו אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו. (250) ותלוי בפלוגתא בפי' התחיל בהיתר – ראה שו"ע אדה"ז ס"ע ס"ה. סרע"א ס"ט. סתפ"ט סי"ז. קו"א סתל"א סק"א במסגרו. וראה אצלנו במ"מ וציונים להלכה יומית אות תרמח.

(251) והוא מבדיל חמץ בעיקר זמנה בהתחלת הלילה כבקו"א שם. אבל ל"א (ראה שו"ת מהרש"ל רס"ו. פה. וכן בב"ח סתרע"ב ד"ה פסק. והובא במג"א סק"ה ובמשנ"ב סק"י. בא"ח וישב ש"א ס"ז ואף שלא נתפרש בדבריהם דמירי בהתחיל בהיתר – מוכרח הוא ממש"כ הב"ח שגם הר"י שהיקל בבדיקת חמץ, מודה כאן. והרי איהו ס"ל כן בהתחיל בהיתר – ראה בטור וב"י סתל"א. אבל ראה מג"א שם סק"ח. קו"א שם. אלא שלהטור גם תוך ח"ש נק' התחיל בהיתר – עיי"ש בהגה לקו"א) שה"ה בני"ח שפוסק, לפי שה"ז מצוה עוברת. וראה במשנ"ב שם בשענה"צ סקט"ו. וכ"מ בקו"א שם. וראה שו"ת אבנ"ז סוסי' תצט. אבל להעיר שלדידן שמדליקים בפנים – אף שטוב לזוהר גם בזה"ז – ל"ח מצוה עוברת, ומשום וריזים מקדימים לחוד א"צ להפסיק. והכי איכא למשמע ממש"כ בס' נוהג כצאן יוסף ע' קפה. וכ"מ מזה שלמעשה מקדימים תפילת ערבית להדלקת נ"ח כשהגיע זמנה. אבל ראה שו"ת שרידי אש ח"ב סמ"ג.

(252) ולהעיר ממעשה רב – ש"פ מקץ תשד"מ. ועוד.

(253) בנוגע להדיוק בזמן ההדלקה במוצ"ש – יש להעיר מכלבו סמ"ד ואר"ח הל' חנוכה סט"ו. מנהג מרשלייאה (ס' המנהגות לר"מ ב"ר שמואל) כסלו ע' 145. מעשה רב סרל"ז. תוספת מע"ר סט"ז (אבל ראה מנוחה וקדושה הקדמה לשער התורה בהגה). ערוה"ש או"ח סתרע"ב ס"ה. ארח דוד סתר"ב ובעלי ארח שם. שו"ת בית אב ח"א סל"ב. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתר"ב וישועות סתר"ב א טעם הקדמת נ"ח להבדלה (לדעת המג"א) מחמת מצוה עוברת. אבל ראה שו"ת מהר"א הלוי ס' קפב שבלא"ה כבר עבר הזמן. ובשיחת אור לכ"ג כסלו תשמ"ט משמע לעשות ההכנות הנדרשות עבור הדלקת נ"ח בע"ש, כיון שצריך להתחיל מיד במוצ"ש. ולהעיר גם משיחת מוצ"ש וישב בשל"ט. כן להעיר בשבטת תשמ"ח היו שיחות קודש בכל ימי חנוכה (גם בעש"ק) אחרי הדלקת נ"ח בביה"כ, לכד ממוצאי ש"ק. אבל ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ח (תורת מנחם ע' 137) שזכר טעם אחר.

(254) טעה והדליק נר חנוכה לפני שהבדיל בתפלה ולפני שאמר המבדיל – אסור לו להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר ירמו למי שעומד אצלו ולומר המבדיל יצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותו, עכ"פ יהרהר בלבו ברכת המבדיל. וראה בסוף הקובץ במילואים (לה).

(255) בב"ח סתר"ב א, והובא בעטרת זקנים שם ובמשנ"ב שם סק"א ובערוה"ש שם ס"א, שיכול ליקח תחילה הנר חנוכה להבדלה ולכבותו ולחזור ולהדליקו למצות נר חנוכה ועדיף טפי למיעבד הכי דכיון דעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחריתא. ולא נהגו כך, מכמה טעמי, חדא, שנה הבדלה שלנו הוא באבוקה למצוה מן המובחר, ולכמה דעות אבוקה דינה כמדורה ופסולה בני"ח. ועוד, שההידור להשתמש בשמן ולא בנרות עדיף טפי. וראה שו"ת בצה"ח ח"ג סס"ח סק"י ואילך.

נתארח במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה במוצאי שבת, אף אם אין דעתו לישון שם במוצאי שבת, שנחשב כביתו עד שיסע משם²⁵⁶. ויתעכב שם כחצי שעה אחר שהדליק²⁵⁷.

כמדומה פשוט המנהג גם במוצאי שבת שידליקו הנרות חמשים מינוט לכה"פ²⁵⁸.

מלוח מלכה. בברכת המזון: ועל הנסים.

בנוגע לנתינת דמי חנוכה במוצאי ש"ק להמקפידים בזה²⁵⁹ – נתבאר בשיחת כ"ד כסלו ("יחידות כללית") תשמ"ח²⁶⁰ שבנדו"ד שאני שמדובר אודות דבר מצוה (המשפיע על חינוך הילדים), ובפרט אם יסכמו עם המקבל שהוא יוציא את הכסף בפועל ביום ראשון בבוקר לאחר עמוד השחר או נץ החמה. [ועיין בהערה²⁶¹].

יום ראשון, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה²⁶²

בכ"ח בכסלו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו²⁶³.

סדר התפילה כביום ראשון דחנוכה. [וכן בכל ימי חנוכה חוץ מר"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

ליל שני, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה

חסידים נוהגים לחגוג נר החמישי. "ויש לומר, שבשניהם [נר ג' ונר ה' דחנוכה] היו עניני גאולה, גם כפשוטם".

דמי חנוכה²⁶⁴

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה נותן דמי חנוכה בליל נר הרביעי או החמישי. אולם, בשנת תשמ"ח נאמר ליתן דמי חנוכה בכל לילה (חוץ מליל ש"ק, כמובן) ולהוסיף בלילות הנ"ל.

בכמה שיחות קודש נזכר, שיש לחלק דמי חנוכה – בפרסום המתאים – ובהוספה והרחבה, על ידי הוספה בנתינת "דמי חנוכה" בריבוי, ושנתינת דמי חנוכה צ"ל באופן שהמקבל נעשה שמח על ידי זה, ועד לשמחה כזו – שאפי' בחנוכה (ואפי' לדעת הרמב"ם שבכל ימי החנוכה צריך להיות שמחה) – תהי' ניכרת הוספה בשמחה על ידי קבלת דמי־חנוכה. ובאופן שזה פועל התפעלות והתרשמות גם בילדים אלה שעדיין לא קיבלו דמי חנוכה, שבשמעם שהחבר שלהם (או החברה שלהן) קיבלו כבר דמי חנוכה, או עכ"פ שהבטיחו להם כבר הרי זה פועל התרשמות והתפעלות גם בשאר הילדים. ומנהג ישראל שמשתדלים שהילדים יקבלו מה שיותר מעות חנוכה, ולא רק מהאב, אלא גם משאר

256 כן הורו רוב חכמי הזמן, ולמה לי קרא סברא היא.

257 ויש שהוסיפו שנכון לאכול שם מלוח מלכה. [ויש שהציע לרווחא שמילתא, שישכיר או ישאל דירתו לאחר מע"ש, ולא בהערמה, באופן שא"ז ביתו. ואי"ז דרך סלולה לרבים].

258 והרצוה להחמיר יכיל להדליק בשחזור לביתו (ובפרט שבמוצ"ש בלא"ה ב"כ מדליק אחר שתכלה רגל, והרי בזמננו שמדליקים בפנים מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים), אבל לא יאחר להדליק אחר חצות (שבאופן זה עדיף להדליק במקום שהתארח בשבת). ומ"מ, אם חזר לביתו ולא הדליק וכבר עבר חצות לילה מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים.

259 שקו"ט בזה בכ"מ. וראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב.

260 "ס"איז דא אוזינע וואס זיי זיינען נוהר". וראה שיחת אור ל"ג ניסן תשמ"ג. ובכ"מ.

261 ע"פ סרט הקלטת.

262 וראה גם שיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, באופן אחר קצת. ושם, שכדאי להמנע מנתינת מעות חנוכה במוצאי שבת מטעם אחר, עיי"ש.

263 ראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205 ע"ד השייכות לגאולה.

264 שו"ע או"ח סי' תקפ. ועיי"ש בנו"כ שיש בזה חילופי גירסאות.

265 השייכות לגאולה – ראה לקו"ש ח"כ ע' 451.

בביאור המנהג – ראה (נוסף על המבואר בקטע הבא) לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שח. אג"ק חכ"ח נע"ו. מכתב נר שמיני תשל"ג. ש"פ מקץ תשט"ז. שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח (ושם, שמחפשים המקור לזה). ועוד.

וראה לעיל אצלנו ביום א' דחנוכה בנוגע ל"ימי שמחה" בהערה, ששייך גם לזה. ומצאתי בצפ"נ ה'ל' מתנ"ע פ"ט ה"ב, עפ"ד הרמב"ם שם ה"א שקופה היא לחלוקת כסף ותמחויו לפת ומאכל, אבל בהל' שמיטה ויובל פ"ח ה"כ שנבאי קופה בשביעית לוקחין פת מכל אדם. "וצ"ל דבשביעית התקינו כן כדי שיוכלו לקבל גם מהחשודים על השביעית, וזה ה"י נוהג עד חנוכה כמבואר בדברי רבינו בהל' שמיטה פ"ד ה"ו, ומאז ואילך היו מקבלים מעות, וזה סמך למנהגנו שמקבלים מעות חנוכה".

בני המשפחה. ויש להסביר להם, שנתנית המעות היא כדי שיוסיפו יותר בלימוד התורה כו'. וכן כדי לתת לילדים אפשרות להוסיף בצדקה (שכן, בשביל מה צריך ילד יהודי כסף?!).

בכ"מ²⁶⁵ – מטבעות או שטרות. וראה שיחת נר ח' דחנוכה (כינוס צבאות השם) תשמ"ח ע"ד המעלה בחלוקת מטבעות דוקא לילדים ולא שטרות, עיי"ש²⁶⁶ ע"ד ההלכה²⁶⁷.

בר"ד משיחת זאת חנוכה תשמ"ט (אחרי תפלת מנחה): עיקר המנהג דנתנית דמי חנוכה הוא בנוגע לטף, כמדובר כמ"פ בארוכה, וביחד עם זה ישנו הסיפור מנשיא דורנו, שכבר אצל הצ"צ ה' מפורסם, שנותנים דמי חנוכה גם לילדים הגדולים, ואפילו לאחר חתונתם, כמבואר פרטי הסיפור בזה וכבר בא בדפוס²⁶⁸.

בספר השיחות תשנ"ב²⁶⁹: בשעת יעדערער איז מקיים דעם מנהג – מיט פרסום המתאים – און נאך בהוספה ובהרחבה דורך מוסיף זיין אין געבן חנוכה געלט בריבוי (וואס דורך דעם קומט צו אין דער שמחה בא די קינדער) פארבינדט מען זיך נאכמער (דורך קיום מנהג זה) מיט רבותינו נשיאינו, וואס דאס גיט נאכמער כח צו אריינברענגען זייער תורה און זייערע הוראות און זייערע מנהגים אין דעם אייגענעם טאג טעגלעך לעבן.

נתפשט המנהג בכמה מקומות שהתינוקות מוליכים מעות לרבן²⁷⁰ בחנוכה עם יתר מנות²⁷¹.

יום שני, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח

מעלת יום זה ("יום כפור קטן") שאין אומרים בו תחנון מצד ימי החנוכה, והשייכות לתשובה יולאה – נתבאר בלקוטי שיחות²⁷².

ליל שלישי, אור לל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה

בתפלת ערבית יעלה יובוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. בברכת המזון: ועל הנסים. יעלה ויבא.

יום שלישי, ל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה

שחרית: יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם²⁷³. ואברהם זקן וגו'. קדיש תקבל. שיר של יום ("היום יום שלישי בשבת"). הושיענו.

265) לדוגמא שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח בסופה. שיחת יום ד' דחנוכה תש"נ לצבאות השם – שיחה ב'. ועוד.
266) ולהעיר משיחת יום ב' דחנוכה תשנ"ב בסופה (בטעם נתינת שטרות כיון שאין כאן מטבעות). וראה שיחת ליל נר ה' דחנוכה תשי"ז שדולר נקרא גם שקל, בגימטריא ת"ל, עיי"ש. וראה שה"ש תשנ"ב ע' 192. לקו"ש ח"כ ע' 5-454. ועוד.
ובא"ק ח"ה ע' עז נדפס מכתב שנשלח לכמה מנהלי ישיבות עם בקשה לערוך התוועדות ולחלק לתלמידים "דמי חנוכה בשמי" (עיי"ש הפרטים), "ואם אפשר מה טוב שיהי' במטבע או בניר חדש (להעיר מ"התמים" חלק ו' עמוד צ"ו)."
267) והנה, בהנ"ת שם לענין קדושים – הנה לכאור' כ"ה בימינו גם במטבעות. ולאידך, ילה"ע מש"ך חו"מ רס"י קצ ובנתה"מ שם (בממרי דאחרים). ולענין באנקנאטין בזמנם – ראה שו"ת חת"ס (יו"ד סי' קלד. חו"מ סקפ"ז. שם קמ"ד – הובא גם בפת"ש יו"ד ס"ה סק"ז. חו"מ ס"ה סק"א). נחל יצחק סס"ו ס"ל. חו"מ דעת אדה"ז בשו"ת (שו"ת הרב סוסי' נט. נד' גם בהשמטה בהוספות לחחו"מ). [וראה גם שו"ת ר"מ איגרא חו"מ סט"ו. השיב משה סנה"ו. אבל ראה ישועוני חו"מ סע"ב ס"ב. תשובה מאהבה ח"ג סת"ד. בית שלמה סל"ד. סע"א. סע"ז]. ולכאור' כש"ב בשטרות שבימינו. [וראה מנחת שלמה שו"ת ח"א סכ"ז סק"ג, לענין ריבית]. אבל ראה שו"ת עונג יו"ט ס"ב. בית ישראל הורוויץ אה"ע סכ"ג. וראה שו"ת הר צבי ח"ג סרמ"ד. אמנם, לענין פדה"כ בחת"ס דגרע טפי, עיי"ש.

וראה גם עדכ"ב בשיחת ל"א ניסן תשל"ח.
268) נזכר גם בשיחת ש"פ מקץ תשכ"ג. וראה לקו"ש (ח"כ ע' 451 הערה 36 וחכ"ה ע' 418 הערה 25) ע"ד ההדגשה ליתן בעצמו. וראה שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח. ושם במנהג ליתן גם לחתניו.
וראה בלקו"ש ח"כ ע' 451: "מקיים זיין דעם מנהג, אז יעדער אידיש קינד זאל געבן "חנוכה געלט" צו זיין חבר, אדער זיין ברודער, שוועסטער, אדער קרובים".

269) ע' 153.
270) בנוגע נתינת דמי חנוכה למלמדים ממעות מעשר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפא.
271) ומכאן שהמנהג דמעות חנוכה הוא גם במתנות. וכן שמענו שנהגו בזה מאז ומקדם. ומובא מנהג זה בכ"מ. וראה גם שה"ש תשמ"ז ח"א ע' 177 (וראה שם ע' 179). ולהעיר מסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 163. שם ע' 171. ודלא כהמפקמים בזה. וראה אמת ליעקב סע"ד הע' 583. שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכט סק"ב. ועוד.
272) חלק טו ע' 545 ואילך.
273) אמר הלל שלם ולא ידע שהוא ר"ח – יצא יד"ח אף שלא נתכוון לשם ר"ח.

ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: מוציאים ב' ספרי תורה. שלשה קרואים בס"ת הראשון, בשל ר"ח (כהן עד רביעית ההין, לוי עד ונסכה, ישראל ובראשי חדשיכם גו'). דיני טעות בקריאה זו, ראה בטבלא שבסוף הלוח. מניח ס"ת השני [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות]. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. בס"ת השני, קוראים בפרשת נשא: ביום השישי גו' (ולא יותר). חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפילין דר"ת, [מזמור תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף. ועל הנסים.

בשיעור חומש היומי מסיימים בפסוק (מה, כז) ותחי רוח יעקב אביהם²⁷⁴.

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים²⁷⁵. ואכ"מ].

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

מנחה: יעלה ויבוא. ועל הנסים.

יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ז' דחנוכה

תפלה כדאתמול. קריאת התורה כדאתמול, אלא שבס"ת השני קוראים ביום השביעי.

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם – באחד בטבת, שבו בני פרעוש [בן יודא, בפעם ה'

טנ"ג]²⁷⁶.

בקשר לשנה חדשה למספרם – ראה המצויין בהערה²⁷⁷.

²⁷⁴ וה"ט, שבכלל מאתים מנה, או שמצות דרבנן אצ"כ, וכש"כ במנהג הדלל בר"ח (ול"ד למידי דאכילה שאצ"כ שמ"מ באכל מצה ולא ידע שהוא פסח לא יצא (אדה"ז סתע"ה סכ"ט), וכן למ"ד שמצא"כ בכלל, בנטל לולב וחשב שהוא ערב סוכות (משנ"ב סי' ס' בבה"ל ס"ד ד"ה י"א) – דסגי שחשב שאומר לשם מצוה. ובפרט להדעות דבכלל סגי בכוונה לשם מצוה בכלל (אא"כ להסברא דבת מינה מחריב בה), והעיקר דשם הלל חד הוא.

²⁷⁵ [ו"א שבר"ח טבת אין גדר הלל מצד ר"ח כלל (ונפק"מ בידע רק חצי הלל. ועוד נפק"מ – ראה ח' הגר"א גניחוסקי סי"ג בסו"ס בירורי ברכות – ע' תשכ ואל"ך. ענפי משה חליוה חנכה סל"ה. שירת המועדים קרויזר חנוכה ס"ח. ובכ"מ). אלא שאין לזה שרש, שהרי יש סיבה בפ"ע להלל בר"ח מצד קרבנות ר"ח, או מחמת דאיקרי מועד אף שמותר במלאכה (ראה ערכין י, ב. ס' החיים סתכ"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"א סוסי' קלב). והעירו ומשבה"ל סקע"ה בשם הגאונים, הובא בב"י סתכ"ב, שנרמז בתהלים, בהללוי' הללו א"ל בקדשו, ש"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, והללו בקדשו על קידוש החודש הללוי', וכופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש שני ימים (ומה שא"ה בר"ח תשרי וליכא י"ב פעמים – ראה בפר"ח סתכ"ב סק"ב. מאמ"ר שם סק"ט. א"א מבוטאטש תנינא שם. כה"ח שם סקכ"ב. ועוד. ואכ"מ). ומשמע, שגם ר"ח טבת בכלל. וי"ל. ולהעיר גם שגם בר"ח טבת אומרים ואברהם זקן אחרי הלל מחמת ר"ח].

וראה חשוקי חמד נדרים ס, ב בשם הגרשז"א.

²⁷⁶ וראה שיחת ה' טבת תשמ"ז. וראה לקמן יום ש"ק פרשת ויגש.

²⁷⁷ וראה שו"ת באתרא דרב ס' ג'צט.

²⁷⁸ ופעם הראשונה – ה' מנחם אב – תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתיו"ט. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 ה' 9. אבל להעיר ממשעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

²⁷⁹ ראה ברשימת היחידות למר קלמס, עצת הרבי תנחני ע' 79. [וראה עד"ז אהלי יעקב הוסיאטין ע' קכ]. ולהעיר מר"ד של חלוקת הדולרים לצדקה ג' טבת תש"נ (יום האחרון של שנת 1989 למספרם).

וראה שו"ת באתרא דרב ס' ו'שכח בנוגע לאיחולים לנכרי.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה ואפילו אם הדליק נר חנוכה²⁷⁸, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה²⁷⁹, וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש²⁸⁰ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

ליל חמישי, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

בכמה שיחות קודש מובא שיש לנצל השעות שנותרו בליל "זאת חנוכה" למבצע חנוכה (וראה לקמן ביום "זאת חנוכה").

משיחת אור לזאת חנוכה תשמ"ב²⁸¹: וואס דאס איז אויך דער חילוק צווישן אלע טעג פון חנוכה און דעם לעצטן טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה": אין די ערשטע טעג פון חנוכה פירט מען די מלחמה מיטן יצר (ווי בא א התחלה) טיילווייז, דעם ערשטן טאג חנוכה צינדט מען אן איין ליכטל פון "נר מצוה ותורה אור", דעם צווייטן טאג צינדט מען צוויי ליכטלעך א.ז.וו., א טייל ליכטלאך איז נאך ניט אנגעצונדן: דערנאך ווען עס קומט דער לעצטער טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה", מאכט מען די "הויפט אטאקע", דעם "הויפט באטעל" קעגן דעם יצר, דורך דעם וואס מ'צינדט אז מיטאמאל אלע (אכט) ליכטלעך וואס מ'האט בא זיך אין דער מנורה און עס ווערט פארשפרייט די ליכטיקייט פון די נרות אין דעם העכסטן און גרעסטן אופן. ובעבודת האדם – א איד "צינדט" דעמולט אן בא זיך אלע זיינע כחות און מעגליכקייטן אויף מאכן ליכטיק, ליכטיק מיט "נר מצוה ותורה אור".

השמן והפתילות שגשגו בחנוכה לאחר החג²⁸², עושה להם מדורה ושורפם, כיון שהוקצו למצותם²⁸³. אבל השמן הנותר בבקבוק אין בו קדושה ומותר ליהנות ממנו²⁸⁴.

המנורה וכוסיות הזכוכית אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרוקן באשפה או לכל מקום מגונה, אבל יכול לזרוקן שלא במקום מגונה, או לעטוף היטב בצורה מכובדת לפני הזריקה באשפה.

יום חמישי, ב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

קורין לכהן וללוי ביום השמיני גו', לישראל ביום התשיעי גו', עד כן עשה את המנורה.

בשיחות קודש נזכר, שעל כל אחד ואחת מישראל לנצל יום זה – שבו מאירים כל שמונת נרות חנוכה – להשלים הפעולות ד"מבצע חנוכה". וכן כל מי שעדיין לא קיים את המנהג דנתנית דמי חנוכה, שיחליט תיכף למלא ולהשלים המנהג, ובהוספה, "לחטוף" ("אריינאפנדיק") זאת בימים ובשעות שנותרו עוד בחנוכה, ואפילו לאחר תפלת ערבית במוצאי זאת חנוכה, ובימים הסמוכים לחנוכה, וכל המקדים הרי זה משובח. וכדאי שגם אלו שקיימו המנהג יוסיפו, שהרי יש מקום לומר

(278) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקכח.

(279) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

(280) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

(281) לקו"ש ח"כ ע' 498.

(282) אבל בשמן שהוא יותר משיעור הדלקה (חצי שעה, או חמישים דקות למנהגנו), מותר להשתמש לכתחילה. והכל לפי עובי הפתילה שנתן (ראה משביר בר לבעל זכרון יוסף דרוש לחנוכה יח. ב. פמ"ג סתרע"ז בא"א סק"י. טהרת המים בשירי טהרה מערכת ח סק"ט. שו"ת כנף רננה או"ח סוס"ל פג). אלא שיש מחמירים גם בזה. ולכן טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר השמן. אבל לאחר מעשה כשלא התנה מלכתחילה וכבר דלק יותר מכשיעור מן הדין מותר להשתמש במותר השמן. והמנהג לשרוף תמיד.

אמנם, אם הקצה בפירוש כל השמן למצוה, אסור בהנאה גם בהשמן שהוא יותר מכשיעור. ויתכן, שכשנותן הרבה שמן משום הידור (אף שלכמה דעות אין בזה הידור) וחביבות המצוה, כרגיל בימינו שהשמן מצוי בשפע, דומה למי שהקצה להדיא, כיון שברצונו שישמש הכל (להידור) מצוה (אא"כ דרכו תמיד לכבות לאחר שיעור הדלקה). ולהוסיף, שבזמננו שפיר איכא למימר שבנתן שמן יותר מכשיעור כוונתו להשתמש לאורה, אבל בימינו בד"כ אין משתמשים בנרות להאיר, ומסתמא כוונתו להקצוה למצוה. ואולי מטעם זה נהגו לשרוף בכל גווני (שהרי ברוב הפעמים ה"ז שיעור שמן שהוא יותר מכשיעור, כי בכנתה נוהגין לחזור ולהדליק, אא"כ ככתה בליל שבת). גם אפשר שהחמירו כדעת הב"ח, שהובא בכמה אחרונים לדינא, שבכל גווני הכל הוקצה למצוה אא"כ התנה. וליכא למימר שהחמירו כמ"ד שבזמננו שיעור תכלה רגל מן השוק מאוחר יותר שהרי לא נהגו ליתן כ"כ שמן. ואם נתן שמן כשיעור ודלקה יותר מזה, וככתה אח"כ, והיינו שהפתילות היו דקות יותר ממה שחשב, או שהפתילות רעות ומסכסכות, הוקצה הכל למצוה, ואין להסתפק ממנו.

(283) ראה שו"ת אתרא דרב סי' ירקט"ט. וראה שם בארוכה לענין זריקתם לאשפה. וכבר נז' לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, שיכול להתנות לפני חנוכה על השמן, ואף על הפתילות (אבל התנאי אינו מועיל לשמן שדלק פחות מכשיעור).

(284) אחרי שגמר לערות השמן שבכוסיות, כשמתחיל השמן לנטוף מעט מעט ונטפו שלש טיפות זו אחר זו, יכול לשטוף את הכוסית בכיור כרגיל, אבל לא במים חמים. וראה בסוף הקובץ במילואים (לו).

אבל הכלי עצמו ששימש כבית קיבול להשמן לא נאסר – ראה בסוף הקובץ במילואים (לו).

שהיו צריכים ליתן עוד יותר, ובפרט לפי־ערך גודל הנחת־רוח החסידותי שמקבלים מבניהם ובנותיהם, והנחת־רוח שיקבלו בעתיד על ידי זה שיוסיפו בהחינוך מכאן ולהבא. ויש להמשיך ולהוסיף בזה גם לאחר חנוכה.

כן נזכר, שיש לעשות סך הכל מכללות הענין דחנוכה, להמשיכו בעבודת כל השנה כולה במעשה בפועל, ולקבל החלטות טובות בכל עניני תורה ומצוות. ומה טוב שיתחילו בזה ע"י עריכת התוועדות.

בשיחת ש"פ מקץ תשמ"ט (ועוד) הוזכר, שבדאי ילמדו המאמר (עכ"פ כמה שורות) שישנו מרבניו הזקן (עם הגהות וביאורים מהצמח צדק) שמבאר העילוי דזאת חנוכה, והעיקר לחיות עם המאמר²⁸⁵. בכמה מקומות נתבאר במעלת "זאת חנוכה", שהכל הולך אחר החיתום²⁸⁶.

בשיחת זאת חנוכה תשי"ג נאמר: איתא בספרים של חסידי פולין [לעת־עתה לא מצאתי ענין זה בחסידות חב"ד, אבל מסתמא נמצא גם שם²⁸⁷] שיום השמיני דחנוכה, "זאת חנוכה", מסוגל לפקידת עקרות. ונתבאר שם²⁸⁸.

בהקלטה משיחת י"ט כסלו תשל"ד²⁸⁹: ע"פ המבואר בשיחת י"ט כסלו תש"ד שהענינים דערב ר"ה, ימי הסליחות וחודש אלול כו' – ישנם גם בנוגע לראש השנה לחסידות, י"ט כסלו, כמו כן מובן שלאחרי הכתיבה ב"ט כסלו יש ענין החתימה, בדוגמת החתימה ביהכ"פ במשך לר"ה. ונתבאר שם שהחתימה היא בחנוכה – שאז חזר אדה"ז לביתו. וה"ז מתאים עם המובא ב"פולישע ספרים" שבחנוכה הוא גמר החתימה דימי הדין. (ונזכר שם, בטעם שהובא מהנכתב מספרי פולין, כיון שענין זה מתאים ע"פ תורת חסידות חב"ד)²⁹⁰.

ביומן זאת חנוכה, ב' טבת, תשכ"ה, שאחרי מנחה הורה שלא יכבו הנרות שהדליקו לפני מנחה²⁹¹. האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של חנוכה בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה²⁹², וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש²⁹³ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

יום ועש"ק פרשת ויגש, ג' טבת

אסרו חגי²⁹⁴ בשייכות לחנוכה – ראה בהערה²⁹⁵.

285) ראה לקוטי תורה דרושי שמיני עצרת פח, ב. אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקסב, א. הובא ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים ה'תשמ"ג (סה"מ מלוקט ח"ב ע' ריא ואילך).

286) וראה לקו"ש ח"י ע' 318 ד"ה וחותר. חט"ו ע' 372 1. ובארוכה – לקו"ש חכ"ה ע' 243 ואילך.

ובכ"מ, שחנות המזבח היתה רק ביום השמיני דחנוכה, שלא נגמר עד אז (והקריבו אז קרבנות במזבח. וזהו נוסף לזה שהיו טמאי מתים ולא יכלו להקריב קרבנות תודה על הנסים עד אז).

וראה להלן בהע' שבו מאירים כל יגמה"ר.

287) וראה בארוכה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' תיד ואילך (ל"א ניסן ה'צחר"ת, ל"ו שנה, ומקשר עם ל"ו נרות, עיי"ש בארוכה).

288) ע"פ המבואר בקבלה (פנ"ח שער החנוכה פ"ד ד"ה מהחברים. ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים שבאוה"ת שם. וראה גם תורת לוי"צ ע' ששא), שבז' ימים הראשונים דחנוכה מאירים ה' מדות הראשונות ד"ג מדות הרחמים, וביום הח' – מזל נוצר עד נוקה, ובו כלולים כל י"ג מדה"ר. וראה גם לקו"ש ח"י שם ד"ה זאת. שיחת ש"פ מקץ תשל"ג.

289) ונשמט בשיחות קודש. ולאחרונה י"ל בתורת מנחם חע"ד ע' 292 ואילך (בשינויים קלים).

290) וראה לקוטי דיבורים ח"ד תשסג, א: אין פולין ואגט מען אז חנוכה איז דער גמר דגמר פון דער חתימה טובה. ובאגרות קודש ח"ד ע' קיב: פתגם המורגל בפולין. . שגמר החתימה היא בחדש כסלו בימי חנוכה.

וראה גם בלקו"ש דרושים לשמע"צ (פח, ב), ונת' בד"ה ביום השמיני ה'תשמ"ו (ועיי"ש בהערה 33), ששמיני דחנוכה הוא כמו שמע"צ. וראה גם שיחת זאת חנוכה תשל"ח. תשל"ט. לקו"ש ח"ב ע' 395. שיחת ו' תשרי תשמ"ז (תורת מנחם ע' 67).

וידועה המליצה שבז' ד' כותבים שטר אדרכתא לתשעים יום, וזאת חנוכה הוא תשעים יום מר"ה.

291) ולהעיר משיחת זאת חנוכה, ג' טבת, תשמ"ט אחרי מנחה, ששמונת הנרות שהדליקו בביהכ"נ מאירים בפשטות גם את הלילה שלאח"ז.

292) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

293) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

294) בנוגע ללילה שאחר חנוכה – ראה שו"ת מהר"י מברונא סי' קלו.

295) ראה שיחת ש"פ מקץ תשל"ג בטעם ע"פ נגלה שאין אסרו חג, ולאידך – "אינו בטליו לעולם", ושע"פ חסידות אדרבה כל ענין חנוכה – בכדי להמשיכו במשך כל השנה. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה נת' ענין הגעגועים לחנוכה, ואף שאין אסרו חג, ולא נוהג להמשיך סעודה לתוך מוצאי חנוכה (ככפורים), אפשר ללמוד בעניני חנוכה, וכן להוסיף בנר מצוה ותורה אור, עיי"ש בארוכה. וראה שיחת זאת חנוכה תשמ"ה, שאף שלא קבעו אסרו חג (ויש לעיין ולפלפל בזה), כל הסמוך וקרויב יותר לחנוכה ניכרת ההשפעה יותר, ובפרט ביום

הלכתא למשיחא: י"א²⁹⁶ שלעת"ל כשיקדשו שוב ע"פ הראי', יעשו חנוכה במקומות רחוקים תשעה ימים מחמת ספיקא דיומא²⁹⁷.

הלכתא למשיחא: אין מביאים ביכורים אחר חנוכה, שהביכורים שביכרו אחר חנוכה הם חשובים משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת. והטעם לפי שנאמר "אשר תביא מארצך", שמביאים בכורים רק כל זמן שמצויים על פני ארצך, שעדיין לא כלו לחי' מן השדה. אבל אחר חנוכה כבר כלו מן השדה²⁹⁸.

שמו"ת – פרשת ויגש.

הדלקת נש"ק 4:23 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת ויגש, ד' טבת

בלקוטי שיחות: ע"פ מנהג ישראל – ש"תורה הוא" מסיימים ל"שלישי" (ולכמה מנהגים – ל"רביעי") של קריאת הפרשה בפסוק "וידברו גו' וירא את העגלות גו' ותחי רוח יעקב אביהם". ונת' שם בארוכה. וכן המנהג בבית חיינו.

מנהג האשכנזים שאין השליח ציבור מכריז בשבת שקודם הצום ע"ד הצום הבעל"ט, יהפך לשמחה.

זמן צאת שבת קודש: 5:28.

יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח"

ביחזקאל²⁹⁹: בעשירי בחמשה לחודש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר³⁰⁰.

בשלשלת היחס שבהקדמת לוח היום יום: תשמ"ז. . ביום ה' טבת בו דידן נצח באופן גלוי לעיני כל העמים בבית המשפט הפדרלי בנוגע לספרי וכתבי רבותינו נשיאינו שבספריית ליובאוויטש. בלוח כולל חב"ד ליום זה: הוא יום חג דידן נצח. כ"ק אדמו"ר שליט"א הכריז על יום זה כיום סגולה ועת רצון לדורות. כן יצא בקריאה קדושה להוסיף ולהרחיב את ספריית אגודת חסידי חב"ד ליובאוויטש.

בימים אלו צריך להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, שהרי נצחונם האמיתי של הספרים הוא בהוספה בלימוד התורה, כולל ובמיוחד לימוד ברבים, "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה".

הלימוד צריך להיות לכל לראש לימוד המביא לידי מעשה, בנגלה: לימוד ההלכות הצריכות (בספר הרמב"ם וכיוצא בזה), ובפנימיות התורה: בתורת החסידות, שעל ידה יכול להיות קיום מצוות יראה ואהבה בשלימות.

בכל בית פרטי של כל אחד ואחד מישראל צריכים להיות ספרי היסוד של יהדות (נוסף לחת"ת) כולל ובמיוחד ספרי הלכה בעניינים הנוגעים בחיי היום יום, בכדי לדעת את המעשה אשר יעשו.

הראשון שלאחרי חנוכה. וראה גם שיחת ש"פ מקץ תשמ"ג.

296) מנ"ח מצוה שא סק"ו. ועוד.

297) ולהעיר משיחת זאת חנוכה תשל"ח, שכיון שקס"ד שבתורה הוא ג"כ תורה, יש להמשיך בענייני זאת חנוכה למחרתו, מצד השקו"ט בספרים (וראה גם שיחת פורים תש"ט) במה שאין עושים יו"ט שני של גלויות בחנוכה. ושם, שמחרת זאת חנוכה הוא בדוגמת שמחת תורה.

אבל בשיחת שמח"ת תשמ"ט שלעת"ל לא הי' ספיקא דיומא כיון שיוכלו להודיע על קידוש החודש תיכף ומיד בכל המקומות (אלא, שבשאר יו"ט שנהגו בני" במשך ריבוי דורות בחוץ לארץ לעשות יו"ט שני, יש מקום לומר שימשיכו לנהוג כן גם לעת"ל, עיי"ש).

לאידך, ראה בשו"ת דעת סופר או"ח סי' קח שר"ל שח' ימים הוא משום ספיקא דיומא, ושלעת"ל יעשו רק ז' ימים, דלית תמן ספיקא. (298) ויל"ע בסוף זמן הבאת ביכורים לעת"ל (ראה יחזקאל מד, ל. ועד"ז שם כ, מ), שהפירות מצויים על פני השדה גם אחרי חנוכה, שעתידים אילנות שיוציאו פירות בכל יום (שבת ל, ב), ויקויים היעוד "ונגש חורש בקוצר" (עמוס ט, יד. וראה תו"כ בחקותי כו, ד. ולהעיר משה"ש תנש"א ח"ב ע' 743 הע' 70. שם ע' 809 הע' 131). גם צ"ב בדין חיוב בכורים בגדל ע"י נס. ואכ"מ.

299) לג, כא.

300) וראה ר"ה יח, א, שלרשב"י עשו יום שמועה כיום שריפה. ועיי"ש בטו"א. ונת' בלקו"ש חט"ו ע' 555 בהערות.

בשנת תשמ"ט נתן הרבי דולר נוסף לכא"א, כהשתתפות בקניית ספרים חדשים או בתיקון ספרים ישנים. כמו כן עורר כמ"פ ע"כ שיעשו הנחה מיוחדת על כל ספרי הקודש, בכדי להקל על רכישת הספרים.

בשיחת ז' טבת תשנ"ב³⁰¹: עס זיינען נאך אָבער פּאַראַן ספרים וכתבי יד פון כ"ק מו"ח אדמו"ר און פון זיין פאטער דער רבי (מהורש"ב) נ"ע וועלכע געפינען זיך נאך בשבי' במדינה ההיא און האָבן זיך נאך ניט אומגעקערט למקומם, אע"פּ וואָס אויך בנוגע צו זיי איז שוין געווען פּקודת המלכות אויך פון אוה"ע אַז מ'זאל זיי באַפרייען. [ובר"ד משיחה הנ"ל³⁰²: ישנו גוי שנטפל לדבר ("ס'איז דא א גוי וואס פארטשעפעט זיך מיט דעם") ויש יהודי שנטפל לזה, ואוי להם ואבוי להם!... אלא שבשבת רוצים לדבר אך ורק אודות דברים טובים ורצויים]... וואָס קען יעדערער טאָן בפועל צו מזרז זיין דעם פדיון והשבה פון די ספרים וכתבים? איז דער ענטפער אַ פשוט'ער: דורך דעם וואָס יעדערער און יעדערער, אנשים נשים וטף, וועט טאָן אַן ענין דוגמתו – דורך אַרײַנברענגען באַ זיך אין שטוב און אין ספר' וכי"ב, גייע ספרי (וכתבי) קודש בדברי תורה, בהוספה אויף די ספרים וואָס ער האָט פון פריער אין זיין "בית מלא ספרים". [ועיי"ש עוד הוראות בקשר לזה].

יום שני, ו' טבת

תקופת טבת: בשעה 10:30 בבוקר ³⁰³.

ערבית: קידוש לבנה בבגדים נאים וחשובים. [על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד³⁰⁴].

יום רביעי, ח' טבת

בח' בטבת נכתבה התורה יוגית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים³⁰⁵. והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל³⁰⁶ – נת' בכ"מ בשיחות קודש³⁰⁷.
היום הגיע אדה"ז לכפר פיענא³⁰⁸, לפני הסתלקותו (תקע"ג).

יום הסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע, זוגתו של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע (תרכ"א), ומנו"כ בליובאוויטש.

יום חמישי, ט' טבת

ט' טבת הוא מהימים "שאיירו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם", "ולא נודע איזה היא

[301] סה"ש תשנ"ב ע' 226 ואילך.

[302] שיחות קודש תשנ"ב ע' 407.

[303] התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"י סיד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לק"ש חט"ז ע' 577.

[304] וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ. בנוגע לחשבון ז' ימים – ראה בהנסמן בהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לסידור תורה אור, ובספרים נוסמנו בהגהות כ"ק אד"ש לשער הכולל. וראה ג"כ בשיחת ו' אדר"ר תשמ"ו.

[ולהעיר, בנוגע המתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א שם – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להתמין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. [ולכא"ו הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להתמין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור ל"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ל"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה ח"י"א כלל ק"ח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור ל"ב בחודש (בבקביעות שנה ה"ל) אין להתמין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד. אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדין לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדין נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע המתנה למוצ"ש]. ויתכן שבמקומות חמים ויבשים (ובק"ן) לית לן בה. [וכ"ה בד"ד משיחה הנ"ל. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י אר"ח סוסי' מא, עיי"ש.ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה-הוראה שעל אתר]].

[305] מגילת תענית בסופה. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

[306] מס' סופרים פ"א ה"ז.

[307] ראה לקוטי שיחות חלק כד בתחלתו. ובשיחת ש"פ מקץ תשנ"ב (בספר השיחות).

[308] בכמה שיחות ואג"ק נק' פיענא.

הצרה שאירע בו³⁰⁹. אבל, כבר פירשו שבאותו יום מת עזרא הסופר. ובמפרשי מגילת תענית הובאו עוד ענינים שאירעו באותו יום³¹⁰.

ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה

בכמה שיחות נזכר אודות ההכנה ליו"ד שבת, החל מעשרה בטבת, "שלושים יום לפני החג"³¹¹.

בשיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב (ספר השיחות): **בליל** עשרה בטבת – שכבר התחיל יום העשירי בטבת שמתחיל בערב ("ויהי ערב ויהי בקר"), ואעפ"כ לא התחיל **הצום** דעשירי בטבת עד עלות השחר. . . מודגשת ביותר **הנתינת כח** ("עת רצון") לנצל את הזמן **לעבודת התשובה** שמביאה את הגאולה, ושי"ז יתבטל הצום דעשירי בטבת עוד לפני התחלתו. [ובר"ד משיחה הנ"ל: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפניו, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה **ריבוי זמן לעשות תשובה**!].

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר³¹². והוא שלא ישן שינת קבע³¹³. אבל אם ישן³¹⁴ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה³¹⁵, אלא אם כן התנה³¹⁶ לאכול או לשתות³¹⁷. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה³¹⁸ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

(309) מגילת תענית והובא בשו"ע שם.

(310) ונתבאר בשיחת ש"פ ויגש, ט' טבת תשמ"ט (בספר השיחות במקומו).

(311) וראה גם ספר השיחות תשמ"ז ע' 243 ואילך.

(312) ראה להלן בהערה עד"ז.

(313) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתמננם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א הע' ז, שכתב בשם הגר"ק להקל בנדרם על השלוחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחוקיהו ס"א ד"ה ועוד נלע"ז, דמיירי במשכב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

(314) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א ס' קפ).

(315) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשת"י א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח ס' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סינוור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדניא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים ודלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שהי' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנדר להתענות רק ביום).

(316) וא"צ תנאי בפה, כפשוטו סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסביר שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבודאי דעתו לאכול – שכיון שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעת' למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א ס"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממחה"ש סתק"ג ס"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד ס"יב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שהי' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סת"ח סק"יב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלב.

וצע"ק הל' בכלבו סס"א (ועד"ז באר"ח הל' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה הל' בפ"י שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישון ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, ללא דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ע פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ט) ח"ב שכח, וואילך בארוכה דההורו כדבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' ק' עז קעט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב ס"א. והאר"ך בקובץ טובו האליך יעקב חוברת טו).

(317) ו"א שבשבת" א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומרים שצריך תנאי אף לשת"י. וכן נוהגין להתנות אף לשת"י.

(318) ומה שסתמו הפוסקים דיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפניו. אבל להעיר בשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל ברא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמו ימשך. וכן ראתי לעוד אחרוני זמננו (שבה"ל ח"א ס' קלח. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן נק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ בנן – ויל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי דינין ק"ש ותפלה. וז"פ. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסוה"ס אות פ.

יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושותי, לפי שבו סמך מלך בבל על ירושלים³¹⁹.

בשיחת עשרה בטבת תשמ"ט: יש לומר אז אויך בזמן הזה איז דא א חומרא אין דעם תענית פון עשרה בטבת לגבי די אנדערע צומות – ווען עשרה בטבת איז חל בערב שבת, איז מען דעמולט משלים דעם תענית ביז צאת הכוכבים (אפילו אויב מ'האט מתפלל געווען תפלת ערבית של שבת מבעוד יום) אפילו לפי הדיעה אז ביי אנדערע תעניות טאר מען ניט פאסטן בערב שבת נאך מעריב. ובלקוטי שיחות (באופן אחר קצת): ולהעיר, שגם לפי ההלכה ש"כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין" – ישנה חומרא בעשרה בטבת לגבי שאר הצומות, שרק הוא אפשר לחול בערב שבת (קכביעות שנה 102), ואז משלימין עד צאת הכוכבים גם אם התפלל תפלת ערבית של שבת מבע"י.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה³²⁰. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה³²¹. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטויל ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם³²².

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו

319 בחומר עשרה בטבת לגבי שאר צומות לפי שהיא התחלת כל הפורעניות (וממילא – התחלת העלי) – ראה בית מועד (רבא – וינציאה, ש"ס"ה) דרוש טו (ושם, שתחילת ההצלחה תהי' בעשרה בטבת). יערות דבש ח"א דרוש ב ד"ה והנה לבאר. תורת משה לחת"ס וירא דרוש לו' אדר ד"ה כתוב ב"ג. ש"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט, הובא ונתבאר בכמה שיחות קודש (ראה לקו"ש חט"ו ע' 421. ח"כ ע' 324. חכ"ה ע' 267).

ושקו"ט אם נפק"מ לדינא להחמיר בו יותר – ראה תורת חיים סופר סתק"ג סק"ד. שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סכ"ט.

320 וראה שו"ת חת"ס או"ח סו"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב; שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"י תענית ט, א בדפי הר"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"י ז, א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן) קאי בכל ד' צומות). אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער ההרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מוק"פ ג"ה ה"ז, הובא בטור יו"ד ששע"ח). אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג הי"ח שבישאר תעניות קורין ברכות וקלותו כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדו"ח) הביא ד' הרמב"ם הנ"ל, וסמך לה מש"כ בר"י כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו', ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביה"מ בימיו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים ע"ה פ"קלז, ז. ז. ליקוט שמעוני שם רמז תתפ). וראה עשרים מצוינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קא סק"ב, שכתב שלכן תקינו סליחות ויודו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזעקת י"ג מדות קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתק"ס ו"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא הדיום שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראה שם ע"ה 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שבינם זה, וכן שהדרך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

321 ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה ענין התשובה פ"ד. ועוד.

322 וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשית].

וממש"ך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכניע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוּב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [בנראה הכוונה לתענית פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי הדוה הוא אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם³²³.

חולים פטורים מלהתענות וכן מעובורות ומניקות³²⁴ המצטערות³²⁵.
חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו³²⁶ ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה³²⁷.

בנוגע לפדיון הבן שחל בעשרה בטבת שחל בערב שבת, ראה בהערה³²⁸.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

הצום מתחיל מעלות השחר³²⁹ (לחשבון 16.1 מעלות בשעה 5:52).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן³³⁰.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידין להיות יום

טוב וימי ששון ושמחה³³¹.

(323) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נגוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבכולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חממה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח פ): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יקעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בניטיות וביותר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעונת מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממצאיאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איהו משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענווין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

(324) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לו'תקצו.

(325) ראה בנ"ב השו"ע ורמ"א אר"ח סתק"נ ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

(326) ראה במג"א סי' תקנט סק"א.

(327) אפילו כשחל בערב שבת.

(328) יש לעשות הפדיון ביום ועש"ק. בנוגע לסעודת פדיון הבן, כמה אופנים: א. לחלק אישיה ואשפר, חלה שום וסוכר, לכל המסובים ליקח לביתם. ב. להוסיף בסעודת ליל שבת תבשיל וכו' לכבוד פדה"ב (והוא ע"ד הדין בר"ח שחל בשבת) ג. לעשות הסעודה במוצ"ש.

ד. גם אפשר לעשות סעודה נוספת, כמו הנהוג בשלום זכר, אחרי הסעודה בליל שבת, ויהא ניכר ומפורסם שהוא חממת פדה"ב. ואפשר לעשות בהוספה לזה כאופנים הני"ל. גוף פדיון הבן כדאי לעשות בועש"ק סמוך לערב, וכפשוט בתנאי שהוא ללא חשש חילול שבת. וראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' לב'קט והנסמן שם.

(329) ראה בסוף הקובץ במילואים (לח).

(330) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"נ.

(331) רמב"ם סוף הלכות תענית – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, גם ע"ד השייכות לעשרה בטבת במיוחד. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי המועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530.

תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א סי' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלקן מרבנים בסעודה הראשונה בעת"ב לזכרון שיהפך במהרה לשישון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ז – רסג, זא). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויו"ן). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבשלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, "יו"ט", ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם שמעע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ"י "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד

ובלקוטי שיחות: "מכיון שעשרה בטבת הוא ההתחלה והסיבה דכל הצומות, הרי כאשר מהפכים אותו ליום טוב, מתהפכים בדרך ממילא כל שאר הצומות ל"ימים טובים וימי ששון ושמחה".

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)³³²: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות³³³, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה³³⁴ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³³⁵. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית³³⁶.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה³³⁷. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

בצום גדלי' מותר ברחיצה וכיבוס³³⁸.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

ד"ה וכשה' (ש"ת) בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל ס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מהאבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע א"ח סי' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לו' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכו' בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "למועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לה' טבת תקפ"ט (פג, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בשה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ה, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל ס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שה' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ט לא כתב שה' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס א"ח סי' קנו. הנסמך בשו"ת יב"א ח"א ס"ד סק"ג). ולהעיר מהפכו – שקלו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ה ע' 56 הע' 42. ולהעיר מהרמז הידוע בברכת אשר נאלנו "גיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמישי בא באמצע התענית: וראה בשה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתנית כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיחה, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הג'ל).

(332) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

(333) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

(334) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

(335) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ד סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכונתם שנותנים לקראת ערב. וכו'ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטיירין, וראה גם במטה משה סתעני"ה, הובא בא"ד משנ"ב וכה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומשמו"ה נכון להפטייר דרושו בערב אחרי עשוישם צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיידי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איבאר שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לבילי התענית, לפני התענית (ובידי רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאי (אף שכ"מ קצת במאיירי שם). ואולי תרוייהו איתנו. וכו'ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

ובחל בערב שבת, ודאי נכון להקדים הצדקה שיוכלו לקנות צרכי שבת.

(336) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמ"פ"ה וכדומה) ויכופף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תתקפח.

(337) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב ס' כט"ז.

(338) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר עינויים ככתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת באתרא דרב ס' יט'תצז.

ויש לבעל נפש להחמיר אפילו בנדה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לח'קמב.

סדר התפלה לשחרית

בשחרית: רק הש"ץ אומר עננו³³⁹, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומר במנחה, כדלקמן]. שכה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לאחרי חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות (מתחילים מ"כי עם ה' החסד"³⁴⁰ ומשמיטים היודי - "אשמנו", וכן "הרשענו"³⁴¹, ומתחיל מ"משיח צדק"³⁴²), אבינו מלכנו הארוך - בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש³⁴³. מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי³⁴⁴ בפרשת יוחל משה³⁴⁵.

בנוגע לאמירת וידי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו³⁴⁶, שהקהל (משא"כ ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידי, תחנון, ואבינו מלכנו³⁴⁷.

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות³⁴⁸.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב³⁴⁹, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידויים.

339) באם אין עשרה מתענים - אומר הש"ץ ענו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן דיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר - אומר ענו בשומע תפילה ובנוסח "ענו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

340) ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א"ל אך אפים, י"ג מדות וכו' עד לכל קוראין (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי, ודלא כקונטרס הסידור להגר"ח ע"ה נאה סצ"א).

341) שג"ז יודי, וברא אמרו בנסד התפלה. וגם בני הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לעניינו עשוק. וכן מעשה רב.

342) ב"עננו" - הנוסח הוא "ענו קרוב לקוראי עננו, ענו קשה לכעוס עננו, ענו רך לרצות עננו, ענו רחום וחנון עננו" - כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "ענו קרוב לקוראי עננו, ענו רחום וחנון עננו וכו' ענו משגב אמהות עננו, ענו קשה לכעוס עננו, ענו רך לרצות עננו, ענו העונה בעת וכו'". ולהעיר, שמזה שינינו מל' המשנה "נוח לרצות" - אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אג"ח ח"כ ע"ב קסג. ומ"מ שמע שם שהנוסח כאן בענינו זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכפלו אותיות ק' ור' - מצינו כיו"ב בשאר פיוטים).

ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור - "לְרָצוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם).

גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור - "העונה") בעת רצון", ובתורה אור - "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

343) באם א"ל אך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תרפב.

344) באם אין עשרה מתענים - אפשר לקרוא יוחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א ששכשאין מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי' ד' דימירי רק באניסי - שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ד ד"ה א"ב. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהד"ח או"ח סי' קיא מיירי באניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא שבזמננו כשאין מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, ובתינוקות שנשבו. ובהג"ל מיירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא. (ולסברת הישועי' סתקס"ו ס"ב לחלק בין תענית הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו בכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"נ ומיקרי תענית, וכיון דמצי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא למימר אדברה, הדולה גרע מבריא שאינו מתענה, שברביא ודאי דין בכלל תענית הוא).

345) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דברי יהושע ח"ה או"ח סי"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ טעם שקוראים ב"ב בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פ"ג ה"ח "דצריך לקרואו בתורה שני פעמים ביום" יתכן לומר שהחייב לקרוא ב"ב, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר ש"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחרית במנחה - ראה שו"ת שבת הקהתי ח"ג סקפ"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמענו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

346) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג ככפנים.

347) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, ואומר א"ל אך אפים, ועיבור, סלח לנו, וממשיך בסדר הסליחות ללא דילוגים, כולל אמירת היודי ("אשמנו") שבסדר הסליחות כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת - והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון - מחמת החתן ומילה].

348) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת - ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

349) בנוגע לנוסח "ממו שהודעת" (או "כהודעת") ב"א"ל מלך" ו"כהודעת" ב"אל אך אפים" - ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות³⁵⁰, ולא ויעבור³⁵¹. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור³⁵². וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושים כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשראה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש³⁵³.

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא "לשוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם ה' ה" עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשתוק, רק אחד כך כשסיימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן³⁵⁴. וראוי לזהר שהש"ץ ימתין עד שיסיימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

סדר התפלה למנחה

יש להקדים – ובמיוחד בערב שבת קודש³⁵⁵ – קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיה קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 4:48)³⁵⁶.

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

סדר התפלה: הודו, פתח אליהו (בקביעות שנה זו), וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה ("ויחל משה"), הפטורה ("דרשו") וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום. ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו הארוך בקביעות שנה זו.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"³⁵⁷ בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקיננו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

350) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ד'ת"רעא. ולדעת הכ"ח ס' קלא סתק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

351) והנה, י"א שידלג גם תיבות "יכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שזכור זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק בא"ר א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גונוני – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכי" ס' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סתק"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבה"ל סרפ"ב.

352) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א"ל אך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב ס' כג'ת"רנו.

353) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כב'תפג.

354) ונתבאר בהרוכה בשו"ת באתרא דרב ס' לח'ד"עו.

355) וראה שמו יוסף (בן ואליד) סר"ה שמונהגם בעשרה בטבת שחל בע"ש להתפלל מנחה בעוד היום גדול. וכנראה מפני כבוד השבת.

356) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. וראה בסוף הקובץ במילואים (לט).

357) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה". וראה בסוף הקובץ במילואים (מ).

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה³⁵⁸.

דברי כבושין אחר מנחה³⁵⁹. וגם בקביעות כזו.

בשיחת עשרה בטבת תשד"מ (כקביעות שנה זו): דובר כמ"פ אודות "מנהג ישראל" שביום התענית לאחר תפלת מנחה. יאמרו "דברי כבושין" כדי לעורר לתשובה. אמנם, בנוגע ליום התענית דעשרה בטבת שחל בערב שבת, יש מקום לשקוט בקשר למנהג זה, כי: (א) בערב שבת לאחר חצות היום טרודים ביותר בהכנות לקראת יום השבת, וע"פ התורה יש לרוץ כדי להספיק את כל ההכנות לקראת שבת. כך שלכאורה, אין פנאי לאמירת "דברי כבושין". (ב) מכיון ששבת "אין עצב בה", מובן, שגם הכניסה לשבת, ולפנ"ז – ההכנות לשבת, צריכים להיות מתוך שמחה, ועפ"ז: בנוגע לעצם ענין הצום – הרי ישנו חיוב ע"פ שו"ע להתענות (ולהשלים) גם כאשר עשרה בטבת חל בערב שבת, אבל בנוגע לאמירת "דברי כבושין" – הרי מכיון שאין זה אלא מנהג בלבד, יש מקום לספק האם מנהג זה הוא בתקפו בתענית שחל בערב שבת. ויש להוסיף שכן, יש מקום לומר שתוקף המנהג אינו שייך במקרה בלתי רגיל זה. כידוע שבדבר בלתי רגיל לא שייך התוקף דמנהג כו'. אבל אעפ"כ, ישנה עצה פשוטה לקיים מנהג זה גם בעשרה בטבת שחל בערב שבת, כדלקמן. עיקר ענין הצום הוא – "יום רצון לה" . . ומובן, שתוכן הענין ד"יום רצון לה" הוא ענין של שמחה. ועוד: ענין התענית הוא – "מדרכי התשובה" . . והרי שלימות ענין התשובה – תשובה עילאה – היא בשמחה רבה. . . ועפ"ז – הרי הדיבור אודות עניני הצום ("דברי כבושין") יכול להיות בענינים של שמחה – "יום רצון לה", תשובה עילאה, וכיו"ב. כך שאין זה בסתירה לענין ד"אין עצב בה". זאת ועוד: אפ"ל העניני שבתענית, וכן החלק ד"דברי כבושין" הקשור עם דברי מוסר (על דברים בלתי-רצויים), שאינם עניני שמחה, גם הם מהווים הכנה לשלימות השמחה דיום השבת – ע"פ המבואר באגה"ת (פ"י) שבתור הכנה והקדמה לתשובה עילאה צריך להיות הענין דתשובה תתאה, היינו שהענין דתשובה תתאה מוסיף שלימות בענין (ושמחה) דתשובה עילאה. . . ונמצא, שגם הענין ד"דברי כבושין" כפשוטו (עניני מוסר כו') שייך בתור הכנה ליום השבת, שהרי ע"ז באים לעילוי דתשובה עילאה שביום השבת.

גם הנוהגים להחמיר ברחיצה בשאר צומות, אין להם להחמיר³⁶⁰ היום מחמת כבוד שבת³⁶¹. וכן אין להחמיר בתספורת³⁶² נטילת צפרניים וכיבוס.

באם נצרך לטעום ממאכלי שבת³⁶³ לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט³⁶⁴.

כשנצרך לצחצח שיניים אפשר להקל לפני כניסת השבת לכבוד שבת, ויזהר שלא לבלוע המים אפילו במקצת, ע"י כפיפת הראש.

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויחי.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב השבוע, ביום הבהיר ה' טבת].

358) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשק"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאל"ת שיקראו בתורה כדון יוט" – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

359) ראה לק"ש ח"כ ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

360) ראה באה"ט סתק"ג סק"ב. ע"ש סק"ד. א"ד סק"ב. ערוה"ש ס"ג. משנ"ב סק"ו. וראה שו"ת כת"ס או"ח סימן ק. שיח יצחק סרמ"ז. 361) ואין להחמיר אפילו בבוקר כיון שהוא לכבוד שבת.

362) רוח חיים סתקס"ו סק"ד. שיח יצחק שם. עמק הלכה ח"א סל"ו.

363) ופשוט שאין מקום להחמיר בהתעסקות בתיקוני המאכל (אף למ"ד להחמיר בשאר צומות – ראה פמ"ג סתרי"ב במ"ז סק"ח. וגם בזה – מיירי רק בראוי לאכילה בעין, ראה שם בא"ה סק"ו. ובכל אופן, לא קאי במכין לצורך מוצאי הצום. ועוד, שנראה שלא כ"כ לדינא רק במשמעות הט"ז. ולדינא אין להחמיר בדרבנן – ראה פו"ח סוסי' תריב בנוגע מצה בע"פ, הביאו הפמ"ג עצמו בסתמ"ו במ"ז סק"ה. וראה פמ"ג סתע"א במ"ז סק"ב. ח"י סתע"א סק"ח. שו"ע אדה"ז שם סי"ג. וכה"ל לענין תעניות בכנה"ג סתקס"ז בהגה"ט. וראה ילקוט הגרשוני סתרי"ב סק"ד להשיג על הפמ"ג. חזו"ע ארבע תעניות ע' סח בהערה).

364) שהוא לצורך מצוה – ראה משנ"ב סתקס"ז סק"ו. כה"ח שם סק"י. וכ"ה בפמ"ג סר"ג בא"ה סק"א לגבי תענית יחיד בע"ש. אבל להעיר מבלשו סתרפ"ו ס"ב. ואפשר דקאי בטועם ובולע.

המקבלים³⁶⁵ שבת מבעוד יום³⁶⁶, יזהרו שלא להדליק נרות לפני זמן פלג המנחה בשעה 3:48. ועליהם להשלים התענית עד צאת הכוכבים (5:19), ואז לקרוא קריאת שמע של ערבית ואחר כך לקדש ולאכול³⁶⁷.

הדלקת נרות בשעה 4:30 (18 דקות לפני השקיעה).

צאת הצום (זמן צאת ג' כוכבים בינונים לאדה"ז) [אחרי תפלת ערבית וקידוש] בשעה: 5:19.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים³⁶⁸ – לפי שאין אנו בקיאים בהם³⁶⁹ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים³⁷⁰. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך³⁷¹.

שבת קודש פרשת ויחי, י"א טבת

מתענים ומשלימים עד צאת הכוכבים³⁷². ממהרים לקבל שבת ולהתפלל ערבית בזמנה. ויש די זמן שיוכלו לקדש לפני שעה השביעית (בברוקלין: 5:56 עד 6:56)³⁷³. ויש להזדרז אחר תפלת ערבית לקדש³⁷⁴ שלא לשהות בצום כשהוא מעונה³⁷⁵.

חל ליל טבילה בליל שבת, ראה בהערה³⁷⁶.

יש ליזהר שלא לטעום לפני קידוש.

כשמאזיח סיבה אי אפשר להמתין עד אחרי מעריב אפשר לקדש אחרי צאת הכוכבים לפני

365) ואין בזה חשש אף שמחמת זה מוסיף להתענות יותר זמן בשבת. ולהעיר מא"א מבוטשטשט שוסי' רמט, שבתוס' אין איסור תענית.

366) פרטי דינים בנוגע לקבלת שבת מבעוד יום בכלל – ראה בקונטרס הנספח לשו"ת באתרא דרב סי' ד'תקצו.

367) אם נשארו זמן קצר מאד עד צאה"כ, מותר לקדש באופן שגמר הקידוש יהא אחר צאה"כ. ויקרא ק"ש בזמנה מיד אחר הקידוש ושתיית היין. (ואי"ז הפסק בין קידוש לסעודה).

וראה בסוף הקובץ במילואים (מא).

368) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

369) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

370) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

371) והעיר המזכיר הר"ל ג' ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שייכנס להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' - ואולי יותר מפעם אחד - שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

372) כפי"ד הרמ"א (סרמ"ט ט"ד) וכ"כ אדה"ז בשולחנו (שם סי'ב), וכן המנהג. וכ"ה בכמה שיחות קודש (הועתקו לעיל). אבל להעיר מפס"ד לה"צ סתקס"ב ס"א ש"ל דרשאי לטעום מששקעה החמה. בצירוף כמה דעות. (ובפרטיות, שלדעת כמה ראשונים בכל תענית מותר לאכול משקיעה"ח. (וראה גם שפ"א תענית יב, א ד"ה כל, דעמא דבר מקילין לאכול בביה"ש ויש להם ע"מ לסמוך. ובערוה"ש סתקס"ב ס"ט שהסומך להתענות רק עד ביה"ש אין מונחין אותו). ובע"ז בפרט – לכמה ראשונים מפסיק להתענות משקיעה"ח שכבר קידש היום. וי"א שבע"ש מתענה ומשלים רק אם ירצה, ובלא השלים ואכל לפני שקיעה"ח (אחר קבלת שבת או תפלת ערבית, או אף קודם הליכה לביהכ"נ) עדיף. וגם אם חייב להשלים – נחלקו אם ההשלמה היא דוקא עד צאה"כ, עד שקיעה"ח או קבלת שבת].

373) ובפשטות, אם נתאחר בתפלתו יקדש גם בשעה זו. אלא שיש"א מפי השמועה במעשה רב באו"א. וכבר העירו שצ"ע בשמועה זו. ואכ"מ.

374) אבל אין לדלג על שלום עליכם ואשת חיל. ועיקר האיסור רק כשמכוון לשם תענית.

375) ראה בשו"ת הרמ"ע מפאנו סע"ט, הובא בפר"ח או"ח סת"י, והב"ד במשנ"ב שם סק"ד.

376) מותר לצחצח שניינים בצום לצורך טבילה. אבל עדיף לצחצח בליל ששי. ואחר כך בליל שבת לפני הטבילה להדיח הפה היטב. בכלל, מותר לשתות לפני טבילה. אחרי צום מותר גם לאכול קצת בכדי שיוכלו לטבול עם דעה מיושבת. ובליל שבת שצריך לשמוע קידוש לפני שאוכלים, הרי צריך גם לאכול מזונות או המוציא, או רביעיית יין (או מיץ ענבים – ראה מקורות ועיונים להל' יומית אות תשל"א ובהוספות לשם) מלבד כוס הקידוש, בכדי שיהא קידוש במקום סעודה. ועדיף לא לאכול סעודה שלימה אם אפשר. ובכל אופן, לא לאכול בשר עד שיחזור מבית הטבילה. ובמקום הצורך כגון שמתביישים מחמת האורחים, אפשר לאכול גם סעודה עם בשר. ואיך שיהי', מההכרח לנקות היטב אחר כך שלא יהא שום חשש חציצה – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' לבי'סד.

תפלת ערבית³⁷⁷, אבל אין לאכול מזונות יותר מכביצה אלא אם כן ממנה שומר שלא ישכח ק"ש (ותפלה) של ערבית.

מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, כגון נשים הממתינות לבעליהן, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה). מי שקידש בבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן³⁷⁸.

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול אחרי התענית מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)³⁷⁹ ולאכול לחם לאחר זמן³⁸⁰. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן³⁸¹: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות³⁸² בעת הקידוש³⁸³.

(377) וכדין המקדש לפני מוסף. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כז' תרצו.

(378) ולא גרע מברכת אירוסין ובפה"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחר מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראוין שיברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים ה"ל מברך גם בפה"ג. והה"נ בנדו"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין ה"ל, או משום שלום ביתו, שנוי ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור המיין, שמצוה מן המובחר בין מין). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (ק"א סע"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעשה"ח כדעידע דמי. ולהעיר שבלוה שמסדר לבי"ד או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהערב תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוע. וראה גם שיחת יום דחה"ס תשכ"ז בסופה.

(379) ומברך ברכה אחרונה. וראה בסוף הקובץ במילואים (מב).

(380) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקלין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בב"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ובפרט לאחר הצום שאין לחוש שיבטל התיאבון. ועוד ועיקר שלפי הגהת מהר"ל ע"ג בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

(381) ולא לו שקשה להם לאכול סעודה גדולה מיד אחרי הצום, עדיף לנהוג כך. ואין ליטול ידים ולאכול קצת פת ולברך ברכת המזון ולאכול שאר מאכלי שבת (וגם ובשר וכו') אחרי הסעודה, שעדיף שאכילתם תהא בתוך הסעודה, אא"כ עונג הוא לו שלא לאוכלם רק אחר זמן.

(382) ובקיצור שו"ע סי' צ"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כסינין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ג: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדול אחד"). והב"ד בכה"ח סע"ד סק"ד. מעורר ישינים (פרידמאן) סכ"ו סק"ד. ועוד. וראה בית ישראל טוסיג ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג גם בעל מנח"א ממונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתעודות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפניו, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אה"כ).

ויאף שהרבה אחרונים דחו דבריו (אר"ח ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם ס"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמו"ו ס"ג. באר יעקב סרע"ג סק"י וסרפ"ט סק"ד. בית שמואל ודו"ע ז' ו. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרצ"א סק"ה בשם מאורי אור (ח"ד עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפי' בלחם גמור כשאלו רק קצת לחולשל דליבא א"צ לח"מ), יש שצידדו כמותו.

ולכאן כש"ב שכ"ה לדעת אדה"ז (הביאו בהגהות מהר"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפה"ג. וראה קצה"ש ספ"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב אור"ח סי' קכז. מנח"י ח"ג ס"ג. תשוה"נ ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

(383) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו"ר גא.

הרוצים לשתות מים (או קפה) אחרי קידוש³⁸⁴ קודם סעודת פת³⁸⁵ יזהרו לשתות מים פחות מרביעיית³⁸⁶, ואם שנה בשיעור רביעיית מברך ברכה אחרונה³⁸⁷. ואם שכח ולא בירך וזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעיית יין, כנ"ל), אין צריך לזהר בזה (ואם שנה רביעיית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין³⁸⁸ מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפני כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעיית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין³⁸⁹, אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעיית.

בנוגע לשיית קפה חלבי אחר קידוש: מנהגו לחכות שעה אחרי חלב לפני שאוכלים בשר.

384 ובנוגע לדיו הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג'קפג. ושי"נ. ובארוכה – שם סי' יב'קפא. וראה שם אצלנו ממוג"א סרפ"ו סק"ג להפסיק לתפלת מוסף. (אבל יש חולקין. וראה"ז שם סי' א' השמיט ד"י). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מציינו בפסחים קב, א, שלר"י מפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להתיר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובנד"ד נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סער"ב סי"ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרפס והגדה ושייתית כוס שני שיל"ל שאינו חשוב הפסק שכן תיקנו (וראה תוס' פסחים קב, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג ס"כ) – הרי מותר לשתות גם באמצע הגדה מעיקר הדיו. (וראה בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"א. ושק"ט מזה בקובץ העו"ב גל' תצב"ד. ושם סי"ג שאוכל תבשילו תחילה. וראה שבילי דוד סתפ"ב סק"א. שו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' קמא).

וראה שש"כ פנ"ד סי"ט ובהע"ל נה להתיר בשיית מים בין קידוש לסעודה, שפוחת האצומא לאכול. וכש"כ להסברא להתיר בפחות מכדא"פ (וצע"ק דמשמע במג"א סרע"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק). ולהעיר ממנהגו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פנ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממונקאטש מהדורא תליתאי סי' ט. דרכי חו"ש ששנ"ב. אורות מרדכי נדבורנא ע' שעד. והאיש משה סולביציק ח"א ע' קנר ובהערת הגר"ק. יח"ד (חזון) ח"ב או"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר ממנהג הקדמונים שאכלו קרימזיל, ובשו"ע אדה"ז סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מוקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, ועו"ש). וראה שו"ת פעולת צדיק ח"ב סרפ"ג, והובא בשושנת המלך הל' ברכות ס"ב (נעתק בהערה לאלף המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהקשר שם (מספרו עץ חיים) שאי"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עץ חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת או"צ ח"ב פ"כ הערה כה.

385 ואם אינו טועם יין מכוס הקידוש, נכון לעשות כן בכדי שיוכל לברך שהכל על המים לפני הסעודה, לצאת מחשש ברכה על המים שבתוך הסעודה (שבפשטות אחרי הצום שנותן מחמת צמאו ולא שבתוך הפת – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקלא. ושי"נ). וגם בשותה מיין הקידוש, אין היין פוטר רק אם המים היו לפניו ודעתו עליהם. ועוד כמה עיקולי ופשוטי בדיו יין פוטר – ראה אצלנו בהלכה יומית אות תשל"א ובמקורות ועיונים לשם בכמה פרטים.

386 לצאת מחשש ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"ז סער"ב סי"ג שכתב שיברך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה פמ"ג בא"א סי' קעט סק"ט. בא"ח נשא סי"ב. שו"ת רב פעלים ח"א או"ח סמ"ו.

ואף שבס"י קעד סי"ו כתב אדה"ז הלכה שלדיון שא"צ לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה (ובסדר ברה"נ השמיט לגמרי הזהירות לשתות פחות מרביעיית בחול) – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש (יותר מבחול), כיון שהקידוש הוא מצרכי הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותתו בתוך הסעודה, וא"כ כמו שברכת בפה"ג שעל הקידוש פוטרת המים מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שתתו בתוך הסעודה". וראה קובץ העו"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"צ, ירושת"ל ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה).

387 אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים מברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון.

ונה, יש שהעירו מחיי"א כלל מ"א סי"ג, הובא במשנ"ב סי' קעד בבה"ל לס"ו ד"ה ואפילו, דאפילו במים אם הוא צמא הרבה ואינו תאב לאכול מחמת הצמאון ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב לאכול אח"כ ג"כ א"צ לברך ברכה אחרונה הדוא שייך לסעודה. וראה גם אלף המגן למט"א סתקצ"ז ס"ד. (ועי"ד יין א"י שש"ש שלפני הסעודה שבא לפתוח בני מעים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא ונפטר בבהמ"ז – שו"ע אדה"ז סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד הי"א. וראה שם פ"א הי"ז). אבל הרבה פעמים מטרת השתי' היא מצד צמאונו (או בקפה – שזקוק לקפאין) מצ"ע ללא קשר לסעודה, ואינו "כדי שיתאב לאכול אח"כ".

388 וגם מיץ ענבים פוטר. וראה באורך בהלכה יומית אות תשל"א ובמקורות ועיונים לשם.

389 ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

(בפשטות, חישוב השעה הוא: מסוף אכילת החלב בפועל עד התחלת אכילת הבשר, ולא מאחרי ברכה אחרונה עד נטילת ידים לסעודה הבשרית³⁹⁰). אין לאכול חלב ובשר בסעודה אחת³⁹¹, גם כשממתין כשיעור הנדרש ביניהם, ולכן צריך לברך ברכה אחרונה³⁹² על הקפה החלבי³⁹³, לפרוס מפה חדשה, ורק אז אפשר להתחיל הסעודה הבשרית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המח' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"³⁹⁴. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המח'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן³⁹⁵. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המח' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המח' בברכתו³⁹⁶.

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להזהר שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור הנקרא כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון³⁹⁷. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב בברכת המזון מן התורה.

כאמור: מברכים על המחיה לפני נטילת ידים לסעודה הבשרית, ואם שכח – צריכים לברך באמצע הסעודה, ובדיעבד שלא בירך – ברכת המזון פוטרת (רק) ברכת על המחיה ולא ברכת בורא נפשות³⁹⁸.

390 וצע"ק במשמעות השל"ה מס' שבועות. ויש שנדחקו לומר שהעיקר שיהא סילוק גמור וכסעודה אחרת לגמרי, ואמטו להכי צ"ל גם הפסק שעה בין הסעודות עצמן. ואין דבריהם מוכרחים כלל. והנה בשל"ה שם נזכר גם לעשות קינוח והדחה היטב. אבל שאר האחרונים השמיטו ד"ז. ולא נהגו כן כלל. ואולי הוא למתקדים וליחידים סגולה. וראה באג"ק שם שהביא מש"כ בפמ"ג יו"ד ספ"ט בשפ"ד סק"ז ע"פ הש"ך שם שהפסק שעה מחליף קינוח. וכמה אחרונים הכריעו כש"ך. [ואף גם להט"ז סק"ב – היינו בגבינה אחר בשר דוקא. ואחרי חלב – מסתבר שלכו"ע בשעה סגי וא"צ קינוח. ובשרות קרן לדוד או"ח סי' קמ"ב החמיר דלא מהני המתנה במקום קינוח. אמנם, איהו קאי בממתין ח"ו ש דוקא, ולא בממתין שעה. ויש לחלק היטב. וראה גם זר זהב על או"ח סי"מ סק"ב. ובדרכ"ת ספ"ט סוסק"ט שאחרי המתנת שעה ויותר צריך לחצוץ שיניו קודם הסעודה מגבינה שבין השיניים. ויש להוסיף שכשאוכלים פת ודגים בתחילת הסעודה וגם שותים ה"ז ג"כ כקינוח. ואיכא רחיצת ידים בשעת נטי", וממילא איכא גם עיון שלפני הנטילה].

391 ראה גם פמ"ג יו"ד ספ"ט בש"ד סק"ו.

אבל אם שתה קפה חלבי מיד אחרי קידוש קודם נטי" לסעודה אין זה בגדר סעודה אחת (אף שאין קידוש אלא במקום סעודה) – ראה שו"ת אז"נ ח"ד סק"ב. תשוה"נ ח"ז סק"ג. ויש מחמירים (ובפרט שמה"ט אינו הפסק בין קידוש לסעודה שהוא פותח הלב וצורך סעודה). ולכאורה, כיון שהקפה אינו נפטר בברכה³⁹², וטעון ברכה אחרונה לעצמו (ובשלמא למ"ד שברכה³⁹³ ופוטרת גם שאר המשקין שנפטר בברכת היין), ומתחיל אח"כ המוציא וקובע עצמו לסעודה – אי"ז סעודה אחת. ורק כשאוכל גבינה ובשר זאח"ז באופן שברכה ראשונה על הגבינה פוטרת הבשר, או עכ"פ באותה סעודה ממש יש להחמיר. (וראה מש"כ ידיוני הגר"א אנגר שליט"א בארוכה בגליון פניני הלכה ויגש תשפ"ד) ולאידך, בשותה פחות משיעור להתחייב בברכה אחרונה, הרי בלא"ה אינו כסעודה אחת. ולהעיר מהשק"ט בגבינה אחר בשר, כשעבר שיעור עיכול (ראה כה"ח ספ"ט סק"ט. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סק"ו), או באכל פחות משיעור (שם סק"ד. וראה יד"י ספ"ט בפייה"ק סק"ו בכע"ז).

[והנה, ר"א שחומרא זו שלא לאכול בסעודה אחת, באוכל גבינה ואח"כ בשר, הוא רק בגבינה ולא בחלב (וכלל הזהר ח"ב ק"ב סע"א ר"א מיכלא". וראה בא"ח ש"ב פ' שלח סי"ד וטו"ו. שו"ת אז"נ שם ע"פ יפ"ל, הובא בדרכ"ת ספ"ט סק"ב (אבל התם קאי בחומרת הארז"ל שלא לאכול באותו יום), שו"ת תשוה"נ ח"ב סע"צ), או עכ"פ לא בקפה חלבי (שהוא כתבשיל על חלב). וי"א שאין להחמיר רק כשאוכל אח"כ בשר בהמה ולא בבשר עוף (פר"ח ספ"ט סק"טו. ועוד). ולמעשה, המנהג להחמיר בכל גווני. ולכ"כ בכה"ח ספ"ט סק"ז].

392 ראה חשב במה שמברך ע"ז לאכול בשר – ראה כנה"ג יו"ד ספ"ט בהגה"ה סק"ה. פמ"ג יו"ד ספ"ט במ"ז סק"ג.

393 של"ה מס' שבועות. וראה עמ"ג יו"ד ספ"ט סק"ג. וראה אג"ק ח"ב ע' פט. שיחת חגה"ש ה'תשמ"ג.

394 י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (שו"ת שו"מ מהדורא חמישאה ס"ח). וראה תורת חיים כסופר סר"ח סק"ו מטעם אחר. ואין המנהג כן. וכבר העירו ממש"א סתקצ"ז ס"ג שמפורש דלא כוותיהו.

395 כן הסמכת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים רק כן בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"ב. ועוד. וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תתלג), ולא אישתימט חד מיניהו לכתוב שגם באכל פחות משיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ב ס' קט שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו בד"ז, כפי שהעידו משמו בס' זאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

396 ולכאורה באופן זה עליו להקדים הודאי שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המח' ג"כ.

397 ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב'. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

398 עיון ברה"א, יז.

לענין מצות עונה בליל ש"ק אחרי התענית – ראה בהערה³⁹⁹.

שבת קודש, י"א טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר בראשית.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם⁴⁰⁰ ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התקוף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה. גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל⁴⁰¹]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדת בשבת זו (בהוספה על התוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: זירוז מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת

זמן צאת השבת בשעה 5:34.

ערבית: מי שלא קידש לבנה עדיין, יקדשנה הלילה בבגדים חשובים ונאים.

בשיחת ש"פ ויחי תשנ"ב: מתחיל מהסעודה דמוצאי שבת קודש... "סעודתא דדוד מלכא משיחא"

.. שבדואי תערך ברוב פאר והדר, ועוד והוא העיקר שתערך ביחד עם דוד מלכא משיחא בראשנו.

יום ראשון, י"ב טבת

בשבועות אלו (מתחילת ספר שמות) מתחיל סדר (תעניות) שובבי"ם. בתורת חסידות חב"ד – ראה הנעתק בהערה⁴⁰².

399) אם אינו מרגיש חולשה, אין חשש כלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לטר'נטו. ושנ"ת.

400) ובסה"ש תש"נ ח"ב ע' 591: א קול שלא ע"ד הרגיל, העכער פאר דעם קול גדול בלימוד תורה וקריאת התורה (וואס איז אויך באופן פון "מעלין בקודש"), ועאכונ"כ העכער פאר דעם קול הרגיל בדיבור רגיל.

401) פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היומן ע' קז שטעם האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים".

וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יהפכו פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'טטו כמה טעמים לדבר.

402) ראה ספר השיחות תשמ"ט ע' 185 בהערה. שיחת אור ליום בדר"ח אד"ר תשנ"ב. ולהעיר מאג"ק ח"י ע' רנט. לשמע אוזן ע' קל.

מילואים

מילואים א (הערה 59)

ובמציאות ידוע שכל השמנים בימינו עשויים כך, וגם בעבר הוציאו שמן זית מהגרעינים (ראה בר"ש ורע"ב שביעיית פ"ז מ"ג), ועוד, שבשו"ע אדה"ז ס"ב בק"א ס"ה בנוגע לגרעינים, שבאמת פרי הוא, אבל אינו פרי גמור, ומש"ה מותרין ברבע, אבל חייבים בערלה, ומברך בפה"ע. וגם החולקים – ברכתך בפה"א, ועכ"צ"ל שיש לו גדר פרי וממילא ג"ז בכלל הזית. ועוד ועיקר, ששמן היוצא מהגרעין בודא נקרא שמן זית, כמו בין היוצא מהגרעינים. ובלא"ה, מנ"ל שלמנורה צריך שם פרי (ראה מנחות פ"ח מ"ב ובגמ' שם פו, א, שגם שמן אנפיקטון שלא הביא מלש כשר (כ"ה לרוב הגירסאות. וכ"ה ברמב"ם אסו"מ פ"ו ה"ד – לענין מנחות. ולגבי מנורה – בתי כהונה בית ועד ס"א. צפע"ג מתנ"ע פ"ב ה"ח. אבל בבתי כהונה באופן הב' דאפשר שלמנורה פסול. וראה גם בהערה בשו"ה"ג לצפע"ג תרומות פ"ב ה"א (כח, ב). שו"ת צפע"ג החדשות ח"א סוסי' לט. מכתבי תורה ספ"א. אבל ג"ז לכאן מטעם אחר, שצ"ל שמן מזית שנתבשל – ראה רש"י כת"ב מנחות פו, א ד"ה ת"ש. והיינו אף שאינו שמן זית ואינו מכשיר (רמב"ם טו"א פ"א ה"ה. וראה קר"א חי' הגר"ז מנחות שם. מראה שיש לירושלמי שקלים פ"ד ה"א, שביב כז (ע' רח ואילך)). וכ"כ בהגהות הגר"א לירושלמי ערלה פ"א ה"א ש"צ שיהא על הזית למנורה שם פרי. וכ"ה בצפע"ג תרומות שם ד"ה והנה בירוש' שבשמן למנורה ולחנכה לא בניי כלל גדר פרי, אבל צ"ל שם זית). וגם דלא אשכחן משמן נס כיון שיש לו תכונות של שמן זית (ראה לקו"ש חט"ו ע' 184. רשימות חו' ג בתחילתו. חו' קעד. וראה באו"א בלקו"ש ח"ה ע' 317 ה' 45). ובלא"ה, כיון שהשמן מהזית עצמו בכחו לדלוק מצ"ע לא איכפת לו בלמנורה צ"ל כתיב דלית כחוש ולא חטון. וראה הדברים, שגם במקדש טחון הזיתים עם הגרעינים ביחד למנחות, כסתימת המשנה מנחות פ"ח מ"ג – מנחות פו, א, ומינה שנק' שמן זית. (אלא שלמנורה אינו כשר, שבכדי להוציא שמן מהגרעינים צריך טחינה, ולמנורה צ"ל כתיב דלית כחוש ולא חטון. וראה בתוספות השלם עה"ת ר"פ תצוה אות ה, שנתכוונו לכתוש ללא גרעינים. (אלא שהדברים שם מוקשים קצת)). ועוד, שכתבו כמה אחרונים (ראש יוסף שבת כא, ב. שו"ת שו"מ תניח ח"א סע"ו. שפ"א שבת כא, א. שו"ת ד' סופר ס"ב. משנה ששה כח"ב סרי"ג. וראה אמרי כהן עה"ת (וואראשוויאק) ח"א, וואראש תרצ"ב, חנוכה אות יב (קמט, ב) שכן ה' בשעת הסנס) שגם במקדש כשר בעצם ברובו בשמן זית ומיעוטו משאר שמנים. וכ"כ לדיוא לגבי ח"ב ח"א במבטשטאטס מהדו"ת סרי"ג ס"א. אבל ראה קובץ תשובות ח"א סי' קד. ובדעת המחמירים – אולי לפי שבתערב עם הגרעינים פסול למנורה (דביעני זך ולא עם שאר שמנים – ראה מאירי שם שם. שו"מ שם. או שעם גרעינים יתערבו שמרים ככתוש השלם שם), וס"ל דביעני דביעני דמקדש. אבל ראה הלך בהערות בארובה שלא מצינו בן גומא ודוכא. ולהעיר מהספרא בשפ"א שם שגם במנורה זך הוא רק לכתחילה. וראה שו"ת תשנ"ו ח"ו סי' קנז. והלפענ"ד כתבנו.

מילואים ב (הערה 60)

ע"פ הפמ"ג סי' קנד בא"א סק"ט, משום הקריבהו נא לפחתך. אבל שם מיירי במאוס מחמת עכבר וכדומה ולא שא"ר לאכילה מחמת טעמו. וגם בזה – ראה מג"א שם סק"ט, רק כשאסור באכילה (עיי"ש שהכריע כט"ו יו"ד סי' ק"ד ולא כש"ד שם סק"ט). ולהעיר ממג"א סתרי"ג סק"ט אכלי מאוס). וגם שרים ומלכים מדליקים בשמן כזה. ובכלל, לא שנה משמן זית בכלל דאזוקי מיקו וא"ר לאכילה כ"ז. אניגרון. (אבל ראה בארובה בבוטנרט 'שמון ר"ל למאור').

ואילו ה' אסור מחמת סכנה מקום לדון מדין המתור בפ"ד (כדון ממשקה ישראל – ראה ירושלמי סוכה פ"ד ה"ז לענין משקין

מגולין. וראה שו"ת מרחשת ח"א ס"כ. עין יצחק או"ח סכ"ד. אמנם, יותר נראה של"ש לעניינו שאין כל המין מסוכן, שהרי מותר לכתוב על עור נבילה כיון שהוא מין טהור. ולהעיר משו"ת דברי חיים ח"ב או"ח ס"ז – לגבי זהב שא"ר לאכילה) בשאר מצוות – וראה מג"א סתפ"ג סק"ג (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג). [אבל הרבה חולקים על המג"א. ולכמה דעות בדבר שאצ"ל משל בהמה, או כשאין האיסור ניכר, לית ב' משום המתור בפ"ד. ובפרט כשעומד לשריפה. וי"א שבמצוה דרבנן ל"ש המתור בפ"ד]. וראה פמ"ג יו"ד שם פמ"ז סק"ד פמ"ח שם בא"ח שם בא"א לגבי הדלקת ג"ח בחלב דשרי. וראה בארובה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט לגבי ג"ח שאצ"ל מותר בפ"ד. ומצינו בפוסקים שדנו בשמן מאיסורי הנאה, ולא אתי עלה מחמת המתור בפ"ד. ועוד, שמתור הדליק בחנוכה שמן שריפה (ירושלמי סוף תרומות פ"א ה"ה. רמב"ם תרומות פ"א ה"ח). וכן בשמן קיק שהוא מעוף טמא (ראה מהר"ץ חיות שבת כא, א. שו"ת ב"צ יו"ד סי' קמה. ועוד). ולהעיר מזה שמדלקין בשמן פקעיות שיש בו ארס (ראה מ"ב ד, לט ואילך). אבל אפשר שאין כל המין מסוכן (וכ"כ האדר"ת באוני ירושלים ע' גמ). וראה פמ"ג סתרי"ג פמ"ז סק"ב להתיר הדליק בעטרן (וחזר בו ממש"כ בראש יוסף שבת כא, א ד"ה אמר רב הונא. אבל ראה שו"ת האלף לך שלמה טשע"ו. ח' מהרצ"א לרי"ף שבת כא, א. רמב"ם חנוכה פ"ו ה"ו ולפמ"ג שם. ערוה"ש סתרי"ג ס"ג. אבל רק מחשש שפירושו (וכ"כ בח"י מר"ץ חיות שבת כה, ב. וגם בשבת נאסר בעטרן רק משום חשש שייחננו ויצא ולא משום מאיסותא. ולהעיר, שבבא"ח וישב ש"א ס"ב מפורש בענינו היתר. ועוד, שבכלל אין מברכים על שמן זית מפני שזויקו. וכן אפשר להדליק בשמנו אף שא"ר לאכילה, וכמו"כ בנפ"ט. ובכרח לחלק בין מיאוס לדבר שא"ר לאכילה מצ"ע (וראה כע"ז בפתה"ד סרי"ד סק"ח), שיש לחלק בין מאכל שנמאס ואיכא כל תשקצו (ראה פמ"ג או"ח סי' קנד פמ"ז סק"י) לדבר מר. ושור' שהאריך בזה בקובץ העי"ב גל' א'קכא.

ואעיקרא דמילתא – מעולם לא מצינו שצ"ל ראוי לאכילה. והרי גידין (לסת"ם) ושופרות א"פ לאכול ונק' המתור בפ"ד. ומה שצ"ל בדומה לנרות המקדש – פשוט, שאין הכוונה לדמות לכ"ד (וראה גם בהע' לקמן), שהרי אצ"ל כתיב למאור, ואצ"ל החלף הפתילות, ואדרבה י"א שעדיף שלא להחליף. [ובאמת, לא מצינו להדיא בשום מקום שבא"ר לאכילה פסולה למנורה. ואדרבה, בפשטות שמן מזית שלא הביא שלישי כשר דביענד כבהע' הקדומת. ורק לגבי מנחות מצינו דין שמן שטעמו רע (רמב"ם אסו"מ פ"ו ה"א). ומה שמצינו בתנחומא תצוה פ"ג, שבנוהג שבעולם שמן רע מדליקו בנר והיפה נותן בתבשיל ובאוהל מועד ובמקדש לא עושין כן אלא זך כתיב למאור והשני למנחות – פשוט שם מכאן ראוי שצ"ל ראוי לאכילה לעינכא. ואדרבה, י"א ששל מנחות עדיף לענין אכילה – ראה לח"מ אסו"מ ספ"ז. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתק"ב סק"ג דלא מצינו דין זה בש"ס דמנורה ג"כ מקדש כמו מזבח הפנימי משום דלא משכחת לה אינו ראוי לו ודאינו אלא להדלקה". אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סרי"א. וגם שק"ז בכ"מ (וראה ס' החיים להמרש"ק סי' עתה. ועוד – הובאו באוצר מפרשי חנוכה ע' 597) בנוגע לשמן ממעשה נסים כבנס חנוכה, אף שאינו ממשקה ישראל. ובשו"ת אמרי יושר החדש סצ"ד לגבי שמן שנתרבה בשעת חוס בשבת, משום נולד ול"ה ממשקה ישראל. אבל בכ"מ שיש דין משקה ישראל לגבי מנורה. וראה כת"י האדר"ת בקובץ קול מהיכל חו' ג ע"ו. וזע אברהם ס"ב סק"ז. ומר ברי' בנור ארי' יהודה ח"א עניני המועדים סי"ט סק"ג ואילך. ויש לזכ"ב פ"ח ה"ב. ומה שדחאו בשלמי שמחה עלברג ח"א סמ"ח. שעירי זיו קדשים ח"ג ס"ו סק"ט. ועוד. וראה בארובה במפתחות והערות לשו"ת קב חיים ספ"ג בארובה). ואדרבה, עיקר המעלה הוא דצ"ל נהורי, וכדומה ברור שהשמן

למאור צליל טפי ומשיך נהוי טפי משמן למאכל. וגם לפמש"כ בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יחד ז' כ"כ יותר טוב משאר שמנים – הרי בשמן זית גורפים ימי החנוכה עדיף.

ויש לדון, את"ל שהוא חומרא יתירה (וכן מסתבר, כנ"ל), אם י"ב משום כל תשחית שמשמש בשמן המיועד לאכילה למאור. והרבה פעמים הו"ל חומרא דאתי לידי קולא, שפשוט דציל נהורי עדיף יותר משמן שהוא דומיא דשמן שנעשה בו הנס. ולהעיר ששמן למאור אינו מוקצה.

ושר"ר שהאריך בזה רב אחאי גאון הרה"ג הר"מ שליט"א בספרו שערים בהלכה פ' וישלח ע' שפא ואילך, ואף שדברינו עולים בקנה אחד, אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

מילואים ג (הערה 63)

שצ"ל דומיא דמקדש, וכן לפי שבטל ממנו שם שמן. ועוד כתבו שאין כולו ראוי להלקה ורק מה שסמוך לאש. (אלא שנעשה ע"מ שימות, וראוי לכך מיד). או ש"ע"פ קבלה צ"ל דוקא נזחלי. וכבר העירו דמ"ל כשר למנורה שבמקדש, שהרי שמנים שלנו אינם ראשון רביעי ושיביעי. ועוד, שאף אם בטל שם משקה נשאר בגדר שמן. (ולהעיר, שסתם שמן זית הוא קרוש – ראה סמ"ק בהגהות ר"פ מצוה רפב. מרדכי שבת פ"ד רמז של. תשב"ץ קטן סכ"ז. וראה יד דוד פנחות עד, ב' בנוגע לביעמית שמן. ושם, שבתיו"ט שם פ"ב מ"ה שכתב ש"א"פ לקמין בפס די, לפי שהי' חרוק ממקום גידול שמן זית ולא ראה שמן קרוש. ולהעיר מכלבו סל"א). ועוד ואית, דאדורבה י"א שהנס הי' בשמן קרוש דוקא. (אבל בפשוט המיסה השמן לפני הדלקה). וראה שערים מצוינים בהלכה האמור' וביחים צא, ב"ד המתנדב.

ובפשוט, אצ"ל דומה למקדש כולו (ראה גם שו"ת בי"צ יו"ד ח"ב סל"א, הביאו בשד"ח א"ס"ד מערכת חנוכה כלל ט"ב – ראה גם בנסמך שם), ועד שאפי' בהדלקה בשמן זית בכלל (ראה בי"צ שם) לפי פשוט הגמ' (שבת כג, א) והראשונים היינו רק מחמת צלילותו ושנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו, ולא משום שבו נעשה נס. וראה גם נשמ"א כלל קנד סק"ד. (ועוד להעיר שבכ"מ שההדלקה לזכר נצחון המלחמה ולא משום נס השמן). ובר"ד רמב"ם ורא"ש ז' כ"ל להלך להדליק בשמן זית. (ואולי פי' ד' הגמ' לגבי נרות שבת. כן להעיר בשבתי"י וטיקון 127 לא גריס "האי צליל נהורי טפי". אבל נמצא הוא ברוב הגיטאות. וכנראה, כן הי' לפני רוב הראשונים, כולל הערוך ערך ציל. ועוד). וגם המשמעות במאירי שבת כא, א, שהוא נס נעשה של – המעיין ישו תחזינה עינינו שכוונתו למעלת השמן בכלל על השעוה, וכ"ה גם בשו"ת מה"ר מברונא סל"ט, ובכ"מ. וגם ב"ל הכלבו סמ"ד (והו"ד בד"מ סתרי"ג סק"א ואר"ח ס"ז איכא לפרושי הכי. אבל בנוגע לשמן זית לגבי שאר שמנים מפורש בגמ' בטעם הדבר דציל נהורי טפי (וסרה קושיית שו"ת בנין עולם או"ח סל"ד). ושר"מ כע"ז בשו"ת אג"מ ח"ט (או"ח ח"ו) סמ"ט סק"ו. וראה גם בפנ"י שבת כא, ב, ד"ה בפנ"י ואסור, שאין שום צדקה לומר דביעני דומיא דמנורה מדלא תיקנו להדליק בשמן זית דוקא. (אמנם, דומה קאי מדינא ולא נחתי לענין הדידות). ויש שנדחקו לפרש דגמ' לא נחתי להא, לפי שרק כשני השמנים שוים בצלילות מעלה בשמן זית שבו נעשה הנס. ודוחק). ורק בפתיחות מציינו לדעה אחת הידור החליף בכ"ז זכר למקדש. אבל לא מציינו הידור בגוף השמן שצ"ל באותו אופן שנעשה הנס. ומה שמציינו בכ"מ בפשיטות שמצוה מן המובחר בשמן זית – אפ"ל בפירוש דבריהם כנ"ל והיינו לגבי שמן שאינו צלול או לגבי שעוה. וגם אין הכרח בדבריהם שהוא מטעם שבו נעשה הנס. וכן מדויק גם בשו"ע אדה"ו סרס"ד סי"ב. ובלא"ה, כגון פסק הרמ"א שנהגים להדליק בשעוה שאורן צלול כמו שמן. וכן נהגו בביהכ"ס (וראה הלך בלוח בערב תנוכה מזה ובהערה שם). ומכיון שכן, מהיכא יתיי' להדר גם שצ"ל דומה מבש כל הפרטים לשמן שבמקדש. ולדבריהם יש להדר ג' שיהא גם מהיית עצמו למה הרעיינים,

ובכבישה קרה וכו'. (ראה בספרי פינחס פ"א ויבלקו"ש שם רמז תשעט. אמנם, בפשטות היינו שהשמן יוצא ע"י בישול ולא שהשמן נתבשל. וברמב"ם אסור"מ פ"ו הי"ד מוכח דמיירי ביתים שלוקים ולא בשמן עצמו שנתבשל. והרי בפלוגתא תליא (שבת מב, ב) אם שמן י"ב משום בישול. וראה ספרי דבי רב שם. ואת"ל הכי, נמצא שמתור השמן מיום אתמול שנתבשל בעודו דולק נפסל ליום מחר, וזו לא שמענו. ואדרבה. אלא שבל"ה אינו נקי ז' מחמת שיידי פתילה ופחם וכו'. ויל"ג בנס השמן שהשתמשו לא' האופנים במותר השמן מ"ט לית בה משום מבושל. וכן לפמש"כ בבבבכת שמואל לרש"ק ס"פ מקץ, וכ"כ בנו בקב הישר פצ"ו, שהשתמשו בשמן המשתחה והרי הי' מבושל. אלא ש"רא שאינו לפי פשוטו, ומכ"כ יסובת – ראה גם שבת של מי שבת כא, ב. וראה בארוכה הנסמך בקובץ גנת ורדים ח' ד' ע' קמז ואילך). ולא מציינו כדוגמתו בשום מקום. (וכמובן, אינו דומה למה שעדיף שיהא היותר זך, כבהערה הקודמת, שאי"ז משום דומיא דמקדש). והכי נימא שצ"ל מטיפה (או כתישה) ראשונה (ראשון, רביעי ושיביעי נבלב) כבבי"מ ק. (אלא שראיתי שיישבו צ"ל בשבדי גוויי גם למנורה שבמקדש, כיון שמסנינים ומזקקים הי"ב. והוא מחדש. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ו סמ"ט סק"ו). וגם שמן שלנו טמא דכולנו טמאי מתיים אנו, ושמן שבו נעשה הנס הי' טהור.

ומ"מ בנייה ומקצת מהאחרונים (בדורות האחרונים. וכ"מ בלבוש סתרי"ג ס"ב). אלא שכתב שא"צ לחזר אחריו) נקטו בעלמל שמן זית לפי שבו נעשה הנס גם לגבי שאר שמנים צלולים הדולקים יפה (למרות פשטות הגמ' להיפך. וכדבריהם, כן עולה הדולקים סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יחד ז' כ"כ יותר טוב משאר שמנים שבו נעשה הנס, אף שפשטות הגמ' שאילו לא הי' שמן זית צליל טפי עדיף שמן שושמין משמן זית. ואולי חילוק בין זך לצלול. וצ"ע) מציינו בבי"ח (מקמם שיש שנהגו להדר בזה ג"כ. ולהעיר, במש"כ במשנ"ב בשע"צ סק"ד בשם מהר"ל להדליק בשמן מפני שבו נעשה הנס – צ"ע, שטעמו בס' נר מצוה לפסול בשעוה משום שהנר כאבוקה. אבל שהזכיר לפני"ז שיש מדקדקים להדליק בשמן זית שבו נעשה הנס. וגם בה אתא לאפוקי שעוה ולא שאר שמנים דציל נהוריהו). וגם ע"ד הסוד, ראה בסידור האריז"ל שתיקן ר' אשר שכתב בשם מקובלים הראשונים (ונמצא באור צדקים סל"ט ס"ג) להדר דוקא אחר שמן זית ולא בשאר שמנים. אבל אין מכאן רא"י להדר בשאר הפרטים שלא מנצנו להם שום פוסקים, ולא אישתימיט בשום מקום מלימור הכי. ובפשטות, שום לדבריהם ה"ט דההידור בשמן זית לזכרון הנס, לפי ששמו עליו ועי"ז נזכר הנס, אבל בשאר הפרטים שבסוג השמן שמן שאין שמם נקרא על השמן אין בזה זכרון הנס כלל. והרי בכשרות השמן למקדש (ויכ"כ בד"ן מצוה מן המובחר) נאמרו ריבוי פרטים ופרטי פרטים (ראה רמב"ם אסורי המזבח פ"ו הי"ד – אפי' למנחות, ופ"ה הי"ז), ולא ראינו בשום מקום שיהדרו בכ"ז. [וראה גם בספר המנהגים ע"ג הע' 3, אבל גם שם יל"פ כנ"ל]. וראה בכ"ז שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קמז. תשוב"ג ח"ג סר"ח. ביורו הלכה ח"א או"ח סתרי"ג. קובץ בית אהרן וישראל גל' סב. שם סח. עא. ועוד.

ולהעיר שבשמנים כאלו מערבים גם פראפי' וכדומה.

מילואים ד (הערה 66)

וכן העירו שעשויו (ממא חוטים שזורים יחד. אבל כ"ה גם בגרות שעוה המצויות שהפתילה נעשית ממכה חוטים. והמנהג פשוט להשתמש בהן לנ"ה ולבידקת חמץ, וכל האחרונים נקטו שבה"ג ל"ה כמדורה (ראה תבו"ש סי"א סק"ח. מחה"ש יו"ד שם סק"א. פמ"ג שם בשפ"ד סק"ב. פמ"ג סר"צ בא"א סק"ו ומ"ז סק"ב). משנ"ב שם סק"ח. פמ"ג סת"ל"ג בא"א סק"ו. ודלא כפילתי שם בכרתו סק"ח. וכוותי' המיירי בחי' חת"ס לה"ל פסח סת"ל"ג סק"ד). ולהעיר שמכוננות כהנים הידויטים שבלו (או מבלאי מכנסי כה"ג) עושים פתילות למנורה (יושעמי סוכה פ"ה ה"ג. רמב"ם חמ"ק פ"ח פ"ח ה"ו ובמשל"מ שם).

מילואים ה (הערה 75)

וידוע הפלוגתא בזה. וכבר העירו מדברי הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ב ואילך) "יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולדרוך עד שיעשה אותה. וי ואלו הן הנקראים חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומיין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכונן בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישיב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. [ובהמשך הדברים מביא הרמב"ם דוגמא ל]מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון חנוכה". ויל"ד, שאף שכשאלו או בית פטור מ"מ נק' חובה, דשאני ממוזזה כיון שחייב בנ"ח גם בשוכן באהל וספינה. (ודוגמא לדבר, שתפילין נק' חובה, אף שפטור כשאין לו זרוע. וק"ל). ועו"ל לפי פשוטו, שגם אכסנאי חייב להשתתף בפרוטה, משא"כ במזוזה (נוסף להחייב על כאו"א בהלל והודאה), וכן חייב בברכת הרואה גם כשאין לו בית. גם ל"ל שבלשוננו מצוה שהיא חובה מדבריהם אתי לאפקי מצוות שהן בדברי הרושה ממש, כנט"י ועירוב שנו"ש, שם, שחלוקים הם ממצוה מזוזה וכדומה, שמברך עליהן ב"על" (ראה שם הט"י), משא"כ בחנוכה שמברך "להדליק" ולא "על הדלקת".

וכן העירו לאידך מדברי התו"ה הרואה סוכה מו, א (במש"כ לדמות למזוזה). [וראיתי מי שכתב להעמיס בד' התוס', שבאמת גם לדידהו חייב לקנות בית, אבל כיון שאינו חייב לבנוז יותר מחומש מנסכיו תיקנו ברכת הרואה ככה"ג שפטור מחמת אונסו. ומה"ט הקשו ממוזזה במה שלא תיקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית. אלא שעדיין לא עלתה ארוכה, שאין הנדון דומה, דשאני הכא שבעצם חייב ביתו לחובת הגוף, אלא שפטור מחמת אונסו, ומהכא תיתי לתקן ברכה במזוזה כשכלמכתחילה לא נתייב. ועכצ"ל, דלדינת התוס' דומה לגמרי למזוזה, שהיא חובת בית. והארכנו במק"א. ואכ"מ. ועוד נדחקו שבתוס' מיירי באופן שגם אם יחזור על הפתחים לא ימצא בית. ולפענ"ד ג"ז דחיק ואיתי מרחיק.

אבל להעיר שגם צדקה סעודת מרעות באקראי אצל חבריו דינו כאכסנאי, שצריך שידליקו עליו בתוך ביתו, ובמקום שאא"פ משתתף בפרוטה, ומ"מ אינו יכול להדליק שם דלא דמי לשאר אכסנאי – אכסנאי גמור – ששיכיבת שם (ונת' אצלנו בשו"ת באבארא דרב סי' כהר"ז, והנה, שם) מפורש שחייב לצוות לאשתו להדליק בביתו, ולא אמרין שכעת שאינו בביתו נפטור מחיובו, וסגי ל' בהשתתפות בפרוטה, אלא מחייב לחזור לביתו. אבל לא דמי כי עוכלא לזנא, דהתם הרי יש לו בית אלא שמתעצל לילך לביתו, ולא נפטור מחיובו, והכא איירין במי שאין לו בית. ועוד, שעדיין לא שמענו שחייב לקנות בית. והדין לשק"ט באכסנאי גמור שיכול להדליק באכסנאי, אם עדיין מוטלת עליו חובת הבית להדליק בבית, והרי החידוש באכסנאי הוא שחייב בנ"ח בהשדלוקי בחוץ, כמפורש שם. אמנם, היתם מיירי באופן חיים חנוכה ס"ד ועוד. והנה, מדברי הט"ז מוכח שבאכסנאי גמור אין עליו חובה נוספת מחמת חובת בית להדליק בביתו, שהרי אם ה' דין האוכל סעודת מרעות באכסנאי גמור מלמעט דס"ל דנפטור בהדלקה שם וא"צ שישוּב לביתו, דאלת"ה הו"ל למה שבלא"ה חייב לחזור לביתו לפי שגם באכסנאי חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ואדרבה, בפר"ח הובא מביט"ב בה"ל סתרע"ז ס"א ד"ה במקום, "שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק", ומיירי גם שיהדליקו בחוץ, כמפורש שם. אמנם, היתם מיירי באופן שעקר מביתו לכל ימי חנוכה, ובחיי"א ככל קנז ס"ב שכיון שקבע לו לכל ימי חנוכה שם ביתו. (ואבל ראה להלן בדברי הדלקה לאורח בע"ש בהערה). ואיך שיהי', שאף שהעיקר שנפטור מחובת ביתו, שאני התם שיש לזה איהו שם הדלקה בבית מצד שכיבתו שם, משא"כ במי שאין לו בית כלל (וא"כ להסברא שבאכסנאי ליכא חובת

בית כלל, והוא רק משום חובת הגוף. ואת"ל כן, א"ש שאכסנאי יוצא בהדלקת ביתו וא"צ להדליק גם במקומו באכסנאי, אבל אם נאמר שג"ז ביתו, מדוע סגי ל' בהדלקת ביתו ואינו חייב להדליק גם באכסנאי. ועל מלכותו מוכח שאין חייבו נוסף להדליק בבית. אבל יל"ד בקל דשאני התם שלגבי ביתו לא חשיבא אכסנאי כביתו, ורק בהפכו – בדאא"פ להדליק בביתו, מליק ע"פ באכסנאי. ושוב אין הוכחה אם האכסנאי חייב עדיין בהדלקה בביתו. ושו"מ שהאריך בשית הלוי (רובין) שבת ח"ג ס"ז להוכיח שאכסנאי פטור מלהדליק בביתו, ואין לו הוכחה גמורה לכאן ולכאן. ובכל אופן, קשה להוכיח מזה לעניינו אם חייב לקנות ביתו.

ובכלל, קשה הדבר לחדש שחייב לקנות בית, שגם ברמב"ם לא נתפרש כדבר הזה, וממ"מ אם היא חובת גברא גם ללא בית – בודאי פטור מלקנות, ואם היא חובת הבית – הדר דינא דאין לו חיוב לקנות, ונמצא ארכבינו אתרי רכשי לומר שהיא חובת בית דוקא, ועוד חובה שהיא אקרקפתא דגברא לקנות הבית, וזו לא שמענו.

מילואים ו (הערה 85)

ראה בכ"ז בארוכה במה שכתבנו בקובץ מבית חיינו גליון ז (יו"ד שבט תשפ"א) ע' 36 ואילך.

[ויש להוסיף בזה, בהקדם עיקר השיעור ששמן ח"ש כשאני מליק בזמנה מזה, וכשמחליק בפנים, לפמ"ש"כ בדברי ירמיהו על הרמב"ם פ"ד ה"ה דלא נחשב הדלקה כלל באיכא בשמן פחות משיעור, שאף די בללק זמן מעט, מ"מ באותו הזמן המעט כבדי שישחב הדלקה צריך שיהא בו שמן כשיעור חשוב. וראה גם הגהות חכמ"ש שטרע"ג ס"א ד"ה שוב מצאתי, דבעיניו שבנ"ח יהי' דבר חשוב הראוי שידלוק זמן הזה. וביארו בזה דה"ט שיהא בגדר נר ולא אש. וי"ל גם כסגנון אחר, ששיעור פרסו"ג הוא ח"ש, וצריך שיהא נר הראוי לפרסום, אבל א"צ גוף הפרסו"ג (ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה להלן אצלנו בדין הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). ובהגהות הר"ש שם שבת כא, ב (ד"ה לשיעורא) אסברה לה, שהוא כבדי שיהא נראה כמדליק בעין יפה. וראה בחי' מהר"צ שבת שם להורות דלא במקרה והודמן הדלק לשם (ועם שמה"ט במדליק בפנים א"צ כשיעור – להסבורים כן – שיועידים שהדלק לשם מצוה). ומכיון שכן, ל"ש כ"ז כשהדליק כבר כשיעור ומכבה אח"כ מחשש שריפה. ואף אם יש להנדז בכ"ז, שהרי לכמה יעות כתבה במיד זקוק, שפיר יש לסמוך על על כך בהדלקת ביהכ"נ ששיעורא נסתפקו אם באמת צריך שיעור (ראה אצלנו בקובץ ח"ג, ובעיקרה ה"ה שלדידהו בביהכ"נ שיעור פרסום הוא בפחות מזה). ואף ששיעורא דין הדלקת ביהכ"נ היא משום פרסו"ג, וא"כ חמיר טפי אם נאמר כסברא הנ"ל ששיעור פרסום הוא ח"ש, ואנש כשבלא"ה לא יתפרסם יותר בין שהקהל הלכו מביהכ"נ, ובשעת ההדלקה היתה כשיעור, לית לן בה].

ועיי"ש אצלנו בארוכה לענין בחור המדליק בביהמ"ד שבישיבה משום הדלקת ביהכ"נ, אם מקום שידליק אח"כ בחדרו שבאותו בנין, קחנו משם.

מילואים ז (הערה 91)

ובדעת הפוסקים שנראה שחילקו בין שעשה נסים לשהחיינו (וכן גם בפסקי חמור"ד דלקמן לא הזכיר ברכת הנס), אף לדעת ריה"פ שבחנוכה ופורים אינו אומר זמן בשוק – משמע דס"ל שדומה לברכות נ"ח בליל ב', שמברך שוב שיעשה נסים לשהחיינו. ואף דל"ד, דהכא ההדלקה הראשונה היא ממנהגא ולא הדלקת חובה – כש"כ הוא. (אלא שמטעם אחר ל"ד, דהתם גם אם כי ינמא איתא). ויש (וגם למ"ד שמברך ביום, שאני התם דאיכא זמן קריאת היללה וזמן דקריאת היום, משא"כ בנדו"ד דחזן זמן הוא), אבל ברכת שיעשה נסים לכר"ע מברך ב"פ. וראה ישועות מלכו מגילה פ"א ה"ג. (אלא שאינו דומה, דהתם מצוה באנפי נפשה הוא. ואכתי ל"ל שגם כאן

חובת הדלקה אחרת היא).

אמנם, בשו"ת זרע אמת או"ח ס"צ, מרא דהאי שמעתא, מבוארת סברתו מטעם אחר, חזק מחמת זמנו אומרו אפילו בשוק. והרי לכמה דעות גם ברכת שעשה נסים מברך על עיצומו ש"י. ולאידך, לא קייל"ו הכי גם בנוגע לברכת הזמן, ותו, שגם למ"ד שמברך בשוק, פשוט שחיב לברך עוה"פ מחמת מצות הדלקה. (ויש שתיצרו, שברכת שהחיינו על החג פוטרת המצוות שחלים מיד בכניסת החג, ראה ערו"ג סוכה מו, א ד"ה נכנס. אמנם, איכא למידח, שכונת הור"א דומן אומר אפי' בשוק – היינו בינ"ט בכלל ולא בחנוכה, ור"ל שכשאמרו בשוק אינו חוזר ומברך על הכוס, וכן גם כשאמרו זמן האדלקת ביהכ"נ אין לו לחזור ולברך האדלקת ביתו. וכ"מ גם ממש"כ לדמות לברכה"ת או למברך על הראי'. ונוף הסברא מצינו עד"ז ממש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סנ"ז. וראה בארוכה בשו"ת שערי יוסר חנני' ח"ג או"ח סצ"ו). ועוד טעם כתב, דלא גרע מהמברך זמן על הראי' ובא אח"כ להדליק. (ולפי משנת"ל – באמת הכל טעם אחד). איברא, שבנדנ"ז שבירך על הראי' וחוזר ומדליק מצינו מפורש באו"ח סכ"ה שאינו חוזר ומברך שעשה נסים ג"כ. וכ"כ בס' המנהיג סקמ"ט. פי' ריב"ן שבת כד, א ד"ה הוראה. פ"ח סתרע"ו ס"ג. ונדחקו בכמה אחרונים לחלק (ראה גם שו"ת שערי יוסר שם. ועוד).

ומסתבר יותר שבזר"א נקט מסברא שבבירך על הראי' ובא להדליק מברך גם שעשה נסים. (ואכן בקצת מקומות דנו רק בנוגע שהחיינו אחרי שראה, ומשמעות דורשין איכא שברכת הנס מברך. ואכתי לא מצאונו להדיא. וא"צ בהגמ"י חנוכה פ"ג ה"ד בשם רבינו"ה, שבעתיד להדליק א"צ לברך על הראיה אלא יסדר כולם בביתו, ומשמע דקאי נמי אברכת הנס. אבל הראי' כסתמ"ג בנוגע לרואה, שאם סופו לברך אינו צריך לברך שהחיינו כשרואה, מידי דהוה אסוכה דמסדר להו כולהו אכסא. ומשמע שברכת הנס מברך בשוק הראי' ושוב בשעת הדלקה. ואפשר שגם בראי"ה דוגמא נקט, והה"נ לברכת הנס. כן בריטב"א שבת כג, א ד"ה הוראה הביא פלוגתא אם לברך על הראי' ולחזור ולברך בשעה שמדליק. ומשמע דקאי בברכת הנס, שהיא ברכת הראי'. ואינו מוכרח, שאפשר דקאי רק בברכת הדליק, אף שדחוק קצת שהרי לא בירכה עדיין. (ומסתבר דלא מיון שייחודו ויברך גם בברכת הזמן. ולהעיר מהגהות מהר"א אזולאי סתרע"ו ס"ב). ועוד שבלא"ה לא קייל"ו הכי. ונראה שבריטב"א כ"כ ר"ל מ"ד שמברך ברכת הוראה גם בעתיד להדליק בביתו. אבל למאי דקייל"ו שאינו מברך ברכת הוראה, הה"נ להימך שכשבירך על הראי' אינו חוזר ומברך. ולהעיר, שבתשובה אשכנזית שהובאה בבי" סתרע"ו (ונראה שכוונתו לשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שם), וכ"פ בשו"ע סתרע"ו ס"ג – קאי בבירך על הראי' בליל א' ובא להדליק בליל ב'. וכנראה שבמדליק אח"כ בליל א' פשיט"ל שאינו מברך שעשה נסים. ומשו"ה כתב דוקא בנוגע בא להדליק בליל ב' וגו', שלא נתפרש להדיא בשו"ת מהר"ם שם. וראה בפסקי חמו"ד דלקמן "דוראה אם נודמן לו באותה לילה להדליק נראה דאינו מברך, וכ"מ קצת בשו"ע ע"ש וצ"ע". ואין שיהי', ואף נפיק מכללותא. וספיקו להקל. והנה, לשון הזר"א הוא: מי שאינו מדליק ואין שמדליקין עליו מברך על הראי' שעשה נסים ובליל א' מברך ג"כ זמן ואם בא אח"כ להדליק ליל ב' או ג' אינו מברך זמן מ"ש בסתרע"ו ס"ג ע"ש והאי נמי שבירך זמן בביהכ"נ נראה דלא גרע ממי שבירך זמן על הראי'. והוא דין הנ"ל. ומשמע דסבר דהה"נ בליל א', שאינו מברך זמן אבל מברך שעשה נסים. ואינו מוכרח).

ונראה ראי' לדבר, מהדעות שבמדליקין עליו בתוך ביתו מברך ברכת הוראה, והיינו גם ברכת שעשה נסים, אף שיצא יד"ח הדלקה, והי"ט שהיא ברכת הוראה שעל גופו, ללא קשר למצות הדלקה, והה"נ שכשבירך על נרות ביהכ"נ נפטרו מחובת הוראה שעל גופו. וגם למ"ד שאינו מברך כה"ג ברכת הוראה (וקייל"ו להחמיר בספק בברכות) – מ"מ כשאין מדליקין עליו ודאי מברך בראי' גרידא, ולפי' אפשר דברכת שעשה נסים על הדלקת נרות ביהכ"נ לא גרע ממי שבירך ברכת הוראה על ראיית הנרות ושוב

הלך להדליק בביתו. ועוד, שגם בלא"ה מכוין שבפלוגתא קאי אם במדליקין עליו מברך, הרי בנדנ"ד דין סב"ל מכריע להיפך, לחוש להדעות שהעיר אינה קשורה לחובת הדלקה, ושממילא יצא יד"ח בברכה שבירך בביהכ"נ. והרי לכמה דעות (ראה הגהות אמרי ברוך סתרע"ו ס"ז) אכסנאי שמדליקין עליו בביתו יוצא חובת הגוף בהדלקת ביהכ"נ (וכנראה הכוונה לחובת הוראה שעל גופו, או חובת מהדרין. והארנכו במק"א).

לאידך, במדליקין עליו בביתו ונמצא במקום שאין ישראל להברך דעות מדליק בברכות (ואר להדעות שפטור מברכת הוראה במדליקין עליו), ובפשטות מברך גם ברכת הנס, אף שיצא יד"ח ברכה זו במה שהדליקו עליו, ומוכח שהדלקה זו מחייבת ברכה חדשה. אלא שאינו דומה, הדתם לכ"ע מברך גם שהחיינו, מחמת מצות הדלקה. ואפשר שבאופן זה אכן אינו יוצא בברכת הוראה מחמת מקום שהדליקו עליו, דלא תיקנו ברכת הוראה למי שעתידי להדליק בברכה. אבל גירות ביהכ"נ הרחי מחייב בברכה על גוף ההדלקה.

ויש להעיר גם מדעת הרמב"ם בשו"ת מהדורת בלאו סרכ"ב, שכשמדליק עוד פעם מברך שוב, וקאי גם בברכת הנס, עיי"ש שכ"ה גם בראוה. אלא שלא נפסקה הלכה כך.

[כן להעיר מהיגר"א סתרע"ו ס"ז שדמימה הדלקת נ"ח בביהכ"נ להלל בליל פסח בביהכ"נ, והביא מירושלמי בברכות פ"א ה"ה שאם שמע אשר נאלטו בביתו צ"א יצא].

ומסתברים הדברים, שהאחרונים שהעתיקו דברי הור"א בשתיקה, ולא נתתי לדין ברכת שעשה נסים, הרבה מהם לא אהוו בפנים. ומשמע יותר, דקאתי עלה מחמת זמנו אומר בשוק (דלא קייל"ו הכי. ואולי חשו לדבריהם בספק ברכות), וס"ל נמי שברכת הנס אינה על עיצומו ש"י, ולא מחמת דין בירך על הראי'. וגם אם נקטו בטעמו שהוא כבירך על הראי' ובא להדליק, נראה שהבינו שביבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים, וכנ"ל – מפורש בראשונים בביתו צ"א יצא].

[והדברים מראים שכולם נגרוו אחרי הברכ"י סתרע"ו א"ב בחמ"ב סק"ח, והב"ד בשע"ת שם (סק"ז) סק"א. אמנם, ידוע עמך צדיק דרכו, להעתיק מה שמצא גם כשלא עלה בהסכמה, ופ"ח בכ"מ (ראה שו"ת חיים שאל ח"א ס"ח. ועוד) שאם כתב בסתם הדין בשם אומרו עדיין טעון לינה בעומקה של הלכה. ועוד להעיר שכולם הביאו רק מש"כ בזר"א שלא לחזור ולברך שהחיינו, אבל השמיטו מש"כ שחזרו ומברך שעשה נסים. ואפשר שברכת הזמן דוגמא נקטה, והה"נ לברכת הנס, וכפי שכתבנו בכוונת הראי"ה]. ולדינא, אף אם לא יצא ממכלל ספק, סב"ל.

מילואים ח (הערך 92)

ויש שכתבו לכוון שאלה לציאת יד"ח בברכות שביהכ"נ (ראה עד"ז בשו"ת חת"ס או"ח ח"א ס"ג קמג. וצ"ע מה שנקט בחת"ס שבל"ז אינו חוזר ומברך עבור ב"ב. ואכ"מ. והביאו לענינו לענין פרט אחר) בשו"ת פני מבין סרכ"ו. וראה פסקי חמו"ד שם. אבל לא ברירא לי' מילתא דמתני. וראה אצלנו קובץ מבית חיינו גליון ז (י"ד) שבט תשפ"א) הע' 18. אלא שבחת"ס כתב שבודאי מכוון כך מעיקרבא, דה"ט, שבקידוש שהוא רק ששים תקנה, אינו מכוון להוציא אחרים. אמנם, בהדלקה בביהכ"נ שמברך לשגם לעצמו ולא רק להוציא האחרים, מורין לי' לכוון בהדיא. ועפ"י העיריני ח"א, ש"ל בדעת האחרונים שנקטו כזר"א לחלק בין ברכת הנס לברכת הזמן, דס"ל דה"ל כמכוון שהדיא שלא לצאת מדין ברכת הוראה, כיון שלכתחילה ראו לברך בשעת קיום מצות הדלקה, ואין סהדי שאין ברצונו לצאת. ושאינו ברכת שהחיינו שממכרים בפעם הראשונה על החידוש שבמצוה, ולכן יצא יד"ח בברכת שהחיינו שבירך בביהכ"נ, ואין כאן גריעותא בברכת שהחיינו, דאע"פ שהיא הדלקה של מנהג מ"מ ותהא מצוה היא, שההוספה מחיוב מחמת מנהג לחיוב גמור לא חשיב חידוש לברך עליו (וכקטן שהגדיל בחו"מ סוכות שמברך שנית שהחיינו על מצות

באתרא דרב סי' ז'תתקס. ומה שהביאו מפמ"ג סכ"ה בא"א סק"ד - הרי בנה צינור לטרפ"ז, והיינו דבפלוגתא תליא) - היינו רק במצוה אחת ולא בכל מצוות, שבב' מצוות (לדעת רזה"פ שגם בזה איכא חובת הקדמת תדיר, וכדמוכח בב"מ. וראה גם ח"י סת"ל"א סק"ז, הביאו בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"א, ודחאו מטעם אחר) החיוב להקדים את התדיר הוא רק כשעומד לקיים ב' המצוות עכשיו ממש - ראה שו"ת תשוה"נ ח"ב סת"ל"ח. (ושם ח"ג או"ח סק"צט. ח"ד סק"צ. ובספר מוע"ז ח"ח ח"ב סי' קטז). שבתי פסח פ"ל סק"ב. שלמי תודה חנוכה ס"ה סק"ד. אבל ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סק"צט. (אבל גם בזה לא נהיינון כותלי, ומקדימין נטילת לולב לתפלה. ויש ליישב כנ"ל. ואף גם זאת, דשאני התם דנטילת לולב בינם הראשון היא מאדאורייתא, וקודמת לתפלה (אלא שו"א תדיר דרבנן קודם לדאורייתא), וממילא גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון. וא"ש מה שבע"ש לא נזכר בטעם הקדמת מנחה משום תדיר, ועד שיש שמקדימין נ"ח למנחה - ראה משה"ק שו"ת מהרש"ם ח"ט או"ח סת"ל"ח. (ומה שהביאו להוכיח מהבדלה ונ"ח - התם מיירי בעומד לקיים ב' המצוות כעת). והאריך בזה באריכות גדולה ובראיות לכאן ולכאן אחי וראש הגרמ"ש שליט"א בספרא דבי רב בשערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים פט, א. ושם, שע"כ"פ ככה"ג אין הקדמת התדיר דאורייתא.

ועוד סברא להקל, כיון שאינו רוצה לתוכנן לז', ומפסיק ביניהם בהליכה לביהכ"נ וכו' (ראה אצלנו שם. אבל נתבאר דשם שכשגגיע עיקר זמנה אין סברא זו עיקר). וחזי לאצטרופי הסברא, שבנמצא בביתו אין לו להעביר על מצות נ"ח שהיא לפניו, ובאו"א קצת, שכיניו שביצור מתפלל באיחור ודעתו להתפלל על הצידור נמצא שאין מצות תפלה לפניו (אף שבד"כ תדיר עדיף מתפלה בציבור. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סת"ל"ח. וראה אצלנו שם), ואין מעבידין דוחה ככה"ג למצות תדיר בב' מצוות. ואכ"מ. ובפשטות, שכיון שצריך להמתין לקיום המצוה התדירה, יקדים מנחה נ"ח שאינה תדירה (ראה הר צבי סוכה מא, ב - לענין הקדמת נטילת לולב לתפלה בציבור). וכש"כ כשהוא באופן שגם יצטרך להקדים תפלתו לתפלת הציבור, אלא שם אצלנו. ויש לצרף גם השיטות שבלכל נ"ח קודם, אבל העיקר כסברא הראשונה שהבאנו. (ושק"ט עפ"ז בטעם שיש להגות לפרש לפני עריבת כשמתפלל מאחור. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לד"תשצד. ואכ"מ).

מילואים יא (הערה 109)

אמנם, מקום לחלק בדבר, ע"פ סברת הלח"מ ק"מ פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקו"א לשו"ע סת"ל"א סק"א), שכלימוד שאני דמושך טפי וחיישינן שמא ישכח, אבל באכילה הוא מחשש פשיעה. ושור"ר שכ"כ מ"ע בחוט שני שבת ח"א ענינים שונים או"ח סק"ז ע"ו רעז). ועוד, דהתם תקנת חכמים לבדוק מיד בתחילת הזמן דוקא, ועל השומר להזכירו שכשיגיע זמנו יפסיק, משא"כ כששומר שלא ישכח בכלל. ותלמי אם איסור אכילה הוא מחשש פשיעות או מצד העיכוב בעשיית המצוה כדומה. אלא, שבכ"מ מצוינו דל"מ שומר כל אחרי שהגיע כבר זמן המצוה (כ"מ במג"א סתפ"ז סק"י א ודה"ז שם סי"ז. משי"ב שם סק"ג. ואולי ל"פ כן גם בכוונת אדה"ז בקו"א סת"ל"א סק"ג במש"כ "צריך לחלק". אבל להעיר ממשי"ב סת"ל"א סק"ח. וכ"מ במג"א שם סק"ח. סתרי"ב סק"ז בשם הגהות חת"ס. סת"ל"א סק"ז. ואולי ל"ל דשאני סתפ"ע שמצותו ג"כ בשו"ת זמנו. ושו"ת אג"מ או"ח ח"ד סק"א. אשירי סק"א. שיעורי הגריש"א ברכות ד, ב (ע"כ) ובהערת המו"ל. אשרי האיש פס"ד ס"ה. שו"ת או"ח ח"ו ס"ב. שלמי מונע סתפ"ע ספ"ד בתחילתו. שו"ת תשוה"נ ח"א או"ח ספ"ו. ועוד. ויש לחלק בכ"ז בין קריאת השמש לשומר מיוחד, שיש בזה מה שאין בזה, לכאן ולכאן, ששומר מיוחד עדיף שבדאי ישמע ויזכור (ראה חוט שני שבת ח"ד ענינים שונים ע"י שער), ולאידך שמש עדיף שאומנותו כן ול"ח הולמא אתי למיפשע. ועוד ועיקר שבמצוות אינו השמש בקור אחרי זמנו. אבל קצת בב' אדה"ז סת"ל"א ע"ס).

אמנם, כמה אופנים וטעמים בדין שמירה: דבי תרי ל"ח לשכחה

סוכה, אף שמעיקרא נתייב רק מדרבנן וכעת מה"ת). וגם לולא דין ברכת הרואה יוצא יד"ח ברכת שהחיינו כמה שמברך בשעת הדלקה בביהכ"ס. משא"כ בברכת עששה נסים, שאי"ז לכתחילה לצאת יד"ח מדין ברכת הרואה, ובדאי מדין שלא לצאת יד"ח בברכה שבידך בביהכ"ס. וכ"כ כמה אחרונים (וכש"ץ המבדיל בביהכ"ס שנתכוון שלא לצאת. וראה מט"א סת"ר ס"ד), והוא דלא כמשמעות קצוה"ש שם. וגם בדבריו יש להעמיס כנ"ל. ולהעיר, שבאמת שקו"ט גם בשאר הנוכחים בביהכ"נ, ראה ברכת הבית שני"ד בשע"ב סק"מ, לדעת אדה"ז סרי"ג ס"ד שיש לחוש שיוצא יד"ח גם בלא כוונה. וראה יומין דחנוכה סת"ל"ח. שו"ת קנין תורה ח"ג סצ"ח. וכבר נתעורר בכע"ז בפסקי חמו"ד שם (מטעם אחר קצת). ונתחבטו רבים ליישב עם מש"כ אדה"ז שם ס"ו ס"ט - ראה בהנמקם שו"ת עטרת משנה תנונ' ח"א ס"ל. ולכאורה נדו"ד דמאי ממש להבדלה שביהכ"נ - ראה שו"ע אדה"ז סרי"ז סי"ז. וראה בארוכה אצלנו בקובץ מבית חיינו שם ובהע" 18 והע" 24, ומשם תדרשנו).

מילואים ט (הערה 96)

וגם כשאינו פתוח לרה"ו, כבימינו שמדליקים בפנים ממש (כדמוכח בכ"מ. ואכ"מ). וכמה טעמים נאמרו בזה (לחוש והסבורים שגם במדליק בפנים אינו מדליק בברכה אחר הזמן. ולהעיר שברמ"א כתב לחלקל זוהר להדליק בזה"ו רק שכלתחילה צריך לעשות תקנת חז"ל (וע"ד דבר שבמנין צריך מנין אחר התירו או שלא עתשכח תקנת חז"ל); שהיא בזמן קבוע שמא ישכח; שלא יתאחר ע"ז מש"כ שישנאו או שיתפזרו; שעיקר המצוה להדליק בזמן שב"א עדיין מתעסקים בעסקיהם; שבזמן זה עדיין בנ"א מבקרים אצל חבריהם ואיכא פרסומי ניסא; מדין זריזין מקדימין; ע"ד הסוד).

ובחיי"א כלל קגד סי"ט שינה הלשון קצת וכתב, שלדין שמדליקים בפנים לכתחלה זוהר להדליק בזמן ומיהו בדעיבד כ"ז שב"ב נייעורים יוכל להדליק ולברך. ומשמע שאי"ז רק בגדר "טוב ליהרהר". (וה"ל הטעם לפי שברמ"א כ"כ רק בדעת ה"א).

ובחי" מהרצ"א הוסיף וכתב שמה שאי"צ ליהרהר בזה"ו להדליק קודם שתכלה רגל "היינו באם כבר איהר מהתחלת הזמן בשקיעה אבל על התחלת הזמן ודאי יש להקדים גם בזה"ז שהוא עיקר תקנת חז"ל".

ולהעיר מפ"י רבינו פרח' שבת כג, ב, שהרגיל בנר חנוכה" (בגורו שהריף) ד"הוויין לי בניס ת"ח - "כלומר שמדליקין בשעתו ונותן לו שמה הרבה כל ידיו ל"ו. ועד"ז הוא בשרידים מפורשי הראשונים שם. וכ"מ ברשב"א שבת כא, ב, שהביא הא דזריזין מקדימין למצוות בחדא מחתא עם הך (שם כג, ב) דר' אבין נגרא דהוי רגילי בשרגי ואמר ר"ה תרי גברי רברבי נפקי מהכא. ובאגה"ת לרבינו יונה (דרוש הל' יום ו' ספ"א): וה' רואה שהיתה בעלת הבית זהירה מאוד להדליק נר של שבת בעתו ונר חנוכה בעתו.

וכתב בס' אורחות יושר לר"י מולכו פ"א: וטוב ליהרהר שלא לאחר ההדלקה אלא יתייב ומיד בבא השמש בתחילת הלילה ידליקם ולא יאחר המצוה דדבר בעתו מה טוב ובפרט מצוה זו שמצותה היא בתחילת הלילה ולא כמו שראוינו בעירנו זו בהמוני העם ששהים לבוא לביתם ובאים לביתם לאחר שעה אחת או שתים אף שיוצאים ידי חובתם מכל מקום אינו מצוה מן המובחר על כל הירא את דבר ה' יתייב ומיד שהתפלל תפילת ערבית יהמר יחישא לבא אל ביתו להדליק את חנוכה ולכוין כחילו להדליק המנוורה של בית המקדש כדכתיב יערוך את הנרות ולא ידבר עם חברו דבר סחורה והבלי הנעולם ואם רוצה לדבר עם חברו או לעשות איזה דבר או לשתות יין ושכר ידליק הנרות ואחר כך יעשה אותו דבר.

מילואים י (הערה 105)

ואף שלכמה עדות חובת הקדמת תדיר היא גם באינו רוצה להתפלל כעת, כל שהגיע כבר עיקר זמן המצוה (ראה שו"ע אדה"ז סת"ל"א ס"ה. שו"ת גור ארי' יהודה שם). ובארוכה אצלנו שו"ת

בינה סק"כ. וכו"כ הגר"מ לעווינגער שם. אבל יותר נראה בדעת המג"א, ובפרט בדברי הפוסקים שהעתיקו דבריו, שזוהו רק דעת הרש"ל, ולי לא ס"ל (הכי).

ובאן המקום להעיר שראיתי למי שכתב שבפר"ח (סוסי תער"ב בד"ה ומ"ש מדליק) משמע קצת דס"ל שמברך גם כשב"ב ישנים וכדעת החמ"מ, ממש"כ להקשות על הרש"ל שבחצות כבר ישנים. אבל המעיון היטב יראה שדייק לכתוב "שכל שדעתו לישן כבר שכב וישן", לומר לך שעדיין ישנם מב"ב הניעורים, ובגמרא דבריו נתפס, במש"כ שמלדין שההיכר הוא לב"ב מדליק כל הלילה).

אבל, מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחיד בביתו, מדליק בברכה, וכמפורש בשו"ע סתרי"ז ס"ג (והתם מיירי פנמצא במקום שאין ישראל דלא יראה הנרות. וגם לפחות שייך פרסו"ג אצל הנכרים למאן דאת להו ביתי), ראה חמד משנה סוסי"ג תער"ב (ונסמן בלקו"ש ח"ג ע' 817 הע' 35. ח"ה ע' 319 הע' 12. ולכאז' צ"ל: תער"ב). שו"ת בית שערין או"ח סס"ט. והכי איכא למישמע גם ממו"ק סתרי"א: דכי מדליק לעצמו אטו לא סגי דלא ליתו אינשי ויחיד מי מיפטו. וכבר כ"כ בס' המאורות (הל' חנוכה) שבת כ"א, ב. וכו"ה גם בר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ט. ולהעיר שישנם בזה שניונים בתוכן בהנהרות. ולהעיר שבר"ד משיחת מוצ"ש מקץ שש"ל"ט משמע קצת שיש לחלק בין נרות שבת לחנוכה בנוגע להנמצא יחיד בביתו, אבל בס' המאורות (הל' חנוכה) הוא באו"א. וכן מוכח בפמ"ג סתרי"ב ע"ב ס"ק"ה לגבי אונן שהוא יחיד.

והאריכו בזה בכ"מ (ראה בח' מהרצ"א וחי' הגר"מ לעווינגער שם ועוד), ושכ"ח גם לשיטת המג"א (ודלא כברכת הבית ואג"מ שם. ועוד). ובמבא אנפי. ועיקר הענין, שאין פרסו"ג מעכב מצ"ע, ורק שצ"ל מצב שיכול להיות פרסום (ראה בעני"ז בלקו"ש שם). ובסגנון אחר, שכל שפרסם הנס כמה שביכולתו תו לית לן בה. וכו"כ בשו"ת שמש צדקה ח"א ס"ל (צ, ג) ד"ה אמנם היכר. ובפשטות, שכשאלו אחר שם דומה לשעת הסכנה, והרי עשה המוטל עליו, וממילא מברך ע"ז. אבל כשמצוה פרסו"ג ולא עשה כן, לא קיים המצוה כתיקונה ואינו מברך (וכש"כ אם נפרש שבדר יחיד דומה למקום שאין שם ישראל שהמצוה רק מדין זכרון הנס, ולא משום פרסו"ג).

וכע"ז באו"א קצת, דלא פלוג רבנן בעיקר התקנה. ובפשטות, שכל שהי' באפשרותו להיות זריזין מקדימין ולהדליק בתחילת הזמן כעיקר התקנה ומצוה מן המובהר לא תיקנו עבורו להתיר בדיעבד אח"כ (וכוננו) כתב האג"מ בעצמו בסדרת לישן קמא (בגמ'), משא"כ באונס. והיינו, שבב"ב ישנים גרע טפי, ודומה לה שאיחר עד אחרי שכלה רגל מן השוק (לת' קמא ע"ג, ו"ל עוד, שכמו שבזמנם הנמצא יחיד מדליק עד שתכלה, שמעיקרא קבעו הזמן בהתאם לרגל שבשוק, כמ"כ בזמנו נקבע הזמן בהתאם לזמן הבית, וממילא כשב"ב נמצאים מדליק כ"ז שניעורים, וכשמנצא יחיד מדליק כל הלילה, מאחר שהוא הוא גן הבית. וראה גם שו"ת להורות נתן ח"י ס"ט. וידבר דוד מועדים לשמחה ס"ז. ועוד. וזוהו גם אם מדליק באיחור, וכש"כ במדליק לפני חצות. ובפרט כשמדליק בזמנו, שלכמה דעות במדליק בזמנו לא גרע משעת הסכנה שתיקנו להדליק גם בלדיכא פרסו"ג. [ולהעיר שבמג"א סתרי"ב סק"ה הביא ד"ז להדליק כשב"ב מקובצים על דברי הרמ"א שבוה"ז א"צ לזוהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ומשמע שבמדליק בזמנו א"צ להדליק כשב"ב מקובצים]. ולא פשטות דברי הראשונים להדליק כמקום שאין ישראל, שסתמא ולא פירשו דקאי רק עד שתכלה, משמע דקאי כל הלילה. ובהכרח דשאני התם שאין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה הנרות, והוא גדר אחר לולא מדין הדלקת נ"ח דשאר אינשי, ורק לראות הנרות. ואכ"מ.

מילואים יג (הערה 118)

ושקו"ט בפוסקים אם עדיף שתדליק אשתו בעיקר זמנה, או שידליק בעצמו בהמשך הלילה כשעדיין ב"ב נייעורים. ולפענ"ד, עדיף שידליק בעצמו אח"כ, והכי נהוג. וגם המקדימים ומדייקים

(כל' הצ"צ בשו"ת או"ח סמ"ז), ומשו"ה מהני בשנים קוראים לאור הנר, או בשומר שנתמנה במיוחד להזכירו (וראה פמ"ג סע"ה בא"ס סק"ה. וגם במשנ"ב סק"ה נראה דס"ל לחלק בהכי, מדלא הביא שם דעת המג"א בבסק"ו. וראה בה"ל שם ד"ה אפילו. וראה גם בידי' שבעה' הבאה). וטובא יש לחלק בכ"ז.

מילואים יב (הערה 115)

הנה, כ"ה פשוט משמעות הראשונים, במה שכתבו הדאינא היברא הוא לב"ב עד עלוה"ש. ובלשון הראב"ה סתתקע"ב: דלב"ב הרואים כל הלילה שוה להדלקה. וכו"כ בסמ"ג הל' חנוכה בשם ר"י: וכו"ז שאין בני הבית ישנים שייך פרסום הנס. וכו"ה בהגמ"י חנוכה פ"ד אות ב. וכו"כ בהגה"ה בס' הנייר הל' חנוכה: כ"ז שבני הבית נייעורים. וכו"כ בעין חיים הון מלונדרין הל' חנוכה. [וצע"ק בלשון ס' המנהגים טירנא הובא בד"מ סק"ד. ואולי כוונתו שטוב להדליק כ"ז שכל ב"ב נייעורים. וכו"ה להדיא בהגהות ר"פ ע"ה הסמ"ק ס' רפ. וכן יל"מ באר"ח הל' חנוכה סט"ו ובכלבו הל' חנוכה סמ"ד בשם ר"פ, וכן בל' הטור שם בשם הסמ"ג. ולכאז' כוונתו להגהות ר"פ על הסמ"ק הנ"ל. ובחמ"מ דלקמן ה"ר מזה לשיטתו שהוא רק זהירות לכתחילה. ויל"ח כנ"ל). או"י, בחלקם ע"כ, דקאי במדליק בזמנו. וכו"כ בח' מהרצ"א לטו"ז סתרי"ב סק"ו בדעת המג"א. וכו"ה בח' הלכות הגר"מ לעווינגער תל' החת"ס, בדפוס בקובץ צפונות ג' יד ע' לח. ועוד. וי"ל ע"ד קריאת המגילה בזמנה שא"צ עשרה. וראה שו"ת חוקי חיים ח"ג ס' קט. אבל להעיר ממשמעות המג"א סתרי"א סק"ו. וי"ל. ואף גם זאת, שבחלקם איכא לפרושי דקאתא לאשמועינו ענין אחר לגמרי, שהנרות ידלקו כ"ז שניעורים, ולזה כתבו שד"ר בגדר "בחו". וכ"מ קצת בל' הכלבו ואר"ח שמה"ט יעשה פתילות ארוכות. ואפשר להעמיס כן גם בהגהות סמ"ק. וראה גם שו"ת משנ"ה ח"ד סע"ט בפי' הל' בהגמ"י חנוכה פ"ד סק"ב שכ"ז שאין ב"ב ישנים צריך פרסום הנס עד ע"ה"ש. (ולהעיר מלקט יוסף ע' 151 שיהא הנס נראה כל הלילה". וראה או"ח סתרי"ב סק"ו. חי' מהרם שיק למג"א סתרי"ב סק"ו, שביאלת יעקב לחנוכה. משמרת שלום סמ"ח ס"א. דברות משום שבת פ"ה הערה י. יומין דחנוכה סתרי"ב ד"ה לענ"ד). אבל על הפוסקים נקטו שפתילות ארוכות היינו בשנינו ח"ש, ותו לא. וראה גם בד"מ סתרי"ב סק"א ששולל פי' הנ"ל דלעיל].

ואין שיהי', כ"ז רוב ככל הפוסקים להלכה למעשה – ב"ח סוסי' תער"ב בשם שו"ת – ר"ל – הוב"ד בשכנה"ג סוסי' תער"ב. מג"א שם סק"ו. או"י שם סק"ו. כממ"ז כ"ז קנד דל"ח ס"ל סידור דל"ח ס"ל סק"ו. ס"ב. קיצור שו"ע ס' קלט ס"י. מ"ל"ח סכ"ז סק"ז. ערוה"ש סתרי"ב ס"ז. ב"ח וישב ש"א ס"ז. משנ"ב סתרי"ב סק"א. כה"ח סק"ו. לוח כולל חב"ד. ועוד. ובאג"ק ח"ב ע' פספ"ד תורתנו שאינו מברך. וראה לקו"ש ח"י ע' 275 פ"ה פרסו"ג. וקו"ש ח"ג וחל"ה דלקמן. וכו"ה להדיא בכמה שחיות קודש (מוצ"ש מקץ תשל"ט – בסרט הקלטת. וראה גם מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ושם שגם בזמנא ספק אם יכול לברך). מוצ"ש וישב תשל"ט. ש"פ מקץ תשמ"ח תושמ"ט). וראה ד"ה נ"ח תשל"ג.

[ודלא בדעת החמ"מ סתרי"ב סק"ג. ולהעיר, שגם בחמ"מ כתב למעשה שלכתחילה יקצם. ועוד להעיר, שבמשנ"ב בפנים סתם שלא כדבריו, ורק בשעה"צ שם סק"ז ה"ב, וסיים עלה, שספק ברכות להקל, ומ"מ מי שירצה לנהוג כוותי' אין מוחין בידו. וראה חי' מהרצ"א סתרי"ב לטו"ז סק"ו שדחה הוכחת המצ"מ. וצ"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס' קה (ועד"ז, בכמה מאחרוני זמננו) שספק כוותי' ההחמ"מ, ונגד כל הפוסקים.

ובפשטות, ולבנת המג"א וכל הנגדרים אחריו, כל שאר הראשונים שכתבו בסתמא שאפשר להדליק כל הלילה, מיירי רק כה"ג. אבל אחר פמ"ג בא"א שם בדעת השו"ע. (ואין להכריח ולחדש בדברי המג"א שכתב כן רק בתור הכרעה בין השיטות בעצם ההיתר להדליק כל הלילה. אלא שיש שחידשו באו"א, שלמג"א לפני חצות ש"ד לברך גם כשב"ב ישנים. וראה שלחן שלמה רס"י תערב. ברכת הבית ש"ד בשע"ד ברכת סט"ו ובשערי

ואולי הוא גם מחמת טעמים אחרים שעדיף שידליק בעצמו, וכדלקמן). ומש"כ בשו"ע אדה"ז בקו"א לסר"ג סק"ב שאין לבטל ת"ת עבור יתרון מצוה דמצוה בו יותר מבשלוחו, היינו במי שתורתו אומנתו כמפורש שם. וא"ש גם מה שר"ז לא הירד להדליק בעצמו שנתקשו בזה טובא בכ"מ (וראה גם שבט מישור פרייא בקונט' יפה לנו בשכסו"ס) - דתורתו אומנתו שאני (שסתם ת"ח תורתו אומנתו - תוד"ה זה ת"ח - סוטה כא, א. ולגבי ר"ז בפרט - מגילה כח, א. תוד"ה כגון - שבת יא, א. ובשאר ארבעה עשר שם. ומובן שלא רצה להפסיק לחדש בה דבר (ברכות כט, א), ולחזר אחר הנר במו"ש עכ"פ ממת חסידות (ברכות נג, ב). ואף שנתפרש שם הטעם שבמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין לבטל ת"ת, ולכאוף ד"ז קאי בכל גווני (וכה"ק בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סוסי' כז) - צ"ל שג"ז רק בתורתו שאינו רק יתרון מצוה, שבמצוה שבמרכיבם על"ע' א"תקבע. תורת שמואל תרכ"ו ע' רסט. וראה העו"צ (אשכנזי) להתל' ת"ת פ"ד ה"ג הע' 3/א. קובץ אור ישראל גל' סו ע' רבמ. וש"ג. כנישתא דבי רב לקרא"א שם. ובאמת, עדיף נדו"ל משאר מצוה בו יותר מבשלוחו שאינו רק יתרון מצוה, שבמצוה שבמרכיבם על"ע' עליו להפסיק לימודו - כ"מ קצת במהר"ט קדושין ע"א. וראה אור ישראל שם ע' רכא ואילך. ובכלל, משמע קצת בקו"א שם דקאי רק במצוה המזדמנת תדיר שאין לו לבטל בקביעות ולא במצוה הבאה מזמן לזמן. ואולי משום חביבות המצוה דמאי נ"ח לכבוד שבת שעל כאו"א לקיים בעצמו, וכד' הרא"ש הנ"ל.

וכבר העירו מסבאר, דתרי גווני מצוה בו איכא, שבמצוה שבגופו אפ"ל משום מצוה בו גופא ה"א א"פ ע"י אחרים, שאף שאפשר בשליחות, גם ע"י לאחרים לעשות חובת הגוף שלו באופן דמצוה בו. ורק במצוה שאינה חובת הגוף, שהיא ושלוחו שוים בדבר, שייך לומר שאפשר ע"י אחרים, ומשום מצוה בו אין לו לבטל תורתו. או כלל דבר זה ולאידך גיסא, דשאני הא מצוה משאר מצוה בו, שבשלוחו נמי מקיים המצוה ע"י שליחות, אבל כשאשאר מדלקת אינו מקיים המצוה כלל, ורק היא מקיימת המצוה. ואף דלא רמיא על"ל חיוב הדלקה אח"כ, לפי שהמצוה תקיימה כבר בביתו (ואתתין למ"ד שאין דין שליחות בנ"ח והיא חובת הבית ואכ"מ), סו"ס לא קיים המצוה כלל, ובכגון דא ודאי יאות שקיים בעצמו, דעדיף משאר מצוה בו. ומש"כ הפוסקים ב"ל מצוה בו - שיצטרף דלישנא הוא, והכוונה שעדיף שיעשה בעצמו. ולפ"ז, כל כי האי ודאי דוחה לדין זריזין מקדימין, ובמכ"מ מה שדוחה ליבטול תורה.

הנהגה, במאירי שבת כא, ב, שמנהג הצרפתים שאיחור זמן ההדלקה, ובמדיקין לאחר שעומדים מביהמ"ג, וכן ב"ט המאורות שם שהדליקו כשחוזרים בני הישיבה מביהמ"ד. ובפשטות, טעמם משום ביטול ביהמ"ד. ועכ"ז לא יצאו יד"ח ע"י אחר. אלא שלדידהו גם לכתחילה אפשר להדליק באיחור. אבל אנו בדידן קייל"ן שטוב להחמיר להדליק בזמנה, ואמטיילין ת"ת גם לזה, וכנהוג בתפוצות ישראל.

ומה שלא נהגו שנשים מדליקות לעצמן, אף שמצוה בהן יותר מבשלוחו - כבר תמא בו"מ ווישבו בכמה אנפי, וכמו שביטות שבת האשה מדליקה ולא חישי הגבויים למצוה בו (וראה בסו"ג ד"ה ומ"ש ויש. ובעולת שבת שם סק"א דנר שבת שאני ולא אמרינן מצוה בו, והובא בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"ב). ומהו, שהדלקתו בע"ה"מ מהני גם לאשתו, דאשתו כנופא (אבל איפכא לא אמרינן, שאין גופו כאשתו - ראה בית האוצר כלל רו. ושקו"ט מהו בכ"מ. ואכ"מ).

ואף שלדעת התוס' מהדרין מן המהדרין מדליקים רק כימים היצואין ולא חישי למצוה בו, וגם לרמב"ם בעה"ב בעצמו מדליק לכל בני הבית - אלא אנו לא קייל"ן הכי. וגם דבריהם היינו משום הכרא, או שההידור הוא באפושיו נהורי דבעה"ב לא באפושיו גברא, או דס"ל שאין לברך כאו"א בפ"ע בנרות ההידור (וראה מעיל אליהו ל"א לואנון ראב"ד ורומישיא על הרמב"ם חנוכה פ"ד ה"א).

ועוד וגו' עיקר, שחסר לו בדין מהדרין, וכשכ"כ לדידן שאפי' באכסניא שאשתו מדלקת עליו שידר מהדרין. ובכ"מ שמהדרין אינו רק בגדר הידור אלא מעיקר התקנה, ועד שיי"א שחייב למכור

להדליק בזמנה במשך ימי החנוכה (שכך טוב ונכון לעשות, כנ"ל), במו"ש לא הקפידו בכגון דא, אף שאפשר בדוחק עכ"פ תוך ח"ש לזמן צאה"כ, ע"י שהאשה תדליק מיד בבית. (וראה והלין בלוז למצו"ש בענין זה). ועכ"פ, שהוכרעה ההלכה וסוגיין דעלמא שעדיף שידליק בעצמו.

ונימוקי עמי, שלדידן האידיא שמדליקים בפנים - ובפרט לדידן שההדלקה בפנים ממש ולא רק בפתח הבית (ואכ"מ) - מותר להדליק מדיאנא כל העילה. וכן נהגו למעשה - ראה ב"מ סתער"ב סק"ד שכן, נהגו, ושכ"כ במנהגים (היינו מש"כ במנהגי טירנא שמדליקים קודם האכילה. ושם משמע דאדרבה הכי עדיף. וכ"ה בכלבו סמ"ד. ראה הלן. וכ"ה במנהגי מהר"ל שנהגו רוב העולם להדליק קודם אכילה אף שהוא עצמו הדליק מיד כשיצא מביהמ"ג. ובמקו"ח בקיצור הלכות שכך נהגו באשכנז. וראה נימוקי או"ח כאן במנהג האדמורי"ם). ונוסף גם הוא שיי"א שבזמנו שיעור שתכלה מאוחר הרבה יותר מבזמן הגמ' והקדמונים.

ומכיון שכן, אתינן להשקו"ט במצוה בו יותר מבשלוחו וזריזין מקדימין הי מניהו עדיף (ראה פ"ג סתרכ"ב בא"א סד"א. פתה"ד סר"ג סק"ב. ערו"ל"נ יבמות ע"א, א. וילקט יוסף שווארץ ח"ב סי' קלא). וסוגיא דעלמא שמצוה בו עדיף. (וראה שו"ת כללים מערכת, שם כל נח. שו"ת שבה"ח ח"ד ס"ס"ו. והכי נהוג אפי' לגבי ברוב ע"מ, וכדעת רע"ש סעי"ג לקדש בעצמן, הובא בתוס"ש ע"י סק"י, וחולק עליו. אבל להעיר מסברת האדמ"ת, שבאשתו כגופו ל"ש מצוה בו - ראה סדר אליהו בסופו. עריכת נה. קובץ מורי' סללו תש"ס. וראה גם בעירוה"ש סר"ג ס"ג. אבל בב"ח וט"ז ומג"א סתרה"ז דלקמן מוכח דלא ס"ל הכי. וכן בהנותן לשבת מוכח שלא סמכו על ההכנה ע"י אשתו, ודלא כערוה"ש הנ"ל. וכן מוכח מב"ח ועולת שבת סוסי"ג דלקמן לגבי נר שבת). ובפרט בנ"ח שכתב הרא"ש פסחים פ"א ס"י דמה"ט מברכים להדליק ולא על הדלקתו, אף שאפשר ע"י שליח, דאורחא דמילתא שכאו"א מדליק בעצמו בביתו משום חביבות הנס. (וראה שו"ת טוב עין ס"ט סק"ד. חת"ס יו"ד סרצ"ד). ואף שיש מאחרוני הזמן שנטו קו באומרם שלגבי נ"ח ל"ש מצוה בו יותר מבשלוחו שחובת הבית היא (וכבר כ"כ בשפ"א שבת כא, ב. ולהעיר מפנ"י שם בטעם שיש תיקנו בעיקר המצוה שיהא באופן דמצוה בו), ובסגנון אחר דמל יי הוא ומה לי אשתו, אבל מצינו כן להדיא בכ"מ גם לגבי נ"ח - ראה האגודה שבת פ"ב סמ"א, הובא בשו"ת מהר"י מינין ס"ב ב"ח סתרינ"ז. מג"א שם סק"י. ט"ז שם סק"א. וד"ו שם. ודה"ה הדלקת נ"ח (וראה ח"י נ"ח פ"ה ס' התיים ס' תו. ועוד. ורא' גם ח"י ח"י כלל קנד סל"ב. וצול"ע מש"כ שם בסל"ג שגם למתירים להדליק בעצמו באכסניא אין לו לסמוך ע"ז לפי שעיקר זמנה עד שתכלה ונוסעים להירידים כמה שעות בלילה. דוחק לומר, דמיידי מדליק אחר חצות, ולהעדות שבאורייתא חצות אין לברך, שהעיקר חסר מן המצוה. ואולי קאי כשחוזר לביתו וב"ב ישנים כבר, או דמיידי כשאין פרסום כלל באכסניא. ויותר נראה דלשיתת' קאי שכתב שם בסו"ט, שגם לדידן שמדליקים בפנים לכתחילה צריך להדליק בזמנה ורק בדיעבד מותר להדליק אכ"כ. (אבל ברמ"א כתב ב"ל ש"טוב להזהר להדליק בזמנה". אלא ש"ל שג"ז רק לדעת י"א שהביא שא"צ להדליק בזמנה. ומכיון שבפלגותא תליא לכתחילה צריך להדליק בזמנה. ובחי' מהרצ"א פי' דברמ"א קאי רק בכבר אירחוס מתחילת הזמן. ולהעיר, שבמאמר' ס' תו. נקוד. ורא' גם נקט שט"ס בהנודס במ"מ שברמ"א דעת עצמו", וצריך לכתוב כן על מה שסיים דמ"מ טוב לזהר, ולא על ה"א שבתחילת דבריו. ונפק"מ גם אם ה"א שברמ"א היינו דברי הרמ"א עצמו, וממילא דעתו נועה להקל, או שהביא דעת הטור רק כהנהגה המופיעה על הדעה בעשו"ל על י"א, ועדיין נראה לדינא דעת המחבר כדעה בעצמו שבשבתמא. ותלוי גם אם דברי הטור באו רק כמעתיק ומוריק מכלי לכלי, דהא נשתנה טובא מזמן הטור, שמדליקים בפנים ממש בבית החוץ)).

. ולהעיר שנפתש המנהג בתפוצות ישראל שישאל ביישובות וכוללים וביהמ"ד שמבטלים ת"ת להדליק נ"ח בעצמן. אף שאפשר שאשתו תדליק עליו בביתו. ובפשטות, לפי שמצוה בו יותר מבשלוחו.

ה"ד ובני יששכר (מאמרי כסלו טבת מ"ב אות לב. מ"ד אות יז. שם אות קטז. מ"ה אות יג), שמבטלין ת"ת ל"ח. וי"ל כמקרא מגילה שמבטלין לשמוע בציצור דוקא (ריטב"א מגילה ג, א. מג"א סתרפ"ז סק"ב). סתרפ"ז סקב"ג וכה), ולא זו בלבד אלא לשמוע ברוב עם אפי' כשיש עשרה במקומו (ראה ר"ן מגילה שם. ב"ח או"ח סתרפ"ז. שו"ת הרד"ך בית יג).

ומש"כ הפוסקים דהאינא איכא פרסו"ג כל הלילה, ושמ"מ טוב להזהר להדליק בזמנה משום זריזין, אינו משום שזריזין עדיף, ומיירי רק באופן שגם במונה איכא פרסום הנס, או שיכול להשתדל לקבץ ב"ב קודם – ראה מנהגי מהר"ל. לקט יושר ע' 151. ואדרבה, מצוינו שכתבו הפוסקים שעדיף לאחר ולהדליק אח"כ קודם אכילה, כמנהגי טירנא ה"ל, שהביא בד"מ שם, וכתב עלה שכן המנהג. וכ"כ המג"א סתרפ"ז סק"ה לדניא. (ומ"מ כנראה שהיו יחידים שנהגו גם ככגון דא להדליק בתחילת הלילה, כדמשמע במנהגי ורומיישא לר"י שמש, עיי"ש. וגם בזה אין הכרח משום דס"ל זריזין עדיף, אלא דסבריי רבנן שלא בטלה תקנה – ראה יוסף אומץ סתרפ"ג. וכ"כ מד"ל בערוה"ש סתרפ"ז ס"ו – או מטעמים אחרים כיו"ב (שהבאנו לעיל בהערה). אמנם, לדניא אינו כן, כנ"ל באורך).

וגם יש בזה משום שלום ביתו לפעמים, דעדיף מנ"ח, ולכמה דעות גם בנר של חול כ"ה, ועכ"פ ודאי עדיף להדליק באיחור מה"ט.

ותו, שבאופן כזה נחית לשקו"ט בענין חובת ברכת הרואה כשמדליקין עליו בביתו, וגם חייב לראות הנרות. וכל כגון דא, ודאי עדיף לצאת מבית הספק ולהדליק בעצמו אח"כ. וכבר כתב הב"ח סתרפ"ז ד"ו מ"ש הר"ש שגם ששאתו מדלקת עליו לכתחילה חייב לעמוד אצלה בשעת ההדלקה.

ועוד אחת היא לנו, מש"כ במק"ח סתרפ"ב בקיצור הלכות ס"ב שיעקר המצוה להיות אצל הנרות חצי שעה לראות ולשמוח בהם (והארנו במקור הענין בה"ע הבאה), וד"ל ל"ש במדליק ע"י שליח. ובפרט שכתבו האחרונים שנכון לישיב עם ב"ב ולספר בנסים שנושגו לנו, וכל הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ב) שמצות נ"ח חגיגה וכו' כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האיל והודו' לו על הנסים וכו'. ופרסו"ג כי יא עדיף נמי מהדלקה בזמנה שאינה מעכבת כלל.

מילואים יד (הערה 119)

במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – כבר העירו מרמ"א סתרפ"ז ס"ג: כי חייב לראות הנרות. וכבר כתב ברמב"ן פסחים ז, א. וכ"ה במקו"ח (שם): מצוה לראות משום פרסו"ג. [אבל ראה מאירי פסחים (שם ע"ב) שהרא"י אינה מצוה המוטלת עליו. וכ"כ במג"א סתרפ"ז סק"א בדעת התוס' סוכה מו, א ד"ה הרואה (ראה פר"ג ומחה"ש שם). אבל ראה מש"כ בזה בח"י חת"ס שבת כג, א. ערוה"ש סתרפ"ז ס"ז]. וכ"מ מדעת המור וקציעה סוס"י תרעה שסומא פטור מנ"ח. ומשמע מדבריו שגם במדליק בעצמו ברכת שעשה נסים רק מחמת הרא"י. וכן מצינו בריטב"א ומאירי שבת כג, א שהביאו לכרך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהכרכת על הרא"י (וראו פר"ח סתרפ"ז ס"ד). וכן להעירו מערוה"ש סתרפ"ז ס"ג שאין להדליק בשמן שריו"ר רע שמא יניחור ויצא ועיקר פרסו"ג הוא הרא"י בהנרות (ומוכח נמי לדלדי' לא סגי ברא"י לרגע. אבל כמה חולקים), ולהעיר מ"ס הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א שברכת הרואה היא כברכת ראית מקום הנס. (והארנו בזה במק"א בשר"ת ארבע דרב סי' א"תפנ). וראה אגרות הטיוול לאחי מהר"ל בקונטרס המילואים: העולם שמח בראיית הנרות הנוכה שיזכרים הנסים. ובמקו"ח קיצור הלכות סתרפ"ב ס"ב: עיקר המצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות ח"ש לשמוח בהם (ושם גם ע"ד נוסח הנרות הללו (מ"ס' סופרים פ"ב): "ולראות בלבד". וראה גם בשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה, שבל"א אלא לראות"ן משמע שהשתמשות היא ע"י הרא"י בהן). וביטוי"ה להאריך בשיירם וכו' עד משך ח"ש עכ"ל. (והידווש גדול בשו"ת שבי"ח ח"ג סמ"ג שיוצא יד"ח ברא", לחוד, ורק מצוה נה"ח המובחר

כסותו לצורך נרות ההידור. וי"א שקיבלו כחובה. וראה קצת מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'ערב. (ואף שבלא"ה הנשים אינן מדליקות בפ"ע, ולא הועיל מאומה להוסיף בנרות, בכ"מ אסברה לה דה"ט דדין מהדרין משום חיוב המצוה לעשות בעצמו. ולפ"ז לא מהני שליח לקיים גדר מהדרין. ומה שלא הקפיד בכך ר"ז, שאני ההם דמיירי באכסנאי שרד במקום אחר, וס"ל שההידור שייך רק במקום שדרין שם – ראה שו"ת תרומה ד" ס' קמה. מהרש"ל ספ"ה. פמ"ג סתרפ"ז מ"ז סק"א. ח'י' מהרצ"א מ"ו סקל"ד. אלא עד"ז עולה יפה להסברה (ראה ח'י' רי"ז הלוי ה'ל' חנוכה) בגדר מהדרין שהוא הוספה על נר איש וביתו, אבל כשבלא"ה ליכא הוספה כיון שנהגו הנשים אינן מדליקות לעצמן, צ"ע החילוק בין אכסנאי לשאר מהדרין. ובלא"ה חקישו לדין שגם באכסנאי עיבוד הידור להדליק לעצמו. וי"ל כדלעיל שלא רצה לבטל ת"ת עיבוד מהדרין לפי תורתו אומנתו. ויש שכתבו שר"ז ה"י עני מרוד. אבל ראה ירושלמי ברוכת פ"ב ה"ח. אלא שבכ"מ שההידור להדליק כאו"א לעצמו נתחדש רק כשהתחילו להדליק בפנים).

ועוד טעם בדבר שהחילו ע"י אשתו, לחוש לדעת ר"א שאשה אינה יכולה להוציא (ראה מאירי שבת כג, א בשם קצת מפרישים. ובראב"ה ח"ב מגילה סתקס"ט נסתפק בדעת בה"ג דבר. וכ"כ בביאור רא"ם ע"ד הסמ"ג סוף ה"ל חנוכה ד"ה אבל אשה, ושם פ"י שבאכסנאי נעשו מדליקים עליו בביתו היינו שאשתו הביאה שכנים להדליק. וראה גם שו"ת מהר"ח או"ז סוס"י קכה. אבל ראה רשימות חו' קמט).

ואף גם זאת, שכיון שמעיקר הדין יכול להדליק אח"כ לכשיחזור, ואף לו לבקש מאלו עבדו וכו' מדליקין עבורו, שהרי הוא בכלל תבא מארה למי שאשתו או בניו במרכין לו (וכ"כ במשנ"ב סתרפ"ה בבה"ל ד"ה אשה שגם לענין נ"ח כך הוא, ושם שאשתו מדלקת עליו הוא רק כשאינו בביתו. ולכא"ז לדבריו כ"ה גם כשאינו בביתו אבל אינו במשך הזמן כשאפטר אתה הדליק. אלא שאם לדין יש תשובה, שכיון שבפועל אינו יכול להדליק קעת אינו בכלל. וגם בעיקר ד' המשנ"ב יש לדון, דשמא בנ"ח ל"ש ד"ל לפי שאינו שומע ויוצא הברכה מהם. ואפשר להוכיח כך גם מנר שבת שמעיקרא כך תיקנו שאשתו ומברכת ומדלקת. וגם, שאין הנדון דומה לפי שאי"ז מצוה בפועל, וכך תקנת נ"ח נר איש וביתו. ובסגנון אחר, ששהיא חובת הבית, וכולם שוים במצוה ואין נפק"מ מי ידליק. (והיינו, שאף את"ל ששייך תבא מארה גם במי שלמד, וגם שכולם שני חובאי, מחמת הבזיון דבדבר, מ"מ בנדו"ז שהיא חובת הבית שאני). וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ז, א שהזכיר מארה רק לגבי מגילה ולא לגבי חנוכה שהזכיר שם ג"כ. וגם משתיקת כל הפוסקים בד"ז משמע קצת דלא סברי רבנן הכי).

ובנדו"ז, עוד איכא בגוה, וגו' עיקר, וראה שם שבהדלקה מאוחרת בד"כ י"ב כי משום מצוה בו אלא מהו פרסו"ג, שכל בני הבית נמצאים שם, ועכ"פ הוספה בפרסו"ג שכן אז נמצא גם בעה"ב בעצמו. ופרסו"ג ודאי עדיף מזריזין (ובפרט שכל עיקר סיבת ההדלקה בזמנה מעיקרא הוא משום פרסו"ג). ובמכ"ש ממה שפרסו"ג דוחה תדיר. וכן מוכח מהפ"ד ביום דוקא איש פרסום המצוה ופרסו"ג הדלקת כבורי מצרים, ולא בלילה שלפניו (ראה ש"ך שש"ה סק"ב). וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד סרס"ב. וראה גם בשפתי חכמים מגילה ז, א ש"כ בטעם שסעודת פורים צ"ל ביום פורים. וכן ממה שכהנים מטללין עבודתן קראת המגילה אף שיש משות אח"כ, ובתנ"ח"מ מבטללין ג, א שהוא משום פרסו"ג ולא כתבו משום זריזין (ועוד שפרסו"ג דוחה עבודה בזמנה, שחיבת מצוה שבעתה. וראה לקו"ש ח"י ע' 32). ואף את"ל שזריזין עדיף מרוב ע"ש (שקו"ט ש"ח בכ"מ. ואכ"מ), כשהוא משום פרסו"ג ודאי ברוב עם עדיף, שמה"ש יאחד וישמע מגילה ברוב עם – ראה שו"ת משנה שכיר ח"א סי' קד. וכן נהגו להקדים מגילה למילה מה"ט, דפרסו"ג עדיף מזריזין. ובעניינו גופא, מוכח כן ממנהג הנ"ל שנהגו להדליק קודם אכילה דוקא, וממנהג האדמו"רים שהדליקו באיחור מה"ט, וכאשר הליץ בעדם בנימוקי או"ח שם בארוכה. [ולהעיר מסדר משנה חנוכה פ"ג

המצוה). וס' למ"ד שהוא משום כוונה שלא לצאת, הא גופא שנהגו כן שכאול'א מדליק לעצמו ה"ז בגדר כוונה, וכדמוכח שלא מצינו שיזיהרו שעל המהדרין לכוון להדיא בזה. וכן כאן כיון שמדליק עבור התנוק הרי הכוונה שיהא עבורו ולא לעצמו. וזומה לברכות השחר ששומע מהש"צ – ראה אדה"ז סוס"ו. ואכ"מ. וכמו שא"צ לכוון שלא לצאת בהדלקת ביה"כ, ראה בחז"ל הנוכה על מט (ועוד), שכיון שרצונו לקיים המצוה בעצמו אינו יוצא ממילא. ודמאי להמנהג בספה"ע שחוזרים ועבורו ולא לעצמו. אהרי ספירת הש"צ (דברי נחמי' לסתפ"ט שם ד"ה אלא ששמע), וכן מותר לשואל לספור אחרי עניית המשיב (אדה"ז שם ס"ד. וראה תה"ל ס"ו סק"ד. סרצ"ו סק"ד) שכיון שנהגו כן ה"ז כאילו נחזונו שלא לצאת (ראה בארוכה עזרת משה תנונו ח"ב ס"ל). וראה ח"ג חזו"ע ט"ו בשבט ע' רעז. ושם ע' רגז. ובמק"א – בקובץ מבית חינו גל' ז – הארכנו לענין בחור בישיבה המדליק ביהמ"ד משום הדלקת ביה"כ, ואח"כ רוצה להדליק עוה"פ בישיבה לעצמו.

מילואים טז (הערה 150)

הסברא שסמך היינו בקביעות דוקא – כ"כ הפמ"ג סתרע"ו בא"א סק"ג, וז"ל: דע אכסנאי צריך להדליק דלא תימא כיון שאוכל על שלחן בעה"כ כ"כ דמי ומימאי יז בר אחד קמ"ל דלא כיון דאורח הוא ולאחר ילך לביתו צריך לשתף בפרוטה, והב"ב במשנ"ב סק"ד. אבל אפשר לדעת הפמ"ג עכ"פ. וצ"ע בנוגע למשנ"ב. ואכ"מ, דמיירי בסמוך על שלחנו רק לאכילה בלבד, אבל אם סמוך גם לשינה נחשב כב"ב גם אם נמצא רק יום אחד, עכ"פ לגבי ח"ה. גם אפשר דמיירי באכסנאי במשלם לבעה"ב, וכדעת גן המלך שכשכל מחסורו על בעה"ב א"צ להשתתף.

ויש שהביאו גם משר"ת הרשב"א סתקמ"ב שאפי' בחתן אצל חמיו צריך להשתתף. וראה גם שם סתקמ"א. ולפי פשוטו מיירי שאינו משלם לחמיו ונדחית סברת גן המלך. ובב"י נראה שיה"ה בין אצל אביו. וראה שר"ת מלא יועץ ח"ב ס"ב. ולאידך, בב"י בשם אר"ח מוכח שבבן או חתן הסמוך א"צ להשתתף, אם לא שנחלק שרק כשסמוך בקביעות נפטר מחובת השתתפות. וכ"כ לפרש חסד דחיק ואתי מרחיק, שאין לשלשן (אוכל על שולחנו) בד"כ סובל ד"ז. אבל הפ"י דקאי בדרך עראי א"ש, ואמטו להכי כתב "אוכל" ולא "סמוך". וראה ערו"ג בכנה"ג סתרע"ז בהגה"ט סק"ו (שיטה יב) "שמדקדוקי תשובת הרא"ש ז"ל יראה דמיירי בבן שאינו מבני הבית שאפשר שמשלם הוצאה, ולכן הזכיר השיתוף. (ובפמ"ג סתרע"ח בא"א סק"ג שכתב בדעת הרשב"א דרק בן גדול הסמוך על שלחן אביו א"צ שיתוף אבל אחר צריך שיתוף – ששמע שפי' ההתשובה אינה מענין השאלה. וצ"ב. ונראה שהפמ"ג מבין שמש"כ הרשב"א בסתקמ"ב הו"ע בל"ע למגרי, ואינו המשך מסתקמ"א). ועוד, שמש"כ הרשב"א שצריך להשתתף היינו בעצם הענין שיש חובת הדלקה, ואפשר שמה שכל מחסורו על הבעה"ב ג"ז בגדר השתתפות.

ויש ככתב הרשב"א מיירי בישן במק"א. ועוד נראה, מתוך עיון בלשון הרשב"א, שיתכן שפי' דמיירי באוכל באקראי לחוד, ותו לא, וסרה הקושיא. וראה שר"ת פרי השדה ח"ב ס"ע שנדחק בהבנת דעת הרשב"א.

ובלא"ה, הרי מצינו פלוגתא בראשונים בד", שבאר"ח חנוכה סוס"ו יא כתב שבן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחנו אביו הרי הוא כאכסנאי וי"א דאפי' סומך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כיד אביו. ואפשר שהרשב"א קאי בדעת הי"א. ואגן קיי"ו כדעה קמיתא, ואין הכרח להשוות הדעות. ועצ"ע, שבב"י נראה שהשוה הדעות, היינו דעה קמיתא שבאר"ח ודעת הרשב"א.

להדליק בעצמו. וכבר נתקשו בזה כו"כ. וצ"ע"ג להלום הדברים כפשוטם. ואו"ל בודוק, דקאי התם בדנין חשדא, וכוננתו שטועים בחכי אבל לא שכה"ה להלכה. או"י, דמיירי במי שמדליקין עליו. וג"ז דחוק. ובכ"מ שיש חשש בידוי מצוה כשמדליק והולך מיד. וראה גם שר"ת שב יעקב סכ"ב. מנוחה וקדושה על קס. וכבר העירו שלר"ה פתילות ושמים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה, ומהם שהטעם שמה יניח ויצא. ויש שכתבו גם מצד שמירה, כפס"ד השו"ע חו"מ סתי"ח ס"ב: שהי' לו לישב ולשמור. וראה גם תויו"ט ב"ק ספ"ו. ובכמה ספרים נת' גם על"ד הדרוש (ראה אמרי פינחס ש"ד ס"ח. שפ"א מקץ תר"מ. ייטב פנים מאמר הוד והדר אות י. ועוד). וראה שה"ש תשמ"ט ח"א ע' 132 הע' 82. וראה תמוצא זאת חנוכה תשל"ה. ועוד.

ומצאתי את שהאבה נפשי בחפץ ה' (לבעל אוה"ח) שבת כא, ב (בהבנת שיטת רש"י שמדליק בפתח ביתו ולא על פתח החצר), שמצות נ"ח מטיקרא היא פרסומי ניסא לעצמו, ושהמדליק יראה הנרות לא רק בשעת הדלקה אלא גם אח"כ, וכלשונו: דבעינן הדמדליקין נמי ראו יראו זוכרו יזכרו מהניסים והנפלאות ויאמרו בפיהם ואם יניח המנורה בפתח החצר נמצא שהמדליק אינו רואה הנרות ולא בראשונה כשנכנס לפתח החצר ואחר שנכנס כבר אינו רואה והי' כלא ה"ה ומצא שנעשית נר חנוכה רק לבני הר"ר ותיקון את העוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן.

וראה שר"ת מנח"ש ח"ב ס"ד: המדליק נרות בזמנו ואינו נותן אל לבו להבין שהדלקה היא להודות ולהלל ואפילו אם יודע שאסור ליהנות חסר לו העיקר הואיל ועיקר ההתקנה היתה על הלל והודאה לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו ואין זה דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין.

[ולהעיר בגוף הענין, שבהיום יום (כ"ה כסלו) נו' רק "שהי' יושב בסמוך להנרות חצי שעה", ולא שהסתכל בהם, ובר"ח חנוכה צ"ג ריגא וש"ושב בסמוך להם חצי שעה [הקדה שהי' כותב אז". ושם שלאחר החצי שעה – שחפץ שידליק 50 מינוט – הי' לומד גמרא בסמוך להם].

אלא שכ"ז סלסול וחיבוב מצוה ולא מדינא (וראה גם שר"ת משנ"ה תנינא ח"א סתקל"ו). ועכ"פ, באופן המבואר בפנים, שפיר דמי.

מילואים טז (הערה 129)

ואפרש שיחתי: דהא, שאף שבמצות דרבנן א"צ, כשמדליק עבור התנוק ה"ז הכיפף כוונה (ראה ערו"ג במשנ"ב סי' ס"ק סתק"ב במברך ברכהמ"ז עם הקטן להנכו במצות. ועוד, שכיון שבידעונו להדליק אח"כ זה גופא בגדר היפך כוונה – ראה שיחתי יט"כ תשל"ה לענין הדלקת האם נש"ק אחרי הדלקת בתה. ולהוסיף, עפמש"כ במשנ"ב סתפ"ט ס"ד בהה"ל ד"ה אימר, בעונה לספה"ע בבביה"ש ומנהגו לספור בצהא"ב, שה"ז למכוון בהדיא שלא לצאת והה"ג הכא כשנוהג להדליק בסמוך ולא בנרות. ולהעיר משאלת בעל הגאון פת"ז (השואל) בעו"ת מנחת הקומץ ס"ב בהאידנא שמדליקים בפנים ויוצא גם על שולחנו, היאך מותר לו להדליק איהו נר בביתו לאחרי וכו', שהרי שולחן הכר קיים המצוה. ותוכן התשו' מנחת הקומץ שם, שמדליק בכדי להשתמש בו, או שמדליק שלא על פתח ביתו, ה"ז הכיפף כוונה, עיי"ש דבריו). ועוד, שבכלל, בכ"מ משמע שההידור דמהדרין הינו משום פרסו"ג ולא משום שמכוון שלא לצאת (כ"מ בקו"א סרס"ג ס"ה. שפ"א שבת כא, ב. ועוד. וכ"מ מזה ענין) נרות ההידור. וראה ברכת ראובן שלמה חנוכה סל"ה. כרס אליעזר חנוכה סכ"ד. ועוד. והארכנו במק"א). ואף גם בקטן של הגיע לחינוך – ג"ז בכלל ההידור, שכאול'א מדליק. ואף כשאין הקטן מדליק בעצמו, הרי להרמב"ם בעה"ב גופא מדליק ממניני בני הבית. ומצא דאכתי נא מנרה מצותו של בעה"ב. ואף שלפ"ז ה"ז בגדר ברכה על נרות ההידור – ולכמה דעות גם בזה אפשר לברך. ועו"ל שמייחד הנרות עבור הקטן ג"ז בגדר מנהג ידון שכאול'א מדליק, ויכול לברך על נרות שלו, בכלל מהדרין שכאול'א מברך (ונרות בעה"ב הם בגדר מהדרין, או בגדר עיקר

ולמעשה, פסק המג"א שבסמוך על שולחן בעה"ב יוצא בהדלקת בעה"ב, ואכסניא היינו שאינו סמוך על שולחנו. ועוד כתבנו מזה בהשלמות להנדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 שמוע הברכה.

מילואים יז (הערה 159)

לתולעת הקוראים, אציגה נא הכתב והמכתב אשר עמדי בעזרת קוני, שמחה לאיש במענה פיו:
ב. שאין החולקים י"ל דס"ל –

א. דעת לסמוך על לקט יושר כידוע. ובפרט שלדידהו איכא ראיות רבות להיפך. ונימוקם עמם, שנתגלה מכת"י בשנת תרס"ד ויש שם חידושים מפתיעים. והוא במכ"ש ממה שמצינו בכ"מ שהנדרז מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל שנתכבו ע"י מי ששימשו. גם נראה מדבריו שרוב השאלות שבתורה"ד אירעו למעשה ולא כמ"ש הפוסקים. גם כמ"פ סוטר לדברי תורה"ד עצמו. ועוד שלא נמנה ברשימת תלמידי תורה"ד, ומעולם לא שמענו שמעו עד שהתגלה הכת"י. וראה שו"ת דברי יציב אה"ע עח. פאת שדך ד (אבל שם ס"ל שמשמטא לא נזדויף). צהר א ע' קפב. אבל ראש שם ז' תתקנ. וראה בהקדמת לקט יושר הוצאת מכון ירושלים. אבל בדברי רבותינו נשיאנו הובא בפשיטות שהוא לתלמידו – וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א הע' 5. ב. גם סוטר מה שכתב בעצמו לפני"ז, שמיד לפני"ז הביא מהשר שסומך על אשתו וגם אשתו אינה מדלקת. והונחתי למש"כ בשו"ת באתרא דתורה"ד קא, ש"כ אירע לו פעם אחת, דאיחו לא מדליק משום הדוח סומך עלה, ואיחי נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה הדוא ידליק עליה במקום שהוא". והיינו מדבריו שעשתה בצדק לסמוך עליו שפוטו ראה גם באכסניא.

(אמנם, גם אותה הביא בהמשך "אם הוא יודע באשתו שהיא יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בגו ביתה, לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית, או אפילו אם אינה יודעת, אבל בני ביתה יודעים דין זה, או שכיניה, יש לסמוך עליהם". ומוכח דליתא. וזו טענה חזקה יותר, שדברי החולקים סותרים לתורה"ד ולא רק לדברי תלמידו בלקט יושר. ויל"ד ובדוחק, שהכוונה שיוודעת עצם הדין שצריך להדליק, ואינה סוברת בטעות שהמצוה רק על הבעל. ואמטו להכי כתב "שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית", ולכאורה לטענת צ"ב, שהיא המצוה על שניהם בשו"ת, והול"ל שיוודעת שאינה יוצאת בהדלקת בעלה לפי שאינו בבית. אלא שר"ל שיוודעת שעל כל בני הבית מוטלת חובת הדלקה ולא רק על הבעל, ולא תחשוב שמשבעל אינו בבית אין חיוב.

גם י"ל דס"ל שיש מצוה על מי שנמצא בתוך הבית, ומשו"ה אינה יוצאת בהדלקתו. אבל אם הוא במק"א והוא באכסניא, יוצאת ממנו כדיון נר איש וביתו. ויש לבאר בתרת"א. ששכשאינם בביתם ליכא חובת הבית ונשאר רק חובה אקרקפתא דגברי, ובהו סגי בני א' לכל ב"ב, נר איש וביתו. ב. שכשניהם באכסניא אף שכאו"א במק"א לא אלים חובה דידה מדיד', ופוטרים זא"ז. וכ"ז רחוק ודחוק.

ובאמת, מוכח בשו"ע אדה"ז רסג, ט שכשאין מדליקין עליו בביתו, או גם אם הוא בביתו ואינו משלו, ה"ז בגדר שאין מדליקין עליו. וצ"ע ליישב עם הדלקה בביה"ב של הנשים – שם יא – דמוכח שהדלקתה שם פוטרת בעלה, שהרי סיים שיותר טוב שידליק בעצמו בביתו. ואולי, שם כוונתו שבאמת יש להם נר בבית שילא יכשלו, והכוונה שמחמת החשש שמקבלת שבת וצריכה לחפוף מוספיה ומדליקה גם בביה"ב כבדי רגמו בהדלקה ולברך שם. ויותר טוב שתדליק או שהוא ידליק רק בבית ולברך ע"ז).

ג. גם איכא לפרושי שהם פרודים ואולי אפילו חלוקים בעיטתם ובכנון דא אינו פוטרי. ופי' זה אינו רחוק כ"כ, והכוונה עכ"פ שאינם גרים ביחד בכלל ולא רק כעת. והרי כתב בהדיא שם שיש ב' פרושים שאין שניהם יחד, ושאין להם בית מיוחד. ונראה, שבכדי שיהא בגדר איש וביתו, צ"ל לא רק שהיא אשתו וכגופו דמיה וטפלה אלו, אלא שטפלה אלו בבית. וכיון שבכלל אינם ביחד בבית מיוחד, אינה בגדר ביתו להיות טפלה אלו ולבנות הימנו. אבל

כשנמצא באכסניא כעת. אבל בכלל יש להם בית מיוחד לשניהם, שפיר פוטרי. אלא שבמהר"ל מוכח שגם בה – כשגרים כאו"א בפ"ע – פוטרי – שהרי במנהגי מהר"ל בריש הלכות חנוכה, הביא שלכן הקדים מהר"ל להדריך כיון שבאים אצלו לשמוע הברכה ולראות הדלקת, כי הרב הזכיר ה' דר בבית לבד עם הבחורים אצל בית אשתו ובני' עמה בביתה ולא ה' נהנה ממנכסי אשתו ולא ה' סועד עמה. אלא שיל"ד שבאו רק לראות ולשמעו ולא לצאת. ודוחק. וכבר כתבו לשער שא' מהגדולים שבשו"ת תורה"ד הוא מהר"ל, ולשיטתו' איוול בשו"ת מהר"ל נג, שאפשר להדליק נר שבת בביה"ב.

ד. עוד טענו שבלקט יושר התנה גם "שאיין להם בית מיוחד", והיינו באכסניא אצל חבירו. אבל בלמון וכדומה שפיר יכול לפטור שג"ז בית מיוחד. ובשם הגריש"א כתבו שישאל חדר בבית חבירו וסגי בהא. ויש טוענים שכל פעם שמתאכסנים ה"ז כבית מיוחד, כיון שיש להם חדר מיוחד וכדומה. ואלו שמקילים בכל גונו, כנראה יענו כאופנים הקודמים.

ועכ"ז, לדינא קשה לסמוך לפטור בכגון דא.

מילואים יח (הערה 162)

וה"ט, דלא אישתמיט בשום מקום בראשונים וגם בפוסקים לעורך בדבר הרגיל שלא יברכו כשכבר עבר זמן ח"ש, והפוסקים סתמו הדבר ולא חילקו (ולראשונה העירו בזה בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ס ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א סס"ז. ומה שמצינו שהעיר בזה בשו"ת רעק"א מכת"י (ירושלים תשכ"ה) סמ"ב – הנה התשובה שם אינה לדעק"א, והכותב שם הביא ד"ז כקושיא בשם ר' הירשל ז"ל וספיקו מספק"ל בד"ז). ובפרט בימינו דקאי אחר ח"ש. ואפשר שבא להקשות למ"ד שא"צ שיעור, וכדלקמן. ונתפסקו הרבה בכונתו. ובכל אופן הוא בדרך קושיא ולא כפס"ד. אמנם, תעורר בזה כבר בחי' מהרצ"א לה, ב (מאמר ח חות ג). אלא שבכ"כ בדא"פ וספיקו מספק"ל בד"ז). ובפרט בימינו שמדליקין בפנים ובמשך כל הלילה, ואא"פ לידע מתי הדליק. (איברא, שמקום לומר שבספק אפשר לברך, ראה תוס' מנחות סו, א ד"ה זכר, ובכסף קר של גוי שמברך ברכת הנו במו"ש ראה בספק ברכה בדיאכא חזקת חיוב). ומה גם להדעות שא"צ שיעור, ולא מצינו שיעורו שאינו מברך ברכת הרואה רק בשעת ההדלקה ממש, ובחברך שכל שדולק לשם מצוה מברך. (אלא שבכ"מ משמע שלדעתו ז' שאין דין שיעור בשמן, כל השמן שבנר גדר מצוה). וכש"כ בזמנו שמדליקים בפנים, שמה שהחמירו ליתן שמן כשיעור חומרא בעלמא הוא, שמעיקר הדין א"צ שיעור, וא"כ כמעט ול"ש ברכת הרואה. וכן גם אם נאמר שאחרי זמן שתכלה גם אם הדליק מאוחר אינו מברך, הרי בזמנו שמדליקים בפנים ואין נזהרים להדליק בזמנה, הו"ל להפוסקים בדרות הקודמים לעורך דלא שכיח דין ברכת הרואה.

וזהו בנוסף להסברא שגם בדולק אח"ז בכלל נר מצוה (אף אם מותר להשתמש או לכבות) או עכ"פ חידור מצוה הוא. (וראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ד"ה כיון). ויל"ל שמוחלת לו לכבות או להשתמש לאורו מחמת דלא הקוצה למצוה, אבל כל עוד הנה דולק עדיין מצוה הוא, אלא שהתירו לו להפיקו מממצוה. (להעיר שלכמה דעות אסור להשתמש אחר ח"ש משום מראית עין). ובא"פ סתע"ב סק"פ ע"ז שפיר שיש מצוה בשום הרה. ועוד שיש"א שבזמנו שמדליקין בפנים מדינא אסור לכבות גם אח"כ שהכל בכלל המצוה. כן צ"ע, שאם נאמר שאין שיעור ושאחרי רגע הראשון עברה מצותו, נמצא שבשעה שמדליק נרות ההידור בטל מצות נר הראשון, ול"ש הידור אחר גמר המצוה).

אבל גם אי לכיכא שגם חדר מצוה או הידור מצוה – דינא הכי וכבר ביארו, שהיא כברכת השבת, ומברך כשרואה נרות שהודלקו למצוה, גם כשעבר זמן המצוה. ובסגנון אחר, שכיון שברכת הרואה היא לזכרון וחביבות הנס (תוד"ה הרואה – סוכה מו, א) גם לאחר זמנה מברך, וא"צ שיהא עליו גדר נר מצוה כעת, כל

כה"ח סתרג"ג סקנ"ד. ואם לא נאמר דס"ל למשנ"ב דשיעורא פורתא בעינן עכ"פ (ראה בית הלוי שבת כא, א ד"ה א"נ לשיעורא. שפ"א שבת שם ד"ה אמת רבא. שם ד"ה א"ב לשיעורא. וצ"ע מה שהוכיח בבב"ל מנר שב"ב קודם, דשאני שבת שצריך שידולק גם בילה. ובאמת, הדברים כמעט מפורשים בלבוש סתרג"ב ס"ב שגם במדליק בפנים דלא בניי שיעורא צריך "שיהא בו שידולק זמן מה שלא ידליק ויכהב מיד"), או שבמעמד במקום שיכהב גרע טפי שאינו בכלל מעשה הדלקה כלל (ראה גם במלך הובא בבב"ל ש"ט סתרג"ג סקנ"א. מו"ק סתרג"ג. ולהעיר שבמקו"ח בקיצור הלכות סתרג"ב ס"ב כתב שחזור ומכרז ודוקא אם ה' כבר רוח בשעת הדלקה. אלא שפ"כ גם בנוגע לגוף הדין שחזור ומדליק. אבל מסברא איכא למימר איפכא, כיון שסיבת הכב"ל אחמת דבר חיצוני, ראה הליכות שלמה פט"ז ס"ו. ובחי' מהרצ"א תכב דשאני שמן כשיעור, דבלא שמן לא תדליק בשום מקום, משא"כ בפני הרוח אפשר שתדליק במקום אחר, ועכ"פ נו כשר מיקרי דינאי) – "ול בפשיטות שהמשנ"ב כתב הטעם שאינו ברור לווחא דמילתא, שגם למ"ד שצריך שיעור אין לו לברך. ומצינו שהדבר מבוואר כבר בהשבות בעלי התוס' (ג. תש"ל) שהביא בשם רבינו משולם, "דהאי הדלקה לאו כלום היא". אלא שחזור ונסתפק "ושמא מאחר שאין שיעור אין לחוש רק שיקיים הדלקה כל דהו". ועיי"ש עפ"י בישוב הקושיא היאך הדליקו בחוץ כשיש רוח מצוי. אלא שבמבוא ראשונים שגם במקום רוח דינו כשענה סכנה שמניחו על שולחנו. ולדינא, סב"ל.

מילואים כ (הערה 169)

ומעתק כשאן ממענה לשואל כענין בענין זה: במענה לשאלתו בהנחת בגליון לוח יום יומי לימי החנוכה ש"אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן", מהו המקור לכך – הנה, כל ה"ל הועתק רבעי מלה במלה מהמג"א (סתרג"ג סק"ה) שכתב בזה"ל: "ואפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש אפילו יש נר על השולחן (רמ"א בתשו"י סי פ"א) וכ"מ בב"ח ורש"ל מיקל ע"ש". והנה בגליון ה"ל נכתבו הדברים בסתמא, וכמעט כלשון המג"א, מבלי להיכנס לפרטי הדברים, בכדי שלא לבלבל את הקורא בדברים מסובכים, ודיו לערבי שיחא כרבו, והיינו להיצמד ללשון המג"א. אבל יש מקום להעיר, שהמעין במקור הדברים יראה שמתברר לומר, הנתם מיירי באופן שמדליקים כאו"ח במק"א (וכפס"ד הרמ"א סתרג"א ס"ב שכ"ל), וכדמשמע קצת מלשון שו"ת הרמ"א (שציין במג"א): "בא"ח שמש א' לנרותיו ופוק חזי מאי עמא דבר, דכן נוהגין דכ"מ שמש שלו עומד עליו ומשמשו", משא"כ כשמדליקים כולם במקום א' (ע"י היכר, בחנוכיות נפרדות) יש מקום לומר שא"צ שמש לכאו"א.

אמנם, אף שפ"פ הלכה מסתברים הדברים, ובפרט שלפי הטעמים ע"ד הנגלה (שלא יאמרו לצורכו הדליקו או כבדי שלא ישתמש לאורם). נראה שבמדליקים במקום אחד א"צ בשמש בפ"ג, וכש"כ בזמנינו כשיש גם אור החשמל – מ"מ, לגופו של ענין, יש לצייין שבספרים הובאו כמה טעמים נוספים לשמש, ומהם טעמים שהם ע"ד הסוד. ובא"ח (ראה קוב הישר ספ"ד) ועוד"ו (קב הישר ה"ל. ועוד). שלא להשתמש לאור השמש ("וכפי הסוד אם הנחה מאורה עושה פגם גדול שיתאחו החיצונים באור העליון וכזכור בדברי רבינו האריז"ל) – בא"ח ש"א וישב ס"ד. ועוד"ו (קב הישר ה"ל. ועוד). ולהעיר, ש"א גם ע"ד הנגלה שלכתחילה אין להשתמש לאור השמש – ראה פמ"ג תורג"ק סק"ד. משנ"ב שם סקט"ו. וכ"ה בס"י יע"ב"ש שעור יקינור נר ה"ס".

וגם האריז"ל בכ"מ ביעמא דמילתא שצ"ל סך הכל מ"ד נרות דוקא (ומקורו טהור כבר בראשונים – ראה קונטרס סוד הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בנו של הרמב"ם).

ולפ"ז, מקום צמד – אף שבגליון ה"ל לא תפרש להדיא – שגם

שנעשה לשם הנס. וכל שעדיין יש פרסו"ג לעובדים ושבים או בני הבית מברך. וכש"כ הוא מזה שמדליק גם כאינו בביתו ובמקום שאין הראב"ל שאין שם פרסו"ג שמדליק לראות הנרות לזכרון הנס. ובפרט להב"ב כ"מ שהוא כדון וראה מקום שנעשה נר נס (תורת האדם להרמב"ן ענין הרפואה בתחילתו. א"ש הפרדס לר' אשר ב"ד חיים ש"ח פ"א. ועוד), וזה מיישבים מה שמברך אחרי הראב"ל כדון ברכת הראב"ל, ואמרו להכי כל שרואה נרות שהודלקו למצוה ש"ד. (ומשמע), וברכת הרואה עדיף שמברך אפילו ברא"י שני, אם לא בירך כשראה לראשונה. ובפירש"י סוכה מו, א ד"ה הרואה – אתא לאפוקי שלא יברך ב"פ).

ולכאורה כ"ה לשיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור ס"י קיא (ומפורש יותר בגירסא שבמהדורת בלאו סרכ"ב. ועוד שגם בנוסח התשובה, ולא רק בהשאלה, זכר להדיא. ולפ"ז נראה דלא מתברר לפרש שכונתו להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. וראה מאמ"ר סתרג"ו סק"א) שמברך ברכת הרואה "אפילו מאה פעמים". ועכ"פ שכלל רא"י מחודשת (של בתיים או נרות אחרים. ותלוי בחלוקי הגירסאות) איכא פירוט"ג באופן חדש, ול"ש כלל למצות ההדלקה, והיא ברכת השבח בכל פעם שרואה זכרון הנס. ואפילו עדיף משאר ברכת הראב"ל. ועוד, שדוקק לומר שמברך מאה פעמים בתוך ח"ש. (אבל אפשר שדבר הפלגה נקט, ורא"י לאו, דהא קאי גם בברכת הדלקה, ולדעת המדק"ק א"פ להדליק אחריו שכלתה רגל ומסתדק).

ועוד ראייתו למי שביאר, שכמו שע"י ההדלקה חל על הנרות גדר נר חנוכה, כך גם ע"י גוף הראב"ל נתחדש בהן גדר נר חנוכה, שבהיות ותיקנו מצות ראב"ל, הרי הראב"ל גורמת שיהיו בגדר נ"ח כל שמעיקרא הודלקו לשם כך.

וחזי לאצטרופי הדעות שמברך גם מצד עיצומו ש"י, אף שאינו עיקר דינא.

ולהעיר מממ"ג סתרג"ט בא"א שמברך ברכת הרואה בע"ש קודם השקיעה, אף שלחט"ז סתרג"ג סק"ט בכבדתה אז זקוק לה, ונמצא שאינו זמן המצוה אא"כ דולק בשבת.

וב"כ בגליוני הע"ס שבת כא, ב. שו"ת משפטיך ליעקב או"ח סנ"ו סק"ב. (ושם): לא ידענא מה ספק יש בזה למה לא יברך על נר שהודלק למצות חנוכה ולא מביעיא אם עדיין בני אדם עוברין ושביין פשיטא דאיכא פרסומי ניסא רק אפי' אם כבר שיינים הלא הוא מברך ברכת שבת והוד"ל. וראה שו"ת ויען יוסף או"ח סת"ג. להורות נתן ח"ב סנ"ב. ועוד.

ובנוגע לנרות ביהכנס – ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז ס"ו ובהערה שם.

מילואים יט (הערה 166)

וקצ"ע בדעת המשנ"ב, שבלא נתן בה שמן כשיעור נקט שאינו מברך דבפולגותא קאי וסב"ל – ראה משנ"ב סתרג"ה סק"ח. ובשעה"צ שם סק"ה הציב ציון לחמ"מ שם שב"כ. ואילו בהדליק במקום הרוח, שכתב בסתרג"ג סק"ה שאינו מברך נקט בשמש"צ שם סק"ה הטעם שאינו ברור שיכהב, והוא מהפמ"ג שם במ"ז סק"י (ושם, דשמא לא הוה ברור שיכהב. ופתילות ושמינים שאסרו בשבת והותרו בחנוכה ה"ט לפי שבסתמא אינו כהב – מאירי שבת כא, א. פנ"ז שם. בית הלוי ד"ה מ"ט. וראה שו"ת ש"מ מהדורא וקביעיה סמ"א ד"ה והנה אעתיק). ומשמע שאם ברי לו מברך. והרי לא גרע מנתן שמן פחות מכשיעור דבפולגותא תליא וספיקו להקל – ראה פמ"ג שם. שם טר"ה במ"ז סק"ג. סתרג"ב במ"ב סק"א. וראה שם ב"א סק"א. (ובדעת האומרים שבתן פחות מכשיעור מדליק בבכ"ה – דנקט שלכו"מ איכא שיעור. ויש שכתבו בפי' "לשיעורא" דלאחר זמן זה מותר לכבותה או להשתמש לאורה, אבל כו"ע מודו שצריך שיעור – ראה שו"ת חכ"צ ס"צ. נימוקי הגר"ב סתרג"ב ס"ב נדפס בליקוט מפרשים מכת"ב בשו"ע מהדו"ח). מתק שפתיים שבת כא, ב. וראה שבמ"א דלמקן כבונות הראב"ה סתרג"ב. אבל ראה נימוקי הגר"ב שם מש"כ בפי' ד' הראב"ה). ואכן בחמ"מ שם נקט חד טעמא לתרווייהו. וכ"ה בשמ"א קנד סק"א וסק"ב. וראה גם

נאחו בפתיחה ובדואי יכבה במהרה שאינו יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה. וראה עד"ז בשו"ת דברי אפרים אליעזר א"ח סימן קיד בטעם ההדלקה ברוב היוצא, שכיין שיש חשש שיכבה ה"ז כהעמידו במקום הרחוק).

ולהעיר, שבגוף הענין, כ"כ גם במקו"ח סתרע"ו ס"ד. מור וקציעה סתרע"ג ד"ה קסבר כבתה. וכשאר האחרונים – גם הם לא חילקו בין הנרות וכתבו בסתמא.

מילואים כב (הערה 182)

הנה, יש בזה כו"כ דעות וספיקות וספק וספיקות. ורמז לגוף הענין בשע"ת סתרע"ג סק"א. ובהרבה פרטים דן בשו"ת מהר"ם שיק א"ח סל"ב. ונקיטנא נפסאי בקצירי: ספק אם צריך שיען בכלל, ושמא מהני מה שהפתיחה נשאר בלועה וספוגה שיען (ול"ד לצנפך בקידוש, ופשוט דקאי באופי שלא נשאר כלל מה לשנות ולא חיילא הברכה). ועוד, שאם אין שמן עדיף, דמעיקרא לא חלה הברכה. ואפילו ביש שמן ונשפך לגמרי (וגם לא נשאר נר אחר, נדחתין לשקו"ט לברך על נרות ההידור. ועוד שקו"ט, אם אחרי שנשפך אפ"ל שהאחר יתא בדרך נר העיקר. וראה שו"ת שם הארץ ח"ג סל"ח), דלכאורה דמיא לדין נפל התורמוס – שמא חלה על הפתיחה. וגם בהוצרך להחליף הפתילות – מתרי טעמי כיון שאפשר להדליק בלי הפתיחה, וגם שאינו גוף המצוה, ועפמש"כ בשו"ת בי"צ ח"ב ס"ל"א, שיוצא יד"ח בנ"ח ללא פתיחה, והברכה לא חיילא עלה (ונימא דל"ד לנפסל השופר וכיו"ב, אף שבשופר נמי הברכה על הקול ולא על השופר). ולהעיר מהשקו"ט אם אורח צריך להשתתף גם בפתיחות אר קר בהשמך. גם בנשבר לגמרי ולכא"ל הפתיחה בלבד, אם נשפוט שאפ"ל להדליק כשאין לא שמן ולא פתיחה – י"א דמהני מה שיש לפניו שמן ופתילות אחרות (אף שאינו מוכן להדלקה הליילה. ומשו"ה ל"ד ליון מוכן לשנות בקידוש על כוס מלא מים ויון מוכן לשנות – ראה שו"ע אדה"ז סרע"א סכ"ח). ונחלקו רבונות בדיון לפניו כשאינו בודעני בברכת ציצית – ראה פ"ג ס"ח בא"א סקט"ו. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרו דרב ס' לת"ר, קחנו משם. ומודו גיטא, גרע טפי כשחלה הברכה בזה ונפל, אבל לא יאידך רוצה לקיים המצוה). ועוד דנו בברכת המצות בכלל, אם י"ל דלא חיילא על חפץ מסויים (אלא שמפורש באשכול הל' מזוזה לברך במחליף המזוזה. וכן ביוצא מסוכה לסוכה קייל"ן לברך – ראה מג"א סתרע"ט סק"ז ושו"ע אדה"ש שם ס"ד, אבל כבית מאיר שם, הובא בשעה"צ כבר בספר החפץ, וכן במחליף קידוש. אבל התם כבר התבאר במצוה, והנידון הוא אם הוא מצוה אחת או ב' מצוות). ודנו בתנאי הקשר דתפילין, והחליף הרצועות, ובולוב שאי"ב ערבה, ונפסל השופר או הציצית, וכן בלקחו ממו הטלית מיד אחרי הברכה, ומצאו טעות בקריאה, או שהראו לו במקום אחר ועוד. ובט"ז סתרע"ט סק"כ כ"ב בטעם כספה"ע ועדמה לה לנפל תורמוס. וכן נחלקו בשחיטה אם מברך שוב בנמצאת טריפה. וכמה סתירות בדבר. וכתבו לחלק מחילוקים מחילוקים שונים בדבר. ותלוי גם אם החפץ השני הוא מצוה אחת או אותה מצוה. והדברים עתקים (הכרעות יוגיעו). וגם אם נאמר שבברכת המצוות חל על החפץ (הכרעות רה"פ) – שאני לן כשיש כמה פרטים במצוה, כגון בנפסל הציצית והחליף הציצית אבל לא הטלית (ראה משנ"ב ס"ח סקמ"א. ודל"ד לנפסל סותר למש"כ בסתנ"א סקנ"ו בחחליף ההדסים. וראה בשעה"צ לקמ"ט). וראה בשו"ת הלק"ט ח"ב סק"ב, וכ"ז במשנ"ב סכ"ה בה"ל סי"ב, בחחליף רצועות התפילין, דל"ד לנפל תורמוס, דאילו ל' המאכל לגמרי, אבל הכא הקציצה הוא העיקר וכשבתלה הטפלה לא בטלה העיקר. ומסברא איכא למימר דשאני ל"ח, שהברכה על ההדלקה אע"פ האש ולא על השמן ופתילה. (ויש שה"ר מב"ח סע"ת"ב בשם הרא"ם שהשמן הו"ל מכשיירי מצוה, ולא דבר ההתם קאי גבי עשיית השמן). וגם אפשר דאסיק אדעתו, שהרי דבר גריל הוא (וראה ט"ז ס"ל קמ סק"ד. יו"ד סרע"ט סק"ב). שו"ת בנין עולם ס"ל"א. שו"ת אמרי יושר ח"ב סוסי"ו רב). וכללא כיוול לן בכל כיו"ב דסב"ל.

בזמנינו כשיש אור החשמל, וגם כשכולם מדליקים במקום אחד, יש מקום להרוצה בכך להדר בזה.

וי"ל עוד, שכה"ג ג"כ ע"פ מש"כ כ"ק אדמו"ר בטעמא דמילתא שמדליקים שמש גם ביום בביהכ"נ – "שיש עוד טעמים בענין השמש" – וכמו: שלא להכשל בהדלקת נר מנר (ע"י קיסם); דוגמת ההון המדליק הנרות (שעפ"ז מבוארת התמי' שהשמש מקומו למעלה מן הנרות, וארז"ל הסימן שרפים ממעל לו) ועוד. עכ"ל. (ולהעיר וכללה הדברים והאמת האלה – שהוא דוגמת ההון וכן ה"ה ממעל וכו' – מבואר שם בקב השו"ה, ובכ"מ).

ומכיון שכן, לטעם ב' הנ"ל (משא"כ לטעם הא' – נראה דבחד שמש סגי), י"ל שכמו שמדליקים לאור השמש בביהכ"נ ביום בכדי שיהא דוגמא לכהן, ה"ה הוא הטעם שכל המדליק בפ"ע הדלקה בפ"ע צ"ל אצלו שמש בפ"ע, וה"ז ככהן המדליק בפ"ע (שהרי טעם הנ"ל במקורו לא הובא לגבי ההדלקה בביהכ"נ"ס).

אלא, שעדיין יש מקום בדוחק לבע"ד לחלוק, שהרי לדעת הרמ"א, וכ"ה מנהגו, מדליקים הנרות מן השמש, וא"כ כשכולם מדליקים ע"י השמש, אף שמונח אצל מנורת חבירו, י"ל שה"ז כבר בדוגמא דכהן המדליק.

ומ"מ, לפי משנת"ל בגודל מעלת השמש, ושיש טעמים ע"ד הסוד בהדלקת השמש (וכרמיות כ"ק אדמו"ר "שיש עוד טעמים .. ועוד"). ונפשוט טובא גניי בגוו"י, ובמפלא ממך אל תדרוש, ואין אתנו יודע עד מה בסוד הדברים, ועוד ויעיקר שכו"ל לפי הסוד צ"ל דוקא הדלקת מספר מ"ד נרות – מקום גדול לומר שגם במדליקים במקום א', כדאי שלא"א"א היה שמש בפ"ע. וכמדומה שכן המנהג פשוט.

ועוד זאת מכיון שיש כמה טעמים שלא נתפרשו ("ועוד"), יתכן שלכמה מהטעמים צ"ל בדוקא כנ"ל.

מילואים בא (הערה 179)

והנה, בשו"ת מהר"י מברנא שם (הב"ד במש"כ סתרע"ג בב"ה ל"ס ב' א"ל להדקה. אלא שהשמיט ד"ז) כתב להקפיד רק בנר הראשון. ולכאורה טעמו אינו בכדי שיודלק היטב ולא יצטרך לתקון והט"ו ומחשש שמא יתכבה ושמא ידליק (ראה פסקי הי"ד שבת כ, ב. ח"י מהר"ם בנעט שם. ועוד), או שיכבה ולא ירד לאכול לבו. (ואשיליות ר"ת א"ת תצוה. מדרש שכל טוב בשלח יג. ועוד), דשייך רק לגבי שבת (ומפורש בריטב"א שבת כח, ב שניו"ט א"צ. אלא דלא קאי בני יו"ט של מצוה אלא בני דרשות), אלא משום חשש בריכה לבטלה (וא"ש מה שהוסיף "בשמברד"). ולהעיר מהעמק שבהערה הקודמת לגבי שבת). ועו"ל, שאם יכבה ל"ה הארכה עובר לעשייתו.

אבל י"מ באו"א, דאל"כ אי"ז בגדר הדלקה (ראה פירש"י שבת כ, א ד"ה תני ר' חייא: אלמא כבי האי גוונא הויא הדלקה), וה"ז כאילו דלקה מאלו – ראה אשכול סרס"ד ס"ג. בא"ח ש"ב פ' נח ט"ו. שו"ת התעוררות תשובה סת"ד. ולפ"ז, גם בשאר הנרות צ"ל כן. וצ"ע מ"ט חשיב כדלקה מאלו, והרי אשו משום חציו (ראה נמוק"י ב"ק ג, א בדפי הר"ף).

וי"ל גם דומיא דקמדיש להדעות שגם במקדש צריך ברוב היוצא (ראה התעוררות תשובה שם). וכן י"ל בבא"ח (שם). וכ"מ **צנת** בלבוש סרס"ד ס"ח. וראה תו"ש שבהערה הקודמת. (וי"ל גם בלבוש שכוונתו כנ"ל שתהא מעשה הדלקה, דאל"ה מאי שייאטי' דמנורת המקדש למצות נר שבת, אלא שר"ל שכמו שבמנורה צ"ל רוב היוצא שתהא בגדר הדלקה, או בכדי שידליק יפה, הה"נ בשבת).

ועוד טעם לחוש להדעות שלהידור כבתה זקוק לה, וא"כ מה"ט גופא ידליק ברובו. (וראה שו"ת מי יהודה אלתמאן א"ח ס"ל, שבירושלמי שבת פ"ב ה"א דס"ל הכי לגבי חנוכה (ותלוי בהבנת פי' הירושלמי) – ה"ט דס"ל כבתה זקוק. אבל להנ"ל אפשר שגם למ"ד אין זקוק חסר במעשה הדלקה). ועוד איכא בגוזה, עפמש"כ במשנ"ב סתרע"ג סק"ה, שפשוט שאם הוא רואה שהאור אין

מילואים כג (הערה 199)

בשו"ע סתרה"ט ס"ג הובא דעת בעה"ט ודעמ' שיוצא בקטן שהגיע לחינוך בשם יש מי שאומר. אמנם במו"א סתרה"ט סק"ד כתב כי האי לישון "דובר ב' פוסק בסיס" תרעה דעת בעה"ט שמכשיר בקטן". אבל איכא פרושי, דלאו דוקא, וכונתו להקשות שבסתרה"ט ס"ס סתם, ובסתרה"ט הביא עכ"פ דעתו. וכך הבין במחה"ש שם. אבל בפמ"ג בא"א שם נקט בדעת המחבר, ושכך פ"י המג"א, דיש מי שאומר לפרושי קאתי ואתי לדעה קמייתא. וכ"ז בהגהות לבו"ש שם, עוד השולחן סק"ד, ש"ת זבחי צדק ח"ג סמ"א, ועוד. וכתב המג"א שדוחק לחלק בין נ"ח למגילה. אמנם, באחרונים (ראה פר"ח סוס"ת תרעה. שו"ת הכ"צ בתוספות חדשים ס"י). הגהות חכמת שלמה שם. שפ"א שבת כג, א. ועוד) כתבו לחלק בכמה אנפי בין נ"ח למגילה. (ועיקרם, שבמגילה יוצא ע"י שול"ע, משא"כ בחנוכה שיוצא גם אם אינו רואה ושומע הברכות). ואכתבי צ"ע כמאן הלכתא. ובשו"ע אדה"ז סי' קפו ס"ג הביא כמה מצות שמד"ש שאין קטן מוציא גדול, והזכיר מגילה בהדיהו, ולא נקט חנוכה. ומשמע שנקט לדינא כבעה"ט ולגבי חנוכה. אבל ראי' גמורה אינה, ש"ל דנקט מילתא דפסיקתא, ובחנוכה נחלקו הדעות. ואף שגם במגילה ס"ל לבעה"ט שמוציא, לא קייל"ן כוות' בהכי, ועכ"פ איכא הוכחה שנקטינן דבמגילה דינא הכי הוה דאינו מוציא, ופרשתי לחלק ביניהם. (וראה ולק"ש ח"ו ע"ו 169 הע' 639 - לגבי נר שבת. ומציין למחה"ש הנ"ל ועוד. וראה גם שיחת ו' תשרי תשל"ה). ומעתה, כשקטן הדליק כיון שמספקא לן אם יצא, אינו יכול לברך שהחיינו בליל ב'. (ובברכת הבית סנד"א כתב שבדיעבד שהדליק כיון יחזור גדול וידלק בלי ברכה. וצ"ע, דהא בלא"ה יכול להדליק בברכה מטעם מהדרין. ואולי מיירי שרצה לצאת בהדלקת הקטן, וקאי להסברא שכל עיקר טעם מהדרין הוא רק לפי שמכוון שלא לצאת. ובמק"א והתקנה דלאו כו"ע מודו בחכי, ומקום גדול לומר שממהדרין אינו תקנה מיוחדת משום פרסו"ט. וכמ"ב בקו"א סרי"ג סק"ה). והיינו בזה בבירור הלכה בענין חובת הדלקה בבית, נספח ללוח יומי בשנים שעברו, הע' 8. והדברים עתיקים. אולם, לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה).

איברא, דאכתבי לא תבא, שהרי אין הכרח שלדעת בעה"ט מוציא הקטן את הגדולים בברכת שהחיינו, ותלוי בטעם שקטן מוציא הגדול - אם שבכלל תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, או דדרבנן גם מי שאינו בו חיובא כלל מוציא, או משום אף הן היו באותו הנס, או מחמת שהיא חובת הבית, וכי"ב בשאר טעמים. אלא שטעמים הראשונים לא יכונן דיוטא, דאין קייל"ן בשאר מצות דרבנן שקטן מוציא גדול וגם במגילה (ושאני בוכהמ"ז - ראה מג"א סתרה"ט שם. אדה"ז סי' קפו שם). וצ"ע איך נדייני' לברכת שהחיינו. ובא"א מבוטשטשט שתרע"ט שהדליק קטן שהגיע לחינוך בביה"ש דליל שבת, ששמע שנקט שאינו יוצא בשהחיינו ההקטן. אא"כ נפרש שרצה לברך בעצמו, שלא לסמוך אבעה"ט (משא"כ בהדלקה דלא סני בלא"ה מאחר שכבר הגיע ביה"ש) ובליל ב' לא בירך מחמת שהרהר הברכה בליל א' (ונתקשם בדבריו בשו"ת קנין תורה ח"ו סמ"ו. ועוד כתבו בזה אחרים ליישב כמה אנפי. ועצ"ב ואכ"מ).

אמנם מציון שלדעת המג"א סתרה"ט סק"ד באשתו מדלקת עליו יצא גם בבברכת שהחיינו שבירכה, ואינו מברך בליל ב' (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כהר"ע. וש"י). ואסברה לה בשו"ת ריקע"א מהדו"ת ס"ג שהברכות שבירכה בשבילו הן כאילו בירך בעצמו. ונתקשו טובא בהנבנת הדברים. ויש נבאישו שברכת שהחיינו על המצוות אינה אקרקפתא דגברא אלא חלק ממעשה המצוה. ובכל אופן, מציון שמויעלה ברכת אחר עבורו אף שלא שמע הברכה. ומעתה, יש להסתפק לשיטת בעה"ט אם מועילה גם ברכת הקטן. וסתמי דמילתא, ממה שלא נבאישו בפוסקים לדעה זו שעל הגדול לברך בעצמו, שלדידהו יוצא גם בברכת הקטן. ולהעיר מהקט"ש בקטן שהגדול בחנוכה לגבי שהחיינו, ולמעשה לא שמענו שחזור ומברך שהחיינו. ויש לחלק. ועכ"פ, מידי ספק לא יצא, וספיקו להקל.

מילואים כד (הערה 206)

וגדולה מזו מציון לענין ברכת השבח שהמברך על הרעמים וברקים פוטר גם העתידים לבא כל עוד שלא נתפזרו העננים אף שאינם עדיין בעולם. וכן בארם נתכוון בברכה על הברק לרעם שלאחריו נפטר כיון שהטבע נהרעם בא אחריו הברק. (ואין לומר, שמכאן משמע שאם לא ה' כך בטבע הבריאה לא מהני, דהתם שאני שאינו בידו. וכ"ה בברכת הגומל שבירך לפני שנתפא דלא מהני - ראה תשו' מהר"ם חביב בקובץ מור"ל שנה כג - נוסף לה ששם בירך בטעות). וכן פוטר בברכת שהחיינו בקריאת המגילה משלו"מ ומתל"א. (וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סרצ"א (ובכ"מ) לענין ברכת שהחיינו של האב בפה"ב להוציא הכהן, אף דאכתבי לא מטא הגאון ליד). וכמו שמברך על כיוסי הדם ופוטר גם מצות כיוסי בעומה (שם). ולגיון מהרש"א סכ"ח לש"ך סק"ו. ועוד, דשאני למ"ד התם שאינו פוטר - ה"ט שהשחיטה היא הפסק. וראה או"ז הל' שחיטה שפ"ז. לגיון מהרש"א סכ"ח לש"ך סק"ו. ועוד, דשאני ברכת המצות של"ל לברך ולומר וצונן, כשלא הגיע זמן (חיוב) המצוה, ראה לק"מ בהערה בדיוני קידוש במוצאי עשרה בטבת שחל בשבת (לענין קידוש לפני צאה"כ ושתיתת היין אחריו). אבל כשלא נשחט גם הראשון, ראה שו"ת אגודת אוזב מדברי או"ח ס"י. וראה בכי"ב שו"ת שפתי שושנים או"ח ס"ח). והכי נהוג עלמא בהפרשת חלה ממוצא נשחט ופוטר בברכה גם כשלא נילווה האחרים עדיין. ומציונו כדוגמתו שבזמנם בירכו על היין ופוטר שאר היין שבתוך הסעודה, אף שמבשלים אותו באמצע הסעודה בכדי שיהא ראוי לשתי', שייך חי א"ר לשתות הימנו (ראה פסחים פו, א - במשנת). וצ"ע בריטב"א ברכות פ"א הל"ד שביבקות טובים חיים יותר ממבושלים ובירך בפה"א על החיים צריך לחזור ולברך על המבושלים. ואולי, שאני התם שהברכה נשתנית, אף שנתכוון לפטור בבפ"ה. ובהערת המהדיר לשם נדחק בזה, ומוקי לה בלא נתכוון לפטור.

אבל ראה א"א מבוטשטשט סרו"ד ד"ה אולי, שנסתפק כשלא היו ראויים לאכילה. אמנם, גם לדבריו היינו רק במין אחר, והברכה חלה דרך גרוא, כיון שלא כלה מין הראשון. וגם מיירי באינו יודע שביבאו לו עוד, שהרי בדעתו לאכול עוד נפטר גם בלא שיהא לפניו ממין הראשון.

וראה גם בשו"ת חוקי חיים ס"א, הובא בכ"ה סי' קסח סק"ח. ואולי סברתו, שהברכה צריכה לחול במציאות על המין השני כעת, ולא שאכילה אחת היא. אבל דבריו צ"ע, ולא מצאנו כדוגמתו בשום מקום. וגם לא הביא דאי לדבריו. וסתמי לן הפוסקים שלא העירו בדבר הרגיל מוכח דלא שמייעא להו. וקייל"ן שא"פ להוציא חילוק חדש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמועינן בהדיא. וגם צ"ע מסברא לחלק בין אינו בעולם לאינו ברשותו (ולא קאתינן עלה רק מדין נמלך בלא ידע שביבאו לו). וכבר עמד בדבריו בשו"ת יחוד"ח ח"ו ס"א. יב"א ח"ו סכ"ז. אול"צ ח"ב פ"ב סי"ו. מגדנות אליהו ח"א ס"מ. צ"א ח"ב סי' ס"א סקט"ו. חוט שני ברכות ע' קצט. ובכל הפוסקים שדנו בענין הקבר ששתיים במשך כל הלילה כשניעוירים כל הלילה לא חילקו בקבר. ובשו"ת סבא קדישא או"ח ס"ו כתב להדיא הפכו בנידון הגו"ל. וגם לדידי' שאני שמיפסיק עשה ושתיים.

מילואים כה (הערה 210)

וכן מעשה רב (וכמ"פ) בדיוטא ובכתב. [וגם בלה"ק - חנוכה שמח"]. וי"ל שהוא גם בהתאם לפסד' הרמב"ם שהם "ממי שמחה". ולהעיר משיחת אדרי"ח עבת תש"ד בתחילתו (א"א גוט יו"ט). וראה גם שיחת כ"ו כסלו תשמ"ט בתחילתו (וכן בהמשך השיחה). ובכ"מ מובא שנתנוה נק' בשם יו"ט - ראה לקו"ש ח"ב ע"ד 631 ד"ה דרש. וש"י. וראה אבודרהם סדר תפלות השבת שימי החנוכה נק' בדבריו ובתוניהו יו"ט. ובב"ח א"ח רס"ל תרפ"ב שנקרא יו"ט כדאינתא במגילת תענית (וכן בהמשך דבריו: שאלו כולם נק' יו"ט). ובמחזור ויטרי סדר חנוכה בתחילתו: שהוא יו"ט כשאר ימים טובים. [אבל בל' הגמ' קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה - יל"פ

שאינו יו"ט כ"א הללל הודוא. וכ"מ בפירש"י שם. אבל להעיר מ'ה"ר"ן שם (ט, ב – בדפי ה"ר"ן). ובמגילת תענית (הובא בלקו"ש (שם) הנוסח באו"א: קבעום שמונה ימים טובים. ותו לא. ולהעיר שע"ד הסוד הוא רגל מכלל המועדים (שע"כ) דרושי חנוכה דרוש א. ועוד).

וכש"כ לדעת הראשונים שהם ימי שמחה – ראה ל' היש"ש פ"ז סט"ז דיו"ט נמי כפשוטו הוא. ולהעיר גם מט"מ שתתקצ"ו: דמצוה לשמוח ומשה"ה קראו יו"ט. וכן דעת הראב"ה ס' קצב שחזור בשבח ועל הנסים שחנכה נק' יו"ט. וראה הנסמן בבוה יומי לפורים.

אבל להעיר משר"ת הרשב"א סתרצ"ט, הובא בב"י יו"ד סוס"י ר"ז, נגדר שלא יאכל בשר חוץ משווי"ט. וראה שו"ע שם סמ"ז. רמ"א ס' תקע ס"א. וראה בט"ז יו"ד שם סקל"ח טעם ימים אלו נקראים יו"ט בלשון בנ"א, דהיינו כל שיש בו שמחה, אבל כיון שקצת דוחק שיהיו ימים אלו בכלל צריך שיאמר הנודר בפירוש שלכן נתכוון. וראה גם שיצא פורים וש"פ תשא תשכ"ח. ש"פ חיי"ש תשמ"ו. ועוד.

ובנוגע לשם חג (נוסף להפ"י בכ"מ דהיינו שחזור חלילה מדי שנה) – ראה שם ששם יו"ט נעלה יותר מחג. ולהעיר (במה שלא נקרא חג הנרות) מהמשך תע"ב ע' רכז. רשימות חוברת ג. ח' קכה. [ולהעיר מרש"י תענית ל, א ד"ה מחגה, שחג ומועד היינו חג].

מילואים נו (הערה 219)

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה "להמברכים בל"ג לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ הראש"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"כ בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתיים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור.) וכן הוכיח מזה בשר"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא.) ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי"ש שם בפ"י דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיות' – אינו נוגע לומר שבטור מיייר שאינו עולה יפה עם דעת הטור הראש"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזוהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפוש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספ. ואולי בונתו לומר שבטור מיייר במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאט' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור", וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע אל יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, לדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קייל"ן גם במגילה שלא יצא כ"ג? במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה והקבל גם בזה של דקדק באותיות', דשאני מגילה שמקולא אגרת שנו בהו.) [ואולי יל' שאבתי כתב ליכא לאוכוח, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שפיקיע לקולא, ומש"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כן מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי ידלג אכתי איכא למימי שלא יצא. איצא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמו כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתב"ב ד"ה ולמוקם, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שיח"א רס"י שט"ז]. ובכלל, שאינו מעלה בלתי בחיסר תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה ז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במ"א סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג ישו"ע שייך עולה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתב"ב סק"י:

אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש ח"כ ע' ג' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאם אמרו עם הש"צ. ולכא"ל לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתיים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ע הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאם לקרוא למפרע.

וכי"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (ואש"כ הא דקיי"ן שבטעה חזרו. ובל"א איכא למימד דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבה"ע הבאה.) וגם בפמ"ג שם סתב"ב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם ידלג באונס יצא פ"פ ויחסר לגמור כולו." [וצ"ע בכוונות ש"א"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה' מחויב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועי"ל, דקאי לענין הברכה, ש"א צ"ע לברך שוב, א"ע"פ שמ"מ עליו לגמור בקשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"א דלקמן שמ"מ לא קיים שכתב לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"א סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הרי קס"ב ס' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתב"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במק"ח"ש שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים כז (הערה 226)

וראה קונ' בקודש פינמה ע' 24.

ובספר המנהגים שם: והנה במשמרת שלום שם כתב דכשלוקחים 'פתילות הישנות ל"ל שזיהו ליקח פתילה של אמתול לנו הנוסף שמדליק בראשונה." ועיי"ש במהדו"ב. עכ"ל.ק. ולהעיר שבמהדו"ב א"כ הובאה גם סברת החולקים עליו בזה. ועיי"ש במש"כ להצדיק דעתו. ולכאורה אין כאן בס' המנהגים הכרעה בגוף הענין. וראה שו"ת בצה"ח ח"ד ס' קכח שלא נהגו כן כלל (ורק בכבה תוך שיעור זמן דליקתו יש לדקדק כן). ועיי"ש דקאי רק להשיטה שגם אחר שדלק כשיעור קדושתו עליו. ומעתך דבריו נראה שלא עיין במהדו"ב, שככל דבריו נמצא שם. ואכן, אנן קייל"ן לעיקר להתייר לכבות אחרי שיעור ההדלקה (ראה אצלנו לעיל בלי א' דחנוכה). וכן מותר להשתמש בנותר השמן אם דלק כבר כשיעור, א"כ הקצה לו השמן למצוה (ראה הלן' יום ח' דחנוכה). ועוד, שגם למה שכתבו להחמיר לכתחילה כדעת הב"ח – היינו רק מעיקרא, שיש להתנות בתחילה שאינו מקצה למצוה (וראה לעיל ליל א'), ולא כשכבר דלק. ועוד, ששלו"ץ מצוה אין להחמיר (ראה משנ"ב סתפ"ג סתפ"ג ח"ה ד"ה יום שנתר"ד סק"ח), אף שיל"ד בקל שכאן יכול לקיים המצוה בל"ז. ותו, שגם להב"ח ה"ט לפי שכל השמן (והפתילה) הוקצה למצוה, אבל אין לומר שהוקצה שיהא לנו העיקר ולא להידור, דכיון שאחר שיעור ההדלקה כבר ליכא מצוה, בהכרח שהקצאה היא שחבר הענין, שתשמש לחנוכה בכלל, אף שאינו לעיקר המצוה, וממילא גם נותר הידור בכלל. ואדרבה, עדיפי מינה, שלא רק משמשת לאחר זמן העיקר לכשכבר נגמרה המצוה, אלא שעלתה בקדושה משמשת מצוה למצוה עצמה, בשעת קיום המצוה, וכדי להדרה. ובאמת, נוסף למש"כ בבצה"ח שם, עוד חזינו בה תיזוהי טובה, שבתשמישי מצוה לכמה דעות ליכא דין הורדה בקדושה. ושול"מ שהקשה כן עמש"כ במשמ"ש בחזו"ע חנוכה ע' קה. ואם משום

בוקר, כל שכבר דלק הנר דין המותר כדשן. אבל בחנוכה מה שהוא יותר מהשיעור ליכא בי דין דשן, אף אם נאמר שגם היתור על השיעור הוקצה למצוה. ולהעיר מהסדרא שבשעת הנס לא הטיבו הנרות ודלקו לימים רצופים. וראה מור קציעה סי' ע"ד. חי' מהר"ם חביב שבת כא, ב. פנ"י שבת כא, ב ד"ה פליגי. הגהות אמרי ברוך סי' עתר לט"ז סק"א. שפ"א מנחות פה, ב ד"ה נר. שו"ת שו"מ ח"ב סצה. דע"ת סעת"ד. שהרי נמצא שמדליק הימנו עבור נר ההידור. ולכא"ו בנד"ל כל הסברות הנ"ל (בענין הפתילות) איתנהו בה (זולת הסברא דהו"ל כהתנה, דהא לא אסיק אדעתיה שיכבה, אף דשכית. וראה שו"ת הרמ"ק ח"א או"ח ס"ב, והב"ד בשו"ת אס"ד מערכת חנוכה ס"ג). וגו' עדיף טפי, שהרי בפתילות משתמש בנר הפתילה ששימש לנר העיקר עבור נר ההידור, ואיכא למימר דהו"ל הורדה בקדושה, משא"כ בשמן, הרי נותר השמן של אמונול עדיין לא שימש לקדושה, וליכא דין הורדה (אף שהמסתפק מהשמן חייב משום מכבה שכל השמן משיש להדלקה. אבל ראה תוס' ביצה כב, א ד"ה והמסתפק. רא"ש שם פ"ב סי"ז. שו"ע אדה"ז רס"י רסה). ולהעיר גם מדעת החכ"ם סתרי"א סי' ד"ה והנה, דפשיטא לי' שמותר להשתמש בנותר השמן לכל דבר מצוה. וכ"ג שנקט בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א סי' ד (זולת משום תקלה, יעו"ש).

וא"כ כש"כ בזה. אבל בפמ"ג שם במ"ז סק"ד (הביאו החכ"ם) לא ס"ל הכי. וכן מוכח בפר"ח של סק"ד בין השיטין לגבי נרות, ביהכ"ג, עיי"ש. (ולהעיר שגם במש"מ'ש אתי עלה רק מדין הורדה בקדושה ולא משום שהוקצה למצוה. ונראה, שלהדעות שאיסור הנאה בנותר השמן הוא משום ביזוי מצוה ודאי ליכא משיח לא. וגם להסברא שישמור כנרות של מקדש, כיון שכל הנרות זכר לנס ליכא בהא משום הנאה מנר מצוה). ובמוסיף בה שמן כשיעור, ודאי לית לן בה, שלא חייבו חכמים שיקנח הנרות, וכיון שעיקר מצות ההדלקה נעשית בשמן שהוסיף, הרי מה שמשתיך לבעור כתוצאה מנותר השמן של נר העיקר, לא רמי עלי' חיוב לכבות, ולכשתרצה לומר – אפ"ל שהשמן הבעירה הוא בגדר שריפה, כנ"ל.

וסתימת כל הפוסקים, שלא הזהירו בדבר השכיה, מוכח שלא חשו לזה. ובאמת, שכמעט מפורש כן בתחומא נשא סכ"ד ובפס"ד (פסקתא דחנוכה פ"ג, שם פ"א, הובא באו"ח חנוכה שכ"ב ובמרדכי שבת פ"ב סרס"ה. ועוד, וכ"כ השאלות פ' וישלח שאלתא כו, והביאו ברא"ש שבת פ"ב ס"ט בנוסח "רת"י", ובתוס' שבת מד, א ד"ה שבנר בושם ברייתא, והובא בנותר סתרי"א ועוד, שבהותיה ביום הראשון מוסיף עליו ומדליק ביום השני. (וראה שו"ת להורות נתן ח"ב ס"ג סק"ב). ודוחק גדול לומר כדלוה קאי רק במי שמדליק כעיקר התקנה. [וראה בערוגות הבשם עה"ת להנחה בסופו, דקמ"ל דליכא הורדה בקדושה במה שמדליק בשמן של נר א' ליום ב', אף דיום א' דאורייתא, ושאר הימים דרבנן, שנתנו על כולם גדר דאורייתא. וראה ימי יוסף חנוכה סל"ח].

ובלא"ה, הרי טוב להתנות לכתיחה שלא יאסר אלא כשיעור, וכל העושה כן מעיקרא ודאי אין כאן בית מחוש.

ושר"י שכן"כ להקל בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סת"ט סק"ב (הביא שם גם הסברא הו"ל שההקבלה היא גם עבור ההידור. אבל מש"כ שם לדייק מל' השו"ע שהנותר ביום השמיני עושה מדורה – ליכא לדיוקי מידי, שהרי בשאר הימים יכול להשתמש בנותר מנרות ההידור, וגם בנותר מנר העיקר עבור נר העיקר). וראה גם פסקי שמועות חנוכה על קלד. ס' חנוכה פ"י סל"ז.

מילואים כח (הערה 227)

והנה, ד"ף פשוט וא"צ לפנים שבדיעבד יצא שאין ההוספה לעיכובא, והשק"ש ר"ק אם יצא די"ח דין ההידור (זולת להאומרים שהמדריג מן המהדרין הוא מעיקר הדין. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יחי'ערב. אבל ורה"פ לא נקטו כן), וגו' ר"ק למ"ד משום מיים היוצאים (ולכמה דעות העיקר לדינא משום מעלין. וראה הנסמן בלק"ש ח"ב ע' 207 ה"ע 3. ואף שגם למ"ד משום מעלין, הרי למחרתו לא יקיים, דין מעלין – אי"ו מעכב בשמירת הדיוס, ורק שמועות חנוכה על קלד. ופשי' קאמר החכ"ם שיהיה דליוס'ן. ואף

דין קרש הנתון בצפון יתן בצפון (וכ"כ בנד"ד בשו"ת להורות נתן ח"י ס"ג) – הרי י"א דה"ט התם שלא לשנות סדר הקרשים משום ביוז, משא"כ בנד"ד דעדיף להשאיר הפתילה על כנו, ולא לשנותו ממקום למקום. ואת"ל שהטעם לפי שבצפון איכא קדושה יתירה (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תלז), והנ"ל בניר עיקר לגבי נרות ההידור (יעו"ש בהורות נתן), או כלך לדרך זה, שיש בנר ופתילה דין תשמישי קדושה (ראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' תרט לענין זריקתן לאפשה, ושם סי' ח'קפז לענין תנאי) – אכתי איכא להנזיז בה, שהרי מותר לשורפו, ולמה יגרע הדלקתו לנר ההידור משריפה. וכמו שבנר שככתה מורינון ל' לכתיחה לחזור ולהדליק, אף שמדינא אינו זקוק לה, וליכא בזה דין הורדה מקדושה.

[ולהעיר מאו"ז חנוכה שכ"ב: לדין דק"ל דכבתה אין זקוק לה משמע אין זקוק לה וגמרה לה מצותה לגמרי. והנה, יש ממלקטים אחרונים שפ' בדבריו ששולל סברא שאסור להדליקה מחמת שהוקצה למצוה. ונגררו אחריז לקוטאי בתר לקוטאי. ואין לזה שום שחר, שבסברא זו לא עלתה על הדעת שם כלל. אבל עיקר כוונתו שלדידי' דין איתקצאי למצוה תליי אם זקוק או לא. והדברים עתיקים.]

וראיתי למי שכתב לחלק שבכבתה שאני, לפי שכבר הקצה מעיקרא בדעתו כל השמן למצוה, וממילא שרי ל' להדליק שוב, כיון שכך ה' בדעתו מתחילה. אבל ד"ז אחי רק לגבי דין הוקצה למצוה, ולא לגבי דין הורדה בקדושה. ותו, מדוע לא נימא שבדעתו שאם יוכבה ישתמש בפתילה ליום מחר. ועוד איכא למימר ולחלק בדוחק, שבנר שככתה כיון שאינו זקוק לה ח"י כשריפה, משא"כ כשמדליק לצאת תקנת חז"ל משום מהדרין שאני. ולא ניחא לי בהכי, שסו"ס לגבי עיקר המצוה כרשות זיינין לה, וה"ו כשריפה. ואדרבה, את"ל שניר ההידור הוא בגדר מצוה ממש, אי"ו הורדה מקדושה שכל הנרות כגוף המצוה הן. ובלא"ה, לא מצינו איסור להוריד בקדושה מעיקר המצוה להידור. ובדעת הרמ"א סתרי"ד ס"א שאין להדליק מנר לנר – שאני התם, דקאי כשהוא דולק, וכמ"ש הרמ"א עצמו שאחר שעבר זמן המצוה מותר להדליק מהן. וגם לדעת הב"ח שם שפ"ז שהוא דולק אין להדליק מהן, מותר להדליק מנר לנר (ראה מהש"ב סק"ח). וכש"כ בנוגע לפתיחות ונותר השמן שמסתבר שכולם שוין זל", דשאני בשעה שדולק, דאיכא מצוה ביזוי מצוה כשמדליק נר ההידור מנר מצוה, ואיכא אכחושי משום. אבל אין כאן גדר הורדה מקדושה לגבי השמן והפתילה, וליכא ביזוי אכחושי מצוה. ולהעיר מהשק"ש בדעת הרמ"א ששאר הנרות "אינו למצוה כ"כ" וחל עליהם שם המצוה, אם י"ל נדעשים גם כעיקר המצוה – ראה לקו"ש ח"ב ע' 209 ה"ע 16. ח"מ ע' 168 ה"ע 11].

ועוד איכא בגוה, שכיון שהדרך תמיד להשתמש באותם הפתילות ליום מחר, הו"ל כהתנה שלא הוקצה למצוה, וממילא דינו כחולין ממש, ול"ה הורדה בקדושה. ובסגנון אחר שמעיקרא ה"ו כהוקצה גם עבור נרות ההידור. וכש"כ במתנה מעיקרא על הפתילה שיוכל אח"כ להוציא לחולין (ראה אצלנו גם לענין תנאי בפתילות), וכש"כ שיוכל להורידו בקדושה, שכבר פקעה קדושתה.

ונתעוררתי עפ"י בדבר השכיה, כשכבה הנר, אי אריך להשתמש בשמן של הנר הנוסף ליום מחר (ראה בסדה"י סדר חנוכה שכתב ביום השני להסיר מותר השמן ולקנח הנרות. אבל בנאס דאתי עלה משום הידור, ולא מידיא. ולהעיר שלא מצינו בפרוסקים ר"ק ע"ד החלפת הפתילות בכל יום ולא בנוגע לשמן. ובמדרש ובראשונים מפורש שמוסיף עליו שמן כדלקמי. ולכא"ו טעמא דמילתא, דשאני פתילה שאפשר להכריז בה שהיא מיים אמונול, ומשר"ה נהגו להחליף להראות שהנס נחחדש. ועוד שבשמן בלא"ה מוסיף וה"ו בא מן החדש בחלקו. אבל ראה בבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה (עו, א), דמשמע להחליף גם השמן. ויש שכתבו ע"ד הטבת הנרות במקדש. אבל בחנוכה ליכא הטבת הנרות שזמנה בבוקר. וראה גבורת יצחק חנוכה ס"ל. ועוד, דשאני דישון השמן שבמקדש שכיון שכולו משמש למצוה, מדיון תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד

דליכא הכיאר – איז מעכב. (וכ"מ בטור סתרע"ג בשם ר' יחיאל בהספא איהו השמש. וראה שם בד"מ וחיודישו הגהות. ואיך שלא נפרש, מוכח שאיז מעכב. גם ברמ"א סתרע"א ס"ו נקט בלשון ש"עדיף יותר בהדלקת כל אחד במקום מיוחד, הרי לנו שאיז לעיכובא.) ולהעיר שפשוטות הגמ' שבת כג, ב דר"א נגרא הוה רגיל בשרגא טובא (למ"ד שקאי גם ב"ח) שיש ענין בכלל ההרבות בנרות. (ודוחק לומר דקאי במהדרין מן המהדרין.) וגם לו היבאנא להו שמעכב (וראה שו"ת כת"ס או"ח סק"ב שר"ל בנדון דידי' שעי' שהוסף גרע עיקר המצוה. אבל אין הכרח בדבריו שהוא לעיכובא. וראה לקו"ש שם ע' 208 ובהערות. ועוד התם שאני שגרע ממספר הנרות וכיון שרצה לצאת כדון מהדרין לא נגמרה מצותו עד שידליק כהוגן. וראה בבית הלוי בסוגיא דחנוכה (שבת כב, א ד"ה רב אמר) שכיון דנכבה אחד מהם וכבר אינו כמנין הימים שוב ליכא בהנוספין ההידור. ולהעיר שבשו"ת רעק"א תנינא סי"ג (ובכ"מ) מפורש איפכא מחכת"ס, שכשגמר נר העיקר נסתיימה מצוה וההוספה היא רק מעין מהדרין) – הרי בשעת ההדלקה כבר קיים ההידור, ולא מסתבט שנתבטל ההידור כשהוסף אח"כ עוד נר. (וקצת רא' מזה שרש"ל אמר הנרות הללו בעודו גומר להדליק, אף שלפ"ז נמצא שהפסיק בין נר ב' לג' וקלקל בעיקר המצוה – ראה שו"ת מנח"ל ח"ד סי' קטו. אבל ראה שם ח"ו סס"ד. ויש להקל. וראה ערו"ת מנח"ל ח"ב פרק"א בהגהות רא"מ הרוויץ שבת כג, ב שמה שבעשאה כמין מדורה אפי' לאחד אינה עולה הוא רק כשהדליקו בב"א אבל בואר"ח יצא הראשון למ"ד כבתה אין זקוק לה. אבל ראה ס' החיים למהרש"ל סתרע"א ס"ד. ליתא יוקב"א ד"ב קונטרס הנרות סק"ל. שו"ת מנח"ל ח"ב פרק"א סי' קפ"ב. וי"ל דשאני עשאה כמין מדורה שעי"ז מתבטל הפרסו"נ למפרע. ועוד רא', שהרי כבתה אינו זקוק אפילו אם כבר רק מקצתו, אף שאחרי שכבו בטל ההיכר.) ושו"ת שכ"ב בפניני חנוכה ע"ה לה בשם הגריש"א.

ואולי י"ל בכבוד החכמ"ש, שדן אם יצא עיקר המצוה, ולא משום מהדרין, וקאתי עלה מדין בל תוסיף, וכוונתו לומר שבנ"ח אם הוסיף לא קלקל בעיקר המצוה. וי"ל בואר"א קצת, שכיון שהדליק נר נוסף שאינו של מצוה סק"ד דליכא היכרא למצוה, ולא יצא כלל.

ואין שיהי' העיקר בכ"ז, שצע"ג מהיכא תיתי להתיר לכבות כל הנרות, שנמצא מכבה נר של מצוה מחמת ההידור. ובאמת, נראה אסור לו גם לכבות רק נר אחד, שהרי הוקצה למצותו. ולא תימא שהיא בטעות, שהרי כה"ג ממש מצינו בנתן שמן בטעות יותר משיעור חצי טעיה, כגון שהיתנה הפתילה דקה וטעה לחשוב שהיא פתילה בינונית שתכלה את השמן, דאפשר כיון שהוא הקצה מדעתו אף שבטעות הוא נאסר (ראה שלה"ג, בה"ד במג"א סתרע"ז ס"ק' ובמשנ"ב שם בבה"ל ס"ד ד"ה לשיעור. וראה בעט"ז שם סק"ה. וראה שדה הארץ סל"ה. דה"א ס"ד מערכת חנוכה סק"כ). וגוד"ד ממש דומה להנ"ל, דלא שנא לו בין מוסיף שמן בטעות למוסיף נר בטעות. ועוד טעם, דמאן מפסי לידע הי עיקר והי תוספת על העיקר.

ומה שכתבנו בהלכות נר הנוסף – מקורו טהור מראב"ה שבת סקצ"ט דס"ל גם בנרות שבת שאין להוסיף נר שלישי, וסיים ש"אם צריך לו ירחיקנו להכירא כמו בנר חנוכה. ואף שבפשוטות מש"כ כבנר חנוכה כוונתו לגוף הענין שצריך היכר, או להדין שיש להניח השמש מרחוק – עכ"פ למדנו בהדלקה לחוד סגי

וראה שו"ת דברי ישראל ח"א סר"ז. שהרמ"ד ס"ע"ג קנין תורה ח"ו סמ"ח. ח"ז סנ"א הג'. ח"ח סל"ו. וחזר בו ממש"ש שם ח"ד ס"פ).

ולהעיר שמנהג חלאב להדליק נר נוסף כל יום (ורק ביום השמיני מניחים נר הנוסף מחוץ למנורה) – ראה האוצר גל' כג. מה.

מילואים בט (הערה 231)

ובאמת, גם כלי עיקר ד"ז שני"ח קודם לנו ש"ק קאי רק באיש המדליק שניהם (או באשה המדלקת שניהם). וכן מפורש באר"ח

הל' חנוכה סט"ו (וד"ל לא הועתק בב"י). וכ"כ שם דין הדלקת הנר בע"ש ס"ו. ומה שנהגים גם כשהאשה מדלקת נר שבת – אפשר מחמת שדעת הבה"ש שאחרי הדלקת נר שבת כולם אסורים במלאכה (ראה ר"ן שבת י, א בדפי הרי"ף ד"ה ומאמרנין. וליטי הגבורים שבת ט, ב, ועוד. וכ"כ בהגהות לבושי שרד סרס"ג ס"ד סקב"ג. ערוה"ש סרס"ג ס"ז. העמק שאלה שאילתא מג סק"א. שו"ת פרי יצחק ח"ב ס"ח ד"ה עוד. וראה בהגהות איש מצליח על משנ"ב דאת"ר שו"ת אול"ח ד"ה פמ"ג ס"ח), והמבחר חשש לדבריו (בהלכות חנוכה עכ"פ. וראה שו"ת שיה דוד גבאי ח"ב ס"ט), ונהגו כוונת"ו בע"ש חנוכה, לחומרא עכ"פ, שאין בכך הפסד (ראה בב"י. ול"ש החשש מחמת הדעות דתדיר קודם, שהרי בתרי גופי ל"ש קדימת תדיר), וסדר זה נאות יותר (ובשבה"ל סקפ"ה), דודאי אורח ארעא לאדלוקי דחנוכה ברישא והדר לאדלוקי של שבת אף שלעולם אם מדליק של שבת לא מיתסר במלאכה). ועוד טעם, מישום לא פלוג (ראה עד"ז דבריו צבי סתרע"ט – לענין אחר. וראה ערוה"ש שם ס"ג). וגם דלא יאות שתצא יד"מ נ"ח אחרי שקיבלה שבת, שכיון שמצוה הדלקת נר שבת היא גם על האיש, ולאידך האשה חייבת בהדלקת נ"ח אינו מן הראוי שתדליק נר שבת קודם לנ"ח. ובפרט להסברא שהמצוה דוקא בע"ש, שכך תיקנו מעיקרא, ובהדלקת ליל שבת (כגון לחולה) אינו יוצא (ואכ"מ), וכיון שכשמדליקה נר שבת קיבלה שבת ועשאה לילה אין לה לצאת אז, (ומש"כ בשו"ת בנין שלמה סנ"ב שכיון שקיבלה שבת אסור לה לעשותו שליל למצות נר חנוכה – צ"ע, שהמפורש בשו"ע או"ח סרס"ג ס"ז. וכה"ק בפרי יצחק שם. ואולי ס"ל שבנדו"ד גרע שבהדלקת נ"ח צ"ל בשליחותא ממש, ואף שג"ז צ"ע, ובתרתיה. א. דמ"מ לישתי. ב. ועוד, דתיסי בגוף ההדלקה מחמת חובת בית, נר איש וביתו וא"צ לדין שליחות. ואולי הכוונה להוציאה בדין מהדרין שאשתו כגופו. וגז"ז צ"ב. וגם לא נרמו כלל דבריו. וי"ל באר"א קצת שכיון שהדלקת נר שבת פ"ן.) וגם דנ"ח חביב משום פרסו"נ ורואי להקדימה – ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב סתשנ"ז. (וראה שו"ת יד אליהו גגולר ח"א בכללים מע"ס ס"ג משום חביבה מצוה שבעתה). וגם שמא ישכח מהדלקת נ"ח, או שמא יטעה לומר שאע"פ שקיבל שבת ומותר לו להדליק נ"ח, אח"כ – הגהות איש מצליח שם. ובבא"ח ש"א פ' וישב ס"כ כתב שגם כשהאיש מדליק נ"ח והאשה מדלקת נר שבת מתנין עד שידליק הבעל נ"ח שיש דבר טעם ע"פ סוד (ראה שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א בסופו (קט, א), פל"ק שער חנוכה פ"ד. טור פרק"ט סתרע"ט סק"א. ברכ"י סתרע"ט סוסק"א). אבל להעיר משמן ששון ח"ג דרוש חנוכה ס"ג (קלט, ג) שדרוש הנ"ל שבעה"כ הוא מזולתו ואין לסמוך. וכללות הענין מבואר בכ"מ בדא"ח, שנו שבת ענינו העלאה ונ"ח – המשכה.)

ולהעיר מפמ"ג בא"א סק"א להסתפק בהדלקה כבר נרות שבת ואחר מדליק נ"ח בשבילה היאך מברך להדליק. (ול"ד לנרות שבת – ראה שו"ת אדה"ז סרס"ג בקו"א סק"ג). וגם בברכת עעשה נסים ושחאינו כתב נר מדין רואה. ומוכח שאם אין ההדלקה בשליחות, וכל היתא ראינו לא מצי עביד לא משוי שליח, ורק מדין ממונו ומעשה קוף עביד, איז קיום המצוה כדעבי. וי"ל.

מילואים ל (הערה 232)

גם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סקמ"ו כתב שבנוסע בבא"ן ששילם בעד כל הילה היו כשוכרו לו בית דירה לאכול ולישן שם ומדליק שם שזהו ביתו.

ויש נקרא להחמיר, דשאני אכסנאי שמתארח בעיר אחרת, ומיילא ונטא עעקר מקירתו הקבועה, אבל אם מתארח באותה העיר לא נפטר ביתו הקבוע מחיובו של נר איש וביתו, ואע"פ שלא נמצא כלל בביתו במשך השבת. וכ"מ פשוטות הל' בקיצור שו"ע סקל"ט ס"ט (ועוד) שמי שהוא בעירו אלא בבית אחר כשהגיע זמן הדלקה צריך לשוב לביתו ולהדליק.

אמנם, יותר נראה כבפנים, חזא שבט"ז סתרע"ז סק"א נ"ח נחית לחלק כן, ודלא הכי, עדיא הו"ל לט"ז לחלק כן בין אכסנאי

בסק"א שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם, שנראה כסותר מע"כ בנוגע אוכל סעודת מרעות באקראי, ועדיפא ה"ל לאקשווי מגוף הדין שמתפתח בפרוטה, דמוכח מינה שאין חובת ההדלקה בביתו דוקא – לפי שבאמת אין ראי' משם, דאנא אימנא, שאף שהחידוש דאכסנאי שגם מי שאין לו בית לא נפטר מחובת הגוף, אבל אכתי אין בידו להדליק במקום האכסנאי, שאין שם הדלקה במקום שאינו ביתו, ויכול לצאת חובת הגוף רק ע"י השתתפות בפרוטה, שנעשה שותף בהדלקה כשירה – הדלקת בעה"ב בביתו. ברם, השתא דחדית לן שהאכסנאי יכול לקיים גם מצות הדלקה בעצמו, נתעוררה הקשיא, דמאי שנא מאוכל סעודת מרעות. וענ"כ לחלק, שההיתר להדליק בעצמו לא יכון רק אם שכיבתו שם. ונמצינו למדים כמה דברים: חדא, שדוין האכסנאי שמתפתח אינה כהדלקה ממש, ואפשר שאם בידו חייב לסדר שיישן שם. ולאידך, שההיתר להדליק בעצמו לא יכון בכל אכסנאי רק אם שכיבתו שם. ואף גם זאת למדנו, שאם אכן שכיבתו שם אין סיבה להעדיף ביתו ממקום האכסנאי. ורזא אצלנו בשר"ת באתרא דרב ס' כהר"נ. ושם כתבנו באר"א ע"ד. וקרובים הברים ז"ל.

וכבפנים, כן מפורש בשר"ת אג"מ י"ד ח"ג ס"ד סק"ה. וכ"ד רוב פוסקי זמננו.

וכש"כ בנן אצל אביו או חתן אצל חמיו שנחשב כבני הבית, וי"א שבכל גווני יכול להדליק שם, דשאני משאר אכסנאי, והארכנו במק"א.

מילואים לא (הערה 234)

ונראה, שאין כאן בית מיוחד, חדא קי"ל"ל ששכבתה בע"ש מבעו"ז אין זקוק לה, ואסברה דמי בשו"ת תרוה"ד ס' קב שכינוי שמבכרים מבעו"ז על כרחך ה"ט דמשום דא"פ בענין אחר חשיבא הכשר מצוה וכבר התחלה המצוה בהכשר (ואף שכתב שיעקר המצוה בשיהיו ההדלקה אחר חשיבה – י"ל דהיינו רק להקט"ד, עיי"ש) ובט"ז סתרי"ג סק"ט, דל"ה הכשר מצוה אלא מצוה ממש. ויתירה מזו, כתב בשו"ת חת"ס ח"ו ס"ז, שכינוי שא"פ לשמונה ימים בלי שבת, א"כ חשמונאים שתקנו הדלקת ז"ח מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם הלילה. ולדרי"ה ז"ח זמן המצוה ממש. וראה שו"ת מהר"ש נגדיל ח"ב ס"ג סק"א (ע"פ שו"ת ב"יא או"ח ס"ה), שבהדלקה בשבת לחולה לא יצא לפי שמעיקרא קבעו המצוה בע"ש. שו"ת פני מבין או"ח סרכ"ו (בשכח והדליק בשבת). מעמעי יצחק בורשטיין ח"א או"ח סט"ו (לגבי היתר הדלקה בשבת ע"י גוי. ושם שלהמונק"י (ב"ק ג' ב דפי הרי"ף), חדשיב כאילו נגמרה ההדלקה בענה שהדליק, וכע"ל שהמצוה רק בשעת ההדלקה). ולכא"ו כ"ה גם להסוברים שא"פ לברך ברכת הרואה בליל שבת. ולהעיר מ"ל הרמב"ן שבת כא, א ד"ה הא דאמרינו: שבשבת דל"ה ככתה אין זקוק לה ואין לו בה אלא מצוה הדלקה בלבד. ויש להעמיס בדבריו כנ"ל. וכ"כ להקל בענינו בשו"ת להורות נתן ח"ו סמ"ג מה"ט. ואף גם להחולקים שיש להחמיר ולחזור ולהדליק כבבתה בע"ש מבעו"ז (או נאמר דשאני הכא דהו"ל ככבתה במזיד, אלא שגם בזה רבו המקילים). ולכמה דעות, גם בהדלקת ע"ד לכתוב לא רער מכתבה במזיד – דאעה שו"ת חלקת יואב ח"ב בקונטרס הערות ס"ד. (ועוד) – הכא שאני שהמצוה קיימת עדיין. ועוד, שבקיבל שבת גם לט"ז סתרי"ג סק"ט אינו זקוק. איא משום הפרוסום לבני ביתו – לא שנא משאר ימי חנוכה, שלא נתפרש בשום מקום שצריכים להורות חת"ס ח"ו, וסגי שנמצאים בשעת ההדלקה, אף שאין רואים ח"ש, שע"ז מתפרסם הס, לפי שא"צ שתאה הפרוסום בןמשך כל) שעת קיום המצוה. וכמו בהדלקה בזמן הגמול, שא"צ לשהות בחצר. (ובשו"ת שב יעקב סכ"ב שכתב שאין צורך להדליק וליתך מיד לביכה"ז, לא קאתי עלה מחמת כבתה, אלא דלא אריך למיעבד הכי. וכן במקו"ח סתרי"ג ס"ב, שכתב דיעקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם ולא סגי שידליק וילך לו במקום אחר – מדה שקיים המצוה, אלא שחסר העיקר. והיה היו גופא אחר בע"ש ולא לשהות ח"ש. ובמדליק ע"י שליח, הרי השליח הולך מיד

לאוכל סעודת מרעות אצל חבירו באקראי. (וראי' גמורה אינה, שבאוכל אצל חבירו באקראי שאין לו להדליק שם, קאתי עלה הט"ז מחמת ב' טעמים: חדא, ד'פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם מעם אחת אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם, ולפי סברא זו 'אותו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקין עליו בביתו והוא אינו מדליק במקום שהוא' (וראה גם בהגהות לכו"ש שם). ועוד, שאף 'דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם – היינו שעכשיו היה גם שכיבתו שם, מה שאין כן בזה שייאכל כאן שעה או שתיים וישוב למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו, דזה היה כאלו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו הדלקה". והשתא, מש"כ לחלק בין אכסנאי לאוכל באקראי, היינו לומר דגער מאכסנאי, אבל אכתי אפשר דקיימא כברא מקא. שאין לו להניח ביתו ולהדליק במקום האכסנאי. אמנם, הארכנו לעיל בהכנות לחנוכה דיניי מקום ההדלקה בחניה, דלא אישתמיט בשום דוכתא שאכסנאי חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ונראה בדעת הט"ז שכיון ששכיבתו שם אינו כמדליק ברחוב העיר וחשוב ביתו, וממילא הה"נ לגבי גוף חובת הדלקה בביתו, שחובתו במקום שאוכל ושן היום).

ועוד, שבפר"ח סתרי"ז מייירי בעוקר דירתו ושונה בבית אביו שבאותה עיר בימי החנוכה ומדליק שם. ואף דמירי בעוקר דירתו לכל מי החנוכה – כתב לפי סגנון השאלה, ומנשה שה"ל כך ה' (אף שגם בחי"א כלל קנ"ד ס"ב העתיק בלשונו הנ"ל, וכן בבה"ל סתרי"ז ס"א ד"ה במקום), ובמיהם סתמא ע"ד הרגיל לא עקרו דירתם רק ליום אחד, וגופא דעובדא הכי הוה. והשואל סק"ד שאפי' ככה"ג חייב להדליק בביתו, וענ"כ דבאה פשיטא בעיקר דירתו, וכסגנון הפר"ח 'השבת' שדבר ברור הוא, וי"ל שכתב שיעקר דירתו לכל ח' ימי חנוכה לרווחא דמלתא. ואף גם זאת, שגם מברא צ"ע שאין טעם לומר שצ"ל קביעות לכל ימי חנוכה דוקא (וראה שו"ת קנין תורה ח"א סע"ב. אבל מש"כ. אבל תורה גם בסודע סעודת מרעות אצל חבירו, ד"ז נסתר מחמתו, והארכנו במק"א). ויש שחידשו שצ"ל לרוב ימי חנוכה, וגז' א"מ לדידי ולדכותי. ותו, שהרי בפר"ח הביא ב' טעמים להדליק בבית אביו, שכיון שאין שום אדם בבית ח' ימי (שהייך בזמן שהדליק בחוץ), ועוד והאידנא שההיכר לבני הבית כיון ששיינים שם בני הבית שם ידליקו, ושניהם שייכים גם בנמצא באותה עיר, וזיל תתר טעמא. גם בסו"ד הפר"ח כתב 'שאם הלכו כולם ואינם שיינים שם בלילות ליכא חשדא כלל', ומוכח מדבריו שהעיקר דליכא חשדא בביתו ולכן אינו מדליק שם, ולא מחמת שעקר לכל ימי החנוכה. ומבואר בה"ד דהקס"ד שלא להדליק בבית אביו, הוא משום חשדא.

והוסיף בה הפר"ח דברים, שא"ע"פ שביום הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי, 'כיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו' (כ"ה בחי"א שם), שכיון שקבע ביתה אצל אביו חיוב זה גובר על חובתו להדליק בביתו. וי"ל, שכיון שיש לו ב' דירות, ועדיין אוכל עראי בביתו, מוכרח שיעקב לכל ימי חנוכה דוקא. ואפשר שבאם לא קבע לכל ימי חנוכה לא יעקר דירתו מביתו ויכול להדליק גם שם. (וא"ש שבחיי"א שם אורכ"ב איתרי רב"ש, שפתח בדברי הט"ז, שבהולך לסעוד אצל חבירו פעם אחת חייב לילך לביתו ולהדליק, ומשמע שהטעם מחמת שהיא רק מ"א, וסיים בהולך לכל ימי החנוכה, משמע מינה שרק ככה"ג נעקרה דירתו). ואין לנו לבנות חידוש דין שאין לזה מקור בפרוסים על יסוד דיוק בלשונו (וכש"כ בלשונו החי"א ומשנ"ב, שידוע שדוק הפרוסים להעתיק ההלכה בסגנון שהובא בספרים שקדמו. ובפרט שיי"ל דקמ"ל שגם באוכל בביתו אכילת עראי מדליק בבית אביו, כיון שבחנוכה קביעותו בבית אביו, כנ"ל). וקיי"ל לכוללי הפרוסים שבדבר הרגיל הו"ל להשמיענו, ולא אישתמיט לשום פוסק לומר שאכסנאי הוא רק אם מתאכסן כל ימי חנוכה, או רק אם הוא בעיר אחרת. ואם נפטר לומר דהפר"ח לדיקא נחית, אפי"ל שלכו"ע יכול להדליק במקום שנמתארו ליום אחד, וכונתו אימכא שאם עקר לכל ימי החנוכה לא סגי במה שידליק בביתו הישן.

וכעת י"ל, שבכוונה תחילה הקשה הט"ז אדיר"י ממש"כ בסמוך

רגל מלהדליק בפלה"מ, וגם ב"ב אינם יכולים להדליק, דא"כ עדיף שיהלוקו הם בזמנה (כמ"ש כמה אחרונים – ראה לעיל בלוח ליל א' דחנוכה), ומשמע קצת דמייירי שלא יהיו בביתו גם אח"כ, ועכ"ז מאני ההדלקה (אף שיש"ל בפשטות שנמצא אלא שטרוד במלאכה). וה"ט דסגי שנמצאים בשעת ההדלקה. וליכא למימר דשרגא בטיהרא מאי אחני, ששו"ס גורם פרסום הנס בשעת מעשה, נוסף לזה שכעת שמדליקים בפנים מינכרא ההדלקה בבית. ולהעיר ממאירי ברכות כו, ב, שמפלה"מ חמה מתחלת להשתקע ואינו נראית לרוב בנ"א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קמב. וכבר הובא לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, דיני הדלקה מפלה"מ, שעד"ז מציונו ברא"ח בכ"מ. ולהעיר מסוף ביצה כב, ב ד"ה אין, במה שנהגו להדליק מיו"ט לחבירו, שגם טמוס לחשיכה צורך אין, במה שנהגו להדליק. ומשמע כע"ז הוא ביראים סוסי' עדר לענין נ"ח שמשקעת היינו בעוד קצת יום, כיון שהחשיך קצת. אבל המאירי עצמו כתב בשבת כא, ב, בטעם שאין מדליקין קודם שקיעה"ח משום שרגא בטיהרא, אלא שהוסף דבשבת שאני, דהיכא דלא אפשר שאני.

והעיקר, דקיי"לן שבדבר הרגיל הו"ל הפוסקים להשמיענו, והרי גם לפני שנתחדשה האורות החשמל ברחוב היו שיצאו מביתם, וכדמוכח מזה שרגל מן השוק כלתה דק אחרי שקיעה"ח, וגם בליל שבת (אף שבד"כ מצויים בבתיהם), הקפידו להתפלל ערבית בזמנה גם בשבת, וגם סעדו על שולחן אחרים, כנראה מדברי הפוסקים, וגם הלכו לשמוע דרשות (ראה ויק"ר ט, ט), ועכ"ז לא עלתה שאלה זו על שולחן מלכים.

ויש להוסיף, שבד"כ נמצאים קצת גם אחרי השקיעה, שלדעת הגאונים ה"ז עיקר נ"ח ההדלקה. ועוד שכמ"פ דולקים נרות, ועכ"פ נר אחד, גם אח"כ כשחוזרים לביתם, ואהני לפרסום הנס.

אלא שבאל"ה נכון הדבר מטעמי ביטחות שלא להשאיר הנרות שלא שמירה, ועכ"פ להשאר משך זמן לראות שדולקים כדבעי.

מילואים לב (הערה 236)

והקרוה שרים בימינו שמשמשים במנורות כסף שהם מוקצים מחמת ח"כ, ש"ל צ"ל שוה יותר מהמנורה. ומש"כ בכ"מ דמהני כיון שחשוב יותר מהשלחבתו, והרי טפל לשלהבת (ראה תוספת חיים לחיי"א כלל סו סק"ג. שהרי מצוינים בהלכה באה"אומ"ר ספ"ט ס"ב בקר"א) – ע"כ, שהרי המנורה היא גם מוקצה מחמת עצמה מדין ממח"כ (ואולי ז"ב התורות שבת סרע"ט סק"ח). ואולי זהו הטעם האלו שנהגו להניח תכשיטים דוקא (הובא בה"ע הבאה). והנהגה להקל להשתמש בחל' וכדומה. וסתימת הפוסקים שלא פירשו, אף שגם בזמנם הדליקו בפמוטים מכסף מורה דלא ס"ל להחמיר בזה. וכמה טעמים בדבר:

א. כשמנורה משמשת גם לנוי אי"ז ממח"כ (שש"כ פ"כ הע' ריד. וראה בלטוליו שבת ביהמ"ש בתשו' הרגומ"פ סק"ג). ויא' שבמציאות הנהוגה הרי בד"כ ראויים ועומדים להשתמש בהם לשאר דברים ג"כ. וגם אין מקפידים שלא לטלטלה ממקום למקום. גם איכא למיסב סברא, שפמוטים וכן מנורה עשויים רק לקבלה ואין מלאכתם איסור, שאין מלאכת איסור נעשית בהם עצמם, ועדיפי מנר שנתלקו ראשונים אם דינם ככשמ"ל (ראה הגהות רעק"א למג"א סרע"ט סק"ב ולמג"א שש"י סק"ה), לפי שבד"כ מדליקים בכוסיות זכוכית, וממילא ל"ש ממח"כ שהוא רק ככשמ"ל.

ב. אף שמנורה חשובה יותר מהחלה, החלות הן לצורך שבת וחשובים עברו כעת יותר מהמנורה. וע"ז הטעם שהחלות מועילות בכל נר שחשובות ביחס לשלהבת. (ויש שר"ל גם שבימינו שמשמשים נרות חשמליים החלות חשובות יותר. אלא שאי"ז מועיל לגבי הפמוטים. ועוד שנה חנוכה אינו עבוד השתמשות לאורו. אלא שעדיין אפ"ל כנ"ל, שהחשיבות החלות נובעת מחמת היותן לצורך שבת).

ג. עוד יש לדון, דהנהגה אף שפתילה היא בגדר מוקצה מחמת גופה,

ואין איש מאנשי הבית שם בבית). ומה שרואים בעת ההדלקה אהני לגרום פרסום הנס, אף שאי"ז זמן קיום המצוה אלא מעשה המצוה. וכלשונו המשני"ב סתרע"ג בהה"ל ס"ב ד"ה אם כתתה "דלא בעיניו פרסומי נפיסא רב בעת ההדלקה". ולי"ל ההדלקה בפנים והוציאה לחוץ דגרע מכבתה, שבזה מתבטל למפרע פרסו"נ שבעת ההדלקה שהוואה אומר לצרכו הדליקה – ראה גם הגהות אמרי ברוך סתרע"ה למג"א סק"ג). ויתירה מזו, שבאמת אין חובת פרסו"נ מצ"ע, אלא שהתא הנר ראוי לפרסו"נ (ראה לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע"י 817 ובהערה 37. וראה לעיל אצלנו בדין הדלקה בשב"ב ישינם בהערה). וראה לעיל אצלנו בערב חנוכה דיני הדלקת ביהכ"ג, בנוגע כיבוי הנרות בביהכ"ג, בהערה, במה שצריך מלכתחילה שמן כשיעור ח"ש, ושאינו מדיק בזמנה, וגם בפנים. ואכ"מ. (ובכלל, לא נהייה למימר שיציאה מביתו בודג כבתה במזיד. ואיך שלא נפרש בגריעותא דכתתה במזיד (שמשתבר שאינו משום קנס, חדא שלא מסתבר שנתחדש קנס שכה בפוסקים. ועוד שבפמ"ג סתרע"ג בא"א נחית ליקו"ל אם יברך, ופשוט דל"ש סברא לברך משום קנס) – מסתבר ביה"ט דל"ש כ"ז בעזיבת ביתו כשה"ש שם משך זמן. ומצינו באחרונים כמה אופנים בדבר – ראה גן המלך סמ"ג. שו"ת אב"ז או"ח סתק"ג סק"ב. שלמי תודה ל"א סק"ג (ע' קמה) בשם האג"מ. ועוד. ועיקרם: משום שאל"כ לא תהיילו בתקנתם שכוונת"א יכבה (אלא שאי"ז טעם לחזור ולהדליק אלא לאסור לכבות), או דאתי מעשה הכיבוי ומבטל מעשה הדלקה, או שנראה שלצרכו הדליקה, או שמגלה שבידעתו לכבות מעיקרא הו"ל כנתן זמן פחות מכשיעור, או שחובתו דמעיקרא עדיין מוטל עליו זמן כעשה חובתו פטרוהו. אמנם י"ל באר"א, שכבתה בשוגג לא הטיחוהו משא"כ במזיד. ועכ"ז כ"ז אינו שוה, בשום שמה שבידעתו לצאת אח"כ לא משוי ל"ש בשעת מעשה הדלקה ככה, שהרי אפשר שימלך, וגם אין מחשבת נירתה בעת ההדלקה עושה מצוה). ול"ד למילא קערה שמן והקיפה פתילות ששעאה כמדורה ואינו עולה לו גם נר ראשון, אף שבשעת הדלקת הראשון ה' כדין – (דנוסף להסברא דהתם קאי בהדלקת ב"א – ראה הגהות הגרא"מ והרוויץ שבת כג, ב. ע"ד זאת, שגם להסברא דהתם דומה למדליק כמקום הרוח, שגא ושגא). שהרי דעתו שיתחברו ויתבטל הנר ממהותו ונעשה כמדורה, ונתבטל למפרע הפרסו"נ. שנראה כאילו הוא לצורכו, וגם ואינו דומה למקדש, אבל כאן לא נפקע הפרסו"נ שבשעת ההדלקה. וכן במל"ג ס"ל ס"ל שהחמיר במדליק בעת שסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו, הדגיש ששיתנו גם במק"א – היינו שאינו ביתו. ולא נתכוון לומר, שאין ללכת מיד אחרי ההדלקה, דהדלקה עושה מצוה, רק שבסעוד וישן בבית חברו נמצא שאי"ז ביתו. וגם ע"ז כתב באול"צ ח"ד סמ"ז ס"ד בביאורים, שאין נראה כן שכוין שבזמן ההדלקה הוא בביתו יצא ידי חובתו אף אם יוצא את הבית לאחר מכן, והרי מדינא ודאי שיוכל אדם לצאת לאחר ההדלקה כדי להתפלל או לכל עיסוק אחר ואין בכך כלום. כן הורו כמה אחרונים בהדלקת חתן ביום חופות ובמתארח בשבת בנוגע הדלקה במוצ"ש, וכדומה. וכן בשו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ב נסתפק רק בעוונת לגמרי שכבר אינו ביתו. וגם בזה ראה פניני חנוכה ע' קיב בשם הגריש"א. וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקנ"ח ש"אין ספק בלבי הדקייב מן הדין להדליק כהנ"ל כיון דבשעת חלות החיוב הדליק הוא בביתו רוה דירתו הקבועה גם לעתיד ומאי אכפת לדינא אם אדם יוצא אחרי הדלקה ואפילו למי שיוצא לצמיתות מדינית בשעת כזאת.

וכ"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. ועוד).

ונוסף לז"ל, ארי בפמ"ג סתרע"ג בא"א סק"א כתב שבזמן שיעור ח"ש מצומצם בע"ש יצא בדיעבד, אף שאינו דולק בלילה. (ועיי"ש גם לגבי הדלקה בחול מפלה"מ. וראה גם משני"ב סתרע"ב סק"ד). וראה גם אג"ק ח"ב ע' ג, ונת' אצלנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב. וקצת סמך לדבר להתייר, מזה שבתרוד יכול להדליק בפלה"מ, וגם כשמדליקין בפנים, והיינו כיון שאינו יכול להדליק אח"כ, שהרי מדינא עדיף להדליק גם אחרי שתכלה

מילואים לג (הערה 237)

ומוכרח כן גם מה שדוקא בנר ל"מ לחם לפי שטפלה לשלהבת מחמת שיעיקר עשייתה לכך, ומינה שכל שאין עיקרו לכך מהני. וה"ל לפי שהכסא אינו עשוי מעיקרו לנרות, אלא שחש משתמש בו כאן עבור הנרות. וראה גם בס' דברי יחזקאל הלכות במקומו (שהביא מלוח דבר יום ביומו כ"ה כסלו) בהנהגת הרה"צ וכו' משינאווא שנהגו להניח תכשיטים על הספסל בע"ש להתייר טלטולו. (אמנם בלוח דבר יום ביומו גופא משמע שנהגו כן בכלל לתכשיטים) מצד חמת הטלטול. אבל שמענו בשם הרה"צ וכו' מפשעווארסק שסמכו ע"ז להתייר הטלטול. [ורק במגש יש שהחמירו כיון שמעיקרו מיועד לנרות, ודמיא למנורה גופא דל"מ להניח דבר היתר ע"ג המנורה. וגם במגש הרבה מקילים. ולהעיר שגם בנוגע לנר, כתב במנוח"ט סעי' ז סק"ז ועוד בטעמא דמילתא, דשאני נר שאר"פ לשלהבת לא נר].

ויש שכתבו להחמיר בלחם דוקא, שכל עיקר הטעם דלחם מהני הוא לפי שלחם לצורך שבת חשוב יותר מנרות שבת, ובסגנון אחר שדוקא בשולחן וצבת החלות הן העיקר, שהשולחן בשם הרה"צ מיועד לאכילה, משא"כ בנד"ז. וגם בזה סתימת כל האחרונים דלא כוותיה, ושמועיל בכל גווני. וכן מוכרח גם מוגף הדין שבנר ל"מ הנחת לחם, והוא רק מחמת שיעיקרו לשלהבת כנ"ל, אבל אלה"ה אזלינן בתר שיעבות גרידא. ואפשר להכריח ד"ז גם מזה של"כ הפוסקים בטעמא דמילתא דמהני ככרות לפי שהשולחן טפל (כבכסיו קדירה שמשמש לקדירה ואינו נעשה בסיס מה"ט - ראה בהע' הקודמת).

הן אמנם, שבמחש"ש סעי' ט סק"ה כתב לחלק דשאני שולחן שעשוי לאכילה. והיינו בהבנת ד' המג"א סעי' ז סק"ח דמהני הנחת ככרות על השולחן, שאינו סותר מש"כ בשו"ת הריב"ש סצ"ג שאין לחם שבנר מועיל לטלטל הנר לפי שהשמן שבנר חשוב יותר מההיתר לפי שצריך לו למצותו, דלא אמרינן הכי רק במנורה העשוי לנר ואצל בשולחן העומד לאכילה לא. ובדה"ח (דניי בסיס לדבר האסור ס"ד וס"ז) נ' שדרך גם כע"ז, דה"ט דל"מ לחם במנורה לפי שא"צ לו שיהי' הלחם מונח במנורה, אבל על השולחן צריך שיהיה הככרות מונחים שם. ונראה שבא בזה לתווך בין ד' הריב"ש ול' המג"א. וכל המג"א. כלומר. אמנם, בכמה אחרונים נראה מדבריהם בתיווך ד' הריב"ש עם המג"א שאינו מטעם הנ"ל (ראה מנורה"ט שם. ועוד. ובמשנ"ב סעי' ז בשע"צ סק"ח כתב להדיא שהמג"א חולק על הריב"ש. וכ"מ בכמה מהאחרונים (ראה הגהות לב"ז שם. תוס' סק"ז. ועוד.) וגם בשו"ת אדה"ז וכו' כלל טעמו של הריב"ש). ועוד, של' המחש"ש יוצא שא"צ שהלחם יאחזק חסוב יותר. אבל בכ"מ פ' באו"א בד' המג"א, וגם בד' אדה"ז ברור מללו שהלחם מועיל מחמת שיעבותו לצורך שבת. ואף שמצינו כסבא הנה"ל ש באמרי דוד שש"ז לט"ז שם סק"א, ומדבריו גופא מוכח שלא זהו העיקר. וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ח סנ"ב ובתד"ה העיר גם מ' אדה"ז. (וראה שו"ת נזר ישראל אורעבאך סל"ח ח"ה סק"ד. וכן שמד' אדה"ז במה שהוסיק 'לצורך שבת' במוסגר נה"ה בעליל שיתון לז"ז גופא לתווך ד' הריב"ש והמג"א. ור"ל דה"ט שלחם מועיל להמג"א, אף שכתב הריב"ש להדיא דלחם ל"מ לפי שהשמן חשוב יותר, כיון דהכא מיירי שהלחם הוא לצורך שבת. אלא שכפ"ג נתקפח אדה"ז כנ"ל אם להמג"א צ"ל דוקא לצורך שבת או לא, וכדרכו בקודש הכניסו במוסגר מחמת הספק (או כיון שמחודש הוא). וגם כפ"ג מדיים שלאדח"א א"צ להניע לחידושו של המחש"ש ולחלק בין שולחן למנורה באופן הנ"ל. והעיקר שהלחם חשוב יותר מחמת שהוא לצורך שבת (ולולא המוסגר, מהני גם כ"ל בספסל וטכא מהני. ועוד, שכ"ה לדינא שלחם קודם לנרות, וגם כ"ל לנר חנוכה (שנר ביתו עדיף מנ"ח מעיקר הדין. ורק שבימינו שמדליקים בפנים היינו הך).

ואעיקרא דמילתא, גם לסברת המחש"ש, נ"ל שכסא מיועד לכ"ז, הן להניח עליו אוכלים והן לשאר דברים, ודמיא לשולחן שרגילים להניח עליו כל מיני חפצים. ובפרט בחנוכה שכמו שרגילים להניח עליו מנורה רגילים להניח עליו אוכלים בע"ש מה"ט גופא שלא

אחרי שהדליק בה טפלה להנר (ראה תוספת רעק"א משינות שבת ספ"ג. ח' רעק"א שבת מז, א לתו"ה הנח). ומקום לומר עד"ז גם במנורה, שאחרי ההדלקה משמשת לשלהבת. ובסגנון אחר שבעשה שמדליק בה ודאי ל"ש לומר שהיא בגדר ממח"כ שהיו משתמש בה, ונמצא שמעולם לא ירד על"י תורת ממח"כ. איברא, שצ"ב לומר כן, שמאירה טעם ירד גדר מוקצה שבמנורה כשמשתמשת לעיקר יעודה. ושאינו פתילה דלא חזי ולא מידי, וכשמשתמש בו שוב אינו כאבן. אבל במנורה אף שע"י שמושיו הוא בגדר כלי מ"מ הקצה דעתו ממנו מחמת ח"כ. ועדיין יש מקום לומר, דל"ש גדר ממח"כ רק בדבר שאין לו השתמשות בש"ק מחמת חשיבותו, אבל במנורה שמדליקים בה בע"ש יש אפשרות השתמשות בשבת ככלי להנר. וכיון שמשתמש בו וגם דבר רגיל הוא להשתמש בו חזר דינו כבשמה"ל. וק"ל. עוד צ"ע, שהחרי שכתב הנר חוזר להיות ממח"כ, אא"כ נאמר שה"ה כמוקצה באמצע שבת. וי"ל באו"א קצת, דעדיף מינה שבאופן זה המוקצה נמצא שם מאליו וממילא ואינו אפי' בסיס לשעתו, ודמיא לשכח (ראה רש"י ביצה ב, א לתו"ה בית הלל. שבות יצחק מוקצה פ"ז סק"ב).

ד. ויש שדנו שבשולחן שיעיקרו עבור הסעודה שאינו ומהני גם חלה, וטעמם שהנר אצ"ל על השולחן דוקא (ראה גם מנוח"ט סעי' ז בקנה"מ סק"ז), משא"כ החלה (ואו"ל שהוא כעין כיסוי קדירה שאינו נעשה בסיס להטמנה המונח עליו, שהכיסוי משמש לקדירה. והה"נ השולחן טפל ללחם). ובסגנון אחר שכיון שהנרות הם שבביל הסעודה ה"ה טפלים לחלות שהן עיקר הסעודה. אלא שד"ז לא יושיענו לגבי נרות חנוכה ושמוקמם על ספסל או כסא. (וראה גם בהע' בשולחן בבירא הג"ל).

ה. עוד ראיתי למי שכתב (גביע הכסף שש"ט פ"ו) שבמניח דבר היתר מעיקרא בכדי שיהא בסיס היתר א"צ שההיתר יאחזק חסוב יותר. אלא שלא הביא מקור לדבר. אבל להעיר ממש"כ כע"ז במאמ"ז סעי' ט סק"ד (לדעת המחבר דמהני נתאי).

ו. עוד סברא כתבו בהקל, שהכסא אינו מתבטל למנורה מחמת חשיבותו (ראה פרישה סעי' ז סק"ד. א"ד שם סק"ח וסק"א). אמנם, למעשה לא קייל"ן הכי. וגם מסתבר שגם לדעת המקילים ל"ש לומר כן רק בנר של חרס וכדומה.

ז. ואולי יש לומר דתנאי מועיל. וגם בלא התנה - הא גופא שהניח דבר היתר שלא יהא בסיס הו"ל כהתנה (ראה הגהות לב"ש למג"א סעי' ט סק"ה ד"ה כאלו). ואף שלענין הפמטום שהם ממח"כ ל"מ נתאי - לדעת רעק"א (בהגהותיו למג"א שש"ח סק"ז) דל"מ מיגו דאיתקצאי בממח"כ לכאו' מהני נתאי גם לטלטל הפמטו.

ח. גם יש לצרף סברת רעק"א (בהגהותיו לשו"ע שש"ח ס"ה. וראה פמ"ג שש"ח במ"ז סק"ד. אבל ראה שו"ת רעק"א סכ"ב שכתב להיפך. וראה גם פמ"ג שש"ח במ"ז סק"ה) שבממח"כ מהני ככר או תינוק (לדעת יש פתרים דמהני בכשמג"א, ובמקום הפ"מ יש לסמוך על סברא זו (ראה שו"ע אדה"ז שש"ח סכ"ז)), ולכאו' טעמו שיעיקר ממח"כ מחמת היותו ששמה"א. ומכיון שאין סברא שהבסיס יהא חמור יותר מוגף המוקצה, מהני גם לגבי הבסיס. ולפ"ז היתר שע"ג הבסיס מהני באה רק מדין בסיס לדבר המתור ודבר האסור כ"א מדין ככר או תינוק.

ט. ומדאיתנין להכי, י"ל עוד, לולא דמסתפינא, ובהקדם שלכמה דעות בכשמג"א אין דין בסיס כלל, ומכיון שכל ממח"כ נובע מחמת היותו ששמה"א להשתמש בו בסיס כ"ב. אבל לויך במ"ג סש"ח במ"ז בפתיחה כתב להסתפק שבבסיס דממח"כ ל"מ דבר המתור כלל. אבל כל האחרונים כתבו להיפך בב' הפרטים, הן שיש דין בסיס בממח"כ, והן שדבר המתור מועיל. וכן מוכרח גם משו"ע אדה"ז שש"ח ס"ה.

[ובכל הנ"ל מענה גם להטענה שמנורות שלנו הן בגדר מנורה של פרקים שאסורות בטלטול מצ"ע, וזהו נוסף לכך שכתבו כמה אחרונים דמנורות שלנו עדיפי ממנורה של פרקים].

יום מחמת חשש מחרף ומגדף. ולא נמצא אצלנו העתק השאלה שכתב השואל, אבל מתוכן הדברים מוכח שאכן קאי בשאלה דידן.

מילואים לה (הערה 254)

איברא, שאדה"ו (שם ס"ב) דייק וכתב "שאם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסיק כל כך בין ברכה לטעימה", ומשמע שרק בהפסק מרובה דינא הכי. וכסברא זו כתב מד"ע באקים את יצחק בשו"ת שבסוה"ט סט"ו. אמנם, גם את"ל בדעת אדה"ו דלדיקא נחית, ותידוק מינה שבהפסק מועט לית לן בה (וראה לעניינו בקובץ תורת יודא צבי חו"י, יעו"ש), ונצטרך לחלק ולקבוע בכמות ההפסק, ונתת דברין לשיעורים, ובנדוד"ד – ה"ז חמש תיבות (ולהעיר מהדעות דתיבה אחת ל"ה הפסק, וי"א עד ג' תיבות) גם בהפסק בין ברכה"ג לאכילה, ולא רק בין נטילה לברכה – ראה פמ"ג סו"א במו"ד סק"ב. י"ד סו"ט במו"ד סק"ד. שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סוסי" מב. ועוד.) ולהעיר מהדיוק דגביל תורי וטול ברוך ושנה ב"ב, והיינו ד' תיבות – ראה עטרת ראש ברכות מ. א. שו"ת בית הלוי ח"א ס"מ. פאה"ש ס"ג בבית ישראל סקל"ח. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סו"ה. שו"ת חתן סופר ס' קכח. תורת חיים סופר סו"ד. ועוד. ובשו"ת ביה"ל שם נקט, דיותר מד' תיבות לא הותר גם בגביל לתורי. ובאקים את יצחק שם דגביל לתורי הוא ב' וג' תיבות משא"כ הבדלה) – שאני התם שו"ל דס"ל לאדה"ו, שבאמת הבדלה היא בגדר גביל לתורי לפי רמ"א, ודלא כריצב"א, שהרי היא בשביל להחיר לו לאכול פרוסת המוציא, וג"ז בגדר "מענין דברים שמברכים עליו" (רמב"ם ברכות פ"א ה"ח) ו"מילי דסעודה הוא" (רא"ש ברכות פ"א סכ"ב), ודלא חשיב הפסק, דהא "בעי למיפטר נפשי מלמעבד איסורא" (פ"ח או"ח סו"ד סק"ח), אלא שההפסק מרובה מדי. (ובהכי מיישב אדה"ו דעת הרמ"א, שאינו מחמת החילוק בין דאווייתא לדרבנן כריצב"א, שהקשו ע"ז טובא. וגם לא מחמת הסברא שאין להפסיק לכתחילה כסברת משנ"ב ס' קסז בבה"ל ד"ה ומו"מ, שלפ"ז מדוע התירו אכילה קודם הבדלה. וראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א סו"ח בהערה. ושם כתב טעם מיוחד, שכשיש איסור חיצוני אינו בגדר צרכי סעודה, ושאוני גביל לתורי דאמתי"א אקרא. והוא מוחזק. ודלא עד"ז כתב באקים את יצחק שם. ובמחה"ש סרע"א סק"ב כתב כע"ז אבל באו"א. וראה פמ"ג שם. אלא טעם אחר דבדר, שבהפסק גדול ל"ש סברת גביל לתורי, ולאכורה ס"ל הכי גם דאווייתא. אמנם, בנדוד"ד דהוי ברכהמ"צ ל"ד כ"ב, והרי עיקר ההיתר דגביל תורי שו"ת "מענין דברים שמברכים עליו" ו"מילי דסעודה הוא". ושקו"ט בנוגע היתר דגביל לתורי או הביאו מלח בברכת מצה. ובכ"מ מצינו בהפסק בברכהמ"צ גרע טפי – ראה תוס' פסחים קטו. ב. וראה מו"א ס' קסז סק"ט. פמ"ג במו"ד שם סק"ח. אבל בכ"מ משמע דאדרבה בברכהמ"צ קיל טפי. כן מצינו כמ"פ גם בברכהמ"צ סברת גביל לתורי. ואכ"מ עוד).

[אבל פשוט שיש לחלק בין נדוד"ד לבקשת רחמים, וכיה"ר שעל התפוח דבשו (ואולי ז"כ מהה"ש שתקפ"ג סק"ב שהוא לצורך האכילה. וראה אצלנו התומים חשון תשס"א ע' 25 הערה 18), תפלה וקריאת שם אחר ברכת המילה, זה חליפתי אחר ברכת השחיטה, בקשות אחרי ברכת הבדלה וכו', ומכונן כמה חילוקים בדבר (ולהעיר ממאמר סרצ"ו סק"ב שאין לחלק בין הוי הפסק מועט למרובה). וראה הנסמן בקובץ העי"ב ש"פ שמות תשע"ה.] וראה בנדוד"ד שו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ. שבת ומועדים פריינד ח"י ע' קכא. חזקת אהרן חשין ס"מ. נתיבות הברכה ברונו סכ"ו סק"ח. אבי בעזרו ויט סתרפ"א ס"ב. הנסמן בקובץ אור מרדכי כסלו תש"פ.)

מילואים לו (הערה 284 (1))

והיינו גם להסברא שחל עליו קדושה לאוסרה בהנאה, ראה בארוכה שו"ת באתת אהרן דרב שם – הרי העיקר שלא יבוא לידי תקלה

יהא בסיס. ובסגנון אחר, שאף שאין דרך להניח חפצים על הכסא הרי גם אין דרך להניח שם מנורה, ושיום ההיתר והאיסור. ומה תאמר שבחנוכה רגיל להניח שם מנורה, הרי בשבת חנוכה רגיל יהיה שם דבר היתר. ומעיקרא לא נתכוון במחה"ש לומר שצ"ל דוקא לחם, שהרי גם שאר דברים חשובים מועילים, ועיקר דבריו דשאני נו שעשוי לשמן ולכן אין הלחם או שאר דבר נק' חשוב יותר מהשמן, אבל בדבר שאין לו יעוד ויחוד מתחילתו ודאי מהני, וכסתיתם כל הפוסקים.

מילואים לד (הערה 245)

ובהקדם, שבפמ"ג סו"ג בא"ה סק"ב העיר גם בנוגע אמירת פסוד"ז בסדר תהלים. והב"ד בברכת הבית של"ט בעערי ברכה סו"א. אלא שדבר היתר. ומעיקרא לא נתכוון במחה"ש לומר שצ"ל המצוה – ראה בפמ"ג א"ה סו"א סק"ג, והב"ד במשנ"ב שם סק"ד. אבל בשו"ע אדה"ו סו"א ס"ה מפורש שומרת להפסיק בין ב"ש להתחלת המזמורים, והיינו שדינה כברכת השבח. וראה בה"ח סו"א סק"ז. תורת חיים סופר סו"ג סק"ב. ובפמ"ג גופא נתן מקום לומר שכיון שבסוד"ז הוא להסדיר שבחו ש"מ בתפלה, ממילא לא מהני באמירת תהלים שאינה כסמיכות לתפלה. וכן הבין בדעתו בתו"ח שם (אלא שבדברי הפמ"ג לא ברירא מילתא שכך דעתו למסקנא). אמנם בסו"ד הוסיף ש"כשמטכוון שלא לצאת שפיר דמי ואומרו דרך תחנונים", ומסתבר שאין כוונתו שצריך לכוון כך להדיא, אלא שגוף אמירת תהלים מורה שאין כוונתו לומר אלא לתחנונים. וי"ל דגרע ממעדר כוונה, ומתעסק דמי. (דוגמא לדבר מש"כ כמה אחרונים בלומד דיני ספה"ע ותוך כדי לימודו וזכר ספירת היום) (ראה הלשון ב"ש או"ח סתפ"ז ס"א), שלא יצא מ"ד למ"ד מצאצ"כ). וכש"כ למ"ד שבמכוון למצוה אחרת לא יצא דבת מינה מחריב בה. וה"ז כאן שכוונתו לתפלה ולא להלל דגרע. וראה עיוני הלכות ריבנוביץ ח"א ס"י שהוכיח בדעת הפמ"ג שבימינו שאומרים ויברך דוד ושירת הים בפסוד"ז שאני, שיכול לברך ב"ש רק בשביל זה.

ובנדוד"ד בהלל עדיף טפי, שצריך לאומרו בדרך שירה ולא בדרך תחנונים. ועוד שיש סברא שהאמירה דרך שירה ונעימה היא לעיכובא. וכן מצינו בהיתר אמירת הלל בתהלים, אף שהאומרו בכ"י מחרף ומגדף, כיון שאינו אומרו דרך שירה רק דרך תחנונים ובקשה – מו"א סתפ"ד סק"א. והביאו אדה"ו שם ס"א. ואף שאינו דומה ממש (ראה שו"ת מנח"א דלקמן. ובשו"ת שבת קהתי ח"ב סו"ל ג' על עמד על החילוק) – מ"מ הסברא שייבת נתן גם ביה"ו וי"ל גם שכיון שמשנה באופן האמירה שאינו כופל הפסוקים מוכחא מילתא שאין כוונתו להלל. וראה מו"א תכ"ב סק"ו. וכן ראיתי שיש שכתבו בנוגע פסוד"ז בתהלים שמהו שבכ"י אומר בברכות"א איגלא מילתא שאין כוונתו לסדר שבחו ש"מ בכפסוד"ז (ראה גם שיעור תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סל"ב סק"ד).

וחזי לאצטרופי הסברא שבהלל שהוא משום פסוד"ז מצ"כ (ראה לענין מקרא מגילה – מ"מ מגילה פ"ב ה"ה. שו"ת הרשב"ז לשונות הרמב"ם ס' קכה. פ"ח סתר"ז. טו"א מגילה ז. ו. וראה גם הלל משום פסוד"ז – א ובת"י יד. א ובת"י ע. וראה שו"ת שאר"א ס"ג), נוסף להדעות – שבמצוה שבדיבור מצ"כ. ויש לצרף הדעות שגם בדרבנן מצ"כ. ובלא"ה י"א הדלל הוא מה"ת.

וכסברא זו כתב בשו"ת מנח"א ח"ג סל"ד בנדוד"ד, בענין אמירת הלל בתהלים קודם התפלה (והוסיף שם עוד נימוקים להיתר, כולל כמה מצירופים הנ"ל). אלא שהנדה בז דמאי שניא מספה"ע דרך שיחת חולין. ויש לחלק. ובנדוד"ד דעתו בשעת מעשה לומר הלל א"כ בתפלה, וכעין (ולא ממש) שביעית ספה"ע מהש"צ (ראה דברי חמ"ל לשו"ע אדה"ו סתפ"ז ס"ב). ובכ"מ מצינו שכיון שנהגו כך הו"ל כאילו דעתו להדיא.

ואכן כ"ה באג"ק ח"י ע' שלו: "כשאומרים הקאפ' הדלל בסדר אמירת תהלים, היינו בלא ברכה, ביישיבה, אין כופלים וכו', הרי זה כאילו מפרשים, על ידי שינויים אלו, שאין כוונתם לאמירת שבו והלל אלא לאמירת פסוקים". ועיי"ש הדוגמא מאמירת תהלים כל

בהמונת ימי חנוכה. ובחי' מהרצ"א שם כתב לדלינא שהשמן אסור אחרי חנוכה, הכלי הותר אחרי החג שלא הקצהו למצוה. ובשו"ת אמרי כהן שם נראה העמיתים בכוונת שלה"ג ובחי' מהרצ"א שם דקאית עליה מחמת הבליות שבכלי. אבל ללאורה כוונתם מחמת שהכלי עצמו הוקצה. ובכל אופן, מסקנתו להיתר. ולהעיר גם מל' בעה"מ שבת כב, א "כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה", ומדנקט "נרות ושמן" – משמע דקאי גם על הכלי. וכ"ג בשו"ת שבה"ח ח"א ספ"ג סק"ג). שו"ת שיה יצחק ווייס או"ח סש"מ"ג (שלא להשתמש במנורה בימי חנוכה לצורך אחר מחמת שהוקצה למצוה). וראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ח סל"ח סק"ב. ולא יחית לכל הנ"ל. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קסט. חיי הלוי ח"א סמ"ט. וחזי לאצטרוף לסבורת שהביאו שם, ג"ז שו"ת שא זכוכית אינה בולעת. ואם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה, א"ש טפי – ראה בארוכה בשו"ת אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה.

מילואים לח (הערה 329)

זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים. אמנם, בר"ד מייחסת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק ח"א י, תקנו, נעקק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאג"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באג"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהיגים ע' 45 בשו"ג (ונמצא בנכות"ק בתוך זה. וגם שו"ת ברוך כ"ג אלול שהש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כג. ובכ"מ לתיקן בכת"ק ח"ה והוסף "בתענית תשובה". והמוסר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסברה שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמה לענין השלשים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ה, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפירש"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדו"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועייני. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"א העיר מפרש"י ומאל ד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה גרסי). שיש צ"ע נוטה שהנדב צריך לייפותה כדי שתתרצה לדורון והקבלת נמים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ז תפלת נדבה שצריך ליהנה מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנת חיים סנ"ז ענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מומן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאג"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנז' והעולה עלי גילון בתגובות שדפוסו בהתמים (בית מש"ח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשו"ג – אין בהן די השב, כמוכין. וכן מש"כ בהקרות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכז גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדת אדה"ז, ובמש"כ באג"ת, הארנונו במק"א, עודנו בכתיבים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחדש באג"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"ו).

ועי"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשו"ג.

ובמש"כ באג"ת שם "לאכול מיט" – הנה, בלחץ והלבוש שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוה להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"מ שההוריו בכ"מ (א"ר סתק"ג סק"א. חס"ל"א מעין ד נהר מ, הובא בבאה"ט סוס"י תקסו). ולהעיר שבמש"כ העתיק שאר דברי הבאה"ט והשמיט ד"ז. וראה בה"ח סתקמ"ב סקי"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (ומהב"ט נדלים סר"כ סי"ח

להנות, ומסתבר דל"ש ביזוי מצוה בטיפות מועטות, וכמו שבתרומה ל"ש משמרת תרומותי בכגון דא – ראה תרומות פי"א מ"ח. ולכא"ה מה משום ביטול איסור לתחילה כיון שאינו מתכוון לבטל, ראה פי' בה"ש שם. וכש"כ לדעת הרמב"ם תרומות פט"ו הי"ט להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף. וראה בתשובתו לחכמי לונל הובא בסכ"מ שם. וכבר ביארו שלרמב"ם בתרומה קיל טפי משאר איסור, דלא חשיב פקע איסורו. וראה רש"י תרומות שם מ"ח בגריני תרומה שהשליכן, וכן במגורה פט"ו, ומערה מנד נוטף שלש טיפים, שהוא ע"ד כהן שסך בשמן ישראל מתעגל, שנתחלה מקדושתה. וראה שערי טהר ולק ח"ב קסה, ד. וי"ל דה"נ בשמן שהוקצה למצוה דלא עדיף משמן של תרומה. ואף שאחרי שמדיח בכיוו מתמצה קצת שהו"מ לכיור הכריכה נמצית – עדיין אינו בגדר ביזוי. ועוד, שכיון שנשפך לכיור ואינו עומד להשתמש שוב מוכח שאינו חשוב בעיניו. וראה שו"ת אמרי כהן האלאנדער ס"א. ולהעיר מל' המאירי שבת כא, ב, א"ם נשאר שם כלום"ו. וי"ל דלאו דוקא, ולא מיידי בטופות מועטות שנשארו אחר העירוי. ועוד וי"ל. ולהעיר, שכתב עלה ש"מפריזים על מדותיהם" ולי' לא ס"ל. ומה שכתבנו שלא לשטוף במים חמים – מחשש בליעות בכיור. ולא קייל"ן כרמב"ם שם להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף.

מילואים לו (הערה 284 (2))

שמד הכלי אין כאן הקצאה למצוה. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ב ס"ו שתשמישי מצוה כגון נר חנוכה אפילו עשאו לשם כך בלי שום תנאי ונעשית בהן מצוות פעמים רבות מותר להשתמש בהן חול. וקאי אכלי כפשוטו. וראה גם פרי האדמה חנוכה פ"ב ה"ו. ואם נפשך לדון מצד השמן שנבעל בו, והצריכו הגהות לא יצו"ו (נימא אדה"ת קאמר רק להשתמש לחול גרידא ולא לכלי אכילה) – מסתבר לומר שגם להסביר עשאוה כנרות שבמקדש וכמי שהקדישו לשמים והטילו עליו קדושה ואיסור הנאה, אין הכוונה להחמיר עליו לאסור גם הבליות. ועוד, שהבליות לא הוקצו, שמה שנבעל לא רצה להקצות (וגם מה שהוא כאילו הקדישו לשמים – בדעתו תליא, לפי שהוא נתנו והקצהו שיוכל במצוה" – רמב"ן שבת כא, ב. ועד"ז במאירי שם שהואיל אין זכר לנרות ולשמן היכל הקצהו מדעתו לגמרי"ו. אבל באבדורם ועוד משמע דתנתי ניהו), וברדבנן יש בריה. וראה כע"ז שפ"א סוכה כג, ב ד"ה הלוקח. אבל העיר ע"ז מט"ז יר"ד שכ"ד סקט"ו משמע שללא שיעור ביטול הבליות הן טבל, ול"א בריה. גם יש לדון מדין דשיל"מ (ראה מג"א סתער"ז סק"ב) אי אומרינן שיה מדרבנן. ועדין י"ל, מצד בריה דבדר שניכר האיסור מתחילתו, ש"א שגם בדרבנן ל"א בריה. אבל בנדו"ז י"ל בפשיטות, דל"ש לדין בריה (ולהעיר מהעמק שאלה סכ"ו. שו"ת קרן לדוד או"ח סי' קנט. ויחי יוסף חנוכה סל"ו), שאין כוונתו להקצות השמן שנבעל. וכ"כ להתיר מה"ש שו"ת אמרי ניהו). ולהעיר מעור שסכו בשמן של שביעית (שביעית פ"ח מט"ו. וקאי גם בכלים – ראה תויו"ט ושושנים לדוד שם. ובפ"י מהר"ש סריליאן, והובא גם במלאכ"ש שם, משמע דקאי אחר זמן ביעור. וראה מש"ר שם). ולכא"ו י"ל ע"ב בשאר מותרי השמן שם יותר ממע"ל, אם יש לו משום כבוש. ואף אם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה. וראה בנדו"ז יר"ד סקט"ו סק"ב במש"כ לדחות דברי החו"ד שם סק"ח – אכתי לא יועיל להתייר הבליות. ונראה שכיון שבה"ג ליכא משום ביזוי מצוה שאינו בעין ולא מיכרא, לא הטילו עלה גם איסור הבליות וראה שו"ת בית יהודה עייאש סכ"א, הובא באשל אברהם (אופנהיים) סתער"ט (שדן שום ביזוי מצוה הורדה מקדושה. ולכאורה דומה לסוכה אחר החג (ראה שו"ע אדה"ז סתור"ל ח"ט ט"ז. ושני השמן שהוקצה למצוה, וראה תוס' שבת מד, ב ד"ה שבה, בהחילוק בין מותר שמן לנוי סוכה). שו"ת משנה שכיר (מהדו"ח) או"ח סש"ג ואיך (נ"ע פ"ג שלה"ג שבת כא, ב) שאסור ליהנות "בין בנר ובין בשמן הנשאר". והביא שם מחיל' מהרצ"א (בפסקי הלכות משלה"ג) שפי' שהכוונה גם הכלי (וואה גם תולדות זאת שבת מד, ב), ושכן עיקר, והוא לפי שהוקצה למצוה. אלא שלשלה"ג האיסור רק

שבמקום ספק ליכא למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דביו מוזסון או"ח ס"ד. והנה, מצינו במ"ב שכשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (וראה הקדמה סר"ב) בקיצור הלכות. שם י"ז קכד ס"ג. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מומתם שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה ח", או בביה"ד דר"ת, ועוד כמה פרטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרסם להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שככלל, שק"ט עם מקרא אחר אחר שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב ס' קכו. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ליה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריאת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (שו"ע אדה"י סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן ב"ב זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשוטות – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"י בסדר הכנסת שבת אין כו', וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברבנו אפרש לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתר"ג ס"ד ושו"ע אדה"י שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"ב, שצ"ל קודם צאה"כ, ושומע שביה"ש מותר. וכ"מ בבר"ח ס' קכט. כה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצ"ע"ק בסיים העניין: מביעוד יום. וראה בפמ"ג שם ס"ק"ג שנתפסק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב שבעה"צ סק"א צירף כמה סברות להתיר ביה"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שני"ב בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמך בשו"ת יחו"ד ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"י. גם יל"ע אם אדה"י בסיודורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפיס בנילה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ו – ת"ש ע' ע"ג הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדימו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שח"ד מחמת הכנסה (מסופר שם. וראה בתורה ויאלהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 24)).

מילואים מ (הערה 357)

כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שגא, והובא במקו"ח סתקס"ב ס"ב, בעגרות זקנים רס"ל תקס"ה. בא"ז סתקס"ו סק"ג, חיי"א כלל קלב סל"ג, שת"ז סתקס"ה סק"ג, ועוד. ורק שבמאמר סתקס"ה סק"א (ושם סק"ד. סתקס"ו סק"ב) כתב להשיג (כדלקמן). אלא שהעיד בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, עט"ז, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשת"ז סתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה" – למרות מש"כ שם סתקס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום התענית זה". ושם שבאינו מתענה יאמר "צום צבור זה".

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להב"ח שבמתפלל עם הציבור שאני. ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בע"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואיננו עובר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתקס"ה סק"ג. וזוהו משמע שום במו"א נקט כהב"ח. איברא, דשאני ש"צ דיעדין שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א סתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי שסתקס"ה ס"א) – קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וג"ז רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיין בסתקס"ו ס"ה ובב"ח. ומנא לן בספ"ד לא הכריע כב"ח. והרי בסתקס"ו פסק כותלי עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחא כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתקס"ה ד"ה ימי הגאונים, במה שלדעת

ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובהאלו ישרים להר"א ענתיכי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חס"ל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"ה ע' ת"ז – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תנינא סוסי' תקס"ה, שבה"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהטעור לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכוף לציר' בכך.

ולהפ' באגה"ת שג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"ה ע' תקנו ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש עלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק לעימה בעלמא.

מילואים ט (הערה 356)

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"י בסדר הכנסת שבת רק ש"ל אין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעה"ח בימות החורף שהימים קצרים, אבל ודאי שאין להתפלל אז כלתחילה, שיזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ הע"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין גיט"ל לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש תפלת מנחה. וגיט"ל (ובהנסמן שם) גם מחמת הסברה דשאני תפלת דרחמי נינהו, ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תרוה"ד סל"ז התיר מחמת הדעות שפה"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שפה"ע ברכות במצוה דאורייתא וחומר. ואכ"מ.]

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "כלל עת שיתכינו עשרה משרא"ל, וגם שבברכה"ת בשחרית לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהדור"ח או"ח ס' קיא (לענין קריה"ת בת"צ בג' מתענים), ועיי"ש לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדוד"י יש לצרף הסברה שעדיין יששים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה

בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דבר יהושע ח"ג ס"ס. אמנם, אסור לא פלטינו מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שסברא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמ"ר הצ"צ בשו"ת או"ח ס"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קיילין לעיקר ששב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כששי ר'ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל ענין גם כשאינו מתענה, ולא מחמת סברות הנ"ל, וכש"כ שספקם לא גובו תענית. ואם מחמת הדעות שיותר לקרוא בלילה (וראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' הו' – דאכתא איכא טעמא שלא יעברו ג"י בלא תענית, ו"א להשפיקם באימת ביום שלישי. וגם בביטול הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג"י – אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח ס' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ש שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברה דתוס"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת מיועדים יומי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ז. תורת רפאל ס"ב, אג"מ או"ח ח"ב ס"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת תצ"צ או"ח ס"ג סק"ו. ש"ה ומענה. אבל יותר נראה

מילואים מא (הערה 367)

ואינו דומה לקידוש בכל פסח שגם אמירת הקידוש צ"ל בזמן הראוי לאכילת מצה. וכן אינו דומה למש"כ בגליון מהרש"א י"ד סי"ט ס"ה לשי"ד סק"ו, שאם בודק על אדה"מ צמח סמוך לחשיכה ואכל כשתחשב מסתברא שלא יצא בברכותו – הדתם שאינו דקאי בברכת המצות שאינו יכול לומר "וצוננו" כיון שלא הגיע זמן המצוה. וראה גם כיו"ב בצ"ח ברכות יא, ב בד"ה בא"ד וה"י אומר ר"ת (לענין ברכת קודם עלוה"ש) (לדעת ר"ת) לפטור מה שילמוד אחר עלוה"ש). וכבר נמצא כן במג"א סל"ט סק"ח ואדה"ז שם סי"ו (והוא משו"ת תרומה"ד ח"א סרס"ט. אבל לא נת' שם טעם הדבר), לגבי ברכה על פדה"ב מע"ש ע"מ שיחול בשבת. וראה בשו"ת נוב"י מהדור"ת סוסי"א קפז. (ובעני"א משו"ע אדה"ז סת"ב בקו"א סק"א. אבל שם גם אה"כ אינו נוטה מצוה, שאינו מחוייב בביעורו עד תחילת שש. אבל עיי"ש שלרא"ש חייב בביעור בסוף חמש, ועכ"ז כתב שאינו מברך אז). ואולי ילה"ע משו"ע או"ח סי' קכח ס"ח שאסור להתחיל בברכה על ברכת כהנים לפני שילכה הדיבור דקריאת הש"צ כהנים. וגם להל"ה דלא קאי בקריאת כהנים, שאינו התם דמצוה קעביד בלא"ה – ראה הגהות הדר"ל סוטה לט, ב.

אבל ברה"צ מצונו להדיא דמהני גם כשאסור עדיין באכילה, ראה מג"א סר"ו סק"ח ואדה"ז שם סי"ד ובפמ"ג בא"א שם לענין ברכה על המים בשעת התקופה. וכן לגבי ברכת המצוה כשאסור אז בשתיית היין – ראה שו"ת תרומה"ד ח"א סוסי"א קגד.

מילואים מב (הערה 379)

ולא נהגו לפטור ברה"מ דכדרי המשנ"ב ס"ל קעו בתחילתו בבה"ל ד"ה בידך על הפרפרת בנוגע לספק פה"ב"כ לפני הסעודה. ורוב העונות שבימינו בלא"ה אינן ספק פה"ב. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כבע"ד בד"ה וגוף השאלה במוסגר. וש"נ. וכאן אתנו מקום להוסיף מתוך חילופי מכתבים שהיו לנו בענין זה עם הרה"ג בעל עיטורי מרדכי שליט"א:
מש"כ להוכיח מבא"ח נשא ד, דלא כמשנ"ב – לפענ"ד במחילת כת"ד רא' חלשה מהבא"ח, דקאי התם במזונות ועל המח' ודאי ולא בספק המוציא וברכה"מ. ושוב מצאתי שהעיר על דברי הבא"ח בהליכות עולם שם, שהרי ספק איזה בגדר פה"ב.
ואם כדריהם, אפשר להביא רא' ג' משו"ע אדה"ז קסח, ח בסופו, לחלק באכל פה"ב"כ שלא בשיעור קב"ס ונמלך לאכול שיעור קב"ס, בששו"ע נקט שאינו מברך על המח' תחילה (משא"כ בסידורו), למי שאכל דבר שברכתו מעין שלש ואח"כ סעודת לחם גמור, שבה צריך לברך שחברו על המח', אף שבדיעבד נפטור ברה"מ. וכ"כ בסדר ברה"מ א"א, ז, ו. ומה שלא חילק, ובפרטי דקאי התם בשו"ע בדברי לחמים שברכתם מזונות, משמע שגם בדבר שמברך מעין שלש בספק הדברים אמורים. ואינו מוכרח. ובפשוט קאי במזונות גמור. (ושו"ר מש"כ זוה בבידור סוגיות בציעת הפת לידידנו הגר"י וקסטוק שליט"א א"א קסח, ו – ע' עו.)

ותירה מזו, שאפ"ל כן גם במשנ"ב רח, עה בסופו, שרק בדיעבד ברכה"מ פטור פה"ב, ומשמע לכתחילה יברך מעין שלש. ואף קודם הסעודה, מולא פירט. אלא שפשוט דלא נחיה לכך וקאי רק בטעם ובין ברכה"מ, או גם באוכל קודם הסעודה אבל בפה"ב בודאי. והנה, כדברי המשנ"ב, כתב גם בקיצור שו"ע לט, ג. אלא דקאי שם במיני מזונות גם בודאי. וכבר הקשו עליו. ובחוסן ושינויות לט לבעל מסגה"ש העמיס כוונתו דמיידי בספק פה"ב. [ויש שהעמיסו בד' הפמ"ג בפתיחה שם ד' מריש הור"א (וראה שם ד"ה הפש (יש) שבאכל ב' מאכלים וספק אם ברכה אחרונה שלהם שוה, כגון פה"ב ולחם גמור, מברך רק על הודאי. אמנם, אין הכרח בד' הפמ"ג לסברת המשנ"ב, הדתם מיידי אחרי שכבר אכל לחם גמור, שמספק אין לו לברך כעת על המח' ויברך רק ברה"מ. אבל במשנ"ב כתב לחדש יתר על כן שגם לפני אכילת הפת לא יקדים לברך על המח' מחשש ברכה שא"צ.]

אמנם, בחיי"א שהביא בבה"ל שם ודאי פליג אמשנ"ב (אא"כ נאמר לדידיד' לעקב בכלל פה"ב בודאי, וכדעת הב"ח ועוד, ויש ליר"ש

הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחירת – כן נראה בכונתו. ותמוה מה שבשו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני רבנותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו נזקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז סתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחירת באם מדלג התיבות.

והנה, במשנ"ב סתר משנתו לכאורה, שבסתקס"ח סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד בכה"ח שם סק"ח). אבל סתקס"ה בבה"ל אחרי שהב"ד החיי"א כתב בשם המאמ"ר דמיחזיק כשילקא, ושדבריו נכונים (והביאו בכה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ועוד, שדברי המשנ"ב גם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לא אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבב"ה שכתב שלא לומר עננו, הב"ד המאמ"ר סתקס"ה סק"א, שהכריח כן מהט"ז שם סק"ד (ואכן בפמ"ג במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שכ"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחירת בדילוג וחזר על"ה הוא. ובט"ז שהביא להקשות בהחילוק בין ע"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכצ"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה עד"ה בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי – בשיעורי שלמי תודה בכתב ש"ע י"ט, ושם נטה קו. ומחוררת כדמעיקרא). ועוד צ"ב, שאם בשכח ואכל שם תענית עליו מחמת משמלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"ח בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה סס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמהני שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בדי' צומות). וראה גם במק"ח שם, שהוא ע"ד ה"זחורה חג"ס הזה"ג גם כשאוכל בבית ולא בסוכה. ונראה, דס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [ולהעיר שגם בערוה"ש סתקס"ה ס"ב שמימי לא שמע מי שינהג כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה – איכא לדחוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בדי' צומות. והו"ע כתב בסתקס"ו ס"ב שבת"צ הקבועים יכול ע"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתנו), אף ש"ל דשי"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל מש"כ בסתקס"ח הוא רק לדעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזנו בולמוס. וכז"ל דהיק ואתי מרחיק (כבונות משנ"ב ובהכ"ח ש"הב"ד). וצ"ב שבנה צי"ן ממקום למקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבה"ל, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתקס"ח.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקנלא. שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגזרו הציבור יכול לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יכול לומר עננו. ווראה בכתבי רח"א ביחאוסקסי, דפס מכת"ב אדה"ז קבוצ' העו"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמיס בל' אדה"ז בסידורו, שאף שאינו מתענה יכול לומר עננו את שמיית תחבת "ביום צום תעניתנו", ואם ציבור שמתענים ויכל לומר עננו. וכש"כ לפמש"כ בשו"ע הצ"צ או"ח ח"ב סי' קי להקל לומר עננו אפי' בברכה בפ"ע בדי' צומות הקבועים כשיש עכ"פ ג' מתענים (וכנ"ל אצלנו בלוח בשחירת).

וגם קטן ייכול לומר כך, דלא כמפקפקים, ואיכא משום חינוך שכשיגדיל לצום ויאמר עננו, ובפרט אם נאמר שבחולא אומר עננו, א"כ לכשיגדיל גם אם יאה פטור יאמר. ואדרבה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחזיק כשיקרא, שפשוט שכונתו ליום התענית. ש"מ שכן הורה הר"ז ירגו מבריק (כאיל תערוג שטיינמן ועבודת על תפשה. והחולקים, אינהו"כ שגדול שאינו מתענה אינו אומר). ועיקר הסברא ש"א שאם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה).

דאיכא חשש דברכה לבטלה ובדומה למי שמברך ברכה אחרונה באמצע סעודה. וראה בירווי סוגיות שם. אבל להעיר מבע"ז בתה"ל דלקמן. וראה תה"ל בהשמטות לס' קעז, י. וראה מה שהארנו בכ"ז בש"ת באתרא דרב ס' לט' רסב. ואכ"מ.

וחזי לאצטרופי, אף שאינו עיקר לדינא, דעת המאמ"ר הביאו המשנ"ב שהדעות בפה"ב אינן חולקות זע"ז.

וכן הדעות שברה"מ אינה פוטרת פה"ב.

ובדעת אדה"ז – דאה בכע"ז בסדר ברה"ז ב, ד, באוכל פה"ב (ודאי) ונמלך לאכול כשיעור קב"ס. ובתה"ל ד קסח, יא בדעתו שמברך תחילה מעין שלש מחמת ספק (והארנו במק"א). ומ"ט לא נימא שברה"מ"ו תפטור. וראה תה"ל ד קעז, ה. אמנם, התם איירי בודאי פה"ב אבל בספק חובת ברכה"ז. אבל עיקרי הדברים, דעדיף לגרום ברכה שא"צ משלא לברך ברכה הצריכה. ובנדו"ד, לפטור בברכה"ז הוא בדיעבד. ויל"ד, דהתם נתחייב בברכה מעי"ג לפני שאכל כשיעור. וילע"ע, שאפשר דהכא גרע שהוא ספק ברכה לבטלה.

והנה, בחוסך ישועות שם אכן הוכיח ממש"כ אדה"ז בסדר ברה"ז ש, דעדיף לי שייברך תחילה על המח'י. אמנם, כנ"ל, התם מיירי בודאי פה"ב. ואף את"ל שיש ספק אם מה שאכל בתחילה מצטרף למה שיאכל אח"כ לאשוויי לה קביעות סעודה (כבתה"ל ד קסח שם), הרי הספק נולד רק אח"כ, ובשעה שמברך ברכת על המח'י שפיר עבד, משא"כ באוכל ספק פה"ב ש"ל שמספק לא יברך ויפטור ברה"מ"ז שאח"כ כדעת המשנ"ב.

והנה, בכ"מ הביאו משו"ת מהרש"ם ג, יז. אבל איהו לא נחית לדין פה"ב, ועיקר דבריו מחמת שכל מה שאוכלים קודם הסעודה פותח האיטומכא לאכילה. אבל בנידון הקרעמזיל (שאינו פה"ב – ראה תה"ל ד רמט, ג) שהביא באו"ז, הביאו בד"מ רמט, ד, מוכח שכן בירכו מעין שלש לפני סעודה. וראה שו"ע אדה"ז רמט בקו"א ג.

הלום ראיתי בשו"ת בית דינו של שלמה או"ח טז שלא לברך מעין שלש, ושכ"כ בגנת ורדים או"ח א, מח. ואיהו ס"ל הכי לכתחילה בכל גווני, שברכת המזון פוטרת מעין שלש. אבל לא קייל"ן הכי רק בדיעבד.

להחמיר בכולם חוץ מבלעקיד. ולא עיינתי בחי"א לראות היעמדו דברינו או לא. וראה שו"ת אג"מ או"ח ג, לג שבעוגות שבימינו ודאי יש לברך תחילה ברכה אחרונה).

ולמעשה אין המנהג כדברי המשנ"ב. (אלא שיש"ל שרוב לעקי"ך שבימינו ודאי פה"ב הם ולא ספק. וראה שו"ת אג"מ שם). והמשנ"ב בעצמו הביא שבחי"א מא, ד ל"ב כן. וראה גם א"א מבוטשאטש רח, יז.

גם להעיר שבנדון הנ"ל דהמשנ"ב כתב בשו"ת אול"צ יב, ז, שעדיף לברך מעין שלש שאל"כ נכנס לספק שמה ברכת במ"מ פוטרת הפת. ועל כרחק ס"ל להמשנ"ב שכיון שגם ברכת מעין שלש על ספק פה"ב אינה בוודאות אין לו לעשות כן לכתחילה. גם להעיר דס"ל להמשנ"ב שאין במ"מ פוטרת פת – דאה שעה"צ קעז, ב. גם י"ל שיש לברכה על מה לחול וחלה על פה"ב ולא על הפת. (וצ"ע החילוק בין זה לנידון שאכל פת תחילה ואח"כ ספק פה"ב).

וכבר העירו שכבר קדם להחיי"א בעל נוב"י בדרשה לש"ש (שנדפסה הימנו בדרשו ציון ע' לג) (ושם נדפס בטעות "פוטרת"). וצ"ל "אינה פוטרת". קובץ בית אהרן וישראל גל' מב, ע' כ) לברך ברכה אחרונה על הלעקיד קודם הסעודה בשבת. ובכדי שלא יסתור למש"כ בעצמו בדגו"מ קסח למג"א כב, שבאוכל פה"ב באמצע הסעודה לעידון ותענוג אינו מברך שמה נפטור בברכת הפת – נצטרך לומר דהכא שאני מאיזה טעם, ואולי שאם לא יברך איכא חשש שברכת מזונות תפטור הלחם. ונחתין לשק"ט אם יכול להגביל ברכתו ואם מחית נפשי' לספיא, או שבנדו"ז כ"ה לכו"ע. אא"כ נפרש בנוב"י דקאי במין לעקי"ך שהוא פה"ב בודאי. וכבר כ"כ בחסל"א קעז, ג לברך מעין שלש, וממרוצת דבריו בהמשך מוכח דקאי גם בספק פה"ב, עייש"ה. וכ"ז דלא כמשנ"ב. גם בברכת הבית שער ט, יא כתב לברך תחילה מעין שלש על פה"ב. וראה שם טז, מג. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ג, לג.

והנה, בגוף סברת המשנ"ב בלעקיד בקידושא רבה – ילה"ע גם שבד"כ מברך גם על הגפן לפני הסעודה כשאינו שותה יין בסעודה. וממילא מחמת ספק נכון שיכלול על המח'י. ולהעיר מא"א מבוטשאטש רפט, א. גם לפעמים יש שינוי מקום והוא דבר הטעון ברכה לאחריי במקומו. גם לפעמים אוכל בנוסף לפה"ב מעשה קדרה. ובפשטות במשנ"ב מיירי כשאינו מברך על הגפן. ועוד יש לצרף הסברא שבשבת ליכא ברכה שא"צ. אבל יש שר"ל

קיצור דיני שכחה וטעות

כסלו-טבת תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
------	--------	------

ותן טל ומטר – בימות הגשמים

מתפילת ערבית אור לד' כסלו עד מנחה ערב פסח

קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "מברך השנים"	חוזר ל"ותן טל ומטר לברכה" ³	לא אמר "ותן טל ומטר" ¹¹
קודם שהתחיל "תקע בשופר"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה?]" לפני "תקע בשופר וכו" ²	
קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "שמע קולנו"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה?]" לפני "כי אתה שומע וכו" ¹³	
קודם שהתחיל "רצה"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה?]" לפני "רצה" ¹⁴	
קודם שסיים ¹⁵ "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ⁷ ל"ברך עלינו" ⁸	
לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ¹¹	

1. אפילו אמר "ותן טל" ולא אמר "ומטר".
 2. המסופק אם אמר "ותן טל ומטר" בתפילתו - עד שלושים יום בחזקת שלא הזכירו וצריך לחזור. לאחר ל' יום (השנה: מתפלת ערבית, אור לד' טבת שחל בליל שבת, וכגון שטעה והתפלל תפלת חול בשבת) אינו צריך לחזור, שכן חזקתו שכבר התרגל לאומרו כהלכה².
 3. ואם חזר לתחילת הברכה, יצא³.
 4. ואם טעה וחזר לברך עליו, מפסיק וחוזר למקום שעומד שם ושואל בשומע תפלה³.
 5. ואם חזר לתחילת ברכת "שמע קולנו" או "ברך עלינו", יצא⁷.
 6. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברך עליו⁷.
 7. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכת השנים⁷.
 8. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "המחזיר שכיתנו", "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ברך עלינו".
 9. אם חזר ל"שומע תפלה" ושאל שם יצא בדיעבד. ואם חזר ל"ברך עלינו" ושכח עוד פעם, שואל ב"שומע תפלה"⁷.
 10. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
 11. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון... שיבנה וכו"²⁰.
 12. במוצאי שבת, חוזר ואומר "אתה חוננתנו" בתפלתו שנית. בראש חודש, חוזר ואומר "יעלה ויבוא" בתפלתו שנית. בחנוכה ופורים אינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.
- אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם שכח לומר טל ומטר במנחת ערב שבת (וכן במנחת ערב פסח), אינו מתפלל בערבית ליל שבת (וכן בליל פסח) שתיים. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק⁷.

טעות	נזכר/ה	הדין
------	--------	------

הדלקת נר חנוכה

אמר "להדליק נר של שבת" או "יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומר "להדליק נר חנוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך
שכח לברך לפני ההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך מיד
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו) ^ט
שכח ברכת שהחיינו (בלילה ראשונה)	בשעה שהנרות דולקות	מברך מיד ^י
	לאחר שכבו הנרות	מברך בשעת ההדלקה בליל שני (או שאר הלילות)
בירך שהחיינו בליל שני (או שאר הלילות)	לאחר שאמר "השם"	מדליק הנר הראשון ואח"כ מסיים למדני חוקיך
	לאחר שסיים הברכה	אינו חוזר לברך שאר הברכות ^{יא}
הפסיק בדיבור שלא מענין המצוה בין הברכות וההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך שוב כל הברכות (כולל שהחיינו ^{יב})
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך שוב ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו ^{יב})
הפסיק בדיבור בין נר לנר	-	אינו חוזר ומברך ^{יג}
אמר הנרות הללו לפני שהדליק נר ראשון	-	אינו חוזר ומברך ^{יד}
הדליק הדלקה פסולה	-	חוזר ומדליק ומברך כל הברכות (כולל שהחיינו ^{יב})

תפלת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה

בחנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים" ^{טו}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ^{טז}
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "בימי מתתיהו וכו'" וגומר תפלתו ^{טז}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"ועל כולם יתברך"
	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"רצה"

12. יש אומרים שאומר לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'".

הדין	נזכרה	טעות
בשבת חנוכה		
הזכיר שבת: יצא	-	התפלל כל התפילה של חול ¹³
לא הזכיר שבת: חוזר ¹⁰ ומתפלל של שבת ¹⁴	-	
ספק אם הזכיר שבת: חוזר ¹⁰ ומתפלל של שבת ¹⁴	-	
אינו חוזר ¹⁰	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	
בערבית: ממשיך "קדשת בשחרית אם יודע ששבת היום: ממשיך "ישמח משה" אם שכח ששבת היום: גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה"	לאחר שאמר רק "אתה" ¹⁵ של ברכת "אתה חונן"	התפלל ברכות אמצעיות של חול
במנחה: ממשיך "אחד וכו"		
גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית ¹⁷	באמצע ברכה ¹⁶	
פוסק ומתחיל ברכה האמצעית	לאחר שהתחיל רצה	
אומר יעלה ויבוא קודם מודים ¹⁸	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	
חוזר לברכה האמצעית ²¹	קודם שסיים ¹⁹ "יהיו לרצון" השני ²⁰	
בשחרית: חוזר ¹⁰ לראש התפילה של שבת ¹⁴	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁹	
אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר ¹⁰		

13. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.
14. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין¹⁰. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה¹¹.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
15. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
16. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור¹². בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
17. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.
18. בנוסח: **ביום השבת** הזה, זכרנו וכו".
19. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברכה האמצעית של שבת¹³.
20. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכה האמצעית של שבת¹⁴.
21. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", ואמר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

טעות	נזכר/ה	הדין
בראש חודש		
שכח ²² ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ערבית: אינו חוזר ²³
	קודם שסיים ²³ "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ²⁵ לרצה ²⁶ ערבית: אינו חוזר ^{כאב}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ²⁷ ככד ערבית: אינו חוזר ^{כח}
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	בשחירת: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"רצה" ²⁶	

תפלת העמידה – מוסף

בראש חודש		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ²⁸ ¹⁰
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁹ "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ל"ראשי חדשים" ³¹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ³²

22. וכן הדין אם מסופק:

23. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה.

24. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה.

25. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא²².

26. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

27. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית. בשחירת אתם כבר סילק התפילין – נכון שיניחם שוב²².

אם נזכר כשהגיע זמן תפילה של אחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח)³². אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחירת וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק³¹.

28. אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ן ויצא ידי חובתו. ואם חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"ראשי חדשים".

29. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראשי חדשים".

30. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים".

31. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ראשי חדשים".

32. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.

הדין	נזכרה	טעות
חוזר ל"ראשי חדשים"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "חונן הדעת"	התפלל ברכות אמצעיות של חול ³³
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"ראשי חדשים"	לאחר שסיים ברכת "חונן הדעת", קודם שסיים ³⁴ "יהיו לרצון" השני ³⁵	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁶	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁷	
חוזר ³⁸ לראש התפילה ³⁷	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ²⁹ "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"ראשי חדשים" ³¹	נזכרה לאחר "יהיו לרצון" השני ³²	חתם "מקדש ישראל והזמנים"
חוזר ³² לראש התפילה ³²	תוך כדי דיבור	
אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים"	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ²⁹ "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"ראשי חדשים" ³¹ ט	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ³² לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	

קריאת התורה

בראש חודש		
יקרא הרביעי בשל ר"ח בספר השני ואינו קורא פרשת חנוכה ^ל	לאחר שבירך השלישי הברכות שלאחר הקריאה	קרא שלשה קרואים בשל ר"ח עד ובראשי חדשים (כבכל ר"ח)
הוציאו ספר תורה אחד: אינו קורא פרשת חנוכה	לאחר שבירך הרביעי הברכות שלפני הקריאה	קרא ארבעה קרואים בשל ר"ח
הוציאו שני ספרי תורה: קורא רביעי בשל ראש חודש, ואח"כ קורא פרשת חנוכה בס"ת ה' ואומר קדיש אחר חמישי ³⁸		
גומר לקרוא בשל חנוכה ואח"כ קורא ג' קרואים בשל ר"ח	לאחר שהתחיל ⁴⁰ הכהן לברך הברכות שלפני הקריאה	התחיל לקרוא ³⁹ בשל חנוכה
קורא ג' קרואים בשל ר"ח ואינו גומר לקרוא בשל חנוכה	לאחר שבירך הכהן הברכות שלאחר הקריאה	קרא רק עליה הראשונה בשל חנוכה

33. ואם מסופק אם התפלל של חול או מוסף של ר"ח יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ק ויוצא ידי חובתו.³³

34. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי").

35. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים" (אם לא הגיע זמן מנחה).

36. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

37. ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

38. ואם אמר קדיש אחרי הרביעי, אינו חוזר ואומר קדיש אחרי החמישי.

39. אם לא התחיל הכהן לברך על של חנוכה, אלא שפתחו ספר תורה הגלול בפרשת חנוכה, מוציאים ספר תורה אחר לקרוא תחילה בשל ראש חודש, כרגיל.

40. אפילו אמר רק "ברוך אתה ה'".

טעות	נזכרה	הדין
התחיל לקרוא ב' עליות בשל חנוכה	לאחר שהתחיל ⁴⁰ הלוי לברך הברכות שלפני הקריאה	קורא השלישי בשל חנוכה ורביעי בשל ר"ח

ברכת המזון

בימי חנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים" ⁴⁰
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴¹
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴¹
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כנוסח שבתפלה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הכל" ⁴²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ⁴²
	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו"	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חנוכה		
שכח ²² ולא אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ⁴³
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ⁴⁴
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ⁴⁵
		בסעודה שלישית: אינו חוזר ⁴⁴
בראש חודש		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁶
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁴
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁴⁴

41. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו / בימי מרדכי ואסתר וכו".

42. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

43. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".

44. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

45. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" שוב⁴⁷.

46. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם.

טעות	נזכרה	הדין
הזכיר חג ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמינו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שליטית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמינו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁶
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמינו ירושלים"	לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁶
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁴⁴
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ⁴⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר "ובנה ירושלים" ⁴⁷
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שליטית ⁴⁸

מעין שלש

בשבת		
שכח ולא אמר "רצה והחליצנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"רצה והחליצנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ⁴⁶ ואינו חוזר ⁴⁷
בראש חודש		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר ⁴⁷
מעין שלש ובורא נפשות		
שכח ולא בירך "על המחיי" או "על הגפן" ⁴⁹ אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד
	לאחר שבירך ברכת המזון	יצא
שכח ולא בירך "בורא נפשות" אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד
	לאחר שבירך ברכת המזון	מברך מיד ⁴⁹

47. אם סיים ואמר "בונה ברחמינו ירושלים" יצא.

48. אפילו ב"על המחיי" על פת הבאה בכיסנין וכדומה⁴⁷. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחיי".

49. אם בירך רק על המחיי ולא על הגפן - ראה להלן.

הדין	נזכרה	טעות
חוזר ל"על המח' ועל הכלכלה ועל הגפן וכו"	באמצע הברכה	שנה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המח'
יצא ואינו חוזר ⁵¹	לאחר שחתם "על הארץ ועל המח' ועל פרי הגפן"	
מברך בורא פרי הגפן ושנתה עוד רביעית יין ⁵⁰ ומברך אחריו על הגפן, או מבקש מאחר ששנתה יין שיוציאו ידי חובתה בברכה ז' ⁵¹	לאחר שחתם "על הארץ ועל המח'"	
חוזר ומברך מעין שלש	-	טעה ובירך בורא נפשות על היין או מזונות

עשרה בטבת

תפלת העמידה שחרית ומנחה		
חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	שכח השליח ציבור להוסיף עננו
אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לעמו ישראל ⁵² בעת צרה ושומע תפלה"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	
אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	
אינו חוזר	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	
אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	שכח היחיד ולא אמר עננו
אינו חוזר	לאחר שסיים "יהיו לרצון" השני ⁵³	
חותם "שומע תפלה" ויצא ⁵⁰	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו"
אומר "שומע תפלה"	תוך כדי דיבור	סיים בא"י העונה לעמו ישראל"
חוזר ל"שמע קולנו" ⁵¹	לאחרי כדי דיבור	
אינו חוזר ואומר בשמע קולנו	-	אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ
מתפלל מעריב שתיים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין ⁵³	-	לא התפלל מנחה
קריאת התורה - מנחה		
אינו אומר קדיש קודם העמידה	-	אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה
אומר ההפטרה כשהס"ת בארון	-	החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה

⁵⁰ או מיץ ענבים.

⁵¹ אם אין לו יין או אי אפשר לו בכך, יכול לאכול עוד כזית מזונות ולכלול על הגפן בברכתו (אף שלכתחילה אין לעשות כן). ואם גם זה לא שייך, יאכל כזית פירות משבעת המינים ויברך על העץ, שבדיעבד פוטרת את היין.

⁵² ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

⁵³ ואינו אומר "עננו" בשניהם⁷⁰.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

הנוסח הראוי לא מקרי עקירה מחמת מחשבתו לחוד. ועפ"ז ר"ל שבנדוד"ז, אף שאין חסרון לומר ברוך עלינו וכו' בתורת בקשה אריכתא, מ"מ כיון שאי"ז הנוסח הראוי מיקרי עקירה לברכה אחרת. ע"כ מדבריו.

אבל, לכא' פשוט החילוק שכשחזר לברך עלינו ג"ז בקשת צרכיו. ואדרבה עוסק בענין זה גופא דשאלת גשמים, ואינו בגדר עקירה, ולא דמי להתחיל ברכה אחרת שהסיח דעתו משאלת גשמים.

ועצ"ע בדברי רעק"א שהתחלת קדושה ה"ז עקירה מחמת שהוא ברכה שלישית. ומוכח שבדברי חול בעלמא אי"ז עקירה. ונראה, שאם נפרש ביסוד הענין שבדברים שמחזירין אותו אי"ז סיום הברכה לגמרי מה"ט גופא, שמחמת החיוב לחזור עדיין לא סיים ברכתו, ורק כשהחליט שלא לחזור פקעה ברכתו, י"ל שבדברי חול עדיין לא החליט להמשיך בתפלה, ולא נעקרה ברכתו, ולא שנא משאר הפסק באמצע ברכה.

ובסגנון אחר, שצ"ל ניכר שעקר לגמרי ואינו חוזר.

[ולהעיר מס' טוב עין ניימאן (תרצ"ז) דיני תפלה פ"ז סג"ב, בחי מהרא"י סקל"ה, שר"ל שבתבינה אחת לא סגי, ורק במודים שהוא כבר מעין ברכה הבאה. אבל בהתחיל אתה קדוש אי"ז התחלה עד שיאמר ב' התיבות, עיי"ש בארוכה. (וראה שם במה שאינו דומה להתחיל ברכת חול ואמר רק תיבת אתה). ולכא' איך יפרנס להדעות שבברהמ"ז גם בתיבת ברוך לחוד חוזר. ויש לחלק, הדתם בתיבת ברוך ניכר שהתחיל ברכה חדשה. (ולא ס"ל שאפ"ל שה"ז כהתחיל ברכת אשר נתן, כדעת החי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג. ואפשר, דשאני ברהמ"ז שכשהתחיל ברוך דעתו אברכה רביעית דרבנן וגרע טפי. ול' ראבי"ה תענית סתתמ"ו שפתח בהטוב והמטיב דומה לעקר רגליו הטוב ומטיב ביבנה תיקונו. וראה גם תוס' ברכות ל' ב ד"ה מסתברא. (אף שמצינו כי האי לישנא בכלל בהתחיל ברכה אחרת, ראה תוס' שם: עקר רגליו ופתח בברכה שלאחרי. (ובהגהות הב"ח חג"י. וצ"ע בלשון תוס'. ובמהרש"א משמע שהפתיחה בברכה אחרת נקראת עקר רגליו). ולא דמי להתחיל תיבת אתה בערבית ומנחה של שבת וכוונתו אתפלה של חול, שאין הברכה נפסדת בשביל כוונה אחרת, שדברים שבלב אינם דברים - דשאני ברכת הטוהמ"ט שבכוונה להתחיל ברכה רביעית נסתלק מברהמ"ז, לפי שאין ברכה רביעית בכלל ברהמ"ז מצ"ע, וממילא הזכרתו היא שלא במקומה. אבל בנתכוון להתפלל תפלת חול, לא עקר דעתו מתפלת שבת, שהרי גם בשבת אפשר להתפלל וראוי להתפלל של חול. וילע"ע). וראה בטוב עין שם שדייק מהלשון בשו"ע סי' קיד סי' ו' ובשו"ע אדה"ז שם סי' ה"ה התחיל אתה קדוש". ור"ל דבתיבת אתה לחוד לא סגי, וחולק אמשנ"ב שם הנ"ל שבתביבת נקדש הו"ל עקירה. ואנא דיוקא לא חזינא, שהרי במג"א סי' קיז סק"ה ובשו"ע הרב שם סק"ה כתבו בלשון "תקע בשופר", וכ"ה במקורו בראבי"ה תענית סתתמ"ו, וברא"ש תענית פ"א ס"א. ולסברתו תיסקי בתיבת תקע לחוד, שהרי ניכר שהוא מענין ברכה שלאחרי. ופשטא דמילתא שנקטו בשם הברכה. ותו לא. גם בשו"ע סי' קפח

א. בנוגע לאופן חשבון שלושים יום, נתבאר בארוכה במכתב מזכירות הבד"צ מיום ועש"ק ויחי תשע"ה, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב".

ב. כ"כ להדיא בפמ"ג סי' קיד בא"א סק"ח. סי' קיז במ"ז סק"ג. קיצור שו"ע סי' ס"ו. תורת חיים סק"ז. פתחי עולם (מרבני אנ"ט) סקי"א. באר יעקב סק"ו. וראה במשנ"ב סי' קיד בבה"ל סי' ד"ה במקום. סי' קיז סקט"ו, שיותר טוב לאומרו על הסדר. וראה בירור הלכה זילבר שם סקט"ו. ובשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג הארכנו בזה בנוגע לועל הנסים, והמסתעף מזה בענינינו, ושכן נראה גם לדעת אדה"ז, עיי"ש באורך.

ג. בשו"ע אדה"ז סי' קיז ס"ה נז' רק "ותן טל ומטר" וכ"ה בכ"מ. אבל בכמה פוסקים דהיינו שיאמר גם "לברכה" - ראה קיצור שו"ע סי' ס"ו. כה"ח שם סקל"ז. ועוד. וכן הועתק בשמועסן טבת תש"ה. וכן מסתבר שמאיזה טעם יקצר בנוסח השאלה שלא כדרכו. וה"ז דומה למש"כ בפוסקים בדין טעה בעילה ויבוא שבדאי אין כוונתם בכותבם לומר יעלה ויבוא לאמירת ב' תיבות אלו לחוד. ודלא כשלחן הטהור סקי"ז ס"ו שכתב לומר ותן טל ומטר ולא יותר. [ותיירה מזו, שיש שכתבו לומר גם "על פני האדמה" - ראה שלחן שלמה סקי"ז ס"ד. ערוה"ש שם ס"ו. ליקוטי חב"ח ח"א כט, א. (ושם ר"ל שעיקר הבקשה הוא "ע"פ האדמה)].

ד. ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' יח'תקלח.

ה. מצינו שכ"ה גם בהתחיל קדושה - ראה משנ"ב סי' קיד סקכ"ח. אלא שלא כתב הטעם אם הוא מחמת שהוא התחלת אתה קדוש, או גם בלא"ה. אלא שבשעה"צ שם הציב ציון לשע"ת, ושם הובא בשם שו"ת גן המלך. ומפורש שם בס' קנב הטעם, כפי שהביא רעק"א משמו בהגהות לשו"ע סי' קיד ס"ו, "אסדר קדושה הוא עצמו ברכה ג' אלא שיש בזה תוספת דברים. והוי כמתחיל ברכה ג". ואף שיל"ד בדוחק, דקס"ד דאכתי לא גמר ברכה שני' מחמת שלא אמר קדושה - אבל בדין גן המלך בפנים מתבאר שבא לשלול (וסברה שהיא תוספת דברים בין ברכה שני' ללשית. וכן עיקר, שהרי אין סברא מעיקרא ששייכת לברכה שני' דוקא. ומשמע, שרק מחמת השייכות לברכה שלישית הוי עקירה, הא לא"ה גם בהתחיל דברים אחרים אי"ז עקירה.

אמנם, מקום לחלק בין דברי תחנונים גרידא לברכה אחרת. אבל באמת מסברא גם בדברי חול ה"ז עקירה. וראה גם בדעת נוטה ח"א סי' קצא שגם בדברי חול ה"ז עקירה וכאילו התחיל ברכה שלאחרי. וכ"כ בפניני תפלה ע' קנח בשם הגריש"א.

וה"א טען בפנינו, שבדאי הכל תלוי בדעתו כדמוכח מזה שבאמירת תיבת אתה לחוד מברכה שלישית ה"ז עקירה, אף שיכול לומר אתה משיב הרוח וכדומה. ולאידך, מצינו דעת החי"א הביאו במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג, שגם באמירת ברוך הטוב והמטיב שבברהמ"ז אי"ז עקירה, שה"ז גם התחלה דברכת אשר נתן. ועכצ"ל ולחלק, דשאני בברכת אתה קדוש דאי"ז הנוסח הראוי, אלא שאין בכך קלקול להוסיף מילת אתה, ולכן כל שאמר תיבת אתה ע"ד התחלת ברכה חדשה מקרי עקירה לברכה אחרת, משא"כ בגוונא דהח"א שאמר

ס"ו כתב בלשון שהתחיל "הטוב והמטיב". ולכו"ע (ראה דעת החי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג) א"צ שיאמר תיבות הנ"ל.

ונראה פשוט שמי שאחרי סיום הברכה חזר בטעות שוב לתחילת הברכה, דשפיר דמי, ושאל"ז עקירה, ואדובה עדיף טפי, שמראה שלא נסתלק מברכה זו.

ובדעת הגריש"א – רבו הסתירות, ראה חשו"ק חמד יומא נה, א. ציוני הלכה תפלה עמ' קפט. קונט' שפתי כהן להגר"נ קופשיץ ס"ג בשם הגריש"א וחוט שני וראה קובץ גליונות פ' בראשית תשע"ז בשם חוט שני. ובס' ווי העמודים וחשקיהם חס"א ע' יז כתב לחלק בין טעה שצריך לומר כל הנוסח של בדר עלינו אחר ש"ת, או שטעה שצריך לחזור לברכת השנים. וראה גם קובץ שיח תפלה ע' רעט.

ו. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ו ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסחה מדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסחה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסחה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסחה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסחה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתיו לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא בריא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסחה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חס"א סרט"ו סק"י. חי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צ"א ח"ב ס"מ). וכבר העידו שמש"כ בכוננת החי"א – צ"ע, ורצונו שבחי"א כדברי החס"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשו"ת א"ה להע"ד. ו(ש"נ), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל), ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה ולכא ולכא מיטעי – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה ידות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפלתו. ואף ההחולקים – יש לחלק טובא.

ז. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשוטא אין טעם שיצטרך לחזור

לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סתכ"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו שבשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח סי' קכב סק"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלפי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפקי מגינים סק"ז בבאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדבריה, ו"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדו"ז בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שיי"א דאמירת קדושה הו"ל כהיסח דעתו – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדבריה, קי"ל"ן דבהיסחה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויז סקכ"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בבאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו "התם הוא שהקלו כיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתראי ניהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י ס"ז). ועוד ראינו, שאפ"י בטעה ודינו לחזור לא אמרין שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק.

ח. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ"רלח (לענין יעו"י). לארנו (לענין ש"צ שטעה במעריב).

ט. ראה בהגהות רעק"א סתרע"ז שנסתפק שמה יכול לבקר גם ברכת להדליק כ"ז שהנרות דולקות. וכ"כ בשו"ת לכורי שלמה או"ח לט. פמ"ג פרי"ג בא"א סק"א. ובראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי נסתפק בדבר. וכבר קדמום בס' הפרדס לתל' הרשב"א. אבל רבו הדעות שלא יברך. וגם הפמ"ג סתר משנתו – ראה בסת"ב במ"ז סוסק"ג. סתרע"א במ"ז סק"א. סתרע"ז במ"ז סק"ב. וראה גם שו"ת גניז יוסף סי' קכג מטעם דכבתה אין זקוק וכבר נעשית מצותו. וראה גם א"א מבוטשאטש פרי"ג ס"ה. בא"ח ש"א וישב ס"י. משנ"ב סתרע"ו סק"ד. ול"ז לנו שבת שפסק אדה"ז בקו"א פרי"ג סק"ג, שאפשר לברך כ"ז שהנרות דולקות, דהתם

המצוה בהנהגה ותשמיש לאורה, יעו"ש.

ויש להוסיף, שסברת רעק"א לברך כיון דבעי שיעור להדלקה, וא"כ מצוות עדיין קיימת. אמנם, הא גופא בפלוגתא תליא. ומה"ט בלא נתן שמן כשיעור נקטו הפוסקים שיחזור וידליק בלא ברכה. ובהיתוי בזה צ"ע בדעת המשנ"ב שבסתרע"ו סק"ד נקט כרעק"א, אף שבסתרע"ו סק"ח כתב בלא נתן כשיעור להדליק בלא ברכה (וראה הנסמך בשעה"צ שם). ואולי ס"ל שאף דבפלוגתא קאי אי בעי שיעור, כל שנתן כשיעור לכו"ע איכא בה משום קיום המצוה, ומצוותו נמשכת, ולא נחלקו רק אם השיעור מעכב.

י. פמ"ג ס' תרעו במ"ז סק"ב. (אבל ראה שם סק"ד דלמ"ד שבאשתו מדלקת עליו אינו מברך על הראי' הה"נ כאן. אבל בשו"ת רעק"א מהדו"ת תנינא קמותיב לה ומפרק לה, דשאני התם שייצא גם הברכה בהדלקתה.) משנ"ב שם סק"ד. ועיי"ש בשעה"צ סק"ח. וכן"ה בכה"ח שם סק"ח-יט. ודלא כישועו"י סתרנ"א סק"ו שאם לא בירך עובר לעשייתו שוב אינו מברך. וצ"ל שמה שהעתיק במשנ"ב משמו בסק"ב קאי רק לענין הברכה אחר שכבו הנרות ודלא כבישועו"י גופא, שהרי העתיק מפתחי עולם ושמ' לא הובא ד"ו. ובכ"מ שקו"ט בד' המשנ"ב והעלו באופנים שונים. ולדידי העיקר כנ"ל. ומש"כ בשו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ז סק"י ע"פ הלבוש שאינו מברך אחר ההדלקה, אינו מוכרח, ובפשטות בלבוש קאי באופן שלא בירך כלל בליל ראשון.

בנוגע לברכת שהחיינו מצד עיצומו של יום, כגון שנוצר בליל שמיני אחר ההדלקה או כשנמצא במקום שאינו יכול להדליק כלל – הסכמת האחרונים שלא לברך. וראה הנסמך אצלנו בלוח לפורים. ויכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו ע"פ פרי או בגד חדש.

יא. שקו"ט בכ"מ בהנהגת מהרש"ל שבירך בליל ב' על מגורה חדשה, ולפי פשוטו סידרו כולן בשעת ההדלקה מ"ט לא היו הפסק (ראה מקו"ח סתרע"ג בקיצור הלכות. הגהות טהרות והשלוחן שם. שו"ת יבי"א ח"ד סכ"ד סק"י). ונאמרו כמה אופנים בדרך, מחמת דגס כל יומי איתא, וקס"ד דזמן נמי כל יומי איתא (ראה ברכת רפאל ר"ה ס"ע סק"ד). שלמי תודה חנוכה ס"ט סק"ד. וכמו דמהני פרי חדש בליל ב' דר"ה ואינו הפסק. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ב ס"י סק"א. אבל התם שאני שמברך מחמת ספק. ועוד שבוא רק לרווחא דמילתא, ראה פמ"ג סתרס"ב בא"א סק"א. א"א מבושטאטש סת"ר. ולהעיר מפירש"י ערובין ג, א"ד"ה והרי מעשר. א"ר סתרכ"ד סק"ב), או מחמת המגורה ששייכת למצוה (כבשהחיינו על טלית בשעת העיתוף. והאריכו בכ"מ. וראה מענין יו"ט וזגג מועדים ח"ג סס"ט. תניבות הברכה סמ"א), או מחמת נס השמן שבליל שני (ראה פמ"ג סתרע"ג בא"א סק"יב. שו"ת אגמרי בהן סל"ח – עד, ג. שו"ת שיח יצחק שקל"ו. ומצינו כדוגמתו לכוון לשהחיינו על המצוה גם במקום שלא תיקנו, בשהחיינו על מקרא מגילה ביום פורים שמכוון על שאר המצוות). וחזי לאצטרופי הדעות שברכה – במקומה – לא היו הפסק (ראה בב"י יו"ד סי"ט).

אלא שאין הגידון דומה, דהתם עכ"פ ה' חייב בברכה אלא שסמכה להדלקה.

ומ"מ בליל שני עכ"פ מקום לומר לסמוך בדיעבד שאינו הפסק. והרי מ"מ דמהרש"ל סבר אליבא דאמת שיש מקום לברך בליל ב', ומספק בירך על המגורה כבליל ב' דר"ה.

ובפרט ש"א שגם בטעות ל"ה הפסק כיון שחשב שצריך לברך וכגביל לתורה וזכר שמכר את השור. ואף שאין דבריהם עיקר, ונת' אצלנו באורכה במקורות ועיונים להל' יומית אות תרו – אהני לן עכ"פ בעניננו. ולהעיר משו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בברכת על אכילת מצה במשך ימי פסח שהיא טעות גמור וה"ה הפסק. כן מצינו בקידוש על המים דקיי"לן שחוזר ומקדש ואין הקידוש הפסק לגבי כה"ג (כסברת רעק"א), דחד ענינא הוא. וכן בט"ז או"ח ס' קח סק"ב בהבדיל בשתייהן יצא ואינו הפסק. ומ"מ יש לחלק, שבקידוש הרי נתחייב לקדש ועשה חיובו אלא שטעה ולא עלתה בידו. וכן בהבדלה באמת זמן הבדלה הוא אלא שאינה לצורך לפי שכבר הבדיל (אף ש"ל עד"ז בחנוכה נמי, שבאמת ברכת הזמן שייכת לכל הימים (או לכל ההדלקות), ומי שלא בירך בליל א' מברך בליל ב', אלא שכבר יצא לפי שכבר בירך בתחילתו. וראה ב"ח סוסי' תרעו בטעם שמברך רק בתחילת החנוכה. ותלמי גם בהשקו"ט בגדר ברכת הזמן דמועדים ודמצוות. כן חקרוהו אל הימים מצאיות אחת. ואכ"מ). וראה שו"ת משנת יוסף ח"ד ס' קמד.

אבל בשאר הימים – דינו כשאר הפסק.

יב. ולא דמי להמדליק בביהכ"ג שאינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, דהתם בירך על פרסו"ג שבביהכ"ג, וכמשנ"ת לעיל במקומו בלוח באריכה, משא"כ בנדו"ד שברכתו אינה שייכת לשום הדלקה. והרי לדינא קיי"לן לעיקר שאין מברך שהחיינו על היום – כנ"ל פשוט, אף שראיתי לאחרים מצדדים לכאן ולכאן.

ואצרך פה שכתבנו מזה לח"א שליט"א: הנה בברכת הנהגין בודאי אינו חוזר ומברך דהברכה קאי על ראיית הפרי. ועפ"ז קס"ד בנדו"ד שלא לחזור ולברך שהחיינו, ונסמוך שברכתו היתה על עיצומו של יום למ"ד הכי. וכמו שהוא בשהחיינו שבקידוש דר"ה, אם הפסיק בין שהחיינו לאכילת הפרי חדש. וראה ברכת הבית כד, מו. אבל אינו, שגם לדידהו חייב לברך על ההדלקה. והארכנו בפנים הלוח בדעת רז"א דנראה מדבריו דס"ל שבבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים בהדלקה. ובמש"כ שם שזמן אומרו בשוק – איכא לפרושי שר"ל שכמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך כל הכוס הה"ג בזמן הדלקת ביהכ"ג אינו חוזר ומברך בביתו.

ומזה תמוה לי לכמה חוברי חבר שכתבו לצרף הצד שהברכה על עיצומו ש"י, דלכאול' לא אהני לן שבלא"ה מברך שוב מחמת המצוה. ואולי סברתם שכיון שבירך כבר על היום מועיל לו גם להמצוה, וכמו שברכת שהחיינו על המגילה מועילה לו גם לשאר מצוות היום, וכן שהחיינו שבמצות בר"מ אהני גם למצות פדה"ב (רמ"א יו"ד רסה, ז). ויש לחלק.

לפ"ז, הה"ג בשהחיינו דסוכה אף דקאי גם על העשיל' כיון שהפסיק בין שהחיינו ליישיבה חוזר ומברך. וכן גם בלולב כה"ג.

אמנם, מצינו כה"ג בלולב גופא שבמה שבירך שהחיינו ביום ראשון אהני ל' אף אם הוא חול דלא גרע משהחיינו בשעת עשיית הלולב – ראה מג"א תרסב, א. ול"ד דהתם עשה מצוותו אלא דלא אהני ל' להצד שהוא חול ומשו"ה לא גרע משעת עשיל'. אבל אם לא יצא בנטילתו מצ"ע והפסיק חוזר ומברך שהחיינו.

והנה, בחיים וברכה ד, מב שרק בלא ה' הדס מברך עוד פעם

יש דעות שמברכים שהחיינו, והמשנ"ב ס' תרמ"א פסק דאין מברכין כי לא מינכר שעושה לשם מצוה.

ובע"כ צריך לבאר בדרך הממוצע, דודאי ביסודו הוא ברכת השבח, ומ"מ תקנו לברך בשעה שעומד לקיים את מעשה המצוה, ואם דעתו לקיים מעשה מצוה פסול אין ממש בברכתו [ולא משום שאין המצוה לפניו אלא משום שדעתו היתה לקיים את המצוה באופן פסול], אך אין מזה ראייה כלל להפסק מעכב בזה, וכמו שחילק אל נכון הגרמ"י מאיר שליט"א.

ודוגמא לזה בשעה"צ (תרצ"ב י"ב) שנסתפק אם הפסק מעכב בברכת הרב את ריבנו, וכתב להפסק הוא רק לפי הדעות שנתקנה על המצוה ולא ברכת הודאה בפני עצמה, הרי דאף אם נתקנה על המצוה יתכן שאין ההפסק מעכב בה. [ובודאי אין מזה ראייה לניד"ה, דשמה ברכה דלפניה דינה כברכת המצוות, אך מ"מ יש בזה דוגמא ליסוד הסברא]

ולמעשה חכמי זמנינו נתחבטו מאד בשאלה זו של הפסק לענין ברכת שהחיינו, וכבר כתב הגר"י ברוין שליט"א כמה ציונים בזה, וארחיב את היריעה.

הנה השאלה נוגעת בעיקר ללולב ושופר שאין שם לתא דברכת שהחיינו על הזמן, כי כבר בירך על הירוש' והברכה היא רק על המצוה, ובספר וישמע משה (ח"א עמ' קצ"ה) כתב בשם הגר"ש"א זצ"ל לענין שופר שלא יברך שנית שהחיינו אם הפסיק בדיבור, וכן בספר שלמי תודה (פורים עמ' רי"ג) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א לענין מגילה שלא יברך שנית שעשה נסים ושהחיינו כי הפסק אינו מעכב בהם מפני שדינם כברכת השבח. ובספר אוצר הברכה (הופמן עמ' צ"ה) בשם הג"ר נתן קופשין שליט"א לענין כל המצוות הנ"ל דאין ההפסק מעכב בדיעבד, מהא דחזינן דאפשר לברך גם קודם זמן קיום המצוה מאימתי שיש שייכות אל המצוה כדמצינו לענין סוכה שאפשר לברך שהחיינו כבר משעת עשייתה, וכל שאל לקיים את המצוה כבר יש לו שייכות אל המצוה ושופר חלה הברכה אפילו אם אח"כ הפסיק בדיבור. ובספר שושנת יעקב (סוכה עמ' רל"ט) לענין נוטל ד' מינים בזא"ז וסח ביניהם שכתב הרמ"א (תרנ"א י"ב) דמברך על כל אחד בפנ"ע, ומסתמית הדברים משמע שדעה חיינו אינו מברך אלא פ"א (ע"ש משנ"ב סקנ"ו), וכתב בשם הג"ר שלמה מילר שליט"א (טורוטו) ד"ל דלענין שהחיינו שיחה לא היו הפסק. ולולי דבריו י"ל באופ"א, דדי בכך שברך על הלולב, דכולה מצוה אחת היא, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי או"ח תנינא ס' קס"ט. אולם בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל כתב בשושנת יעקב שם דמסתבר דגם ברכת שהחיינו צריך לחזור ולברך על כ"א בפנ"ע, וכ"כ להדיא בפמ"ג (שם א"א ק"ה), וכנראה ס"ל כהדעות דחשיבי ד' מצוות נפרדות ואכמ"ל].

וכן מובא בשו"ת אבני ישפה (ח"ה ס' צ"ו ענף ב') בשם הגר"ש"א זצ"ל לענין חנוכה שלא יברך שנית שהחיינו, ובספר אשרי האיש (ח"ג מ"ג כ"ח) בשם הגר"ש"א לענין מגילה דלא יחזור על שעשה נסים ושהחיינו [הובא בהערות דרשו למשנ"ב תרצ"ב סק"ט]. אך יתכן דזהו מחמת צירוף הדעות שמברכים ברכות אלו על עיצומו של יום. [והנה בעל האבני ישפה שם העלה דחזור ומברך שעשה נסים לגבי חנוכה, כי ברכה זו נתקנה על ההדלקה, ולפ"ז יש כאן סתירה בדברי הגר"ש"א בין חנוכה לפורים].

ומל' המשנ"ב בהל' מגילה (תרצ"ב ט') שכתב אם שח בין

שהחיינו אבל אם ה' מהופך אף שחזור ומברך אינו חוזר ומברך שהחיינו. ושם שהסכים עמו מהרש"ם. והשיג על הא"ר הובא במשנ"ב תרנ"א. נו. ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא ממש"כ המשנ"ב בעצמו סוסי' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שברך בשעת עשי'. ואכן במשנ"ב כתב רק לברך שהחיינו שוב בשביל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אפ"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד.

ומפורש באר"ח לולב סכ"ב, הובא בב"י סתרנ"א ומג"א שם סק"ה, בלא מצא ערבה בלולב שחזור ומברך גם שהחיינו. ושאיני במי שקידש בליל סוכות כשהגג ה' מכוסה, דמהני מדין שהחיינו בשעת עשי', ראה בכור"י הובא במשנ"ב סוסי' תרלט (והארכנו בלוח יומי לחג הסוכות). וכן מוכרח מדעת רוב הראשונים דיש בזה דין עובר לעשייתו, ובשו"ת רעק"א תנינא יג שהוא לעיכובא כבברכת המצוות.

וראה מש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בנס להתנוסס מב – ע' 162 ואילך. ובשם הגר"ש"א שו"ת אבני ישפה ה, צו, ב. ובשם הגר"ח ק – הלכות המצוות בברכות ע' רכה. שלמי תודה חנוכה ע' רל.

והעיר ידידנו הגר"י וקסשטוק שליט"א: השאלה היא כללית, האם כשחז"ל תיקנו ברכת שהחיינו על המצוה תיקנו אותה בגדרי ברכה על המצוה, או שהוא שבח שהגיענו לזמן קיום המצוה, ואינו בגדר ברכה על המצוה, ומאחר דחזינן מדברי הפוסקים שנקטו דבבירך שהחיינו בשעה שהחפץ של המצוה לא היה לפניו (או שהיה פסול והוצרך להחליפו בחפץ אחר) צריך לחזור ולברך שהחיינו, א"כ חזינן מזה שהפוסקים הבינו שחז"ל נתנו לברכת שהחיינו על המצוה כל גדרי ברכת המצוות, וכמו שברכת המצוה חל על החפץ של מצוה ואם הוצרך להחליף את החפץ צריך לחזור ולברך (כד"ה תורמוס. ואכ"מ) – ה"ה שצריך לחזור ולברך שהחיינו, וא"כ כ"ש אם הפסיק בדיבור צריך לחזור על שהחיינו כמו שצריך לחזור על ברכת המצוות. (ולכאורה בהפסיק בדיבור בין הברכה להמצוה פשוט שצריך לחזור ולברך, משא"כ אם החפץ לא היה לפניו או שהוצרך להחליף החפץ מצאנו למקצת אחרונים שכתבו דא"צ לחזור ולברך משום שברכת המצוות לא חל על חפץ מסוים. ואף אם לא קי"ל כן, מ"מ בהפסיק בדיבור יותר פשוט שמחייב בברך עוד פעם מהחלפת החפץ, ודו"ק). עכ"ד.

ושוב העיר ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א: אמת שמראיות כת"ר נראה דתקנו ברכת שהחיינו באופן שתחול על המצוה, אך מ"מ קשה להתעלם מן הסברא הפשוטה דעיקרה של הברכה היא ברכת השבח, ובפשוטו זהו יסוד דין ברכת שהחיינו בשעת עשיית הסוכה והלולב, דאפשר לברך שהחיינו על המצוה בשעת הכנת החפץ של המצוה, ולפי פשוטו מבוואר בזה דברכת שהחיינו אינה צריכה לחול על מעשה המצוה כמו ברכת המצוות, אלא היא חובת הודאה על התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכל שמתעסק במצוה או בהכנת החפץ למצוה הרי זה בכלל התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכ"כ הגר"ז (ס' תרמ"א ס"א) שהחיינו היה ראוי לברך בשעת עשייה וכו' שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן וכו' שיעיקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן עכ"ל. [וע"ע חוט שני (שבת ח"א עמ' ע"א)]. וגם בעשיית נר חנוכה

ואפי' בשוק, לדוגמא בעלמא נקטיה, דאחר דיצא יד"ח אינו מברך שנית על הכוס, וה"ה אינו מברך שנית בזמן קיום המצוה דידיה. ודרך בזה הדר"ג בדרכי שו"ת אז נדברו (ח"ט סי' מ"ח). ומה שנראה מדברי הזרע אמת שחילק בין ברכת שהחיינו לברכת שעשה נסים, אשר מזה העלה האג"מ דס"ל דברכת שעשה נסים נתקנה על המצוה ואילו ברכת שהחיינו נתקנה על עיצומו של יום, יש מקום לבאר באופנים אחרים, והרחבתי בזה בגליון פניני הלכה בביאור ד' המשנ"ב שפסק כד' הזרע אמת בזה, אף שמדבריו בס'י' תרע"ו סק"ק משמע להדיא דהברכה היא רק על המצוה.

והנה אין הנדון כאן אם ס"ל לזרע אמת כד' המאירי דגם מי שאינו מדליק ואינו רואה נה חנוכה יכול לברך שהחיינו על עיצומו של יום, דאפשר דס"ל דאין לברך כי אם בשעה שעוסק באיזה מצוה ממצוות היום כמש"כ הנצ"ב (העמק שאלה כ"ו י'), ולא דמי לשאר יו"ט דיש בו איסור מלאכה ומקרא קודש אפי' בשוק, ולכן גם לדידיה אין לברך כי אם בשעת הדלקה בביהכ"ס או בראיית הנרות, אולם הנדון הוא אם ביסודו הוא ברכה על עיצומו של יום או על קיום המצוה הבאה מזמן לזמן.

ונראה דעיקר הראיה בנדון זה מדברי הזרע אמת הוא מהמשך דבריו שכתב לחלק בין בירך על הראיה לבין בירך על ההדלקה בביהכ"ס, דביהכ"ס אינו מברך כלל לעצמו אלא רק להוציא את הרבים, כי אין כאן מצוה פרטית שלו כלל, ושוב דחה דסו"ס אע"ג שנתקנה ברכה זו בשביל פרסומי ניסא דרבים מ"מ ממילא גם הוא יוצא בברכת זמן שבירך שם, ומשמעות דבריו דאינו מברך על קיום מצוה של עצמו כלל וכלל, אלא רק לגבי הברכה אמרינן דאחר שמברך בשביל הרבים יוצא ממילא יד"ח גם לעצמו, אף שלגבי עצמו אין כאן ברכה על איזה מצוה אלא ברכה בעלמא על עיצומו של יום, ונלכאו' נראה דאם יכוין להדיא שלא לצאת בזה יד"ח יועיל, וכוונת הזרע אמת רק דבסתמא יצא יד"ח גם לעצמו, ודוגמא לזה מה שדנו האחרונים האם יש"ץ שטעה בתפלת הלחש ויוצא יד"ח בחזרת הש"ץ כשלא ידע מהטעות עד לאחר חזרת הש"ץ. וידעתי כי גם זה אינו ראייה מוכרחת, אבל כמדומה שכן הם פשוטים של דברים, וכבר רמז לכ"ז בקצרה בשלמי תודה (סי' כ"ו סק"א).

ונראה דצריך לחלק בין שאר הימים טובים לחנוכה ופורים, דחנוכה ופורים שאינם יו"ט לענין מקרא קודש ואיסור מלאכה אלא רק לענין הלל והודאה והדלקת נרות, אזי כשמברך על עיצומו של יום נפטר ממילא גם מצוות היום, ורק בשאר יו"ט אינו פוטר את שאר המצוות.

ודוגמא לזה יש להביא מד' אבודרהם (הל' ברכת המצוות) שכתב דהא דאין מברכים שהחיינו על הלל הוא משום שנפטר שהחיינו על היום. הרי דשייך לפטור מצוה של היו"ט ע"י שהחיינו שמברך על גוף היו"ט. והנה ד' האבודרהם צ"ב מאי שנא מסוכה ולולב, וצריך לחלק דמצות סוכה ולולב הם דבר נפרד מגוף היו"ט ולכן טעונוים ברכה בפנ"ג, לא כן הלל דיסוד חיובו הוא מצד עצם ניהוג היו"ט, וכ"כ בערו"ג (סוכה מו). ע"ש. ועוד צ"ע ד' האבודרהם, דבחנוכה דלא הוי יו"ט מאי איכא למימו, ולמה דאם מברכים שהחיינו על ההלל. ואפשר דס"ל כהדעות דבחנוכה תקנו שהחיינו על עיצומו של יום. אך יתכן דס"ל דמצוות ההדלקה וההלל אחוזות זו בזו, דכולם ענין אחד הם, להודות ולהלל, ונפטרים זב"ה. וכלל

הברכה לתחלת הקריאה בין השומע ובין הקורא הפסיד הברכה' משמע קצת שהפסיד רק את ברכת המצוות, מדלא כתב הפסיד הברכות, אבל מאידך גיסא ממה שנסתפק בשעה"צ שם אם גם בברכת הרב את ריבנו הפסק מעכב בדיעבד, משמע קצת דלגבי כל הברכות שלפניה הפסק מעכב.

מאידך גיסא בספר נס להתנוסס (סי' מ"ב להגר"י זילברשטיין שליט"א) ושלמי תודה (חנוכה עמ' ר"ל) נקטו בפשיטות דהפסק מעכב בברכת שהחיינו, אלא שכתבו לדון לענין חנוכה ופורים דשמא אין לחזור ולברך מחמת הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום. וכן בקובץ קול התורה (ע"ט עמ' ק"פ) כתב הגר"א דינו בשם הגר"ח קנייבסקי צ"ל לענין נה חנוכה דאם הפסיק בדיבור חוזר ומברך שהחיינו, וכ"כ בשמו בספר ברכת השיר והשבח (ח"ב עמ' מ"ט), והוסיף לבאר בשם הגר"ח צ"ל דאף שלפי הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום אין ההפסק מעכב, מ"מ אין הלכה כדעות אלו וא"צ לחוש להם אפי' במקום ספק ברכות.

ובנוגע לחנוכה ופורים העיר הגר"י ברוין שליט"א על הדעות הנ"ל שצירפו את השיטות דמברכים על עיצומו של יום, וקשה דסו"ס בודאי חייב בברכת שהחיינו גם על ההדלקה, שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן. ויש להוסיף על דבריו, דמצוה כן להדיא בדברי הרמ"א (סי' תרמ"א) דהמברך שהחיינו על היו"ט בביתו לא פטר מצות סוכה. ונבאור זרע הל' סוכה סי' שט"ז נתקשה איך פוטרים את היו"ט ואת מצות סוכה בברכה אחת ע"ש.

אמנם המעיין היטב בתשו' הזרע אמת יראה אל וכוון דס"ל דמברכים רק על עיצומו של יום ושוב אין מברכים על ההדלקה, ולכן ס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכ"ס אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, וכן מבואר בפסקי חמודי דניאל (חנוכה אות ב') שהראה לן הגר"י ברוין שליט"א. וכבר עמד בזה בספר שלמי תודה למה אינו חייב לברך שנית על ההדלקה.

[ונומיית לו בזה"ל: במש"כ בשם זר"א - כבר הבאנו שאין הכרח בדבריו דס"ל הכי. ואפשר שר"ל שכמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך כל הכוס הה"ג בזמן הדלקת ביהכ"ס אינו חוזר ומברך בביתו. ומוכרח גם מזה שבמדליק בביתו תחילה ס"ל לברך עוד פעם בביהכ"ס. אבל אפשר דהתם שאני שעיקר המצוה בביהכ"ס לסדר הברכות במקלות עם, כלשון הכלבו הובא בב"י, וללא שהחיינו חסר במנהג הדלקת ביהכ"ס, אף דמדבריו זר"א מוכח דלא מה"ט קאתי עלה.

ולהעיר ממשמעות שו"ע הרב תרמ"א, א, שברכת שהחיינו בקידוש היא גם בשביל מצות קידוש היום. הבאה מזמן לזמן וענה לי וזה לשונו: אדעסיקנא בהאי ענינא אציע קמי הגאון הנפלא הגר"י ברוין שליט"א בנידון ד' הזרע אמת אשר נקטתי בפשיטות בדעתו [כפי שנקטו רוב ככל חכמי זמנינו וכ"ה באג"מ ח"א סי' ק"צ] דהטעם דס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכ"ס אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו וכן המברך על הראיה אינו חוזר ומברך על ההדלקה כמבואר בשו"ע, היינו משום דס"ל דמברכים על עיצומו של יום, ושוב אין מברכים על ההדלקה, והדר"ג גילה דעתו ב"פ דאין הכרח לזה, דשפיר י"ל דברכה על הדלקה בביהכ"ס או על הראיה חשיבא ברכה על המצוה ומשום כך יצא יד"ח, ומה שכתב הזרע אמת שם בביאור דבריו דקיי"ל זמן אומרם כל בשעה

הדלקת נר חנוכה הוא משום דנס כל יומי איתיה. שהרי כל שמונה הדליקו מן הפך, אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו עכ"ל. וצ"ע טובא. עכ"ד.

ושבו כתב ידידנו הגר"י וקשטוק שליט"א: הנה מסברא פשוטה היינו אומרים שברכת המצוות אין לה שום שיכות עם החפץ, שהרי הוא ברכה להקב"ה שצוינו לקיים המצווה, ואינו דומה כלל לברכת הנהנין שמברכים להקב"ה על מאכל זה, המאכל הוא סיבת הברכה, משא"כ ברכת המצוות סיבת הברכה הוא עצם החיוב לקיים המצווה, והחפצא דמצווה אינו אלא הכי נמצא לקיים המצווה, וגם בנוסח הברכה אין מזכירים כלל החפץ אלא הצויו לקיים המצווה, וכבר כתבו כן מקצת אחרונים, וביתר שאר כתב כן בשו"ת מהרש"ג וס"ל כן להלכה.

אבל מה נעשה והקדמונים (היינו האורחות-חיים בשם רבינו משולם המובא בס' תרנ"א, והאבדרהם המובא בס"ס ק"מ לענין ברכת התורה על קה"ת) נקטו בפשיטות שגם בברכת המצוות חלים על חפץ זה שחשוב לקיים בו המצווה, ואם החפץ נמצא פסול והוצרך להחליף גם אם אין צריך להפסיק מ"מ צריך לחזור ולברך כדין תורמוס, וכן נקט המשנ"ב בהרבה מקומות, ואין לנו כוח לזוז מדבריהם גם אם מסברא אין נראה כך.

וביותר יש לומר כן לענין ברכת שהחיינו, שמסברא היינו אומרים כמש"כ שאינו קשור לא למעשה המצווה ובודאי לא לחפצא דמצווה, אלא שהוא הודאה להשי"ת שזכינו להגיע לזמן הזה שאפשר לקיים בו מצווה זו, ומסברא היינו אומרים שאדם שקם מוקדם בבוקר ברה"ו או סוכות ושש ושמוח שהגיע לזמן שאפשר לקיים בו מצוות תק"ש או נטילת לולב ובירך שהחיינו גם אם אינו עומד עכשיו כלל לקיים המצווה יצא ידי חובתו.

אלא שבא בעל אורחות חיים וחידיש לנו שלא רק ברכת המצוות קשור להחפצא שרצה לקיים בו המצווה, אלא גם ברכת שהחיינו קשור לחפצא זה ואם החפץ נמצא פסול, גם אם עסוק עכשיו לקיים המצווה, מ"מ אם הוצרך להחליף החפץ צריך לחזור ולברך, וגם לשהחיינו שמברך על המצווה יש כל דיני תורמוס הנאמרים לענין ברכת הנהנין, ומוכח מדברי האורחות חיים (והפוסקים שהעתיקו דבריו) ס"ל דנתנו חכמים לברכת שהחיינו שעל המצווה כל דיני ברכת המצוות, ואם ס"ל להפוסקים כן גם לענין שחל על החפצא דמצווה שהוא דבר שלא היינו אומרים כן מסברא גם לענין ברכת המצווה, א"כ כ"ש שישבור כן לענין מה שנוגע לקיום המצווה שיותר פשוט מסברא לשייך את שהחיינו לקיום המצווה, מלשייך אותו להחפצא דמצווה, ולומר שהשחיינו יש לה קשר לחפצא דמצווה ולא לקיום המצווה הוא לענ"ד ממש בבחינת "ציבא באעא וגיורא בשמי שמיא" על כן לא הבנתי כלל מש"כ ש"וואיל ורצה לעשות המצווה בחפץ פסול לכן צריך לחזור ולברך שהחיינו" דמה לי להסתכל על החפץ הוא עסוק עכשיו בקיום המצווה, ובסוף גם קיים המצווה בלי להפסיק דביבור (והעיסוק בנטילת הדבר הפסול אינו הפסק, וזה נושא בפנ"ע ואכמ"ל) רק מצד דינא דתורמוס צריך לחזור ולברך (כמש"כ כל הפוסקים) ומוכח מדברי הפוסקים שגם ברכת שהחיינו שמברך על המצווה יש דיני תורמוס, דברכת שהחיינו צריך לחול על חפצא זו שחשב לקיים בו המצווה, וא"כ כ"ש שברכת שהחיינו צריך לחול על

הדבר בכ"ז דאין לדמות מילתא למילתא, ושפיר י"ל דברכת שהחיינו של עיצומו של יום בחנוכה ופורים פוטרת ממילא גם את מצוות היום. [וע"ע ירח למועדים עמ' ע"ז].

ושבו מצאתי כדברינו בשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' ס') שנקט כד' האבדרהם להלכה [אף שיש עוד הרבה תי' בראשונים למה אין מברכים שהחיינו על הלל] ועפ"ז כתב; יש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בליל ב' בשעת הדלקה, דשני מצוות מיוחדות הן, ולא דמי למברך זמן שעת הריאה דברכת זמן שמברך אז הוא ג"כ על מצות הדלקה, אבל הכא מצווה אחרת היא, או דילמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הניסים שנועשו בימים ההם וא"כ אפשר דנחשבו כמצווה אחת וצ"ע עכ"ל.

ובספר מצות נר איש וביתו (תשע"ט ח"א עמ' פ"ז, קמ"ז, שני"ב) כתב דמי שהדליק הדלקה פסולה כגון שהדליק במקום שהרוח מצויה שתכבה את הנרות עליו להדליק שנית בברכה אך לא יברך שהחיינו משום ספק מחמת הדעות שתקנו לברך על עיצומו של יום. ויל"ע האם לפ"ד הגרח"ק זצ"ל הנ"ל דאין להתחשב בדעות אלו להלכה, מ"מ לא יברך שנית לפי הדעות הנ"ל דאין הפסק מעכב בדיעבד בברכה זו, או דשאני הכא שבירך על הדלקה פסולה, והרי זה דומה לראיות שהביא כתר"ר מדברי המשנ"ב לגבי סוכה ולולב.

והנה כתר"ר רמז בתוך דבריו דרק שם כתב המשנ"ב לגבי סוכה דלא יברך שנית כי יש שם סברא מיוחדת דלא גרע משעת עשיה.

אולם בפשוטו היה נראה דאי"ז סברא מיוחדת כי אם ללמד על הכלל כולו יצא, וגם בנר חנוכה שייכא סברא זו דלא גרע משעת עשיה, וכבר עמדו בזה כמה מחכמי זמנינו [מבית לוי ח"י עמ' ק', מאורות נתן סי' ל"ב סק"ב עמ' קמ"ו, אמרי יצחק חנוכה סי' י' סק"ז, אבני ישיפה ח"ה סי' צ"ו סוף ענף ב.]. ולפ"ז יתכן להיפך, דבבירך על הדלקה פסולה יצא יד"ה ואילו אם הפסיק דביבור לא יצא יד"ה, וכמש"כ הגר"י ברוין שליט"א לחלק כן [לגבי סוכה], אך כמדומה שהסברא הפשוטה היא דאין לחלק ביניהם, וכמו שהבאנו בשם הג"ר נתן קופשניץ שליט"א.

[ובענין זה הביא הגר"י ברוין שליט"א את התמיהה הידועה ע"ד המשנ"ב (תרנ"א נ"ו) דבנמצא מין מהופך חוזר ומברך שהחיינו, ותמוה מאי שנתא מבירך על זה סוכה פסולה דיצא יד"ה משום דלא גרע משעת עשיה, [ומש"כ לחדוק דלא קאי על מהופך, בח"א קמ"ד ד' וביכורי' סקמ"ד מבואר להדיא על מהופך], ובאמת יש בזה עוד תמיהה, דכיון שחל שהחיינו על ה' מינים (ולא היה זה לבטלה דהא ברכת המצוות של הלולב חלה וכמש"כ המשנ"ב דשהחיינו השני הוא רק בשביל הנוסחא) מ"ט מברך שוב שהחיינו, והלא הכל מצווה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצווה בפנ"ע, וכי אם מל ולא פרע הריעה היסח הדעת ומברך שוב על הפגיעה צריך לברך שוב שהחיינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרא ממקום שפסק האם יברך שוב שהחיינו, ואילו היה שהחיינו על ספה"ע והכל מצווה אחת האם היה מברך בכל יום שהחיינו, אמתמה. [ועי' רש"י שבת כג. דהא דמברכים כל יום על

מצוותה היא ואינו דומה ללולב דכיון דאינו שעת עשיי ולא שעת מצוה אינו פוטר ואין לתמוה היאך יפטור לזמן דסוכה כיון שאינו יושב בתוכה דאין ספק דאחר כוונת הלב הדברים הולכי' דמאחר שכונתו לברך גם על הסוכה שפיר פוטר דסוכה ותדע דהא לא חלקו הגאונים האחרוני' אכה"ג /אבה"ג/ ושאר הגאונים דעמי' אלא מטעם דמצוות לולב אינו אלא ביום ולא בלילה ולא חלקו עליו מטעם דאין לולב לפני בשעת הברכה אלא בע"כ דלא חיישינן במה שאינו לפני דמ"מ כוונתו ודעתו היתה לברך גם על הלולב ולא חלקו אלא מטעם דכיון דאינו לא שעת עשיי ולא שעת מצוה הלכך אינו יכול לברך עליו וא"כ בסוכה הוא אע"פ דאינו יושב בתוכה מ"מ כיון דשעת מצוותו היא וכוונתו לברך גם אסוכה שוב א"צ לברך עוד ואם מברך הוי ברכה לבטלה" עכ"ל הב"ח (הנוגע לעניינו, ועיי"ש עוד שאר טעמים)

והנה עיקר חילה דהב"ח הוא מכח מש"כ הרא"ש (סוכה פ"ד, ב') להשיג על מש"כ הבה"ג שאין מברכים זמן על מצוות נטילת לולב, משום דזמן דרגלים שמברכים בלילה על הכוס פוטר גם מצוות נטילת לולב מזמן, וע"ז השיג הרא"ש דזמן שמברך בלילה אינו יכול לפטור מצוות נטילת לולב שעדיין לא הגיע זמנו עד היום, וכ"כ גם המדרכי ועוד ראשונים, ומבואר מדבריהם שלולי טעם זה היה יכול לפטור בזמן שמברך על הכוס את מצוות נטילת לולב אע"ג שעדיין אין הלולב לפניו, מ"מ הואיל וכבר מטי זמנו של מצוות נטילת לולב ומודה לקב"ה על הזמן יצא, ואין זה לעיכובא שיברך דוקא בזמן שמקיים את המצוה, ועפ"י כתב הב"ח דגם אם אין לפניו סוכה בשעה שמברך זמן, מ"מ יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה ע"ז ברכת זמן שמברך על הכוס, וכ"כ הדגול-מרבבה (שם בס' תרמ"א) שמדברי הרא"ש יש להוכיח דלא ס"ל כמש"כ הר"ן בשם הראב"ד.

והנה כמעט כל האחרונים בס' תרמ"א פסקו כשיטת הרמ"א, ובדחיית הראיה מדברי הרא"ש ודעמייה, כתב הא"ר שם ב' דרכים: א) דהראשונים שכתבו כיון דמפסקי לילות מימים הכולנו לכן לא יצא ברכת שהחיינו גם אם הלולב לפניו. ב) דהר"ן מייירי שהוא אנוס מלקיים מצוות סוכה ולכן הרי זה כאילו לא מטי זימנא.

והנה לפי דרך הב' שכתב הא"ר יוצא דמי שאינו אנוס ויש בידו לקיים המצוה עכשיו אם בירך שהחיינו יוצא לכ"ג גם אם אין המצוה לפניו, וכדרך הב' כתב גם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ב) וז"ל "אין דבריו מוכרחים כלל דאפשר לומר כיון שעתה הוא שעה דפטור מן הסוכה ומקרי הדיוט אם יושב בסוכ' כיון שהוא עתה גשמי לכן לא יצא בזמן דהג כיון שבאותו פעם אינו לא שעת עשייה ולא שעת מצוות דמי ממש ללולב דמופלג לילות מימים לכן אינו פוטר זמן דסוכה ולכן כל האחרונים סתמו כפסק רמ"א בש"ע וכן עיקר" עכ"ל. ולפי דבריהם צריך לפרש מ"ש הר"ן דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה צריך לברך שהחיינו למחרת דמייירי דוקא באופן שלא אכל משום שהיה אנוס כגון שירדו גשמים או שהיה חולה או עוסק במצוה וכדומה, אבל אם לא אכל בסוכה משום שלא היה לו סוכה, וידוע שלמחרת יהיה לו סוכה יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה כשמברך שהחיינו בלילה.

אבל מדברי התה"ד סי' צ"ה יש הוכחה ברורה דלא ס"ל כדרך זה, דהנה התה"ד נקט דהוא מחלוקת הראשונים האם חייב לאכול בסוכה בליל הראשון כשירדו גשמים, ולכן פסק

קיום המצוה (ולא רק על הזמן) וא"כ כשהפסיק בינו לקיום המצוה פשוט שצריך לחזור ולברך. עכ"ד.

ושוב הוסיף בה דברים באגרות שניות מד"ס זה לשונו: מש"כ דיש להוכיח מדברי הארחות חיים דדין ברכת שהחיינו על המצוה כדיון ברכת המצוות, ואם לא היה המצוה לפניו בשעה שבירך או שהפסיק בדבריו, צריך לחזור ולברך, נראה דיש להוכיח כן גם מדברי התה"ד והפוסקים שהביאו דבריו, ונבאר הדברים בס"ד.

הרמ"א סי' תרמ"א סעי' א' הביא להלכה דברי הר"ן בשם הראב"ד שכתב דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה ובירך זמן על הרגל כשיכנס למחר בסוכה צריך לברך זמן על קיום מצוות סוכה, ולא יצא במה שבירך זמן בבית על הרגל.

והפוסקים שם ציינו לדברי הב"ח בשו"ת סי' קל"ב שחולק על שיטת הר"ן וז"ל שו"ת ב"ח (סי' קל"ב) "בלילה הראשונה של סוכות ירדו גשמי' והרבה מבני הקהילה לא אכלו בסוכה כל עיקר וברכו וקדשו בבתי החורף אם חייב' לברך זמן ביום ראשון כשכנסו בסוכה לישב בה אם לאו"

"תשובה נראה דאין לברך זמן למחר ביום הראשון ואעפ"י דהר"ן ע"ש הראב"ד כתב דצריך לברך זמן למחר וגם מהר"ם איסרליש הביאו בהגהותיו בא"ח סי' תרמ"א מ"מ נראה לפע"ד דלענין מעשה אין להניס עצמו כספק ברכה לבטלה. ותחילה אעתיק לשון הר"ן שכתב וז"ל וכתב הראב"ד ז"ל שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אעפ"י שבירך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בירך על העשייה כשם שמברכין על הלולב זמן אע"פ שכבר בירך אותו בלילה עכ"ל. והנה יש לתמוה מאי ראי' מביא מלולב הלא למנהיגו דמברכין זמן אנטילת לולב ביום הראשון דסביר' לן דאין זמן דקידוש פוטר זמן דלולב כמו שהוא פוטר זמן דעשיית סוכה ודלא כבה"ג שפסק בראש הלכות סוכה דמדבר כהנא דמסדר להו אכסא שמעינן דא"צ לברך זמן לא בעשיית סוכה ולולב גם לא בנטילת לולב דסגי ליה בדכסא גם לא כרב שמואל בר חפני הכהן ושאר הגאונים' שהביאו במרדכי הארוך פ' לולב וערבה וכן בסוף סי' אגו"ה לשם הנה הטעם הוא משו' דאין לולב דומה לסוכה וי"ט דשאני סוכה וי"ט דכיון ששניהם נוגה' בלילות כבימי' הלכך זמן די"ט פוטר זמן דעשיית סוכה אבל לולב דזמנו ביום ולא בלילה. הנה כיון דמפסקי לילות מימים זמן די"ט פוטר זמן דלולב וכך הוא במרדכי להדיא וכן באש"י בדברי ר"י בר שמשון בדיון זמן דלולב ב"ט שני וז"ל ותמהני על מ"ש בה"ג דזמן דכסא פוטר דלולב והלא לענין לולב מפסקי לילות מימים ואין להקשות על זה הלא כשמברכין זמן אולוב בשעת עשיי' אין חילוק בין יום ובין לילה לעולם מברך זמן אעשיי' וא"כ השתא נמי דמסדר להו אכס' אין לחלק בין יום ובין לילה ויהא פוטר זמן דקידוש בין זמן דעשיית סוכה בין זמן דעשיית לולב הא ליתא דהא פשיטא דשעת עשיי' או שעת מצוה בעינן והלכך די"ט אינו פוטר אלא זמן דעשיית סוכה כיון דעכשיו שעת מצוותו הוא אבל זמן דלולב דאינו לא שעת עשיי' ולא שעת מצוותו אינו פוטר והשתא לפי דברי הרא"ש בשם הר"ש בר שמשון ולפי דברי המדרכי דלעיל וכן מצאתי במרדכי הארוך ע"ש הר"ד יום טוב דשאני סוכה דמצוותו בלילה כביום דין הוא שברכת הכוס פוטר זמן דסוכה אבל שופר ולולב שמצוותן ביום מה עניינ' לברכת הכוס שבלילה לפ"ז שפיר איכא למימר בברכת זמן שבירך בביתו פוטר זמן דסוכה. אע"פ שלא ישב בתוכה כיון דשעת

סק"ד דאם נתחלף לו שופר בין הברכה לתחילת התקיעות צריך לחזור ולברך, בע"כ כוונתו דחזור ומברך גם שהחינו. [וראייתו בספרי זמנינו שנתפסקו בזה, וכמדומה שהדין מוכרע וכנ"ל].

וכת"ר מוסיף והולך ללמוד מזה גם לדין הפסק בדיבור וככל אשר ביאר כת"ר, דכל כללי ברכת המצוות רמו רבנן עלה.

ואשר שאל אם בספרים שהבאתי יש מי שעמד בזה, הנה בספר שושנת ישראל שהבאתי עמד בזה ונקט כהחילוק המדובר בין נתחלף חפץ המצוה לבין הפסק בדיבור.

אכן מצאתי למו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל (פנינים פורים תשע"ז) שנקט בפשיטות דאין חילוק בזה, וכתב לענין שופר לולב ומגילה דאם הפסיק בדיבור או שנתחלף לו הלולב או השופר, בכל גווני חזור ומברך שהחינו.

ואחר ההתבוננות נראה דבפשוטו מוכח כן מדברי הפמ"ג שהבאתי (תנ"א א"א ס"ק כ"ה) שחידש בדברי הרמ"א שם לענין נוטל ד' מינים בזא"ז דאם סח ביניהם מברך על כל אחד בפנ"ע, דלא רק ברכת המצוות צריך לברך על כל אחד בפנ"ע אלא גם שהחינו צריך לברך על כל אחד בפנ"ע, והנה דבריו צ"ב טובא, דהביא שם ביאור הא"ר בד' הרמ"א דהטעם דמברכים ברכת המצוות על כ"א בפנ"ע הוא משום דל' הברכה הוא על נטילת לולב ולכן אינו פוסט את שאר המינים אם שח ביניהם, וא"כ בשהחינו הרי לא שייך זאת, וכן תמה בשר"ת לבושי מרדכי א"ח תניא ס' קט"ט, ואפשר דס"ל לפמ"ג דברכת שהחינו מתלי תלי בברכת המצוות, ועי' מהרש"א ומהרש"ל סוכה מז. ושר"ת חת"ס ס' קנ"ו, ועדיין צ"ע. אך מ"מ נראה לכאן מדבריו דהפסק מעכב לענין ברכת שהחינו, דאל"כ אף אם יש לו ד' חיובי ברכות של שהחינו למה לא יוכל לפוטרו בברכה אחת, כמו שפוטרים בברכת שהחינו בליל יו"ט הן את היו"ט והן את הסוכה, ולד' בה"ג גם את הלולב [נכר ציינתי לעיל שהא"ז האריך לדון בזה מ"ט ברכה אחת פוטרת כמה חיובים והעלה מזה יסוד כללי לכל הברכות דכל שהנוסח שווה אפשר לפטור כמה חיובים, והוא נידון רחב בראשונים הנוגע גם למילת תאומים וכיו"ב ואכ"מ].

ואולי יש לחלק בין ב' חיובי ברכות לחיוב אחד, ולפ"ז מי שונכס לסוכה לראשונה ביו"ט בבוקר ומברך שהחינו על הסוכה ואח"כ נוטל לולב ושח ביניהם עליו לברך שהחינו שנית אף להדעות דאין הפסק מעכב בברכת שהחינו. אך מסביר צ"ע אם יש מקום לחלק בזה. עכ"ד.

ושוב כתב הגר"י וקסשטוק שליט"א שלישים: הנה עצם היסוד שבמקום שמברך על מין בפנ"ע יש חובת ברכת שהחינו על כל מין מוכח מדברי הארחות חיים שהרי בעבדא דרבינו משולם נמצא הערבה פסולה ופסק שחזור ומברך על נטילת עברה ושהחינו, ומבואר מדבריו דהגם שכבר בירך שהחינו על עיקר המצוה ומה שכבר עשה לא נתבטל שהרי אינו צריך לחזור ולברך על המינים שכבר יצא מ"מ יש עליו חובת ברכת שהחינו משום חלק זה של המצוה שעליו לא חל ברכת שהחינו והוא חדוש גדול (והיינו כמש"ג דשית ל"ה ה"ר משולם דברכת שהחינו יש עליו דין ברכת המצוות לכל דבר, וכמו שמברך ברכת המצוות על הערבה חזור ומברך שהחינו, והוא חדוש ע"ג חדוש שגם על כל חלק של המצוה יש חיוב שהחינו בפנ"ע) אלא דמדבריו ה"ר משולם אין לנו

דבליב שני אם ירדו גשמים יאכל סעודתו בבית ואם לא פסקו גשמים עד סוף הסעודה אם רוצה להחמיר יאכל אז כזית בסוכה, אבל בליל הראשון אינו יכול לנהוג כן, משום שאם יתחיל סעודתו בבית ואח"כ בסוף הסעודה יאכל כזית בסוכה יצטרך לברך זמן עוד פעם משום דכשבירך זמן בבית לא יצא ע"י זמן דסוכה, והרי הוא גורם ברכה שא"צ עיי"ש, וכך פסקו הפוסקים, ומבואר מדברי התה"ד דהגם דהרבה ראשונים ס"ל דבליב הראשון חייב לאכול בסוכה גם אם ירדו גשמים, מ"מ אם בירך זמן כשהיה בבית, ושבו נכנס בסוכה צריך לברך עוד פעם זמן, ומשמע מזה דגם להדעות דס"ל דחייב בסוכה בליל הראשון גם אם ירדו גשמים, מ"מ כשבירך זמן בבית אינו יוצא על הסוכה, והרי לפי דעות אלו הרי גם בשעת ירידת גשמים הוא זמן קיום מצוות סוכה, ואעפ"כ אינו יוצא בזמן שבירך בבית, וכ"כ המשנ"ב שם ס"ק ל"ו, ולכאורה מוכח מזה דס"ל דצריך דוקא לברך שהחינו בשעה שמקיים המצוה, ואם בירך שהחינו בשעה שאינו מקיים המצוה לא יצא ידי חובתו, והיינו כמו שמוכח מדברי הארחות-חיים, וכש"ג דס"ל דדין ברכת שהחינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ומש"כ הרא"ש דרק מטעם דמפסקי לילות מימים חייב לברך עוד פעם שהחינו על נטילת לולב, י"ל דס"ל דהראב"ד דמייתי ה"רן פליג על הרא"ש וקיי"ל כשיטת הראב"ד, או דנימא דהרא"ש (ושאר ראשונים שכ"כ) לא כתבו כן רק לרווחא דמילתא לדחות שיטת הבה"ג, אבל י"ל דלמעשה גם הם ס"ל דברכת שהחינו דינו כברכת המצוות לכל דבר.

ובעיקר מש"כ לדון האם ברכת שהחינו על המצוה דינו כברכת המצוות או כברכת השבח, י"ל דיש בזה עוד נפק"מ, האם יכול לברך שהחינו מיד לאחר קיום המצוה (ברוב המצוות הבאות מזמן לזמן אין כ"כ נפק"מ, שהרי בלולב יכול לברך גם ברכת המצוות עד סוף הנענועים, ובשופר י"ל דיכול לברך ברכת המצוות עד סוף כל הקולות, או עכ"פ עד סוף הקולות של מזו"ש, וא"כ כ"ש שייכול לברך אז שהחינו, ובחנוכה הרי עד הזמן שדולקים הנרות יכול לברך מדין ברכת הרוואה כמש"כ הגרע"א, אלא דנפק"מ לענין מגילה אם נזכר בסוף הקריאה שלא בירך בברכת המצוות יאכל לברך בסוף קריאת המגילה) דהנה לענין ברכת המצוות קיי"ל כשיטת הרמב"ם שאינו מברך לאחר שגמר לקיים המצוה (כמש"כ הש"ך יו"ד ס' י"ט ס"ק ג', דלא כשיטת האו"ז שהביא שם הרמ"א, והאריך בזה השג"א ס' כ"ו וקיי"ל סב"ל).

ולפי מש"ג מדברי התה"ד והארחות חיים והפוסקים שהביאו דבריהם דקיי"ל דברכת שהחינו שתיקום חכמים על מצוה הבא מזמן לזמן דינו כברכת המצוות לכל דבר, א"כ פשוט שאינו יכול לברכו לאחר שכבר גמר לקיים המצוה, וצ"ע דאין נוהגים לדקדק בזה ברכת שהחינו על המילה. עכ"ד. [וראה אצלנו בלוח לחנוכה מענין שהחינו אחרי הדלקה ובלוח לסוכות מענין שהחינו אחרי נטילת לולב, ובלוח לפורים מענין שהחינו אחרי גמר הקריאה].

ושוב הוסיף בעל פניני הלכה שליט"א ידו שנית, וכתב: הנה בפרט אחד ברור הדבר כדברי כת"ר, דגם לענין ברכת שהחינו קיימים דיני תורתוס כמבואר בדברי הפוסקים והשעה"צ, ועל כן כל היכא דנתחלף חפץ המצוה, לא רק אם נתחלף מפסול לכשר, אלא גם אם נתחלף מכשר לכשר עליו לברך שנית שהחינו, ולפ"ז מש"כ המשנ"ב ס' תקפ"ה

בס"ס בברכות. ובקצה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סע"ו סקל"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן ס' קבו שם, כתב להכריע בשו"ט שחזור, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב ס' קבו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הו"ו שמיע להו הו"ו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשו"ט נראה שחזור, עכת"ד.

אמנם אנו בעניינותי הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא ברירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאיני ש"צ שמקילים גם בשו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הו"ו כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשו"ט י"א שהוא רק בגדר מעין המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ירויח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י - ראה שו"ע ס' קח ס"א. אדה"ז שם ס"ז. ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשו"ט. ועכ"ל דסברי רבנו שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שיבארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדון שע"י תפלת מוסף כדון מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי.) וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו"י י"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנוכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנוכר לפני מוסף, שיה"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב ס' קבו בה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קה ובמעדני כהן קופשיין ח"ה ס"י.

יט. במאמ"ד רסח, ב נסתפק אפילו בגמרא כבר התפלה, שחייב להשלים. ופשיטא ל' שאם לא חתם עדיין ברכת מקדש השבת, שחייב להשלים ברכת חול. וגם במח"ב שם, ג חולק רק בסיים הברכה, אבל באמצע הברכה מוכח מדבריו שעליו לחזור. ושק"ט דבריו, דלאו רישא סיפא. ועכ"פ, הבנת האחרונים בדעתך, (וראה גם שו"ת שבט הקהתי ד, צ) שבאמצע הברכה חוזר. ודלא כברכת הבית מא, א. וכ"כ כו"כ אחרונים לדינא, שרק בחתם כבר (או בסיים התפלה) אינו חוזר - חס"א א' ש' ע"ג. ערוה"ש ח. ועוד.

אמנם, בתהל"ד רסח, ה ר"ל שכל שהפסיק ברכת אתה חונן

ראיה רק באופן שהוצרך להחליף את החפץ שאז צריך לחזור ולברך שהחיינו, אבל מדברי הפמ"ג מבואר שגם אם כל המינים היה מוטלים לפניו ובירך עליהם שהחיינו אם הפסיק בדיבור חוזר ומברך שהחיינו וא"כ מפורש בדבריו שגם הפסק בדיבור מחייב שהחיינו.

אבל לפי מה שאני מבין (וניכר מדברי כת"ר שמסכים לדברי מצד הסברא) שאם נימא שהחלפת החפץ מחייב לברך מחדש ברכת שהחיינו א"כ כ"ש שהפסק בדיבור מחייב לברך מחדש, אין בדברי הפמ"ג ג' ידוע יותר מהמפורש בארחות-חיים.

יג. אף שבס' הפרדס ברכת נ"ח כתב שחזור ומברך. וכ"כ ראש יוסף שבת כג, א ד"ה וסתפקתי. אבל למעשה כבר ספיקות בדבר, משום ספק ברכות אינו מברך - ראה שו"ת מנח"י ח"ו סס"ד.

יד. דהו"ל כגביל לתורי (ראה עד"ז בנוגע לישוב דעת מהרש"ל בחתן סופר או"ח קונטרס נר מצוה ע' קע. שו"ת בית ישראל עדעלין או"ח סי' קי. ועוד). ולא גרע מבקשת רחמים וברכת המילה. ול"ד כלל לשיחה מענין התפלות בין ברכות לתקיעות דמיושב. והוא דלא כמשמעות שו"ת מנח"י ח"ד סקמ"ח סק"ג. ובפמ"ג סתרו"ע במ"ה סק"ה - קאי אלכתחילה.

טו. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

טז. שאמירתו "בימי מרדכי וכו'" אינו בגדר שקר (ראה אג"ק חט"ז ע' ב, וכפס"ד קצה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ח וסק"ט בדעת אדה"ז (ס' קח ס"ח). ולהעיר ממג"א סתרו"ג סק"א שאמירת על הסנים בשאר ימים, ה"ה כמאורע שלא בזמנו. וכ"ה בה"ח סל"ג סק"צ שהוא שקר גמור. אבל ראה דמשק אליעזר לנדא סוס"י קח. ומ"מ, יש לחלק, שבשאר ימות השנה ל"ש לומר "עה"נ כו' שעשית כו' בזה"ז, משא"כ בתנוכה. ומש"א בימי מרדכי וכו' - הו"ע בפ"ע. אבל במק"ח סי' קח סוס"ק יב נראה דס"ל שאמירת עה"נ שלא בזמנו אינו שקר (ואולי מיייר רק כשהקדים יום א', דשייך שפיר לומר "בוזה"ז), ועכ"ז נשאר בצ"ע אם מחזירין כשהחליף מפורים לחנוכה. וראה שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) ס' שצא).

יז. שוע"ר ס' קח ס"ז.

יח. והנה, בשו"ע אדה"ז ס' קבו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לשי"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוכר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר - הביא ד"ק רז בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, היינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג ס' קבו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו' תלג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סתכ"ב בא"א סק"ג נחית לשק"ט בדין היחיד בשו"ט, דספק שמא אין דינים יחיד מש"צ, וספק שבשו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדין שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם

במג"א שם ושאר הפוסקים שחזור, לפי שעיינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ או"ח סי' ג סק"ז, ולא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חזר ומתפלל, עיי"ש בארוכה.

ורא' לזה, שהרי במג"א סתכ"ב שם העלה שחזור, כנ"ל, ועכ"ז איהו גופי' הביא בסי' רסח סק"ה הביא הספק שבכלבו. ועיי"ש שצייין גם למש"כ בסתכ"ב. ואף שיש מקום לפרש בדברי המג"א במה שמצייין לדבריו בסתכ"ב שכוונתו לומר שלמעשה גם בשבת חזר, אבל בדעת אדה"ז ודאי אאפ"ל כן, שהרי העלה הדבר בספק בסרס"ח. ועכצ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינא שחזור לדין שבת שנשאר בספק. וגם בכלבו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפני"ע. וראה בב"ח סתכ"ב מה שפירש בדבריו. (ואכ"מ)

וצל"ע במש"כ בנתיב החיים סל"ג סקט"ו לדה"ח שם ספ"ב, שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו, אף שסתיימת רוח"פ שחזור ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבודאי צריך לחזור.

ולמעשה, כ"ה גם בלוח כולל חב"ד בדיני חוה"מ סוכות. קצות השלחן סמ"ז ס"ה [לענין ברכת המזון ביו"ט שחזור]. וכ"ה בפשיטות בסידור התלתי' ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח.

כא. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' בתשכ"ד.

כב. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ"ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סי' קיד סוס"ח. וכש"כ בנד"ז שהתחיל מיעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א סי' ב'. תפלה פט"ו ס"ה). וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סינ"ג ע' – תלו – ע"פ תשוה"ג ס"ג) – הרי ביעו"י מוכיז גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל – ראה טור או"ח קכ. וראה הנסמן בסידור יע"ג מהדורות שי' נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שינוי מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו ככה"ח סק"ג. וכ"ה בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג ב"מ שם סק"א – הרי בנד"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר בכוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמג ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הבינונ (נתי' אות ז ע') כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש בשם הגר"ח שיעו"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח

והתחיל בשל שבת אינו חוזר. ולא הביא ראי' לדבריו. ומש"כ שהוא כשח באמצע תפלה שצריך לחזור לראש, וממילא ה"ז כאילו לא התחיל של חול – צ"ע, חדא שלכמה דעות גם בשח אינו הפסק. ועוד, שה"ז מעניינו של יום ואינו הפסק לכל הדעות. (וכנראה ס"ל דשאני הכא שהתחיל ברכה אחרת לגמרי, והו"ל כהסיח דעתו מברכת אתה חונן. ואכתי לא תברא, שהרי ברכה אמצעית של שבת אינה ברכה אחרת לגבי ברכת אתה חונן, שהרי לפום סברא הדין שהי' ראי' להתפלל י"ח ברכות, יכול להזכיר של שבת גם באתה חונן. ומשו"ה יצא יד"ח בהזכיר של שבת בתוך ברכות אמצעיות – כ"מ בשו"ע אדה"ז רסח, ז) אלא שמעיקרא היו קובעים אותה בעבודה (ראה שם ב). ועוד שלכמה דעות גם בברכה אחרת ממש אינו כשיחה באמצע התפלה וא"צ לחזור לראש (ראה שו"ת מהרש"ם ד, קמח שהכריע כן מספק וראה דע"ת קיד, ו ד"ה ג' ברכות). גם צ"ב, היאך פקע חיובו לגמור הברכה, שכבר נתחייב בה תחילה. ואדרבה, משמעות האחרונים למיסבר סברא שאפ"ל בסיים תפלתו חוזר. ומדברי שו"ת הלק"ב, ב, מא, בטעה בברכת השנים בשבת, משמע שגם בסיים תפלתו חוזר. ועכ"פ כל שלא סיים ברכת מקדש השבת (וראה גם במאמ"ר ומח"ב שם). ולא דף נקטינן הכי, אין לנו לאפוש פלוגתא, ולומר שאינו חוזר כשהפסיק והתחיל של שבת. ובכל אופן, ברירא מילתא דליכא קפידיא אם יגמור, והכי ודאי עדיף טפי.

ונראה פשוט שגם בנוכח תוכ"ד משלים הברכה, דשאני משאר טעות, שבאמת הי' לו להתפלל י"ח בשבת. ובסגנון אחר, שכיון שבצעם הי' ראי' להתפלל ח"י ברכות, כל שהתחיל בברכה חלה כבר ברכתו, ואין בכוחו לחזור מזה. וכן מוכח משתיקת כל הפוסקים בד"ז, ולא כתבו שיהחזור ויתקן מיד. וכ"מ גם במשנ"ב רסח בבה"ל ג ד"ה ושלא בכוונה. וכש"כ אם נפרש בגדר תוכ"ד שהיא הוספת שבח ולא עקירה, ונמצא דאכתי לא נסתלק מברכת אתה חונן. [ולהעיר גם מהשקו"ט אם תוכ"ד מועיל גם לקלקל. והה"ג הכא שכיון שבאמת אי"ז טעות ל"מ תוכ"ד לעקור, שה"ז לקלול להפסידו מחובת ברכה שגילין]. ודלא כשו"ת שבי"ז אש או"ח ב, ז.

כ. כך נקטו רוח"פ. וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. ועוד. וכן המנהג פשוט. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר). ואינו דומה, דהנה, בשו"ע אדה"ז שם הביא מש"כ בכלבו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל אדה"ז מחלק שם גופא בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שיש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראי' משם לנדו"ד במסופק אם אמר יעו"י, /שהרי ההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו, כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הד"מ דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מציינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא

הזמנים ונתכוון מפורש על ראש השנה יצא, וא"כ נימא שגם בר"ח אם נתכוון להדיא יצא – הנה, המח"ב לשיטתו שגם ביו"ט הכי דינא בחתם מקדש השבת וידע שהוא יו"ט. והארנו בלוח לר"ה. ושם ששאר הפוסקים סתמו ולא חילקו, קחנו משם.

וח"א ר"ל שגם להדעות דס"ל שבכל גוויני לא יצא במקדש השבת, היינו לפי שבחתימת מקדש ישראל והזמנים יש כוונה אחרת לגמרי שהקב"ה קידש את ישראל שהם קידשו את הזמנים. אבל לגבי ר"ח אם חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון לומר והזמנים על ראש חודש אפשר שיצא ידי חובתו. אבל בפשטות הטעם שלא יצא הוא מחמת עצם השינוי בלשון מיו"ט לשבת.

ל. ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קצג משה"ק על שו"ת צור יעקב סי' קלז. ופשוט שבכה"ג אין לחוש משום אין גוללין בציבור, כשא"פ באו"א (אא"כ להסבורים שהאיסור לגלול בציבור חמירא מהוספה על הקרואים, ראה פקודת אלעזר או"ח סי"ג ד"ה ואין).

אמנם, צ"ב בדעת שבה"ל (וראה גם בקובץ קול התורה תשרי תשע"ט), שהרי בקורא תרי גברי בתרי ספרי באותה הפרשה (משא"כ בחד ענינא בתיי פרשתי דמותר) איכא למ"ד שיש לחוש משום פגמו של ראשון (כ"כ בשו"ת הר"י לבית הלוי ספ"ב. והו"ד בכנה"ג או"ח סי' קמד בהגה"ט סק"ד ובסתרס"ט בהגה"ט סק"ב. ובפר"ח שם סק"ד חולק. והחרה החזיק אחריו בבית הראה למהר"ש פלורנטיין הל' קריאת ס"ת ו, ו) ואילך. ועיי"ש בפר"ח שהבין בדעת הר"י שצ"ל גם תרי עניני. וראה בית הראה שם ז, ו) ואילך. ערך השולחן יטיב סי' קמד סק"ו. וראה פמ"ג סי' קמד בא"ח סק"ט שנסתפק. וכתב שאפשר שהמג"א רמז לזה. (וצ"ע בכוננת רמיתו. וראה ביאור דא"פ בקובץ אותיות למשה חו"ג ע' תשעח). והב"ד במש"ב שם סק"ט. ובנד"ד ה"ז בגדר חד פרשה כיון שהוא המשך אחד (וכן מוכרח בשו"ת הר"י). אבל, מקום אתנו לחלק שאי"ז רק בפרשה אחת ממש (כן יל"פ עכ"פ בדברי הפמ"ג). ובדוחק י"ל (בפ"י דברי הפמ"ג משא"כ בשו"ת הר"י ושאר הפוסקים שכתבו עז"ז), שכוונתו לקרוא אותה פרשה גופא ב"פ, שבכה"ג איכא פגמא שחוזר וקורא עוה"פ מה שקרא ראשון (ראה שו"ת מהרש"ם או"ח סי"ב. פר"ח או"ח סת"כ סק"ב. וראה נהר שלום שם סק"ב שבכה"ג מאן דשמע אתמויה קא מתמה שבכא שמע זה הדבר בס"ת ראשון). והעיקר בכ"ז, דמיון דפלוגתא דרבוותא הוא, שיש מתירין בחד פרשה בתרי ספרי ויש אוסרין, ואין הכרעה ברורה בדבר (וראה לודו אמת ס"ה סמ"ט סק"ה. שלחן הקריאה (בהוצאה שני) סי"ב במסג"ה סק"ע. בה"ח סי' קמג סק"ד. ועוד. וראה בקובץ הג"ל בארוכה. ושם ע' תשפ הויכח במישור מו"ד המדכי מגילה שכתב"ש בשם הראב"ה (והב"ד בשו"ת הצ"צ מהדו"ח או"ח סע"ז סק"ב) כדעת הר"י הלוי, ולאידך בראב"ה גופי' סתקנ"ג בסו"ד מוכח כד' הפר"ח) יש לסמוך להקל בספק פגמו של ראשון, בכדי שלא לגרום לודאי פגמו של שני. ועוד, והוא העיקר, שכ"ז רק לכתחילה, משא"כ היכא דא"פ באו"א. ובסגנון אחר, דשאני הכא שקושה כן בכדי שלא לפגום בס"ת שני וכן שלא להוסיף על הקרואים. ועדיף לקרוא בס"ת ולחוש לפגמו של שני אף שמחמת זה קורא בחד פרשה בתרי ס"ת. ותו, ש"ל דכר"ע מודו שבכה"ג אין לחוש לפגמו של ראשון,

סל"ז. וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשבח בעבודה וזכור קודם חתימה חוזר לתוחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראב"ה שבלא התחיל ברכה שלאחר ס"ל לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד דהתם מיירי לכתחילה. אבל אין רא' שמעכב. (ובכלל, ראה בראב"ה השלם ספ"ה בהערת המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראב"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחר' אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע הפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב ס"ד בנידון דיד'.
ג. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הליוך שנסתפק בדבר.

כד. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

כה. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשלו.

כו. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שייגמור תפלתו. אמנם, בזכור קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכר"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון ש"א שמחזירין אותו, חותם למדין חוקיך.

כז. ע"פ שו"ת סי' רסח ס"ט. משא"כ אם מסופק אם מסופק אם אמר יעלה ויבוא שחוזר - ראה לעיל הערה כ.

כח. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'שיב.

כט. דלא שניא מהחותם ביו"ט מקדש השבת אף דיו"ט איקרי שבת, שמשנה ממשבע. וכש"כ אם נפרש והזמנים אתקופות השנה (ראה מזה בדיני שכחה וטעות בלוח לר"ה ויו"כ, בנוגע מי שחתם בהם והזמנים), שלפ"י אי"ז רק מחמת משנה ממשבע אלא גם שלא חתם בחתימת היום. ופשוט, שכ"ה גם לכל הפוסקים שכתבו דבחתם בר"ה והזמנים לא יצא (ראה שם). ועוד דר"ח גתע שאינו יו"ט כלל, דאף דאיקרי מועד, יו"ט לא איקרי – ראה בכנה"ג סי' קפח בהגב"ב סק"ט. ועוד שפשטות הגמ' שאינו מועד רק דאיקרי מועד. וראה מה שהארנו בעיקר גדר קדושת ר"ח, בקובץ מבית חיינו גל' ו. וראה שם הע' 29.

והנה, הארכנו בלוח לר"ה, בטעם שלא יצא לא רק מחמת שסתם שבת קאי על שבת בראשית. וכן מה שלא יצא בר"ה כשאמר והזמנים, שאי"ז רק מחמת שתיקנו להדגיש שהוא יום הזכרון, אלא מחמת שינוי המטבע. והה"נ כאן שתיקנו לומר שם היום ביחוד, שהוא ראש חודש ולא זמנים בכלל.

וכ"פ בשו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. והעיר מהא דר"ח איקרי מועד, יעו"ש. וראה גם שו"ת תפארת צבי ח"ב ספ"א. וכ"כ הליכות שלמה תפלה פט"ו ס"ט.

אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קו. וצל"ע הדמיון שכתב ליו"ט שחל בשבת. ולהעיר שבמג"א שציינן שם לא מיירי בהכי. ועד"ז צע"ג במש"כ שם לדמות לר"ח שחל בשבת, שאינו מן העניני כלל.

ואף שבמח"ב סתקפ"ב כתב שאם בר"ה מקדש ישראל

אינו קורא בשל חנוכה.

ועל ארבעה אשיבנו, שמה שחידש שם ליישב דעת הצור יעקב, שמותר לכתחילה לקרוא רביעי בשל ר"ח ועי"ז לגרום גממו של שני בכדי שיוכל אח"כ לקרוא חמישי של חנוכה, ומדמה לה לשוי הרמב"ן (הובא בר"ן שבת נג, א – בדפי הרי"ף) באישתפיך חמימי שמותר למול ולהכניס א"ע לסכ"ג בכדי לדחות שבת – תמוה מאד, דל"ד כי עוכלא לדנא, ומהו ההיתר להיכנס לאיסור הוספה על הקרואים כשבקל יוכל לדחות של חנוכה (משא"כ במילה שמחוייב כעת למול, ואין למצוה אלא מקומה ושעתה). ועוד להנייר מדעת החת"ס בשו"ת אה"ע ס"א, דע"כ לא קאמר הרמב"ן הכי כ"א במילה, שספק אם יצטרך אח"כ לחמם מים משא"כ כשבודאי יגרום איסור.

וראה גם בשבה"ל מועדים לחנוכה ח' סוגיות סי"ג בסו"ד מה שהוסיף ה"ע בתשו' הנ"ל דעתו למעשה.

לא. שהזכרת חנוכה ופורים אינה חובה כלל בברכת המזון.
לב. כבשח באמצע ברכת המזון שחזור למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"א סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

לג. ראה קצוה"ש סמ"א סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא"ז מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"א. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

לד. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג-יד. ס' המנהגים ע' 60.
לה. וראה חשוקי חמד בכורות ג, בארבורה.

לו. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ג, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחר', לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקול"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. ונמה שבפוסקים נזכר יר' בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, ד"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב.

אבל בקצוה"ש סמ"א בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכא"ז צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות תלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"א איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכונותו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדיון מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא כתיב עונג.

שיודעים ומכירים שקורא בשני מפני כבודו שלא להוציאו בחנם. וראה עד"ז בברכ"י או"ח סי' קמד סק"ג. וכ"ה במקראי קודש יוטעס ע"ב סי"א ושם סק"ז (והב"ד בשלחן הקריאה (הוצאה שני') ס"ג ס"ג במסגה"ש סק"ד (ובטעות נדפס ע"ש סק"ב)) בנוגע לר"ח גרידא והוציאו ב' ס"ת בטעות שקורא תלתא גברי בראשון ורביעי קורא בשני. והה"ב בעניינו. וראה שו"ת ויצבר ויוסף שווארץ סוס"ל ז.

ובגוף הענין, אף שבשו"ת שבה"ל ח"ו ספ"ו הדר הוא לכל חסידיו (במקצת עכ"פ) ומכתב ליישב דברי הצור יעקב – לפענ"ד להצדיק הצדק ומתקרא, שדבריו הראשונים עיקר, חדה שלמעשה כבר נדפסה הלכה בשו"ע שאין משגיחין בחנוכה ואין לנו לזוז מהכרעת כל הפוסקים.

ועוד, שבבלא"ה צ"ע לדידי ולדכוותי מש"כ שם (ובארוכה בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קצב) לתלות בשינויי גירסאות (במגילה כט, ב) אם "אין משגיחין בחנוכה כל עיקר" או "אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר", וכאילו נחלקו בזה ראשונים (אבל ראה הגהות הב"ח שם), ושפס"ד השו"ע עולה יפה רק לדעת הרוקח סב"ר דיחידאית הוא – שנוסף על הדוחק וגודל התמי' שבדבר, העיקר (וראה בהבא לקמן גם שו"ת אהל יששכר סנ"א. וראה גם בקובץ קול תורה הנ"ל) שהלכה זו הובאה למעשה לא רק ברוקח (וה"ע כתב לפני"ז כי האי לישנא "אין משגיחין בחנוכה תחילה אלא ר"ח עיקר") אלא גם מפי בית מדרשו של רש"י – למרות מה שפי' בגמרא שהכוונה שאין משגיחין לעשות עיקר – ובכל ספרי דבי רש"י – שו"ת רש"י סי' כזו. ס' הפרדס סכ"ב (אף שהו"ע גרס בגמ' "ור"ח עיקר" – ראה שם סכ"ד. ומ"מ, כאן כתב שאין משגיחין כל עיקר. וצ"ע ג"מ מש"כ בשו"ת שבה"ל שם שבהכרח דלא ס"ל להפרדס כפס"ד הרוקח, שהרי כ"כ להדיא להלכה למעשה). סי' רש"י ששכ"ו. מחז"ו סר"מ, וכן בשבה"ל סי' קצ (למרות שגרס בגמ' "ור"ח עיקר". ואדרבה מינה הוכיח כן. ומכאן נדחה גם מש"כ שם בשו"ת שבה"ל בדעת הרי"ף והרא"ש והעיסור דגרסי "ור"ח עיקר") ובמהר"ל ועוד. וכן מצינו בתוס' (מגילה כג, א ד"ה חד) שהביאו ממדרש ילמדנו דוקא (אבל ראה הגהות הב"ח שם. מסורת הש"ס שם. וכ"כ בספרו שאילת שלום שאילתא כו בסופו. וראה מהרש"א שם שעמד בזה. וראה שו"ת פרח שושן או"ח כלא א ס"ח. כנה"ג בהגה"ט סתרפ"ד סקה". ברכ"י שם סק"ג. הגהות רעק"א לשו"ע שם. שו"ת בית אפרים סי"ח. עטרת חכמים או"ח סי' ע"ו רביעאה ח"ב סי' קיב. העמק שאלה לשאלות שם סקל"ג. וכ"כ בחידושיו במרומי שדה מגילה כט, ב) שאין משגיחין כל עיקר, ומכאן שש"ס שלנו ל"ג התוס' הכי, ואדרבה פי' להדיא (לקמן כט, ב – ד"ה הלכתא) שהכוונה בגמרא 'לעשותו עיקר'. ומ"מ אכתי ס"ל דהכי הלכתא שאין משגיחין כל עיקר, ובהכרח לומר, שלדעתם הכל בכלל (וכ"מ קצת בביתגור"א סתרפ"ד סק"ו. וכ"נ שהבין בשו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח ס"א סד"ה הראשונה), שמכיון שאין קריאת חנוכה עיקר להקדימה לר"ח, מכאן גם שבמקום טעות נחית לגמרי, דקרא משאר קריאת המועדים מאיזה טעם שיהי' (ראה שו"ת גו"ר או"ח כלא א סל"ה. מהר"י אסאד או"ח סר"ג. שו"ת מהר"ם שיק או"ח סשל"ד. שפ"א שבת כג, ב תוד"ה הדר).

ועוד בה שלישי, שסתימת כל הפוסקים שרק כשהתחיל בקריאת רביעי קורא חמישי בשל חנוכה, ומשמע דבלא"ה

שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חזור. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר הפב"כ, שמא דינה כפת וחזור (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מע"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מע"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחר' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת הפב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיימ' שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מע"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחזור מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מע"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במע"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שוי"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מע"ג. וראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק"ח ס"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט). משנ"ב שם סק"ו. ולכאור' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מהרש"ב י"נ, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידד לאכול פת ולא בס"ב, דו"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל הפב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שבינ"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתמימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט ס"ג ס"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח ס' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חזר בסעודת פת ולא בסעודת הפב"כ. (אבל ראה שו"ר טהרה מע"ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכאור' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"לן שבס"ג א"צ פנים חדשות (וא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא

ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה ו"פ דברינן, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתייצרו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שיעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקיי"לן שיעצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ודאברה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג ל"ט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם ס"י. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה ס"יז. משנ"ב סרע"א סק"ב. וצ"ל, דבכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישוע"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ו. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגוהו שו"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"ו צל"ח וראה יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמירי טפי, שלפמ"ג סרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ע י"ד היפוך כוונה, שיעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, שדאני פורים שאין כדן כוונה שאלו לצאת לפי שרצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבוה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיה (שו"ת תש"ה"ג להנ"ל ח"ה ס"ה ט"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או שיעורו עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיעצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרומא בסוף הסעודה].

ו"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאיני נתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כסינן עתה, שהרי דינתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכ"צ, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב

הל' ברכה"ג (כולל צ"צ) ח"ב סי' קעד סקמ"ג (ע' 148)). אבל בשטמ"ק (ברכה משולשת) שם הנוסח הוא באו"א "לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון וכו'", וגו' זו מובנת יותר, וא"צ לחדש בנוסח מעין שלש. ולהעיר, שבלוח מספק"ל לאדה"ג גם בבידך ברהמ"ז על מיני מזונות אם יצא. אבל בסדר הכריע בפשיטות שיצא, דלא שנא ל' בין מעין שלש לשלש ברכות].

וכבר כתבו לבאר, ש"מחיי" היינו רק דבר שעליו יחי' האדם כמיני דגן, וגם ל' "לכללה" קאי אצרכי האדם בכלל ולא דוקא מידי דזיין. ובפרט לנוסח (אדה"ז) שאין חותמים על הכלכלה. וראה גם שו"ת מהר"י לבית הלוי כלל ה סמ"ז, והובא גם בקדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) ברכות יב, א שכתב גם הוא (בין הדברים) בטעם שפירש"י (ברכות שם ד"ה היינו בעיין) דקאי לענין ברכה אחרונה, דלישנא דהזן ומפרנס מועיל גם לתמרים. ובמכתב לחזקי' בחי' לברכות שם, הב"ד מהר"י הלוי, וכתב עלה דלא תיקשי עליו דלא נקט דקאי במעין שלש, לפי שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז.

וכ"כ במלבושי יו"ט שם סק"א שלא יצא רק בברכת המזון או הזן. וראה א"ר שם סקכ"ו שמדברי רבינו יונה (ברכות ה, א – בדפי הר"ף) משמע שלא יצא (אף שדחה הראי, והו"ע ס"ל לדינא דיצא. ומה שהביא כן מפירש"י על הר"ף – הרי הביא שוברו בצדו, שלא נודע אם ראו לסמוך עליו. וכו' ביד מלאכי כלל רע"י ס"ה. ובכ"מ – נסמנו במתנת ידו על יד מלאכי הוצאת מכוון ירושלים. וראה לקו"ש ח"ט ע' 129 הע' 8. ולאחרונה הוכיחו שבד"כ הוא לר"י זוסלין מגדולי חכמי אשכנז. ומש"כ בחכמת שלמה למהרש"ל ברכות שם, לדייק מל' רש"י שם שנקט בל' "ברכת הלחם" – כבר העירו שבפירש"י ברכות יח, א (ד"ה ואין) נקט כי האי לישנא וקאי אברהמ"ז). ולהעיר שכן מצינו גם לכמה ראשונים שפי' בגמרא שבידך ברכת המזון על התמרים כרבינו יונה (ראה מלחמות פסחים כד, א. רא"ש ברכות פ"א ס"ד. תרי"ב ברכות יב, א. ור"ן נט"ז ח"ב. מאירי מכתם ומאורות ברכות שם. ועוד. ולהעיר גם מד' הרא"ש ברכות פ"ו ס"ז לגבי דברים הבאים בתוך הסעודה שברהמ"ז פוטר כל מיילי דזיין "דעדיף טפי ממעין שלש לפוטרו"). וכבר כתב בישוע"י שם סק"י שמסתימת לשון הקדמונים לא נראה כן [וכנ"ל מד' המכתב לחזקי' שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז]. ועיי"ש שהכריע שלא יצא, עיי"ש טעמו באו"א, שבעל המח' ה"ז בגדר שינוי מטבע.

וכ"כ לדינא בפתחי עולם סקל"ו. (וראה דברות מרדכי שפירא סוסי' ח שהוכיח בדעת המשנ"ב סר"ח בבה"ל לסי"ח ד"ה מספק, וכן בדעת החייל"א כלל נ ס"כ, שלא יצא. ולהעיר שמש"כ במשנ"ב סר"ט סק"ו דמחי' נמי מזון הוא – אינו סותר, דהתם מייירי בברכה אחרונה על הלחם וסיים ובידך הזן, ור"ל שתניבות על המח' בתחילת הברכה אינן סותרין להברכה יעו"ש. ותו, דאיכא לפרושי בדבריו שגם חזר ותיקן תחילת הברכה שתהא כהוגן).

[ולכאורה י"ל גם באו"א, שבמברך ברכת המזון שאני, שכיון שברכתם מעין שלש יוצא גם בשלש ברכות, וכיון דאינהו נמי זייני מתיאמה הברכה גם להם. אבל על המח' ברכה אחרת היא, ותיקונה רק על דגן ולא על תמרים ויין. (וכע"ז) כתב בישוע"י שם, באו"א קצת. ובפרט לסברת הראל"צ ברכות מה, א שלחם שבתורה קאי על כל מידי דזיין, ושייך

רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדן סי' ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכו' בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שיענו שזיהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

לז. מג"א סר"ח, סק"י. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"י. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

לת. עיין סבה"נ א, יז.

לט. ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט"פו.

מ. יש בזה ספק אם חזר ומברך על הגפן, ואפרש שיחתי: בלוח ברה"נ פ"א ה"ז, ש"א שתמרים ויין נפטרים בברכת על המח'. אבל בסדר ברה"נ פ"א ה"ח השמיטו רבינו. ופשוט של"ש לפרש כאן שהשמיטו לפי שאינו מצוי (כבפרטים אחרים שהשמיט בסדר שם – ראה קצוה"ש סי' ס בבדה"ש סק"ט, והועתק בתורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א ה"ז. ועוד כיו"ב). ולהעיר שגם במשנ"ב השמיט ד"ז. ולפלא שבקצוה"ש סי' ס סוסי' העתיק ד"ז לדינא, ולא העיר כלל שהשמיטו אדה"ז בסדר ברה"נ.

ומריש הו"א שבכלל מאתים מנה, והשמיטו רבינו לפי שמוכח הוא מדין ברהמ"ז, וכפי שמצינו בלבוש סר"ח סי"ז דפשיטא ל' טפי שיצא בעל המח', והוסיף ולא עוד אלא אפי' אמר ברהמ"ז יצא. (אלא שהלבוש כ"כ לפי דרכו, שהכל תלוי אם הוא שבח יתירה, יעו"ש). וכמ"פ מצינו כן בפוסקים שהשמיטו דין מסויים לאהבת הקיצור כיון שמוכח מדין אחר כיו"ב. אבל דוחק גדול לומר כן, שהרי במחלוקת שנוי הדבר, ובלוח גופא הביא כן רק בשם י"א, ואיך יודע הדבר להבין דבר מתוך דבר כשלא נזכר להדיא.

ולכאורה י"ל, דה"ט לפי שלמסקנא הכריע לדינא כדעת הט"ז סר"ח סקט"ז שלא יצא רק בברכת המזון שזנכר בהם "הזן", משא"כ בעל המח' ששם "מזונות" לא נזכר שם. (ראה בדעתו בפמ"ג שם במ"א. מאמר"ר סקל"ה. הגהות רעק"א בהוצאת הרדק קודש ונדפס גם בשו"ת רעק"א מכות"י ס"ב. אבל איהו ס"ל שגם להט"ז אפשר דין שאני מתמרים. ולהעיר מראל"צ ברכות לה, א, שהאריך להוכיח שגם בברהמ"ז יצא רק איין ולא אתמרים. אבל בפמ"ג מפורש דהט"ז קאי גם ביין. ומסברא אפי' גם לאידך גיסא דין גרע טפי, דסעדי ולא זיין. וראה ח"י הצ"צ ברכות פ"ו אות ג (ז, א). וראה קובץ בית ועד לחכמים (שע"י בית המדרש דביהמ"ד ערוך לנר), חו"ו ע' 82 ואילך בדעת הרשב"א).

[ומצינו כסברא זו לחלק בין נוסח ברהמ"ז לנוסח על המח', אבל לאידך גיסא, בריטב"א ברכות יב, א, שכתב שרק בתמרים יצא בשלש ברכות, אבל בשאר מינים לא יצא, ד"לא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש, דכיון דשאר פירות לא זייני מברך עלייהו" על הארץ ועל המזון" [כנראה כך נוסחו במעין שלש על המזון (שהרי במיני דגן ל"ש לומר דלא זייני)] – ולא "מכין פירות לכל בריותיו" עכ"ל. ואם שצ"ב החילוק והסברא, מוכח דס"ל לחלק מחמת נוסח הברכות. ולהעיר גם מהחילוק בכ"מ בין "מזון" ל"זון" (ראה ברכות לה, ב. ולכמה דעות אינו יוצא אפי' על תמרים ויין בברכת במ"מ. וראה קר"א ברכות רפ"ו ד"ה נחזור לראשונות. העו"ב

[גופא].

והנה, מאן דס"ל הכי ה"ר מברכת על הגפן על יין הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז על פתו (שו"ע או"ח סרצ"ט ס"ח). וכ"ה להדיא בביהגרא"י סי' קעד סקי"א שרק בבידן להדיא על היין לחוד או נתכוון לכך. וכ"כ במשנב"ב סי' קצז בשעה"צ סקי"ג. ולענין תמרים - ראה אהעו"ז סר"ח סי"ז, הובא בבה"ל שם ד"ה והי' אבל דעת אדה"ז גם בין הבדלה שברהמ"ז פוטרת (ראה סי' קעד ס"ו). סדר ברה"נ פ"ד סי"ב. וגם בשו"ע הנ"ל - מקום לדחוק דמייירי שלא בירך ברהמ"ז עדיין ור"ל רק שיברך ללא כוס). וראה גם כה"ח סרצ"ט סקמ"א. שם סי' קעד סקל"ז. וראה בירווי ברכות מיר' ע' שסה ואלרץ.

ונראה שמקום לחלק בין תמרים ויין בברכת הזן - ולפ"ז גם בעל המח' להסבורים כה"ח דהיינו היין לפי שהוא מדיד דזיין, שכיין שבלא"ה מברך ברהמ"ז מועילה לו לכל מדיד דזיין, ובסגנון אחר שבעצם הי' צריך לברך ברהמ"ז גם על היין מחמת חשיבותו דזיין וסניד, משא"כ בברכת על הגפן על ענבים. אבל לאידך גיסא מקום לומר שכ"ז ברהמ"ז דוקא, שברכה זו נתקנה על מדיד דזיין, ועד שיי"א שאפשר אפילו לכתחילה לברך כך על התמרים ויין כשאכל לחם אח"כ, משא"כ בעל המח'.

ואדאתאן להכי, אולי אפ"ל באופן מחודש בטעם ההשמטה בסדר ברה"ג, שבכל הלכות אלו בסדר ברה"ג מיירי דוקא בבידן ברכה אחרונה על דבר המתאים לברכתו, והדיון הוא אם עלתה לו גם עבור מין השני, וכבנדון הנ"ל, שיברך ברהמ"ז על לחם ועולה לו לתמרים ויין. ואדה"ז השמיט בסדר ברה"ג דין הטועה ובידן ברכת הזן לכתחילה על תמרים ויין שנז' בלוח (לפי שאינו מצוי, כנ"ל). וכן הזכיר דין המברך ברכת מעין שלש כשאכל דייסא ובשר ודגים (משא"כ בלוח שנז' בדוגמא שאכל בשר ודגים בפ"ע). וכן נז' דין ברכת על הגפן על אכילת ענבים ושתיית יין ביחד (זולת דין הטועה ובידן בפ"ה"ג על הענבים לחוד שנז' גם בסדר). ואמטו להכי לא נחית לפרט דין מעי"ג על תמרים ויין, שבאופן שאכלם ביחד עם מין דגן אה"ז שאינו עולה לו, וכנ"ל בטעמא דמילתא, ולא רצה להזכיר דין הטועה ובידן רק עליהם, שאין כאן מקומו בסדר מאיזה טעם שיהי'. (ולהעיר ממ"ש בפתיחה לסדר ברה"ג שסדר ההלכות כאן מסודרים באופן נאות ויותר מתוקנים).

עוד אעירה ע"ד סברא שנשמעה בין כותלי ביהמ"ד, שיש מקום לומר בדוחק, שברצה לברך על הכל אלא שטעה בדיבורו דאישתקל מילולי מחמת הרגילות לברך על המחוי', ג"ז בגדר כוונה לכך, ואדה"ז שכתב שאין ברכת על הגפן עולה לו עבור ענבים ללא כוונה - מיירי רק בשכח שאכל ענבים. וראה שו"ת ויען דוד ח"ד או"ח ס"כ באו"א).

ולפי שאין הדבר מוחלט, שהרי כמה פנים לתורה, ומצינו כמ"פ שנשמטו פריטים בפוסקים מטעמים אחרים, ואין אנתו יודע עד מה בטעם ההשמטה בסדר ברה"ג, בשגם שיי"ל דאילו ברירא לי' לאדה"ז מילתא שלא יצא, הי"ל לפרושי הכי בהדיא (אף שכמו"כ י"ל איפכא לאידך גיסא) - הרי מידי ספק לא יצא, ואין הכרח לפרש שזה דבר ההשמטה בסדר ברה"ג. ומה"ט כתבנו כפנים. וכיון שהעיקר נראה לדינא שלא יצא, ואף גם זאת שיי"א שברכת מעי"ג מה"ת, כשאכל כדי שביעה עכ"פ, נכון להחמיר כפנים. ועליו לברך מחדש על היין, שכן כבר גמר בלבו שלא לשתות עוד. ובפרט

ברהמ"ז מה"ת ע"ז. אלא שד"ז נסתר מזה שיוצא גם בברכת הזן לחוד].

ולהוסיף, שגם בלוח כ"כ רק בשם י"א וספוקי מספק"ל בד"ז, ומשמע שם שהוא רק בגדר "טוב לחוש בספק ברכות". ושפיר אפ"ל שבסדר ברה"ג חזר והכריע במוחלט שלא יצא, ומה גם שבהקדמה לסדר ברה"ג כתב אדה"ז שבסדר נטה ממש"כ בלוח ע"פ דעת אחרונים, בהתאם למה שמצינו בספרי הקדמונים. וכיון שכל הראשונים פירשו בסוגיין דקאי בברהמ"ז דייקא, ולא בעל המח', הכריע כן. וראה א"ר שם סקכ"ג שגם הוא סיים בצ"ע. וראה גם בא"א מבוטשאטש סוסי' רח.

כמו"כ מצינו בדין האוכל דייסא בשר ודגים ואמר על המחוי', ששינה אדה"ז לשונו בסדר ברה"ג מבלוח, שבלוח כתב ש"בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזנים ומשביעים אינן בכלל מחי' כמו תמרים ויין, ואילו בסדר הי"ח שינה וכתב "בשר ודגים אע"פ שמשביעים קצת אינן בכלל מחי'". ונראה, דהא בהא תליא, והכל תלוי בהבנת ד' הטור באכל מיני לפתן, דקס"ד דהטור שברכת על המחוי' פוטרתו דאף הוא זיין, אלא שהביא שאביו הרא"ש לא הודה לדבריו. ולדעת הב"י כוונתו דאע"ג דזיין לא סעידי. והקשה הב"ח מזה שברהמ"ז פוטרת תמרים כיון דזייני, אע"ג דלא סעידי. ומיישב הב"ח דשאני תמרים שגדולו מהארץ מלפתן שהוא בשר ודגים. (וכ"ה ע"פ דא"ח - ראה לקו"ת אמור ל"ג, ט. ועוד). ובט"ז לא ניחא לי' בהכי, דסתם לפתן לא קאי אבשר ודגים. ועוד שלפ"ז בשאר לפתן שגדל מהארץ יפטור אותה ברכה מעין שלש. ומבאר הט"ז החילוק בין ברכת הזן לעל המחוי' כנ"ל. ונמצא לפ"ז, שבלוח נקט כדעת הב"ח, ומשו"ה נקט לישנא ד"לפתן" ככל' הטור, ומפרש בדברי הב"ח, דאע"ג דזיין לא סגי בהכי כיון שאין גדולו מהארץ, ומשו"ה אינו בכלל מחי' דקאי רק אגדולי קרקע. (וקושיית הט"ז בנוגע לשאר גדולי הארץ - צ"ל שצ"ל שרת, מין וגדולי קרקע, ושאר לפתן אינו בגדר מין). ומה"ט נקט נמי בל' "שזנים ומשביעים", דבשר ודגים זייני נמי כתמרים, אלא שאינו בגדר מחי' כתמרים ויין מחמת שאין גדולן מהארץ. אבל בסדר נגור אחר ד' הט"ז, ומה"ט השמיט ל' לפתן, שלהט"ז סתם לפתן לא קאי אבשר ודגים, ונקט בל' "שמשביעים קצת", שלדבריו החילוק בין תמרים ויין לשאר מינים לענין ברכת הזן הוא שהם משביעים יותר, ומ"מ, אינו מועיל לענין "מחי'". דקאי רק על מין דגן.

ובנדוד"ב בפרט, שיש לברכה מקום לחול על המזונות, בלא"ה י"א שלא יצא לכ"ע. אבל יש חולקים גם בזה. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תלח. ועוד שקו"ט כיון שלא נתכוון להדיא לפטור יין בברכתו, אף שבברכת הזן על תמרים ויין ל"כ אדה"ז שצריך להתכוון לכך.

[ויש שכתבו לקשר ד"ז בהפלוגתא אם בברכה אחרונה מהני כוונה לפטור רק מין אחד - ראה פמ"ג בא"א סר"ז בא"א סק"א. פתיחה כוללת להל' ברכות אות י, ד"ה מריש. הפלאה ברכות מד, ב. שו"ת שער אשר קובו ס"ד. רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב. אר"צ ס' ק. הר צבי או"ח ח"א סצ"ו. ועוד. וכבר העירו מס' הבתים שערי ברכות ש"ט ס"ב בשם הראב"ד דמהני כוונה שלא לפטור. וכבר העירו ממו"א סי' קצ סק"ג ושו"ע אדה"ז שם ס"ו, בטעה ובידן ברכה אחרונה ודעתו לשתות עוד, שאי"ז סילוק. אמנם, גם להסברא דלא מהני, שאני הכא שאי"ז ברכתו הראוי, והכי מוכח בפמ"ג שם

מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"י פסק כוות' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בס' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי, אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסף להטעים שא"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת ענונו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת ענונו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד ככה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני ענונו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמוחייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממתבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפ"י אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'). ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא. וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבדואי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד'

שגם בירך ברכה אחרונה אף שטעה בנוסח הברכה, ול"ד למי שטעה ובירך ברכה אחרונה לדעיל). ומ"מ עדיף שלא לכלול דבר אחר בברכתו אא"כ בדלית ברירה (וכאן חמור מספק אכל כשיעור שיש לו חזקת חיוב). וכן ברכת על העץ על היין תליא בפלוגתא, אף שבדיעבד קייל"ן שיצא. ואכ"מ.

ופשוט שאין לומר שנפטר בברכת מעי"ג מטעם אחר, לפי ששייך לסעודה שאין קידוש אלא במק"ס – דד"ו ל"ש רק בסעודת פת, לפי שברמה"ז פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה. אמנם, אם ישתה יין בתוך הסעודה ולא יצא ממקומו, שפיר אפשר שברמה"ז שלאחמ"כ תפטור היין שלפני הסעודה. אלא שבקו"א סי' קעד סק"ה בנוגע להבדלה (שהיא רק למצוה ולא לפתוח תאות המאכל, והרי כ"ה גם בקידוש) שיברך מיד ולא ימתין. וצ"ע בדעת אדה"י בסדר ברה"נ פ"ד ה"ב שלא נתפרט החילוק בין מבדיל קודם שקבע עצמו או לא.

מא. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבענונו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בענונו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה ביוצבור יוסף בר ח"ג פ"ד) פשוט שכ"צ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושור"ד שהעיר בזה על לוח כולל בת"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינוג בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

מב. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינונו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג ס"ז. וראה יתור על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

מג. וה"ט, לפי ששינה ממתבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב). וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוהו ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת ענונו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יזיד סי"א. ובשם הגר"ח – אשי ישראל פמ"ד ס"ג. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממתבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר ענונו אומרנו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית ג', ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל

עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממתבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת - ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב ס' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה ר"ז נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' - ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

מד. שו"ת מגידות סצ"ה.

הירושלמי בברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם). וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתיים - ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הי חתימנה בשתיים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתיים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה ס' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או יום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב ס"ז כתב גם בזה ששינה ממתבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל